

DACIA LITERARĂ

Revista de reconstituiri culturale • Anul XXVI (serie nouă din 1990)

Nr. 4(139)/ iarnă 2015

Editori:
MUZEUL NAȚIONAL AL LITERATURII ROMÂNE IAȘI
ASOCIAȚIA „PATRIMONIUL PENTRU COMUNITATE”

Partener:
DIRECȚIA PENTRU CULTURĂ, CULTE ȘI
PATRIMONIUL CULTURAL NAȚIONAL IAȘI

MUZEUL NAȚIONAL AL LITERATURII ROMÂNE
Editura Muzeelor Literare
Iași, str. Vasile Pogor nr. 4
Contact: Tel. 0232.213.210
E-mail: edituramlriasi@yahoo.com

Director: Dan Lungu
Redactor șef: Călin Ciobotari
Secretar general de redacție: Iulian Pruteanu
Redactori asociați: Amelia Gheorghită, Monica Salvan
Layout/DTP: Anca Bîrliba
Corector: Roxana Drugescu
Copertă: Teodora Rogoz

Pentru abonamente sau informații suplimentare
ne puteți scrie la dacialiterara@yahoo.com

www.muzeulliteruriiiasi.ro
www.emliasi.ro

DACIA LITERARĂ

Revistă de reconstituiri culturale Anul XXVI (serie nouă din 1990)

Nr. 4 (139) / iarnă 2015

FILIT 2015, game over!

FILIT 2015 a însemnat – pentru organizatori, comunitate, ca și pentru întregul câmp literar – o experiență, una chiar mai specială decât ne-am fi dorit-o. Iar dacă tot a fost să se întâmple, cel mai important este să o transformăm într-o lecție învățată. Nu voi relua întreaga poveste a modului cum politicianismul mărunț, servit de pârghiile administrației și de ventilatoarele harnice ale presei locale de scandal, poate periclita, în mod iresponsabil, un proiect major al Iașului cultural. Cert este că echipa FILIT a avut demnitatea și curajul să spună: până aici! Dacă nu mă înșel, este pentru prima dată când, deși aflată în posesia unui buget corect pentru un eveniment de succes și de asemenea dimensiuni, o echipă este pusă în situația și are puterea, în numele unor principii, să spună NU și să autosuspende un festival. A fost o decizie radicală, deloc ușor de luat, însă, așa cum s-a dovedit ulterior, a fost cât se poate de inspirată. Autonomia culturală, esențială într-o construcție atât de fragilă cum este „bucuria”, „atmosfera” sau „succesul” unui festival de talia și de șteaful FILIT-ului, nu poate fi obiectul niciunui compromis. Valul uriaș de simpatie și de susținere venit de pretutindeni, de la cititorii obișnuiți de literatură și până la mari

personalități, de la elevi la academicieni și diplomați, de la voluntarii FILIT din anii precedenți la jurnaliști internaționali și traducători, sperat de noi și năucitor pentru acei politicieni care nu au călcat niciodată la evenimentele FILIT, a demonstrat o solidaritate așa cum viața literară românească nu a mai cunoscut de mult și ne-a dat puterea și încrederea să mergem mai departe. FILIT 2015 este experiența culturii care se opune, în numele propriilor valori și al demnității, politicianismului. Este momentul în care s-a înțeles că banii, oricât de mulți ar fi, nu fac singuri un festival, că oamenii de cultură nu sunt dispuși să muțască la comandă, să se lase batjocoriți și să înghită umilințe în numele unui buget. Fără profesionalism, gust, capital de încredere, portofoliu de contacte și mai ales fără libertatea de expresie, banii sunt hârtii moarte, incapabile să miște sufletele, să creeze momente de grație.

În fine, în urma dialogului cu autoritățile, a avut loc ediția restrânsă, de protest, cu promisiunea creării unei fundații care să asigure autonomie festivalului și o echipă stabilă. Game over! Până și ediția restrânsă s-a bucurat de succes, de participarea entuziastă a publicului și de elogii. Asta este,

echipa FILIT nu poate face lucruri de mântuială! Pe lângă evenimentele tipice FILIT-ului, au fost puse sub reflector cele douăsprezece obiective muzeale ale MNLR Iași și a fost deschis Muzeul „Cezar Petrescu” la Cotnari. Tot în 2015 s-a dezvoltat o parte de platformă culturală a festivalului, căci FILIT nu înseamnă doar zilele de efervescentă a întâlnirilor, ci și o serie de programe care se derulează pe întreg parcursul anului. Alături de rezidențele pentru traducători, au fost înființate rezidențele pentru autori români și, în parteneriat cu Memorialul „Mihai Eminescu” de la Ipotești, au fost inițiate „Atelierele FILIT pentru traducători”. Sper ca în 2016 să consolidăm zona de platformă culturală, intrând într-o serie de parteneriate internaționale, cum ar fi rețeaua TRADUKI.

Dincolo de vizibilitatea extraordinară de care se bucură Iașul și Muzeul Literaturii, la nivel național și internațional, în urma desfășurării FILIT, există și o serie de efecte care se fac simțite în ultimii trei ani: dezvoltarea voluntariatului în proiecte culturale, creșterea prezenței publicului tânăr la evenimentele literare, impunerea Iașului ca loc al ospitalității culturale și centru al traducătorilor din limba română. La rândul ei, Editura Muzeelor Literare profită din plin de prezența traducărilor pentru talmăcirea clasicilor noștri în diferite limbi, de la bulgară și poloneză, la franceză și turcă. Iar ultima ispravă indirectă a FILIT-ului, pe care e obligatoriu să o evoc, este contribuția sa la obținerea, în acest an, a rangului de muzeu național pentru instituția care îl organizează. Să fie într-un ceas bun!

Dan LUNGU

Horia-Roman PATAPIEVICI

Eminescu și Paradisul (fragmente)

Doamnelor, domnișoarelor și domnilor, sunt foarte onorat să fiu pe scena Teatrului Național din Iași, din multe motive. În primul rând, pentru că Eminescu a fost o prezență fizică ce putea fi văzută pe străzile din Iași. Putea fi văzut, ce-i drept, și în București, însă acolo s-a canonit la „Timpul” ceva de speriat. Există o mărturie a unui domn care se numea Ioan N. Roman, din primăvara lui 1885, o amintire a lui Roman despre Eminescu, de pe vremea când Eminescu era deja bolnav: „Odată, într-o zi de primăvară, pe la amiază, l-am întâlnit pe strada Universității, coborând spre strada Alecsandri, îmbrăcat în haine de doc, albe, și cu mustățile rase. Singura dată când și-a ras mustățile. Cu trăsăturile regulate ale feței sale cezariene, complet degajate, cu părul negru bogat, strălucitor, dat pe spate, încadrându-i fruntea lată, cu zâmbetu-i imperceptibil încremenit pe buze și cu privirea încărcată de nu știu ce tainică melancolie. Niciodată nu mi s-a părut Eminescu mai frumos decât atunci”. Dumneavoastră, ieșenii, care știți locurile acestea, vă puteți imagina cum a decupat el aerul, trecând atunci când lui Roman i s-a părut cel mai frumos din toate dățile în care îl văzuse. Iar acest decupaj rămâne cumva cu voi, ieșenii, într-un mod indestructibil.

Am să vorbesc astăzi despre relația lui Eminescu cu Paradisul, despre relația noastră cu Paradisul și, într-o măsură pe care o veți judeca dvs., voi vorbi despre ceea ce fie avem, fie nu avem. Oricum, minunile sunt în funcție de așteptările noastre. Dacă nu ne-am

aștepta ca cerul să fie albastru, faptul că este albastru ne-ar apărea ca o minune pentru care am fi infinit recunoscători. Sper ca pentru o oră să vă țin legați de paradisul pe care Eminescu l-a sădit în limba română. Teza mea este că există un strat al limbii române care se traduce printr-un tip de muzicalitate a ei, pe care Eminescu l-a creat și care pentru noi este o experiență actuală, vie, posibilă a Paradisului. Eminescu spunea despre civilizațiile dispărute că sunt „îngropate risipe”. Aventura la care vă invit este să dezgropăm îngropatele risipe ale Paradisului din poezia lui Mihai Eminescu.

Prima parte a conferinței mele descrie care este relația noastră, a modernilor, cu Paradisul. Este o relație complicată. Exemplul de la care plec este Dante. Dante a scris un poem pe care l-a numit „Poemul sacru” și l-a structurat pe trei părți: Infernul, Purgatoriul și Paradisul. Cele trei părți au o posteritate atât în zona popularității, cât și în zona frecvenței cu care sunt ilustrate aceste părți. Infernul are o astfel de remarcabilă posteritate. Toată lumea, întrebată care e partea cea mai reușită a *Divinei Comedii*, va spune pe nerăsuflăte că este Infernul. Jaroslav Pelikan, un important istoric al creștinismului, al dogmaticii creștine și al formării simbolului credinței observa, în 2004, că, pentru cine parcurge bibliografia dantescă, devine clară asimetria frapantă între textele dedicate Infernului și cele dedicate Paradisului. În plus, se spune că există o discriminare estetică absolut nejustificată: aceea care spune că Paradisul este „descărnat” și, oricât de mare poet ai fi, nu prea poți face ceva genial cu o materie „descărnată”. În schimb, Infernul, dramatic fiind, și având o materie groasă, se pretează la o descriere în care geniul lui Dante își dă măsura totală. Ei bine, această teorie mi se pare riguros falsă. Între cele trei cânturi, din punct de vedere al realizării artistice există o gradăție cu totul și cu totul excepțională. „Paradisul” este perfect realizat, limba italiană sună deplin, total și ...paradisic. E o pură prejudecată istorică aceea că „Paradisul” este mai puțin realizat decât „Infernul”. Faptul că această prejudecată s-a putut naște ne arată ea însăși unde suntem noi astăzi și ce fel de „chei” avem. Și, atenție, nu e vorba doar de „chei” intelectuale, ci și senzoriale, pentru că, atunci când citim poezie, intrăm senzorial în universul poeziei. Nu mai avem cheile intelectuale, senzoriale și morale prin care să înțelegem „Paradisul” lui Dante așa cum ne este el dat, ca o capodoperă absolută a literaturii europene.

În schimb, avem cheile intelectuale, senzoriale și morale prin care să înțelegem „Infernul”. Iată de ce, aici, Dante ni se pare foarte bun. Părerea mea este că Dante e foarte bun peste tot!

Al doilea exemplu pe care vi-l dau: în 1974, a apărut un *Dicționar de istorie a ideilor*, în cinci volume. Un colectiv format din oameni instruiți și-a propus să adune toate ideile cardinale din cultura europeană. Nici infernul, nici paradisul nu reprezintă pentru savanții respectivi, în 1974, o idee cardinală. Te uiți la intrări ca să vezi câte ocurențe sunt pentru „infern” sau termeni asociați și pentru „paradis” sau termeni asociați. Observi că scorul este 29 la 2. Așadar 14,5 la 1 reprezintă ponderea în preocupările noastre culturale în ceea ce privește infernul și paradisul. Sunt mult mai apropiați infernului decât paradisului.

Al treilea exemplu provine dintr-un interviu pe care Ezra Pound i-l dădea unui poet englez, Donald Hall, în 1959. Acesta din urmă spera să obțină de la Ezra Pound, pentru ciclul său *Cantos*, Paradisul. *Cantos* se dorea o replică la *Divina Comedia* și atunci trebuia să aibă o tripartiție similară. La întrebarea lui Hall, „Când scrii Paradisul?”, Pound dă următorul răspuns: „E greu să scrii un *Paradiso*, când toate aparențele îți spun că ar trebui să scrii o *Apocalipsă*. În mod evident, e mult mai ușor în lumea de azi să găsești locuitori pentru un infern sau chiar un purgatoriu decât pentru un paradis”. În anii '50, Hannah Arendt, în una din lucrările ei avea o vorbă pe care o rezum; în esență, spune că oamenii care nu mai sunt capabili să imagineze paradisul nu reușesc să realizeze decât infernul, atunci când vor să facă o societate bună. E o teorie perfect ilustrată, din păcate, de secolul XX. În fine, în 1937, Cioran are un articol în care evocă modul de a preda al lui Nae Ionescu: „În toate prelegerile sale, paradisul nu a fost niciodată pomenit ca o realitate în timp ce, mereu, ne vorbea

de Judecata de Apoi”. În anii '70, Henry Michaux spune: „Secolul nostru nu face parte din Paradis”.

Concluzia e următoarea: avem o problemă cu paradisul. Este motivul pentru care vreau să-l reabilitez, în fața dumneavoastră. Există chei de lectură, există chei senzoriale de lectură dacă ne situăm moralmente nu în război cu el, ci îl plasăm în orizontul nostru de așteptare. Numai așa, minunea de a-l descoperi că există se poate produce.

Revenind la Eminescu, întrebarea este în ce constă opera lui Mihai Eminescu. În ediția Maiorescu, ediție pe care Eminescu o detesta. De ce o detesta? Răspunsul îl voi da mai încolo, arătând ce credea însuși Eminescu că ar fi opera sa. S-a întâmplat ceva în 1902. Este anul în care Titu Maiorescu donează Academiei Române manuscrisele lui Eminescu, acea ladă de care Eminescu se interesa, întrebându-i pe Chibici și pe alți prieteni: unde sunt cărțile mele, unde este lada mea, caietele mele? Până la sfârșitul vieții a întrebat de ele. Toate acestea au fost păstrate de Titu Maiorescu până în ianuarie 1902, când le-a donat Academiei. Din acel moment, răspunsul la întrebarea „care este opera lui Mihai Eminescu?” se schimbă în mod radical. Este momentul în care înțelegem că anvergura lui Eminescu era mai mare decât se credea și că opera sa depășește nivelul poeziilor zise *antume*. Prima reacție față de manuscrisele eminesciene este cea din 1911, a lui Ibrăileanu. Vă va șoca, în cazul în care n-o cunoașteți deja! Citez: „Cel mai mare omagiu care s-ar putea aduce lui Eminescu, mai mare decât cea mai înaltă statuie, ar fi distrugerea volumelor de postume”. Ibrăileanu considera că manuscrisele sunt bune exclusiv pentru istoricii literari și că ele, ca atare, nu ar trebui publicate. Străbăteți, vă rog, cu gândul distanța dintre 1911 și textul programatic al lui Constantin Noica, din anii '70, *Eminescu sau omul deplin al culturii române*. Noica spunea că singurul lucru pe care trebuie să-l facem

pentru Eminescu e acela de a-i facsimila toate caietele. În 1911, trebuie distruse manuscrisele, în anii '70 ele trebuie facsimilate. E un interval în care cultura română a parcurs o întreagă etapă, iar răspunsul la întrebarea „în ce constă opera lui Mihai Eminescu?” s-a schimbat radical.

Primul răspuns solid la întrebarea „În ce constă opera lui Eminescu?” l-a dat George Călinescu, între 1934 și 1936, cu cele cinci volume care reprezintă o capodoperă critică. E o lucrare pe care o avem în două variante: varianta inițială, pe care Călinescu a remaniat-o în vederea republicării ei. S-a întâmplat în 1969, în ediția de *Opere*, apoi într-o ediție populară la „Minerva”. Aranjamentul capitolelor s-a schimbat. Ce nu s-a schimbat este concepția de bază: ca să înțelegem opera lui Eminescu trebuie să citim manuscrisele pentru că din manuscrise rezultă anvergura intențiilor lui Eminescu. Schițele, exercițiile conținute în manuscrise redimensionează totul și arată că felul în care poetul își privea creația nu poate fi înțeles pornind doar de la poeziile antume. Din acest motiv Eminescu a detestat profund ediția Maiorescu, o ediție care nu avea cum să-i aproximeze intențiile. Călinescu a înțeles acest lucru, a înțeles că Eminescu nu a fost un poet ocazional, ci creatorul unei opere; în consecință, și-a propus să identifice programul original eminescian. Cum a gândit, în ce a constatat și cum a realizat această *operă* – e ceea ce l-a preocupat pe Călinescu. Partea fundamentală a celor cinci volume este dată de capitolul numit „Descrierea operei”, în care Călinescu porcede la inventarierea temelor din manuscrisele eminesciene.

Capătul acestui proces de conștientizare a răspunsului la întrebarea despre opera lui Eminescu îl reprezintă Petru Creția, cu *Testamentul unui eminescolog*, volumul său din 1998. Petru Creția ne spune că manuscrisele sunt o nebuloasă numai pentru un „intrus”. Dacă nu adopți perspectiva intrusului, ma-

După care urmează conținutul propriu-zis al „Ru-găciunii unui dac”, o contestare profundă a principiu-lui transcendent, o pagină de nihilism absolut, pe care Cioran a savurat-o. Toți au crezut că inspirația pentru acest poem vine din „nihilismul budist”, dacă putem spune așa. Doar Amita Bhowe a identificat clar deosebirea față de inspirația indică, mai ales când Eminescu spune că el, principiul transcendent bun ...

*... îmi dete ochii să văd lumina zilei,
Și inima-mi umplut-au cu farmecele milei...*

Sau:

*Să blesteme pe-oricine de mine-o avea milă,
Să binecuvânteze pe cel ce mă împilă,
S-asculte orice gură, ce-ar vrea ca să mă rădă,
Puteri să puie-n brațul ce-ar sta să măucidă,
Ș-acela între oameni devină cel întâi
Ce mi-a răpi chiar piatra ce-oi pune-o căpătâi.*

*Gonit de toată lumea prin anii mei să trec,
Pân' ce-oi simți că ochiu-mi de lacrimi e sec,
Că-n orice om din lume un dușman mi se naște,
C-ajung pe mine însumi a nu mă mai cunoaște,
Că chinul și durerea simțirea-mi a-mpietrit-o,
Că pot să-mi blestem mama, pe care am iubit-o -
Când ura cea mai crudă mi s-a părea amor...
Poate-oi uita durerea-mi și voi putea să mor.*

Această inspirație nu este budistă, ci dintr-un cu totul alt registru pe care îl voi schița puțin mai încolo.

În 1939, după ce apăruseră și volumele 4 și 5 din sinteza lui G. Călinescu, un cititor împătimit și cu mult fler, ajutat de deslușirile lui Călinescu, remarcă faptul că modul în care este descrisă Cezara din Insula lui Euthanasius are certe trăsături edenice. E momentul în care Eliade fixează un alt jalon de inspirație funda-

mentală pentru mintea lui Eminescu: filonul edenic. Eliade vorbește despre „cea mai desăvârșită viziune paradisiacă din literatura românească”. Paradisiacul este sesizat și de Călinescu, însă el îl îmbină cu altele: cu spiritul genezei, cu regresia la natură, cu cosmo-gonicul în care el vedea genezicul, germinația abso-lută, ilimitată.

Al treilea moment ține de anii 1953-1954. În 1952 apăruse primul volum de *postume* din ediția Perpessicius. Un cititor foarte inteligent trăia la acea vreme în țara noastră. Numele lui este Ion Negoïtescu. Are revelația că *postumele* sunt cu totul altceva decât *antumele*. Cum spunea Creția, această percepție este greșită, căci aceeași inspirație le animă pe ambele. Ceea ce Negoïtescu a crezut că poate iden-tifica în *postumele* eminesciene este inspirația pluto-nică. Câteva citate din Negoïtescu: „plânsul intern al cosmosului poate fi socotit un fenomen originar al poeziei lui Eminescu, germenul proiecțiilor de mai târziu. În registrul diurn îi corespunde melancolia...”; „ceea ce e de prețuit la Eminescu este somnolența și voluptatea într-o strălucire de vis, care este poezia romantică însăși, Narcisul nopții în oglinda tenebre-lor care îl reflectă”.

În fine, momentul 1962, Roma, Italia, unde apare o carte cu totul și cu totul excepțională a unei mari cunoscătoare a literaturii române pe nume Rosa del Conte, *Eminescu sau absolutul*, tradusă la editura Dacia de Marian Papahagi. I-a revenit unui italian me-nirea de a indica sursele pur tradițional românești ale lui Eminescu. Pornind de la o interpretare origi-nală a poemului „Mortua est”, se declară frapată de cromatica versurilor.

*Te văd ca o umbră de-argint strălucită,
Cu-aripi ridicate la ceruri pornită,
Suind, palid suflet, a norilor schele,
Prin ploaie de raze, ninsoare de stele.*

*O rază te-nalță, un cântec te duce,
Cu brațele albe pe piept puse cruce,
Când torsul s-aude l-al vrăjilor caier
Argint e pe ape și aur în aer.*

...

*Dar poate acolo să fie castele
Cu arcuri de aur zidite din stele,
Cu râuri de foc și cu poduri de-argint,
Cu țărături de smirnă, cu flori care cânt;*

*Să treci tu prin ele, o sfântă regină,
Cu păr lung de raze, cu ochi de lumină,
În haină albastră stropită cu aur,
Pe fruntea ta pală cunună de laur.*

Simțiți transparențele? Simțiți corpul de lumină al acestor imagini? În același timp, simțiți ce corp sonor le corespunde în ordinea muzicalității versului? Acesta e Eminescu la 21 de ani.

Rosa del Conte identifică inspirația fundamentală a lui Eminescu în polaritatea timpului, care distruge și creează, ca în proverbul românesc „timpul bate, lovește, vremea stă, vremuiește” [...]

Următorul moment este în 1979 și 1980, când Ioan Petru Culianu, un concitadin de-al dumneavoastră, publică două articole foarte interesante – „Romantism și acosmism la Mihai Eminescu”, și al doilea din 1980 – „Fantasmele nihilismului la Eminescu”. Și ceea ce el spune este că există un filon gnostic, dualist în Mihai Eminescu, care până acum a fost trecut cu vederea. Acum noi știm, din prezentarea pe care v-am făcut-o, că el nu a fost trecut cu vederea. De gnosticism la Eminescu vorbește deja G. Călinescu, inutil să mai spun acest lucru. Dar o face, inclusiv într-o anexă extrem de bogată și întinsă, Rosa del Conte, pe care Ioan Petru Culianu nu o pomenește. Îl pomenește, în schimb, pe Nicolae Balotă, cu un articol publicat în germană, numit „Eminescu und der Mythos”, publicat

în 1976, în care el spune că poemul *Demonism* are o inspirație din gnoza valentiniană. Acum, oricine a citit poemul „Demonism” știe că el este un poem teribil. Este teribil pentru că tipul de cosmologie pe care o prezintă aici este următorul: lumea este un sicriu. Acest sicriu are niște ferestre. Prin aceste ferestre pătrunde lumina care este lumina astrilor. Lumina astrilor ne vine dintr-o lume care este mirifică, paradizică, beatifică, unde *cel bătrân de zile stă*. Este o inspirație care evocă perfect satanismul romantic și revolta satanică a romanticilor și alianța în această revoltă romantică pe care poeții romantici o fac cu principiul pe care el îl numește *Satan*. Amintiți-vă de acel foarte tulburător adagiul al lui Baudelaire, care spune „Frumusețea masculină prin excelență este Lucifer”. Acum, faptul că poemul lui Eminescu se intitulează „Luceafărul”, cred că nu vă găsește complet inocenți. Suntem într-o zonă a reprezentărilor revoltei romantice. Dar în acest poem „Demonism”, care este un poem fanion ca și cele trei variante din poemul „Mureșanu” cu trei etape de redactare care merg până în 1876, găsim inspirația propriu-zis dualistă, propriu-zis gnostică. În „Demonism”, de exemplu, reiau descrierea cosmosului, care este un cosmos-raclă, adică coșciug, care are date găuri în el, prin care pătrunde lumina din zona beatifică, dar înăuntru oamenii sunt viermii din cadavrul lumii. Este o descriere de o ferocitate a pesimismului care nu are nimic din ceea ce nu s-ar fi putut găsi în ceea ce îndeobște se crede că este inspirația pesimismului său, care este Schopenhauer, care spunea despre lume că ar fi trebuit mai bine să nu existe. Eminescu adoptă acest lucru, dar ferocitatea imaginilor lui, care provine din ferocitatea acestei sensibilități gnostice, face să vadă în lumea în care noi trăim o lume a dămării pure și de aici provine alianța cu principiul Răului pentru a răsturna așa-zisul Bine, ce se află dincolo de ferestrele acestui coșciug.

FILIT 2015 – ECOURI

Eminescu nu este un poet pentru domnișoare sau pentru copiii sub 18 ani. Inspirația lui este uneori atât de îngrozitoare și de tenebroasă încât realmente trebuie citit numai cu asistența părinților, pentru a li se explica oamenilor despre ce este vorba aici. Este o veche inspirație din religii pe care convențional o numesc *demonismul gnostic* sau *inspirația gnostică* sau *pesimismul de natură gnostică*. Rosa del Conte este primul cercetător care a înțeles lucrul acesta, ce nu a fost înțeles nici măcar de Călinescu, cel ce a înțeles totul, că pesimismul eminescian nu este shopenhauerian, ci, în esență, este gnostic. Este un pesimism gnostic, iar el străbate inclusiv până în superbul poem „Lucefărul”. Toate inspirațiile despre care vă

vorbesc, cosmogonicul, paradisiacul, gnosticul, demonicul acesta, plutonicul, toate sunt cu Eminescu până la sfârșit și teza mea, cu care voi încheia, este să vă explic unde anume a colonizat până la urmă paradisiacul toată această sinteză. Trec peste alte două contribuții foarte interesante, una din 1978, a Ioanei Em. Petrescu, o cercetătoare de la Cluj, care a încercat să asocieze modelele cosmologice tradiționale, cel plutonian și cel platonician, cum îl numește dânsa, cu inspirații și sensibilități distincte ale lui Eminescu și, în fine, o întreprindere din 1982 a lui Dan C. Mihăilescu, care se cheamă *Perspective eminesciene*, în care ceea ce încearcă el să facă este să se pună în perspectiva senzorialității lui Eminescu și să vadă cum se vede

© Cristian Vieru

Auditoriul lui Horia-Roman Patapievici
Teatrul Național Iași, 3 octombrie 2015

lumea dacă ai avea simțurile lui Mihai Eminescu. O înțelegere absolut remarcabilă și un punct de vedere absolut genial. Gândiți-vă, încercați să răspundeți la această provocare, dacă ați avea simțurile lui Eminescu – iar simțurile sunt morale, intelectuale și senzoriale; deci să aveți mintea lui Eminescu, cum este să percepi lumea prin intermediul ei? Și răspunsul este: să citim manuscrisele lui Eminescu și atunci vedem cum arată acest lucru. Vă dați seama, în loc să butonăm pe chestiile astea cu hiper-realitate ș.a.m.d., să ne punem niște senzori în mâini, să închidem ochii sau să vedem prin niște ecrane și ghidați de calculatoare să încercăm să intrăm într-o hiper-realitate, într-o realitate virtuală. Gândiți-vă cum ar fi să folosiți opera lui Mihai Eminescu ca terminal pentru o lume virtuală, care este lumea lui Mihai Eminescu. Vă spun că este o experiență de geniu, iar ideea pentru acest tip de experiență i-a venit lui Dan C. Mihăilescu.

Acum intru în secțiunea care privește propriu-zis paradisiacul. Ce este paradisiacul? Paradisiacul este un anumit mod de a simți lumea, dar și de a structura toate percepțiile pe care le primesc. Or, asta se vede la Mihai Eminescu atunci când descrie diferite geografii. Dacă luăm poemul „Memento mori”, noi credem că am citit acest poem. Vă spun că nu l-ați citit. Duceți-vă acasă și reluați-l. Această dioramă nu are nimic de a face cu ceea ce uneori istoricii literari spun că este același tip de inspirație ca la *La Légende des siècles* a lui Victor Hugo. Nu este deloc, dar deloc asta. Petru Creția spunea că abundența inspirației lui Eminescu era de tip Victor Hugo. Nu, nu, nu are nimic să invidieze (în) bogăția inspirației lui Eminescu abundenței poetice remarcabile în majoritatea producției sale a lui Victor Hugo. Dar, spune Petru Creția, avea exigențele unui Mallarmé. Avea inspirația unui Hugo, dar exigențele de puritate și de absolut pentru expresia poetică erau ale unui Mallarmé. Asta

l-a împiedicat să publice mai mult din extraordinara, dar extraordinara abundență a manuscriselor lui. „Memento mori”, din care nu avem decât „Egiptul” este o uriașă panoramă a istoriei lumii. Iată o geografie:

*Și în Libanon văzut-am rătăcite căprioare
Și pe lanuri secerate am văzut mândre fecioare
Purtând pe-umerele albe auritul snop de grâu.
Alte vrând să treacă apa cu picioarele lor goale
Ridicată rușinoase și zâmbind albele poale,
Turburând cu pulpe netezi fața limpedelui râu.*

Grație perfectă! Dar asta este o geografie. Suntem în Liban. Asta este o geografie reală? Nu! Este o geografie care nu este a lumii deși are eticheta lumii. Ce înseamnă? Înseamnă că el nu avea informații pentru a reda corect geografia pe care voia să o descrie. Murărașu ca și Călinescu au arătat cu astuția istoricului literar informat de fiecare dată faptul că tablourile pe care le configura Eminescu aveau informații istorice și poate fi citită informația istorică pentru fiecare tablou în parte. Dar ceea ce este important este că modul în care sensibilitatea lui organiza informația de enciclopedie sau de manual era sub forma paradisiacului. Ce te frapează în „Memento mori”, care, în fond, este o panoramă a deșertăciunilor, este că în mod spontan organul prin care mintea lui Eminescu organizează ceea ce are de prezentat este paradisiacul. Sunt fragmente de Paradis care sunt ca niște așchii aurifere ce sclipesc în aceste descrieri. El vrea să ne arate că totul e deșertăciune, dar în fond această deșertăciune este amestecată cu largi, profunde filoane aurifere. Peste tot sclipește aurul, sclipește transparența, sclipește diamantul, sclipește paradisiacul, pentru că sensibilitatea acestui om organiza percepțiile într-un mod pe care-l numim paradisiac. Cum recunoaștem acest paradisiac? Îl

recunoaștem în două feluri. Felul cel mai simplu de a înțelege este recurența mitologemelor. Dacă luăm o carte standard de morfologie religioasă sau mitologică cum este *Tratatul de istoria religiilor*, care știți foarte bine că a fost un titlu impus de Payot lui Eliade. Nu acesta era titlul. Trebuia să aibă în titlu noțiunea de morfologie. Deci dacă luăm un tratat de morfologia religiilor și miturilor, cum este cel pe care l-a produs Mircea Eliade, în care avem un catalog morfologic al principalelor mituri și luăm temele ori imaginile, ori metaforele care apar la Eminescu, descoperim imediat registrul paradisiac. Este un lucru fără greș. Se poate face pe două coloane. Deci primul mod în care noi putem vedea inspirația paradisiacă este că mitologemele care sunt asociate, imaginile, metaforele, simbolurile care sunt asociate cu paradisiacul în tratatele de morfologia religiilor sunt exact cele pe care le folosește el. Pentru că citise aceste tratate? Nu! Pentru că mintea lui era organizată în acest mod. Ceea ce numesc paradisiac și ceea ce, în fond, numesc și gnosticul și cosmogonicul și plutonicul sunt structuri de inspirație, sunt motoarele generale. Așa era structurată mintea extraordinară a acestui om. Organiza experiența senzorială și producea reprezentări în funcție de aceste tipare de organizare. Norocul culturii române este acela că așa cum norocul culturii medievale, respectiv, celei italiene, a fost că au avut în interiorul lor, românii prin Eminescu și italienii și medievalii prin Dante, minți care au fost organizate cu acest formidabil motor de creație care este motorul paradisiac. Nu aveți reprezentări paradisiace mai profunde decât cele din *Divina comedie – Paradiso*. La fel, noi, grație minții extraordinare a acestui om care a fost dotat cu acest motor de percepție a paradisiacului și de reproducere a lui în forme, imagini, simboluri și metafore paradisiace. Deci acesta este un mod de a recunoaște paradisiacul. Iată, de exemplu, descrierea din „Memento mori” a Greciei:

*În Grecia ne întâmpină munții muiți de soare
Cu vârful stâncoase încremenite printre nouri
de purpur
Piscuri cu fruntea ninsă, cu dumbrăvile ei prăvălitate
peste coaste rătătoare
Cu dealuri coloană după coloană întrerupte de văi
repezite în adâncimi nourate
Peste care plutesc vulturi ce cuprind din înălțimea
unde se află lumea ce sub dânsii
stă adânc împrăștiată.*

Pe scurt, reprezentările sunt toate din registrul paradisiac, dar există un al doilea nivel la care trebuie să citim aceste descrieri paradisiace. Ele nu doar că sunt organizate prin imagini, metafore și simboluri din acest registru. Geografia însăși este extraordinar de interesantă și cel mai bine se vede asta în poemul „Mușatini”. Acolo există o descriere care în sine este glorioasă, și care ne arată două lucruri. Cum se organizează ceea ce se vede și punctul din care se organizează ceea ce se vede. Acum vă dau cheia de lectură. Ceea ce se vede este lumea. Ea este organizată sub o ritmică circulară în care periferia tinde să vadă centrul, centrul tinde să se răspândească în periferie. Avem o structură circulară cu o ritmică sferică, circulară și avem un punct din care noi putem avea panorama totalității lumii. O să vă arăt cu câteva exemple că acesta este un topos al culturii române în mod surprinzător. Nu știu de ce. Iată pasajul:

*Pe culmea cea înălțată
El ajunge deodată
Și făcându-și ochii roată
El privește lumea toată;
Vede cerul sfântului
Și fața pământului:
Că departe se-ntind șesuri,
Ce cu ochii nu le măsură,*

Unde soarele cel sfânt
Parcă iese din pământ;
Colo-n zarea depărtată
Nistrul mare i s-arată
Dinspre țările tătare
Și departe curge-n mare
La Liman ca și o salbă
Se-nșira Cetatea Albă.
Iar pe fața mării line
Trec corăbiile pline,
Trec departe de pământ,
Pânzele umflate-n vânt.
Iar privind spre miazăzi
Dunărea el o zări
Într-un arc spre mare-ntoarsă
Și pe șapte guri se varsă.
De la Nistru pân-la ea
Țară mândră se-ntindea
Vede șesuri fumegând,
Dealuri mândre înverzind,
Vede codri cum coboară,
Deal cu deal, scară cu scară,
Răsfirându-se pe șes,
Unde râurile ies,
Și pe vârfuri de păduri,
Mânăstiri cu-ntărituri,
Vede târguri, vaduri, sate
Pe câmpie presărate,
Vede mândrele cetăți
Stăpânind pustietăți,
Vede turmele de oi
Cu ciobanii dinapoi,
Cu fluiere și cimpoi,
Iară hergheliile
Petreceau câmpiile
Și s-așterneau vântului
Ca umbra pământului
Și de-a lungul râurior

S-așterneau pustiurilor.
Iară șoimul tinereț
Pe deasupra-i zboară el
Și din gură-i cuvânta:
Să trăiești, Măria-Ta!
Câtă lume câtă zare
De la Nistru pân-la mare:
Fă-ți odată ochii roată
C-aceasta-i Moldova toată.

De ce este Moldova? Pentru că el este mușatin și pentru că el este investit rege, iar regele este un sacerdot care se află în investitură în punctul în care cerul comunică cu pământul. Adică într-o axă a lumii. Această axă a lumii Eminescu a descris-o mereu ca geografie în poemele sau în prozele lui. De exemplu, este codrul uriaș, codrul este străbătut printr-un râu și ajunge într-un loc care are un luminiș, în luminiș se află un lac, în mijlocul lacului se află o insulă, pe insulă se află o cetate sau se află un munte. Dacă te duci pe vârful acestui munte vezi lumea toată, vezi toată creația. De ce? Pentru că ești în centrul lumii. Ce înseamnă centrul lumii? Este locul din care ordinea se răspândește până la margine. E un ritm. Dacă te duci la marginea lumii poți vedea centrul lumii? La marginea lumii este locul de unde ordinea se răsfânge înapoi până spre centrul ei. Și aici ajungem în punctul care este paradoxal și este foarte sugestiv. Acest mecanism în care te afli într-un punct, care este centrul lumii, te uiți roată și vezi totalitatea lumii sau te afli la marginea lumii și te uiți și vezi unde se află centrul lumii, este un topos al culturii române. Iată o mică genealogie. Rețineți această figură: centrul lumii – marginea, marginea – centrul lumii; avem un cerc care este totalitatea lumii; este pulsatiil, ordinea

pleacă din centru și se răspândește la margine, din margine se răsfrânge spre centru această ordine, este o structură pulsantă. Unde aveți așa ceva? Nu aveți în cultura noastră, dar aveți într-o cultură care l-a influențat profund pe Eminescu, și este vorba de o mandală. De fapt contemplarea mandalei este realizată în momentul în care ai realizat că ea este o structură care pulsează și, prin această ritmică pulsatorie, contemplatorul mandalei are cheia lumii. Ei bine, asta este la Eminescu. Citiți „Mușatinii”! Asta aveți acolo! Citiți „Memento mori”! Asta aveți acolo. El este marcat profund de ideea panoramică. Nu le citează niciodată, dar am găsit incredibile recurențe în cultura română a viziunii panoramice. La Miron Costin, în iunie 1684, în partea a III-a din „Poema polonă”. Despre ce este vorba? În 1676, Miron Costin a redactat trei discursuri în limba polonă, pe care fiii lui le-au citit în fața domnului, care era Antonie Ruset (1675-1679), cu ocazia ofrandei pe care boierii moldoveni i-au făcut-o domnului. În ce a constat ofranda? O grădină de arbuști sădită în patru colțuri, cu argumentul că „Regii petrec timpul de pace în grădini, iar războiul în tabere”. Timpul de pace în grădini? Dar aceasta este un *hortus conclusus*, este o grădină mărginită. Asta este una din expresiile paradisului. Ceea ce boierii îi fac închinăciune lui Antonie Ruset este, pentru timp de pace, un paradis, o imagine a paradisului. Și se spune: „În acest chip au salutat strălucii Costini pe prea ilustrul domn al Moldovei, aceluiași i-au oferit un labirint închinat în lauda numelui său”. Reprezentările paradisiace sunt la tot pasul. Cu o condiție. Să ai cheile prin care să le poți percepe că sunt acolo. Miron Costin le avea. Ce vreau să vă spun despre Miron Costin este următorul lucru. Recurge la o ficțiune și îl înfățișează pe Dragoș, suntem în aceeași

schemă mitologică, Mușatini la Eminescu, Dragoș Întemeietorul la Miron Costin, și pe însoțitorii lui admirând. De unde? De pe înălțimile Ceahlăului. Admirând pământul Moldovei care li se întinde la picioare cu toate frumusețile ei, oferindu-le astfel o minunată descriere a tuturor lucrurilor care se află în țara lor. Aceasta este o perspectivă aeriană. Te urci în avion și vezi toată Moldova. Nu! Nu te urci în avion, după cum Dante, când este în Cerul al 9-lea, nu este într-un turn foarte înalt de poate vedea totul, inclusiv lumina din strâmtoarea Gibraltarului; distanța este enormă, chiar și pentru cosmologia medievală. Nu. El are ochiul pe care l-a căpătat în cercul lunii, în primul cânt din *Paradisul*, în care Dante ne spune, inventând un neologism din latină, că firea lui *a transumanat*, și-a îmbunătățit condiția umană, *a transumanat*. Într-o astfel de condiție paradisiacă *transumanezi*. Asta s-a întâmplat la Miron Costin, care inventează paradisiac. Acest lucru este frapant pentru mine. Îl imaginează pe Dragoș pe Ceahlău, care este centrul lumii Moldovei și de acolo vede toată Moldova în amănunt. Fără ochean, fără lunetă, pentru că ceea ce vede el este vizibil numai din centrul lumii. Exact ca în „Mușatini”, ca în poemul lui Eminescu.

Am găsit în Dimitrie Cantemir, în 1716, în *Descrierea Moldovei*, capitolul V, o viziune de un tip diferit: de oriunde te-ai afla în marginea Moldovei vezi un singur lucru: același Ceahlău. La Nicolae Bălcescu avem o imagine oarecum asemănătoare, la 1852, în *Istoria românilor supt Mihai Vodă Viteazul*, pentru că la Nicolae Bălcescu, este o privire de tip *vedută*. Adică este un unghi sub care se vede o desfășurare. Este o *vedută* mai degrabă. În schimb, la Asachi, în 1859, în prima secțiune din *Nouvelles historiques*, este o viziune de același tip, în care pionul, cum numește el

Ceahlăul, este văzut de pe oricare margine a Moldovei. Îl avem pe Eminescu al nostru, în 1878, când scrie prima oară „Mușatin și codrul” și pe care îl definește în poemul din 1880, pe care l-a denumit „Mușatini”. Avem în „Dacia preistorică”, la Nicolae Densușianu, exact aceeași perspectivă panoramică. Și, în fine, am o mărturie personală, de la Anton Dumitriu. El a publicat acest lucru, în 1978, într-un eseu care a apărut în „Contemporanul” numit „Terra mirabilis”, în care unifică cele două perspective. Perspectiva de jos în centru și perspectiva din centru până la margine. Și partea ezoterică este următoarea. El spune: cât de mult se întinde România Mare? Și teza lui Anton Dumitriu era următoarea: dacă te duci în centrul cel mai înalt și duci tangente la toate formele de relief, aceste tangente vor înțepa planiglobul după conturul României Mari. Convers. Dacă te poți pe conturul României Mari, din orice punct ai fi, vezi un punct care este punctul cel mai înalt. Asta este, dincolo de adevărul factual, sau de falsitatea factuală a acestui lucru, este un tip de construcție paradisiacă, care, cu exemplele pe care vi le-am arătat, este un topos al culturii noastre.

Eminescu se apropie de momentul în care mintea lui formidabilă se închide. Înainte de acel moment se petrece ceva cu Eminescu, crede Petru Creția. El cade peste structura metrică a „Lucefărului”. Structura metrică este o strofă de patru versuri în metru iambic cu versurile unu și trei de opt silabe, și cu versurile doi și patru de câte șapte silabe, ceea ce înseamnă trei iambi, în care ultima silabă este neaccentuată. Structura asta de 8-7, 8-7 de versuri iambice este structura „Lucefărului”. Asta este o sonoritate care nu a mai răsunat în limba română înainte de Eminescu și care a rămas fixată de sensibilitatea noastră auditivă în mod indelebil legată de el. Dar Petru Creția

face observația că în acea perioadă acel tipar pe care-l descoperă s-a statornicit în sinele cel mai adânc al poetului intensificându-și prezența din momentul 1880, când el începe să lucreze la „Lucefărul”, intensificându-și prezența, am putea zice obsesională, în 1882, și în prima jumătate a lui 1883, până la criza de sfârșitul lui iunie. Știm, cu certitudine, spune Petru Creția, că structura metrică și strofică a „Lucefărului” apare pentru întâia oară între textele date spre publicare chiar de către poet, în grupul de șapte poezii inedite pe care Eminescu le-a citit în seara zilei de miercuri, 30 martie 1883, la *Junimea*, și apoi, la sugestia lui Maiorescu, le-a dat lui Iosif Vulcan pentru „Familia”. Este vorba despre poeziile foarte cunoscute: „S-a dus amorul”, „Când amintirile”, „Adio”, „Ce-i amorul”, „Pe lângă plopii fără soț” – asta nu e chiar pe structura „Lucefărului”, „Și, dacă”, „Din noaptea”. La acestea, spune Creția, trebuie adăugate, ca datând din aceeași vreme, încă opt: „La steaua”, „Și oare tot n-ați înțeles”, „Să fie sară-n asfințit”, „Un farmec trist și nențeles”, „O stea în reci nemărginiri”, „Dacă iubești fără să sperii”, „Oricât de mult am suferit” și „De ce regina nopților”. Vreau să vă fac ilustrarea acestei structuri a „Lucefărului”, pe care o știți foarte bine. Dar ca s-o știți foarte bine vreau să v-o dau în caracterizarea lui G. Călinescu, pentru că îmi permite să citesc câteva strofe din „Lucefărul” spre a vă actualiza sonor poezia și pentru a vă da caracterizarea lui G. Călinescu. Am luat două caracterizări, una din *Istorie*, care înseamnă 1941, și alta din *Compendiu*, care e 1946. „94 de strofe fac desigur o țevărie prea complicată pentru ca seva să comunice peste tot cu aceeași putere. Unitatea se înfăptuiește muzical. Unele strofe tac, altele cântă, în acord cu flautele unei orgi. La sfârșit răsună toate într-un țipăt coral:

– *Trăind în cercul vostru strâmt*
Norocul vă petrece,
Ci eu în lumea mea mă simt
Nemuritor și rece.”

8-7, 8-7 iambi. Ultimul cuvânt al lui Călinescu este următorul: „În schimb *Luceafărul* e de o construcție muzicală perfectă, sensul e acum satiric. Astrul e geniul solitar, Cătălin și Cătălina sunt umanitatea efemeră. Tehnica e liturgică. Tema e dezvoltată și analizată, repetată și comentată, reluată din nou până la completa istovire, iar replicile *Luceafărului* sunt formulistice, fiindcă el, neavând suflet empiric, nu poate găsi relații și expresii noi:

Din sfera mea venii cu greu
Ca să-ți urmez chemarea,
Iar cerul este tatăl meu
Și muma-mea e marea...

Plastica ideilor este și aici extraordinară. Chaosul are văi, izvoare, mări. Acolo nu-i «hotar», și vremea (ca o apă) n-are puterea de a se umfla în puțul ei și a ieși din «goluri»:

Căci unde-ajunge nu-i hotar,
Nici ochi spre a cunoaște,
Și vremea-ncearcă în zadar
Din goluri a se naște.

Nu e nimic și totuși e
O sete care-l soarbe,
E un adânc asemenea
Uitării celei oarbe.

Unitatea complicatei țevării se înfăptuiește acustic. Unele strofe tac, altele cântă, în acord, ca flautele

unei orgi. La sfârșit răsună toate într-un țipăt coral:

Trăind în cercul vostru strâmt
Norocul vă petrece,
Ci eu în lumea mea mă simt
Nemuritor și rece.”

Asta este muzica „*Luceafărului*”. Este o creație eminesciană pură. Iată un alt tip de muzicalitate în care Eminescu introduce un mic miracol, anume modifică ultimul vers, nu mai avem structura 8-7, 8-7; ultimii trei iambi, cu o silabă neaccentuată, sunt transformați în trei amfibrahi, adică două silabe neaccentuate în jurul unei silabe accentuate:

De ce regina nopților
E tristă-ntotdeauna?
Au nu știți voi că mii de ani
Sunt azi de când moare luna?

Nu e aceeași structură. Ultimul vers pare a se deschide spre un soi de apă care deodată aduce o notă de infinit. Nu mai este structura aceea strânsă, de mecanică celestă.

Că cerul mândru și deschis
Ce stelele-și așterne
Nu e și el decât un vis
Al liniștei celei eterne?

Aici este structura veche.

Că prin a haosului văi
Plutind în voia sorții,
Revărsă-asupra lumii-ntregii
Durerea și farmecul morții?

*Un farmec dulce și adânc
Pătrunde-atât de tare
De ce ridică înspre ea
Seninele valuri de mare.*

*De-nalță ochii înspre ea
Din umbra dulce mirii,
Căci au simțit adânc în vis
Că moartea e sora iubirii.*

*Că tot ce naște-n univers
Acea și declină
De-ar înceta totul din mers
S-ar naște lumină, lumină!*

Unde a ajuns Eminescu în 1882-1883? A ajuns în punctul în care inspirațiile de care v-am vorbit, cosmogonicul, plutonicul, paradisiacul sau edenicul și gnosticul, demonicul, acea inspirație care v-am spus că este teribilă și care exprimă un pesimism ontologic, funciar, se resorb toate în ceva ce este de alt ordin. Ceea ce era stridentă a pesimismului ontologic în „Rugăciunea unui dac”, care era un blestem teribil, se resoarbe într-un soi de atitudine psihologică, îmbinând toate temele sub ecuația paradisiacului, a edenicului, dar este un paradisiac care nu mai este actual, nu mai are reprezentări de carnalitate ale paradisiacului, așa cum apare în alte poeme, ci el se resoarbe în ceva care devine nostalgie a paradisului și totul într-o muzicalitate de tip secund. Este ceva ce nu poate fi analizat metric, pentru că este o extraordinară coincidență între corpul imaginii care este luminos și corpul sonor, care se adresează urechii, muzicalității.

Ceea ce s-a întâmplat miraculos cu mintea, ea însăși miraculoasă, a lui Eminescu în ultimul său an de viață deplină a minții lui, a fost un soi de resorbție

a tuturor acestor teme care funcționau în registre independente până atunci, deși uneori le regăsim în aceeași poezie, într-un soi de sinteză, care este toată cimentată de un soi de resemnată nostalgie a paradisului. Acest lucru a avut asupra muzicalității poeziei lui o influență extraordinară, decisivă. A făcut ca, prin miracol, corpul imaginii să coincidă cu corpul sonor, și asta a dat o muzicalitate paradisiacă și este un enorm noroc pentru toți oamenii care știu limba română și pot citi pe Eminescu să aibă o experiență a paradisiacului pe care oamenii moderni nu o au. Grație acestei minți formidabile, în limba română este la dispoziția tuturor o experiență a Paradisului.

*(3 octombrie 2015, Serile FILIT,
conferință susținută la Teatrul Național Iași)*

Adrian Alui GHEORGHE

Dragă Dan Lungu...

Am venit la FILIT în semn de solidaritate cu voi, considerând că aveți un alt tip de abordare a culturii, a literaturii, împotriva „talibanizării” prin politizare a vieții culturale din România. Știu și știm prea bine că mediocritatea culturală poate fi politizată, este de altfel șansa acesteia ca să existe, să reziste. Instaurarea unei mediocrități instituționale în România nu a făcut decât să continue o stare de fapt de dinainte de 1989; o anumită retorică, o anumită gestică continuă, în prea multe manifestări publice sau nepublice, practicile fără orizont din perioada pomenită.

Te felicit pe tine și pe cei cu care colaborezi pentru curajul de a vrea să faci/ faceți altceva, de a sparge barierele mentale, barierele localiste, barierele generaționiste. Raportarea la principii și la valoare este singura șansă de a ieși din universul sufocant în care ne-am cantonat (noi, românii) ca literatură & cultură, ca societate & istorie. Deși avem o țară frumoasă, la fel de frumoasă ca toate celelalte din jur de altfel, sentimentul exprimat de majoritatea din jurul nostru este că trăim într-un mediu sufocant (urât, chiar!). De unde această stare? De la lipsa de orizont, românului îi lipsesc mizele. Mizele mari, mai ales. Pentru că mizele mari creează oameni mari, mizele mici creează oameni mici.

În România bârfa pe seama culturii a ocupat spațiul (și sentimentul) culturii. Orice semialfabetizat își dă cu presupusul „ca pe maidan”, fără să se simtă cât de cât incomodat, despre Liiceanu, despre Patapievici, despre Manolescu, despre Blandiana,

despre Dorin Tudoran etc., valoarea în sine a fost demonetizată cu largul concurs al sistemului educațional din România. Școlile noastre produc prea multe surogate intelectuale, universitățile se întrec, de câteva decenii, în a fabrica, contra cost ...diplome. Rețin și o vorbă de duh a lui Gheorghe Grigurcu, spusă cândva: „Pe politicienii noștri într-o vreme cultura îi complexa, acum îi irită”. Nimic mai adevărat.

De asta, curaj! Am văzut o mulțime de tineri la FILIT-ul din acest an, unii implicați, alții doar spectatori și m-am bucurat că mai sunt manifestări publice care să oprească rinocerizarea, tabloidizarea sau an-chiloza intelectuală care amenință societatea noastră.

Cu bune gânduri,

Adrian Alui Gheorghe

Piatra Neamț, 7 octombrie 2015

(<https://www.facebook.com/notes/dan-lungu/mesaj-pentru-filit-mul%C8%9Bumim-adrian-alui-gheorghe/547164635435934>)

Iașul, capitală culturală cel puțin cât ține FILIT

Organizatorii Festivalului Internațional de Literatură și Traducere Iași (FILIT) au făcut public programul evenimentelor care se vor desfășura în perioada 2-4 octombrie 2015.

Programul conține zeci de evenimente dedicate atât publicului larg, cât și profesioniștilor din domeniu. Acestea constau în întâlniri ale scriitorilor cu elevi din liceele ieșene, lecturi publice în cafenele din Iași, mese rotunde și conferințe specializate, întâlniri cu noua generație de prozatori și poeți ieșeni, precum și o seară FILIT la Teatrul Național „Vasile Alecsandri” Iași, pe data de 3 octombrie 2015, în compania lui Horia-Roman Patapievici și Evgheni Vodolazkin. De asemenea, având în vedere orientarea ediției de anul acesta, toate muzeele aflate în componența Muzeului Literaturii Române Iași vin în întâmpinarea publicului cu expoziții care valorifică creativ patrimoniul literar ieșean.

Tot în perioada 2-4 octombrie 2015, renumitul artist Ion Barbu va fi prezent la FILIT Iași cu o instalație de artă contemporană, de mari dimensiuni, cu temă literară, care va fi amplasată în Piața Palat din Iași. În seria expozițiilor speciale de la FILIT se înscriu și „Iași. Puncte de vedere”, expoziție de fotografie care prezintă orașul Iași într-o manieră inedită, văzut de fotografii Silviu Gheție (România) și Didier Ruef (Elveția), precum și expoziția „FILIT în fotografii. Retrospectivă 2013-2014”, realizată în colaborare cu Clubul Fotografilor Iași.

Anul acesta, FILIT vine cu o secțiune specială, intitulată FILIT-ul copiilor. Astfel, duminică, 4 octombrie, la Bojdeuca „Ion Creangă” va fi organizată o serie

de evenimente dedicate celor mici: lectură publică cu Florin Bican, ateliere de scris povești, mini expoziții, momente artistice etc. FILIT-ul copiilor va cuprinde și inaugurarea hologramei Ion Creangă, iar intrarea în muzeu va fi gratuită.

În ultima seară a festivalului, va fi anunțat Premiul liceenilor pentru cea mai îndrăgită carte din 2014, acordat împreună cu Inspectoratul Școlar Județean Iași.

„Anul acesta vom avea o ediție FILIT restrânsă, în comparație cu cele precedente, însă de aceeași calitate cu care am obișnuit iubitorii de literatură și desul de bogată ca să merite să bateți drumul până la Iași. FILIT merge mai departe, stați aproape de noi!”, a declarat Dan Lungu, managerul FILIT.

FILIT este un proiect anual finanțat de Consiliul Județean Iași prin Muzeul Literaturii Române Iași și a reunit, în anii 2013 și 2014, sute de nume mari ale scenei literare mondiale, iar calitatea programelor a atras numeroase elogii în presa națională și internațională. Evenimentele FILIT 2015 au fost organizate în parteneriat cu Primăria Municipiului Iași, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Universitatea de Arte „George Enescu” Iași, Inspectoratul Școlar Județean Iași, Biblioteca Centrală Universitară Iași, Teatrul Național „Vasile Alecsandri” Iași, Institutul Cultural Român „Mihai Eminescu” Chișinău, Institutul Francez, Centrul Cultural German, British Council, Clubul Alecart, Clubul Logos, Sedcom Libris, Cărturești.

(<http://www.ziaruldeiasi.ro/stiri/iasul-capitala-culturala-cel-putin-cat-tine-filit-program-107282.html>)

Matei MARTIN

Un festival și o capitală – FILIT nr. 3

• Ediția de anul acesta a Festivalului Internațional de Literatură și Traducere Iași (FILIT) a stat destulă vreme sub semnul incertitudinii. Astă-vară, directorul Muzeului Național al Literaturii și al FILIT, scriitorul Dan Lungu, a anunțat că suspendă festivalul din cauza ingerințelor și presiunilor politice. Într-adevăr, principalul finanțator (Consiliul Județean) și Primăria erau în conflict, iar organizatorii festivalului au

picat la mijloc. În cele din urmă s-a ajuns la un compromis și așa se face că, până la urmă, echipa a organizat o ediție redusă, restrânsă.

Dar asta nu înseamnă că s-a făcut rabat la calitate. Și anul acesta au fost programate câteva întâlniri remarcabile. Printre autorii care au evoluat vinerea trecută, în prima zi a festivalului, se numără Philip Ó Ceallaigh, Petre Barbu, Bogdan Ghiu și Ioan Groșan.

Președintele Consiliului Județean Iași, Victorel Lupu, la conferința de deschidere a FILIT 2015
Casa Pogor, 2 octombrie 2015

Sâmbătă, la Muzeul Literaturii Române a avut loc o dezbatere interesantă cu doi autori din Republica Moldova: Iulian Ciocan și Vladimir Beșleagă. Tot sâmbătă, la Teatrul Național „Vasile Alecsandri” din Iași, două evenimente mult așteptate de public: o întâlnire cu scriitorul rus Evgheni Vodolazkin și conferința „Eminescu și Paradisul” susținută de Horia-Roman Patapievici. Iar duminică, printre altele, a fost programată o întâlnire cu traducătorii, o dezbatere cu tema „Traducerea ca exercițiu de negociere a sensului”. La fel ca în anii precedenți, am văzut săli (arhi)pline la aproape toate evenimentele. Nu cred să existe public literar mai motivat, mai entuziast ca la Iași. Și nu, tinerii nu veneau la lecturi luați cu arcanul de profesorii lor și obligați să stea smirnă în fața scriitorilor. I-am văzut punând întrebări provocatoare, cerînd autografe, făcându-și poze cu autorii preferați. Ba chiar și luând notițe, conștiincioși, în timpul dezbaterilor.

• Iași este unul dintre orașele candidate la statutul de Capitală Culturală Europeană. Programul Iașului depășește granițele orașului, ale județului, chiar ale țării, extinzându-se la Chișinău și la Cernăuți în baza unui acord de colaborare în domeniul educației, culturii și administrației publice. Crearea unei regiuni de dezvoltare sau a unui parteneriat de cooperare interregională e un bun început. Până la urmă, acesta e sensul competiției pentru Capitala Culturală Europeană: să genereze o reflecție despre potențialul de dezvoltare al orașului pornind de la cultură și industriile creative. Iar dezvoltarea înseamnă cooperare. Numai că de la podul de flori la relații autentice și durabile e cale lungă... Între Iași și Chișinău sunt vreo două sute de kilometri – și-un fluviu. Oricâte punți s-ar face prin diplomația culturală, tot mai rămâne de construit infrastructura reală. Aflu, însă, că exact în urmă cu o săptămână s-a creat, în sfârșit, o linie de cale ferată directă între Iași și Chișinău: trenurile nu

mai trebuie să se oprească la graniță ca să schimbe boghiurile pentru a se adapta tipurilor diferite de ecartament. E deja un progres important. Poate va conta în competiția pentru Capitala Culturală Europeană.

Ceea ce va conta, însă, cu siguranță e angajamentul pe termen lung. Căci, odată ce se va stabili lista scurtă a orașelor candidate, procesul de jurizare pentru desemnarea câștigătorului va urmări în primul rând coerența programului propus și continuitatea. Programul propus trebuie să depășească ciclul electoral, el va trebui să fie asumat nu doar de către toți actorii locali de acum, ci și de cei care, poate, vor câștiga următoarele alegeri.

• Or, deocamdată, la Iași nu e clar nici măcar dacă Consiliul Județean și Primăria au căzut de acord. În urmă cu un an am realizat tot aici, în „Dilema veche”, o anchetă la care au răspuns primarii principalelor orașe candidate la statutul de capitală culturală. Primarul Iașului n-a pomenit nicio vorbă despre FILIT ca parte a programului Iași, insistând apăsător pe Festivalul Educației, organizat de Primărie. Deh, FILIT e al Consiliului Județean, mi-a explicat atunci un amic ieșean omisiunea. Tocmai asta e marea problemă: FILIT nu e nici al Primăriei, nici al Consiliului Județean, ci al publicului, al celor care îl urmăresc, al celor care contribuie, prin taxele lor, la organizare.

(<http://dilemaveche.ro/sectiune/tilc-show/articol/un-festival-o-capitala-filit-nr-3>)

Alina PURCARU

FILIT 3: ingenios și bine temperat – Impresii de la cea de a treia ediție –

Un concertino impecabil acordat a fost FILIT-ul de anul acesta, în ediție restrânsă și fără pleiada de staturi ale literaturii străine care făcuseră marca Festivalului în anii trecuți. După ce și-a câștigat o reputație de invidiat, fiind cotate, după doar două ediții, ca unul dintre cele mai puternice festivaluri din Sud-Estul Europei, Festivalul Internațional de Literatură și Traducere de la Iași a fost suspendat, de organizatori, în vara trecută, reluat fiind, într-o ediție restrânsă, după valul de susținere venit dinspre breasla literară din întreaga țară. S-a scris mult, la momentul respectiv, și despre suspendare, și despre reluare, și despre motivele pentru care s-a petrecut fiecare dintre aceste momente din viața FILIT-ului, așa că nu voi relua nici una dintre discuții. Esențial rămâne faptul că o a treia ediție s-a întâmplat și că nu a lăsat nici o clipă senzația de improvizație, chiar dacă timp pentru pregătiri a fost mult mai puțin, de astă dată. Scriitorii invitați, cei mai mulți români, traducătorii, criticii, jurnaliștii și cititorii au avut parte de o scenă prietenoasă, profesionist pregătită, de pe care au împărtășit ceea ce îi definește: interesul pentru literatură, problemele comune (în special traducătorii străini, care fac să circule cărțile scriitorilor români, au discutat despre asta), plăcerea de a vorbi despre scris.

FILIT 3 a fost pus la punct, de data aceasta, de echipa Muzeului de Literatură din Iași, finanțator al programului fiind, ca și la edițiile trecute, Consiliul Județean Iași. La conferința de presă care a deschis ediția din această toamnă, Dan Lungu, președintele

Festivalului, a anunțat că, pentru edițiile viitoare, s-a aprobat înființarea unei fundații prin care Festivalul să poată fi administrat în condițiile cele mai bune pentru mersul unui eveniment de o astfel de anvergură. Cunoscând tensiunile dintre organizatori și finanțatori, soluția de compromis la care au ajuns pare a fi o realizare în sine. Este și vestea care dă cele mai multe asigurări în legătură cu viitorul FILIT-ului, care țintește, pentru dațile viitoare, același calibrul internațional pe care l-a vizat și până acum. Și este anunțul cu care s-a deschis Festivalul, anunț confirmat de ambele părți – organizatori și finanțatori – care fac ca acest Festival să aibă o structură cât mai incluzivă, resurse financiare stabile și credibilitatea care a garantat, încă de la început, prezența unor nume altfel greu de prins în programul unor festivaluri aflate la primele ediții.

Traducerea, un act central

Profilul FILIT-ului, anul acesta, a fost amprentat de trei trăsături foarte clare: focus pe traducătorii străini, adevărați mediatori între literatura română și spațiile străine în care circulă, vizibilitate pentru autorii români, inclusiv pentru cei mai puțin mediatizați, inclusiv pentru cei veniți din zona în care se petrece FILIT-ul, și o ocazie de a valorifica arhivele și expozițiile unor muzee care, altfel, reușesc mai greu să ajungă subiect de discuție dincolo de specialiștii din plan local.

Muzeele aflate în administrația Muzeului Litera-

turii din Iași sunt capsule ale timpului de o bogăție pe care foarte puțini o cunosc, locuri deschise, cu resurse fantastice și care merită etalate și aplaudate la scenă deschisă. FILIT-ul le-a dat această ocazie, la cea de-a treia ediție, prin multe evenimente regizate în jurul lor, unele dintre ele petrecute în afara Iașului, la Cotnari, de exemplu, unde a fost inaugurat Muzeul „Cezar Petrescu”, sau la Trifești, la conacul familiei Negruzzi. Pe lângă colecția permanentă pe care o adăpostește Casa Pogor, pe lângă Bojdeucă și Muzeul „Mihai Eminescu”, cele mai cunoscute repere pentru istoria vieții literare din Moldova, există, așadar, în custodia Muzeului Literaturii din Iași muzee și case memoriale care păstrează obiecte, manuscrise și piese bibliofile de o frumusețe rară. Absolut impresionant, din acest punct de vedere, mi s-a părut Muzeul „Constantin Negruzzi” de la Trifești, Hermeziu, păstrat în conacul familiei Negruzzi. Casa, reabilitată și impecabil conservată, reconstituie un întreg univers cultural, care nu e numai al lui Negruzzi, ci spune la fel de multe despre o întreagă epocă: despre cutumele celor care puteau să se îndeletnicească și cu literatura, la începutul secolului al XIX-lea, despre gusturi, nevoi, despre limite, despre confort și despre viața culturală transportată pe o moșie din Moldova profund rurală. Camera de muzică, colecția de manuscrise și obiecte personale, biblioteca lui C. Negruzzi reflectă, cu toatele, reperele și ambițiile care îi însuflețeau pe primii scriitori, în plin roman-tism, când literatura română era un vis frumos.

La aproape două secole distanță, literatura română are o carte de identitate, numai că, pentru ca ea să facă realmente parte dintr-un circuit mai amplu, este nevoie ca niște oameni interesați și pasionați de ceea ce ea oferă să o descopere, să o recomande și să o facă să circule. Acești oameni sunt traducătorii străini și FILIT-ul le-a rezervat câteva

momente în care să poată să discute despre rostul și rolul lor în acest circuit, dar și despre problemele de care se lovesc, fie când traduc, fie când încearcă să găsească edituri dispuse să publice autori români.

Au fost invitați la FILIT și au vorbit cu o mare implicare și pasiune traducători de primă mână: Jan Cornelius (Germania), Radosława Janowska Lascar (Polonia), Maria Luisa Lombardo (Italia), Gabriella Koszta (Ungaria), Clara Mitola (Italia), Jan Mysjkin (Belgia), Danilo de Salazar (Italia) sau Joanna Kornaś-Warwas (Polonia), alături de doi oameni de bază pentru ceea ce înseamnă mediere culturală, tot un act al traducerii, în sens mai larg: Florin Bican și Monica Salvan. Bogdan Ghiu a susținut, la rândul lui, o conferință, în prima zi a Festivalului: „Totul trebuie tradus? Condiția «estică» a traducerii și perspectiva blocată”, traducătorii și peste 100 de profesori de limbi străine au avut parte de o întâlnire, iar Alex Popescu, reprezentant al Ministerului Culturii, a vorbit despre programul Traduki, o rețea de traduceri care asigură finanțări pentru proiecte editoriale, rețea din care și România face, de curând, parte. Fiecare dintre aceste momente își cere o relatare în parte, cu puncte foarte concrete de interes: s-a discutat despre criteriile luate în calcul atunci când se acordă finanțare unei traduceri, dar și despre refuzul unor edituri de a publica autori din Est, chiar dacă totul este acoperit, pentru simplul fapt că nu vor reuși să le vândă, despre nevoia vitală de rezidențe pentru traduceri, despre tehnicile fiecăruia de a negocia cu „intraductibilul” sau cu ceea ce, inevitabil, se pierde la transferul într-o altă limbă.

O veste bună a venit de la Gabriella Koszta, care a anunțat lansarea ediției în limba maghiară a *Orbiturului* lui Mircea Cărtărescu, programată joia aceasta, la Budapesta. S-a vorbit și despre rezidențele FILIT pentru traducători, la rândul lor înglobate în ceea ce

Programul „Rezidențele FILIT pentru traducători” și rețeaua Traduki
Casa Pogor, Iași, 3 octombrie 2015

a însemnat desfășurarea completă a Festivalului anul acesta. Este esențial pentru acești adevărați medietori culturali să intre în contact unii cu alții, să schimbe referințe, să discute soluții pentru dificultăți de care dau și unii, și alții, să aibă timp, liniște și răgaz pentru a se ocupa de o muncă vitală pentru viața cărților scrise în limba română. Și traducătorilor români din limbi străine le-ar prinde la fel de bine astfel de programe, lucru care trebuie să se facă, la un moment dat, înțeles de către cei care pot și trebuie să amelioreze statutul precar al acestei bresle.

Tema traducerii a fost, din punctul meu de vedere, centrală pentru această ediție, din motive care bat dincolo de numărul evenimentelor dedicate întâlni-

rilor cu traducătorii. Traducerea este un efort cotidian prin care negociem și aproximăm sensuri, prin care (ne) explicăm lumea și ne facem înțeleși. Traducerea este și un act paideic, și un gest de prietenie, și intrarea în dialog cu ceea ce îți este diferit, străin chiar. Toate aceste situații au fost ilustrate de dinamica de evenimente a acestei ediții mici, dar foarte concentrate a FILIT-ului. A fost loc pentru poezie, cu reflectoarele, de data aceasta, pe poeții tineri din Iași, prezenți de Răzvan Țupa (Matei Hutopilă, Șerban Axinte, Paul Gorban, Andrei Alecsa și Vlad A. Gheorghiu), și pentru prozatori aflați la primele cărți (Ana Săndulescu, Paul Mihalache sau Dorin Cozan, prezenți de Doris Mironescu), dar și pentru proza-

torii de anduranță, veterani ca Ioan Groșan Daniel Bărbulescu, Petre Barbu (care a luat și Premiul liceenilor pentru Cel mai bun roman din 2014, *Marea petrecere*) sau Philip Ó Ceallaigh, scriitor irlandez cu trei volume de proză traduse la Editura Polirom. Trei scriitori din Republica Moldova au avut, la rândul lor, o foarte bună expunere la FILIT și toți au umplut sălile (de altfel, nu a existat scriitor care să nu fi avut, la Iași, parte de cititori în public): Iulian Ciocan, Valentin Beșleagă și Liliana Corobca. Cluburile de lectură Alecart și Logos au fost vizibile și de data asta și cititorii din licee s-au mișcat ca argintul viu printre autorii și cărțile cu care s-au întâlnit, ca la fiecare ediție.

Evgheni Vodolazkin, aplaudat la scenă deschisă

Cea mai fastuoasă seară a fost, cum era de așteptat, cea în care, pe scenă, a urcat Evgheni Vodolazkin, autorul unei cărți care, apărută la finalul anului trecut în România, a generat un adevărat cult. Mă refer la romanul *Laur* (Editura Humanitas Fiction). De curând, lui Evgheni Vodolazkin i-a apărut, la aceeași editură, romanul Larionov și Soloviov, carte cu care cititorii lui Vodolazkin au stat la coadă la autografe, după încheierea seriei. Fără îndoială, Vodolazkin și-a cucerit publicul și de pe scena teatrului din Iași. Răspunzând la întrebările lui Bogdan Crețu și ale părintelui Constantin Sturzu, a vorbit cu o mare deschidere, cu nuanțe, cu onestitate, cu umor și cu o modestie pe care nu o vezi prea des la autori de talia lui. A vorbit despre condiția de a fi scriitor într-o literatură copleșitoare, cum e cea rusă, despre minunile care țin întotdeauna de așteptările de la care pornim, despre orgoliul pe care l-a avut când a crezut că nimeni nu va fi interesat de *Laur*, orgoliu denunțat

apoi de succesul nebun al acestei cărți dense și sofisticate. Concluzia lui e că nu ar trebui să subestimăm cititorii, niciodată, și că suntem înconjurați, mai mult decât am crede, de oameni care au nevoie de cărți, de răspunsuri – ca și de chestionări –, de confruntarea pe cord deschis cu ceea ce rămâne dilematic, în viața noastră și în lumea din jur. Ceea ce e important este să comunici cu onestitate. Oamenii nu vor stridențe, vor să intre în contact cu idei, dar obosesc pentru că sunt copleșiți din toate părțile de zgomot, și nu sunt parte dintr-un dialog firesc, apropiat și sincer. Despre asta ar trebui să fie literatura, crede Vodolazkin. Cât despre relația dintre cei care o fac și putere, aceasta ar trebui să fie cât mai distantă cu putință, a răspuns prozatorul, provocat de Bogdan Crețu.

Inutil să adaug că Sala Teatrului Național „Vasile Alecsandri” s-a umplut, în așteptarea scriitorului, și a rămas plină și pentru conferința lui Horia-Roman Patapievic, care l-a succedat pe scenă. Patapievic a vorbit, ajutându-se de nenumărate referințe, despre motorul paradisiac care a generat întreaga creație eminesciană. Titlul conferinței a fost „Eminescu și Paradisul”, o construcție de idei înțesată de trimiteri, ale cărei concluzii se referă la faptul că ceea ce a insuflat întreaga opera a lui Mihai Eminescu (care se revelează în lumina justă doar după citirea manuscriselor, susține eseistul) este o viziune care operează cu imaginarul paradisiac.

Au fost zile pline, concentrate, un festival ca un maraton pentru șoarecii de bibliotecă dispuși să intre în săli de biblioteci, cafenele sau muzee. A existat inclusiv un FILIT al copiilor, cu lecturi și mici evenimente desenate strict pentru cei care acum pot fi formați ca cititori. Un moment foarte aparte a fost o întâlnire între tați și fii, care a aliniat patru scriitori foarte diferiți și cu atât mai surprinzători la proba

Evgheni Vodolazkin la Seara FILIT, alături de Constantin Sturzu și Bogdan Crețu
Teatrul Național Iași, 3 octombrie 2015

dialogului. Mă refer la Adrian Alui Gheorghe, alături de fiul lui, care și-a luat un alt nume, Vlad A. Gheorghiu, la Vasile Baghiu și la fiul lui, poetul Ștefan Baghiu. Au discutat cu sinceritate, atâta câtă e posibilă într-o asemenea ipostază, dar și cu o căldură mai rar afișată, despre povara numelui, influențe reciproce și tensiunile care apar când își citesc unii altora textele, adesea înainte să plece spre tipar. Mamele îi preferă pe scriitorii-fii, a fost concluzia finală, mai puțin truculențele din *Spre Sud, la Lăceni*, volumul lui Ștefan Baghiu. Umor au avut cu toții și un public care a confiscat toate scaunele din cafeneaua în care s-a citit.

Pe lista care se completa pentru această a treia ediție FILIT erau nume importante din literatura străină. Privind la ceea ce au putut să genereze anumite festivaluri de succes din România, care au reușit

să pună niște orașe pe hartă ca repere pentru excelență – festivaluri cum e cel de teatru, de la Sibiu, sau TIFF-ul, de la Cluj –, concluzia limpede e că Iașul ar trebui să ajute FILIT-ul să crească. Pe lângă faptul că e o ocazie rară de a conecta, în timp real, actori importanți din breaslă (scriitori, critici, traducători etc.), un astfel de festival se deschide, în primul rând, pentru cititorii din acel oraș și, pentru câteva zile, pune toate reflectoarele pe lectură, obicei cărui, altfel, toată lumea îi cântă prohodul.

(http://www.observatorcultural.ro/FILIT-3-ingenios-si-bine-temperat*articleID_32499-articles_details.html)

Bogdan GHIU

FILIT sau saturnaliile literaturii

Am auzit spunându-se despre FILIT – Festivalul de Literatură și Traducere – ediția 2015 (care a avut loc între 2 și 4 octombrie 2015) că ar fi fost o ediție „săracă”, de „tranziție”, de „criză” etc. De fapt, a fost o ediție de rezistență și de solidaritate, care, dacă a refuzat-renunțat, ca demonstrație de forță, nu de slăbiciune, să mai invite scriitori străini, a reușit să apropie, în schimb, scriitorii români de public, mai precis să demonstreze că publicul poate fi interesat, este, în fapt, latent, interesat de scriitorii români, cu condiția să știi, ca organizator, să-i pui pe aceștia din urmă „în pagină”, adică să-i comunicii, să le asiguri „formate” comunicaționale atractive, altfel spus pe măsură. Uluitoare demonstrație împotriva actualelor idei de-a gata potrivit căroră „cultura nu vinde”: nu vinde decât dacă e vândută ne-cultural, ne-cultivat, ne-creator, de niște comunicatori și „oameni de media” improvizați, mediocri, netaleantați, adică exact așa cum sunt cei care alcătuiesc, azi, masa critică din mass-media, de la vârf la bază!

Or, tocmai acesta e darul în care excelează FILIT-ul, într-un moment când toată lumea s-a săturat, și încă de mult, de „lansări de carte” și alte masluri triste, în care scriitorii și pofta, energia, potențialul lor comunicațional care îi mână, de fapt, la luptă, să scrie, este ignorat, mortificat, batjocorit.

În primul rând, faptul că FILIT-ul este, cum îi spune și numele, un festival de literatură și traducere demonstrează buna plasare critică și teoretică în actualitatea literaturii, care există, azi, global, în/ ca traducere: literatura și traducerea merg mână în mână,

sunt de nedespărțit, și numai așa mai pot fi discutate, azi, adecvat. Literatura fără traducere, discutată și prezentată, „pusă în pagină” doar idiomatic, național, „românește” a devenit un non-sens. Pe care, deocamdată, doar FILIT-ul știe s-o depășească, printr-un adevărat act de sincronizare, adică de ieșire din provincialism.

Astfel încât, deși ultimul venit, FILIT-ul a devenit imediat un prototip.

Specificul literaturii este tocmai acela de a comunica în lipsă, în timp, *in absentia* și *in potentia*: scriitorul și cititorul nu trebuie să se întâlnească, autorul se exclude din principiu, dacă se poate spune așa, din propriul act de comunicare, monumentalizând însă, transformând transferențial într-un lucru de sine stătător tocmai actul de comunicare ca atare, care devine Carte și Literatură, Carte de Literatură, Literatură-Carte.

Or, ceea ce reușește să demonstreze și să acrediteze practic FILIT-ul este că „lansările”, „lecturile” sau „întâlnirile” scriitorilor cu publicul nu sunt niște acte de comunicare oarecare, în care scriitorul vine să-și vândă o marfă, iar publicul vine doar dintr-o curiozitate anecdotică să-l cunoască pe „mortul-viu” care este, în chip esențial, orice scriitor, ci, de fapt, chiar dacă poate nici scriitorii, nici cititorii nu-și dau întotdeauna perfect seama, niște ședințe de lucru împreună, un protocol, care tocmai de aceea trebuie ritualizat, de transgresare reglată a comunicării barat-monumentalizate (amânate, „diferate”, cum ar fi spus Derrida) care este, esențial, literatura ca

Andra PETRARIU

Criticii literari s-au întâlnit la FILIT 2015

În ciuda afirmației lui Gellu Naum într-una dintre cărțile sale, conform căreia criticii literari ar fi o „specie de roboți anchilozăți voluntar în mecanismul lor profesional”, unii dintre cei mai importanți critici literari din România s-au reunit la Iași în cadrul Festivalului Internațional de Literatură și Traducere, arătând că „oricât ar părea de straniu, criticii sunt oameni”.

Prezenți la Muzeul „Vasile Pogor”, la dezbateră intitulată „Criticul, mediator cultural”, invitații Bogdan Crețu, Daniel Cristea-Enache, Marius Miheț, Doris Mironescu, Antonio Patraș, Radu Vancu, precum și Alexandru Călinescu, în calitate de moderator, au ajuns la concluzia că, în pofida schimbărilor radicale din ultimii ani, în lumea criticilor literari există totuși o „apocalipsă veselă”. Deși nu mai are statutul pe care îl avea în trecut, criticul literar are în continuare un rol esențial. „Trăim într-un spațiu literar foarte dinamizat, mai ales de când oricine își poate da cu părerea despre orice, pe orice platformă. Și atunci criticul este singurul care poate da o logică, o direcție. Critica literară reprezintă organele esențiale ale literaturii și ale vieții literare”, a afirmat Bogdan Crețu.

Antonio Patraș crede că menirea criticului este de a-l face pe cititor să citească. „Chiar și cărțile proaste. Important e să citim, lectura te face mai tolerant, te face să relativizezi, să fii sceptic, să nu crezi că certitudinile sunt doar ale tale. Eu întotdeauna am văzut în critică o formă de mediere, în sensul acesta al ne-

gocierii, al toleranței”, spune acesta.

În același timp, Alexandru Călinescu a menționat că, în ciuda unor păreri mai avizate, care spun că de fapt „criticul e un lux complet inutil”, acesta poate fi un mijlocitor, care asigură legătura între cititor și scriitor. Chiar și așa, acesta pune sub semnul întrebării faptul că cititorul mai poate discerne între o opinie avizată și una agresivă care de fapt nu ascunde nimic în spate: „Vocile care se pronunță asupra cărților s-au dispersat, de unde e o oarecare impresie de haos, de gălăgie, de lipsă de criterii”. De aceeași părere este și Bogdan Crețu care spune că este din ce în ce mai dificil să convingi un cititor al tău că trebuie să devină cititor al unui scriitor de calitate. „E un exercițiu de încredere, iar la încrederea aceasta un critic literar ajunge foarte greu”, a declarat acesta. De asemenea, Daniel Cristea-Enache a adăugat că „un critic lucid trebuie în primul rând să se medieze pe sine însuși, să își înfrâneze propriile porniri și să aibă aceeași receptivitate și deschidere față de toate categoriile de public”.

Tocmai de aceea, Radu Vancu consideră că lucrurile nu se mai rezumă doar la a scrie și a publica o simplă cronică într-un ziar cultural. „Criticul de azi, ca să fie cu adevărat un mediator, trebuie să se folosească de toate armele care îi stau la dispoziție pentru a difuza către mase informația culturală. Iar la noi lucrurile astea au început să se întâmple și se întâmplă bine”, a precizat Vancu.

Deși nu crede în statutul de mediator al criticului,

FILIT 2015 – ECOURI

menționând că în prezent doar jurnalistul cultural mai poate media ceva, Marius Miheț a afirmat faptul că un critic literar este un fel de „autist veridic care fixează valori, un ghid, un individ care selectează în permanență, care vede înaintea celorlalți. Criticul încearcă prin toate mecanismele foarte sofisticate, de la bloguri culturale la Facebook, să ajungă cumva la cititori. S-a spus că s-au schimbat literatura, scriitorii, dar s-au schimbat cititorii cel mai mult”. Pe un ton mai încrezător, Doris Mironescu a preferat să treacă peste semnalele apocaliptice și să propună un

exercițiu de optimism: „E clar, stăm rău. Dar în ciuda faptului că instituțiile nu merg, literatura funcționează. Deși nimic nu încurajează să existe critica literară, aceasta totuși există. Este uimitor că, deși nimeni nu citește, există cititori, iar festivalurile literare sunt pline de iubitori de lectură”.

(<http://www.suplimentuldecultura.ro/index.php/continutArticolNrIdent/Special%20FILIT/10728>)

Daniel Cristea-Enache, Marius Miheț, Doris Mironescu, Alexandru Călinescu, Bogdan Crețu, Radu Vancu și Antonio Patraș
Casa Pogor, Iași, 3 octombrie 2015

Gabriela LUPU

Literatura rusă de ieri și de azi...

Oaspetele de onoare al ediției din acest an a Festivalului Internațional de Literatură și Traducere (FILIT) de la Iași a fost scriitorul rus Evgheni Vodolazkin. Autorului bestsellerului *Laur*, un superb roman comparat de mulți critici cu *Pelerinul rus*, i-a apărut chiar zilele acestea în românește și volumul *Soloviov și Larionov*, publicat la editura Humanitas Fiction.

Despre cărțile sale, despre raportarea omului modern la credință comparativ cu omul Evului Mediu, despre timp, una dintre temele sale preferate, și despre istorie am vorbit și noi cu scriitorul rus.

Gabriela Lupu: V-au apărut în românește două romane total diferite, legate însă de o temă comună: istoria, un subiect cu care vă „jucați” adeseori. Ce este pentru dumneavoastră istoria?

Evgheni Vodolazkin: Pot să încep prin a spune că într-un fel sunt și eu istoric. Chiar dacă de formație sunt filolog, sunt totuși istoric al literaturii ruse vechi. Iar istoria literaturii vechi mă plasează pe poziția de a putea judeca chiar și actualitatea. Istoria este una dintre temele mele preferate într-adevăr. Istoria și timpul care sunt, desigur, profund legate. Ceea ce vreau să transmit prin textele mele aș putea formula prin următoarea idee: istoria nu are un scop. Scopuri au numai oamenii. Istoria este ca un acvariu pentru pești sau ca o ramă pentru tablou. Dar imaginea din tablou este pictată de om.

În romanul *Laur* scrieți că nu există timp, ci doar veșnicie. De ce credeți asta?

Timpul este făcut pentru viața noastră de aici, este însă doar o pregătire pentru veșnicie, pentru viața care

va urma după moartea noastră. Veșnicia nu este doar o pregustare a ceea ce va fi apoi. Veșnicia este însuși sensul vieții. La veșnicie ne gândim, de fapt, cu toții atunci când intrăm într-o biserică. De aceea față de istorie trebuie să avem o atitudine respectuoasă, dar fără a exagera. Din punctul de vedere al veșniciei nu este chiar atât de important dacă un conducător de oști a învins sau știu ce armată. Un vers superb spune: „S-a terminat războiul. Cine a câștigat nu știu”. Din punctul de vedere al veșniciei asta nu contează. Contează însă dacă acel conducător de oști a fost un om bun, corect și dacă nu a ucis oameni fără o judecată dreaptă.

Citind romanul *Laur*, cu acțiunea plasată în Rusia medievală, ai impresia că pe atunci oamenii erau înscriși în această veșnicie, că fiecare lucru ori-cât de mic pe care îl făceau îi raporta la veșnicie. Le era oamenilor mai ușor atunci să fie mai aproape de divinitate decât ne este nouă astăzi?

Pe atunci era într-adevăr mult mai ușor pentru că Dumnezeu stătea în mijlocul societății. În centrul culturii țărilor credincioase, ortodoxe sau neortodoxe, stătea biserica. Acum ea ocupă un loc marginal. Pe atunci, însă, în mănăstiri se scria, în mănăstiri se făcea educație, în mănăstiri se tratau bolile oamenilor, în mănăstiri se discuta despre problemele cetății, în mănăstiri se făcea pâină și vin, lichior sau bere. (Asta mai ales în Occident.) Într-o astfel de organizare a vieții sigur că drumul spre Dumnezeu era mult mai drept. Pentru conștiința omului poate că nu era chiar atât de ușor. Pentru că tot ce este prea vizibil, tot ce îți scoate ochii, cum s-ar spune, la un moment dat nu te mai interesează. Este un proverb care

spune: „Toată lumea-și face cruce, dar nu toată lumea se roagă”. Pentru mulți oameni din Rusia medievală credința ajunsese ceva formal pentru că era obligatorie. Erai exclus din societate dacă nu te declarai credincios. Ei, în zilele noastre, toți cei care-și fac cruce poți fi sigur că se și roagă. Pentru că a fi credincios este astăzi un act de voință individual. Acum omul are libertatea de a crede sau de a nu crede.

Poporul rus a avut perioade lungi, de câteva secole, de mare credință, dar apoi a venit comunismul, când Dumnezeu a fost complet alungat din viața omului. Cum vă explicați o astfel de ruptură?

Dostoievski spunea că poporul rus este un popor care-l poartă în el pe Dumnezeu. Ei, cum a fost posibil ca poporul acesta să-și dea toată credința și toate idea-

lurile lui de secole în mâinile unei găști de comuniști este de neînțeles. Este un mister pe care aș vrea să-l înțeleg și pe care încerc să-l dezleg în romanul la care scriu acum. Poate că răspunsul stă tocmai în faptul că secole de-a rândul, cum spuneam, credința a fost obligatorie. Și atunci cei mai mulți dintre ruși nu au sărit în apărarea bisericii și a credinței când au pus comuniștii mâna pe putere și l-au alungat pe Dumnezeu din cetate. Sigur că puținii care au făcut-o au fost eliminați în mod brutal. În perioada comunistă Rusia a dat cei mai mulți mucenici din toată istoria ei. Acum 80% dintre ruși se declară ortodocși, dar cei mai mulți dintre ei nu calcă într-o biserică decât la botezuri, la nunți și la înmormântări. Se declară ortodocși doar din punct de vedere cul-

Foto: Corneliu Grigoriu

Evgheni Vodolazkin vorbind despre romanul său, *Laur*
Seara FILIT, Teatrul Național Iași, 3 octombrie 2015

tural. Iar în rândul intelectualilor există chiar o reticență față de biserică. Eu fac parte dintr-o minoritate care consideră că rolul spiritual al Bisericii este încă foarte important. Asta nu înseamnă că nu sunt un om al timpurilor noastre. Viața mea este una destul de laică. Pe de altă parte, însă, relația oamenilor simpli cu biserica (deși nu-mi place să folosesc această sintagmă căci în realitate nu există oameni simpli, toți suntem complicați) este mult mai caldă. Și, comparativ cu țările Europei Occidentale, Rusia este o țară mult mai credincioasă.

În Soloviov și Larionov atacați cu un umor amar subiectul „războiului rușilor împotriva rușilor“, cum numiți dvs. Războiul Civil. Cum a fost posibil acel război?

Este încă un mister din istoria noastră. Pur și simplu nu putem înțelege ce s-a întâmplat acolo. Și până ce nu vom conștientiza cum a fost posibil acel război fratricid nu vom putea evolua. Ceea ce m-a uimit cel mai mult când am cercetat perioada Revoluției și a Războiului Civil era cum oamenii treceau cu o mare ușurință dintr-o tabără în alta. Soldații roșii care erau luați ostatic de albi luptau a doua zi cu aceeași feroare de partea foștilor dușmani și invers. Ceea ce înseamnă că lor nu le păsa de vreo ideologie, ci erau pur și simplu însetați de sânge. Voiau să se lupte cu orice preț. Și este cu atât mai ciudat cu cât acest război nu a venit după o perioadă de mare sărăcie, în istoria Rusiei au fost vremuri infinite mai grele, și chiar din punct de vedere cultural Rusia dinaintea Revoluției era absolut înfloritoare. Dar părea că sufletele oamenilor au fost acaparate de rău și răul din fiecare suflet a rezonat cu răul din ceilalți. Din păcate, bunătața rezonază mai puțin. Și așa s-a ajuns la o agresiune la scară națională care din punct de vedere rațional nu are nicio explicație.

Ca scriitor rus, nu simțiți o presiune venind în li-

teratură după monștri sacri ca Dostoievski sau Tolstoi?

Există un sindrom al scriitorilor ruși numit „Tolstoievski” care ne face să ne gândim de două ori înainte de a ne apuca de scris. Trebuie să fii pur și simplu impertinent să te apuci de scris în limba rusă. Și chiar așa mă și simt: un mare impertinent. Străinii se uită cu milă la mine și par că mă întrebă: „Ce mai cauți și tu pe aici?”. Pe plan internațional beneficiem de o publicitate excelentă și, în plus, gratuită, doar pentru că suntem ruși. Dar evident că orice am face nu vom fi niciodată suficient de buni.

De ce ați ales să scrieți despre epoca medievală?

Eu sunt acasă în epoca medievală fiind specialist în literatura rusă veche. Și am vrut să prezint lumea mea interioară contemporanilor mei. Ce-i drept, după ce am scris *Laur* m-a apucat o teribilă depresie crezând că nimeni nu va fi interesat de cartea asta. M-a surprins extrem de tare faptul că a avut un succes incredibil peste tot în lume. Și atunci mi-a fost pur și simplu rușine că i-am crezut pe contemporanii mei mult mai proști decât erau.

V-a schimbat viața romanul *Laur*?

Nu pot spune că am devenit un om mai bun chiar dacă am scris despre un sfânt. Puteți să-mi întrebați soția care va confirma faptul că nu m-am contaminat de sfințenie. Dar au fost pasaje întregi la care plângeam fără să vreau atunci când le scriam. Și mulți cititori mi-au spus că au fost emoționați până la lacrimi când au citit cartea. Dacă e așa înseamnă că mi-am făcut bine treaba. Nu contează dacă eu sunt un om mai bun după ce am scris această carte, ci dacă i-am pus pe cititori pe gânduri și dacă ei au devenit astfel un pic mai buni.

(<http://www.romanalibera.ro/cultura/carte/literatura-rusa-de-ieri-si-de-azi-despre-sfinti-si-revolutie-cu-evgheni-vodolazkin-395529>)

Ioan STOLERU

Seara FILIT în tușe de sacru și profan, Infern și Paradis

Peste 600 de oameni au venit la Seara FILIT pentru a-i asculta pe Evgheni Vodolazkin vorbind despre Dumnezeu, credință și condiția scriitorului rus, și pe Horia-Roman Patapievicu despre Eminescu și Paradis. Sâmbătă, 3 octombrie, Sala Mare a Teatrului Național „Vasile Alecsandri” din Iași s-a umplut pentru al treilea an la rând de iubitori de carte și de cultură. „Dacă am hotărât să reluăm festivalul, o cauză importantă a fost publicul ieșean”, a spus în deschiderea evenimentului scriitorul Dan Lungu, managerul Festivalului Internațional de Literatură și Traducere Iași.

Timp de patru ore, cei doi invitați i-au purtat pe oamenii prezenți în sală într-o călătorie prin spiritualitate și dedesubturile literaturii. „Mă bucur să vă văd aici, pentru că nu credeam că o să ne mai vedem anul ăsta. Atunci când am anunțat suspendarea festivalului, presiunile politice erau nimic pe lângă presiunile publicului”, a mărturisit Dan Lungu, ținând să mulțumească în mod special lui Horia-Roman Patapievicu pentru perioada în care a condus Institutul Cultural Român, lucru care a contribuit indirect la nașterea ideii FILIT. „Fără această persoană, conceptul și excelența FILIT-ului n-ar fi existat”, a povestit scriitorul ieșean. „Lucian Dan Teodorovici, Florin Lăzărescu și subsemnatul am gândit conceptul acestui festival acum trei ani. Dar noi n-am fi reușit să gândim un concept atât de bun, cum se dovedește, dacă n-am fi călătorit foarte mult în străinătate și n-am fi văzut foarte multe festivaluri și n-am fi fost în rezidențe și tot felul de evenimente internaționale”. Lucru care a fost posibil datorită programelor de mobilitate și de traducere ale Institutului Cultural Român din perioada lui Patapievicu, programe prin care instituția a făcut o

„revoluție copernicană”, așa cum a numit-o managerul FILIT, în politica românească culturală.

Un impertinent în literatura contemporană

Evgheni Vodolazkin, marea revelație a literaturii ruse contemporane, în dialog cu criticul literar Bogdan Crețu și preotul Constantin Sturzu, a vorbit despre așteptările pe care le au cititorii de la un scriitor rus, despre cum l-a luat prin surprindere succesul ultimului său roman, *Laur*, tradus în peste 20 de limbi, și despre relația sa cu spiritualitatea și cu minunile.

Când un scriitor vine din literatura lui Gogol, a lui Cehov și a lui Dostoievski, cititorii au automat o mare așteptare și pun o presiune enormă pe acesta, lucru pe care îl recunoaște și Evgheni Vodolazkin. „Ca să îți permiți să scrii în limba rusă, trebuie să fii destul de impertinent, iar eu exact așa mă simt, impertinent, pentru că scriu după Tolstoi, Dostoievski, Cehov și alții”, a spus Vodolazkin, subliniind influența pe care o au marii scriitori ruși asupra oricărui urmaș literar. De asemenea, este conștient că cititorii din spațiul occidental de multe ori vin să-l vadă la conferințe și lecturi tocmai din acest motiv. Dar, deși este o bună publicitate, scriitorii ruși adesea citesc în ochii publicului lor întrebarea „De ce mai ești tu după Tolstoi și Dostoievski?”. Preotul Constantin Sturzu a citit *Laur*, bestsellerul lui Evgheni Vodolazkin, și a simțit cum îl arde pe dinăuntru. „Este o carte nu doar pentru cei din biserică sau cei care au afinități cu viața spirituală, ci pentru oricine”, a spus acesta, analizând apoi romanul din punct de vedere teologic. A vrut însă să afle de la scriitorul rus cum crede el că se mai poate ajunge la publicul tânăr, obișnuit să comunice prin mesaje cât

mai scurte. „Sunt de părere că, dacă vorbești cu omul foarte sincer, mesajul va ajunge la orice inimă”, a spus Vodolazkin, explicând că, în timp ce redactorii televiziunilor consideră că trebuie să vorbim cu aproapele în clipuri și fraze scurte, omului îi este de fapt mai plăcut să vorbească în propria limbă, și nu în cea impusă de media. S-a lăsat și el păcălit de acest mecanism, crezând, în momentul în care a scris *Laur*, că nimeni nu-i va citi cartea tocmai pentru că este una lungă. Dar succesul romanului l-a luat prin surprindere. „Cititorii mei s-au dovedit a fi mult mai deștepți și mai buni decât mi-am imaginat și probabil că mult mai buni și mai deștepți decât mine”.

„Chiar faptul că suntem cu toții adunați aici este o minune”

Criticul Bogdan Crețu l-a adus pe invitat și în sfera politică și a implicării scriitorului rus în viața publică, întrebându-l dacă mai simte, la fel ca predecesorii săi, nevoia să intre în opoziție cu politicul. „Întreb pentru că romanul dumneavoastră *Soloviov și Larionov* nu e străin de această temă și poate e cea mai importantă temă a romanului din ultima sută de ani. Împotriva a ce scrieți?”. Vodolazkin scrie mai degrabă nu împotriva, ci pentru ceva, și ne-a povestit despre unul dintre profesorii pe care i-a admirat, inclusiv pentru atitudinea sa față de putere, academicianul rus Dmitri Sergheievici Lihaciov. „Nu era un disident, dar când era nevoie, era foarte strict în comportamentul său. Când i s-a cerut să semneze o scrisoare împotriva academicianului Saharov, a refuzat. Nu era împotriva puterii, ci în afara ei. A trăit ca și cum nu ar fi existat puterea și aceeași împărțire a libertății interioare o caut și eu”, a explicat scriitorul. În opinia sa, omul care este adeptul unei ideologii se aseamănă unuia care și-a comandat un *business lunch*, cu felul întâi, al doilea și al treilea. „Cu siguranță un fel din cele trei o să fie ceva care nu-i place, dar o să fie obligat să mănânce. Așa e bucătăria”. Cu toate acestea, Vodolazkin se im-

plică în viața publică; când primește vreo scrisoare ce-i semnaleză o nedreptate din viața rusească, le scrie guvernanților, dar nu ca un reprezentant al vreunei ideologii.

Evgheni Vodolazkin a vorbit și despre cele două tabere de scriitori din Rusia, pe care i-a numit „patrioții” și „democrații” și, deși formal face parte din tabăra democratică și liberală, lucrul acesta are legătură mai degrabă cu felul în care comunică decât cu acțiunile sale. „Pentru că uneori sunt rugat să fac lucruri care par că ar fi parte din ideologia liberală, dar mie mi se par incorecte. Și pentru că sunt creștin, eu apreciez lucrurile din punctul de vedere al binelui și al răului și nu prin prisma unei ideologii”, a completat scriitorul. Întrebat despre minuni, dacă acestea ar mai fi posibile și cum ar reacționa oamenii la ele, scriitorul rus le-a explicat celor prezenți că în viziunea sa însăși realitatea este o minune, „rânduiala lumii este o minune, iar starea normală este haos; tot ce ne înconjoară este o minune, cerul care este atât de albastru sau vântul care se aude într-un anume fel sau faptul că suntem cu toții adunați aici”. Vodolazkin a mai mărturisit că, deși se află la o discuție ce include și teme religioase, este o persoană destul de laică, ce nu merge mereu la slujbe, „și, în această calitate a mea, am încercat prin romanul meu *Laur* să îi susțin și pe credincioși, și pe cei care nu cred”.

Horia-Roman Patapievi: „Avem o problemă cu Paradisul”

În a doua parte a Serii FILIT, în conferința intitulată „Eminescu și Paradisul”, Horia-Roman Patapievi a ținut o impresionantă lecție, un curs de poezie eminesciană de o oră și jumătate în care, cu tactul și înflăcărea unui profesor pasional și subliniind cuvintele și frazele cu gestică de dirijor, a clarificat o dată pentru totdeauna poziția sa față de Paradisul în viziunea și opera lui Mihai Eminescu. Înarmat cu o masă plină de tratate și cărți de critică literară, fiecare

cu semne de carte diferit colorate trimitând la citate și aprecieri ale cercetătorilor care l-au studiat pe poetul român de-a lungul timpului, Horia-Roman Patapievici și-a susținut discursul, o adevărată pledoarie întru apărarea elementelor paradisiace din lirica lui Eminescu și prezenței acestora în muzicalitatea poeziilor eminesciene. „Sper să reușesc să vă țin strâns legați de paradisul pe care Eminescu l-a sădit în limba română. Spun că l-a sădit, nu doar că l-a creat, pentru că teza mea este că există un strat al limbii române care se traduce printr-un tip de muzicalitate a limbii pe care Eminescu l-a creat și care pentru noi este o experiență actuală, vie, posibilă a Paradisului”, a fost argumentul de început al lui Patapievici. Eminescu se referea la civilizațiile dispărute ca la „îngropate risipe”, iar Patapievici a încercat, alături de publicul FILIT 2015, să dezgroape îngropatele risipe ale Paradisului din poezia lui Mihai Eminescu.

În viziunea filosofului, omul modern are o relație complicată cu Paradisul, poate cel mai elocvent exemplu fiind *Divina Comedie* a lui Dante și felul în care părțile acesteia se regăsesc și sunt percepute în cultura contemporană. „Toată lumea întrebata care este partea cel mai bine realizată din *Divina Comedie* va spune pe nerăsuflăte că este vorba de «Infern». Acest lucru este riguros fals”, a spus cu fermitate Patapievici. „«Paradisul» este perfect realizat, limba italiană sună deplin, total și paradisiac, așa cum trebuie. Este o pură prejudecată istorică aceea că «Paradisul» este mai puțin realizat estetic decât «Infernul». Faptul că această percepție s-a putut naște este în sine parte din istoria mea și ne arată unde suntem noi astăzi. Noi nu mai avem cheile intelectuale, morale și senzoriale pentru care «Paradisul» lui Dante să ne fie dat așa cum este el, adică o capodoperă absolută a literaturii europene”, a explicat Patapievici, subliniind că ne simțim ca acasă în «Infern» tocmai pentru că avem cheile intelectuale, morale și senzoriale pentru acesta.

Horia-Roman Patapievici a pus pe masă argumen-

tele pro și contra ale criticilor care l-au studiat pe Eminescu de-a lungul timpului, analizându-le greșelile și lăudându-i atunci când sensibilitatea ridicată i-a ajutat să pătrundă în profunzimea acestui complex scriitor al literaturii române. Unul câte unul, cercetătorii au trecut prin fața publicului din sala Teatrului Național, evocați prin citatele rostite cu pasiune de Patapievici și contrași sau aprobați prin exemple din poezia eminesciană. „Vă rog să fiți atenți la cromatica versurilor, la caracterul transparențelor, al diafanității care transpare aici; pe scurt, a materiei de imagini cu care Eminescu construiește corpuri sonore, asta este cheia”, ne-a ghidat Patapievici simțurile, citind din „Mortua est!”. „Simțiți transparențele? Simțiți corpul de lumină al acestor imagini? Și în același timp vedeți ce tip de corp sonor le corespunde în ordinea muzicalității versului? Țsta este Eminescu la 21 de ani!”. Vorbind despre „Memento mori”, Patapievici a argumentat că Eminescu, grație sensibilității sale, organiza informația geografică, de enciclopedie sau de manual, sub forma paradisiacului. „Sunt fragmente de Paradis care sunt ca niște așchii aurifere care sclipesc în aceste descrieri”, a subliniat filosoful.

În ultimul an de viață a minții miraculoase a lui Mihai Eminescu s-a produs o resorbție a temelor care funcționau până atunci în registre independente în opera sa într-o sinteză cimentată de o „resemnată nostalgie a Paradisului”, cum a numit-o Horia-Roman Patapievici, lucru care a avut o influență decisivă asupra muzicalității poeziei lui, făcând ca prin miracol corpul imaginii să coincidă cu corpul sonor, lucru care a dat o muzicalitate paradisiacă. „Și este un enorm noroc pentru toți oamenii care știu limba română și îl pot citi pe Eminescu să aibă o experiență a paradisiacului pe care oamenii moderni nu o au. Grație acestei minți formidabile, în limba română este la dispoziția tuturor o experiență a Paradisului”.

(<http://www.suplimentuldecultura.ro/index.php/continutArticolAllCat/80/10731>)

Ramona IACOBUȚE

Cum a fost la FILIT 2015...

În 2015, la ediția restrânsă a FILIT, iubitorii de literatură i-au putut asculta discutând despre credință, Dumnezeu, Eminescu și Paradis, precepția critică a unei opere, pe scriitorii Evgheni Vodolazkin și Horia-Roman Patapievici.

Sâmbătă, 3 octombrie, de la ora 18.00, în Sala Mare a Teatrului Național „Vasile Alecsandri” din Iași, organizatorii ediției restrânse din acest an a Festivalului Internațional de Literatură și Traducere Iași (FILIT) au oferit, celor care îndrăgesc cărțile și scriitorii, o seara FILIT cu scriitorii Evgheni Vodolazkin și Horia-Roman Patapievici. Serile FILIT au fost, încă de la prima ediție a festivalului, ocazii potrivite pentru interacțiuni, de cele mai multe ori constructive, între scriitori și cititorii acestora. Și pentru a face apropierea și mai personală, organizatorii au gândit, după fiecare astfel de seară, o sesiune de autografe. Nici în ediția restrânsă din 2015 a FILIT nu s-a făcut excepție de la această regulă. Seara FILIT din acest an a debutat cu o discuție de o oră și jumătate cu scriitorul Evgheni Vodolazkin, ai cărei moderatori au fost Bogdan Crețu și Părintele Constantin Sturzu. Vodolazkin, Evul Mediu și Dumnezeu. Focusată pe romanul *Laur*, de două ori câștigător al Premiului Bolșaiia Kniga – Premiul întâi și Premiul cititorilor – pe 2013, discuția cu Evgheni Vodolazkin s-a axat pe credință, Dumnezeu, relația scriitorului cu cititorii. Amintind de filmul „Andrei Rubliov” și de romanul *Numele trandafirului*, bestsellerul *Laur*, apărut la Editura Humanitas, readeuce la viața secolul al XV-lea, într-o intrigă străbătând timpul și spațiul, cu un personaj complex, care

este pe rând vraci, nebun, sfânt, pelerin și călugăr. De alfel, autorul a recunoscut la seara FILIT: „Studiez de 30 de ani Evul Mediu, iar pentru mine viața din Evul Mediu este mai apropiată și mai reală decât viața contemporană. Am vrut să arăt lumea în care trăiesc celor care nu o cunosc”. La întrebările adresate de moderatorii discuției, Bogdan Crețu și Părintele Constantin Sturzu, Vodolazkin a răspuns cu sinceritate și a convins pe mulți dintre cei prezenți să îi citească sau să îi recitească cartea, după caz. Acesta a readus în discuție ideile pe care le expune și în prezentarea cărții sale. „Sunt lucruri despre care este mai ușor să vorbești în contextul unei Rusii străvechi. Despre Dumnezeu, de exemplu. După părerea mea, legăturile cu El erau mai directe pe vremuri. Mai mult decât atât, pur și simplu existau. Acum natura acestor legături îi preocupă doar pe puțini, și asta e neliniștitor. Să fi aflat noi, din Evul Mediu încoace, vreun lucru complet nou, care să ne permită să ne relaxăm?”, mărturisește acesta. Confruntat și cu referirile la situația politică actuală și la convingerile sale politice, Evgheni Vodolazkin a subliniat: „Atunci când sunt întrebat de adeziunile mele politice, spun că nu le am. Sunt, din principiu, în afara ideologiei. Omul care este adeptul unei ideologii seamănă cu cineva care comandă un business lunch cu felurile unu, doi și trei. Cu siguranță unul dintre feluri va fi ceva ce nu îi place. Nu înseamnă că nu mă implic în viața socială. Eu sunt creștin și pentru că sunt creștin mă ocup de fiecare caz în parte”.

După mai bine de o ora jumătate de discuții, con-

cluțiile întâlnirii cu scriitorul născut la Kiev au fost pe cât de clare, pe atât de motivante. Fiecare are relația sa cu Dumnezeu, relație extrem de personală, omul modern nu mai ajunge atât de ușor la adevărata credință, romanul *Laur*, deși este prezentat ca unul nonistoric, este fascinant prin complexitatea și diversitatea situațiilor și personajelor expuse, Evgheni Vodolazkin este un scriitor ce nu trebuie trecut cu vederea, un scriitor care nu scrie împotriva a ceva, ci pentru ceva, astăzi nu mai există informație, există doar publicitate și propagandă, iar chestiuni pe care altădată le găseai în literatura horror s-au mutat în mass-media, de foarte multe ori, cititorul e mai bun și mai deștept ca scriitorul.

A doua parte a seriei FILIT din acest an l-a avut în centru pe Horia-Roman Patapievici, scriitor care odată ce își pornește „motoarele” discursive nu mai are nevoie de niciun moderator. Prezența sa la FILIT a însemnat o reîntâlnire cu Eminescu, pentru mulți o întâlnire cu „adevăratul” geniu eminescian. În conferința lui Horia-Roman Patapievici, „Eminescu și Paradisul”, audiența a fost, pentru aproape două ore, sub „vraja” personalității poetice a lui Mihai Eminescu, așa cum reiese ea din manuscrise. „Opera lui Mihai Eminescu constă în totalitatea minții lui, așa cum a rămas ea la dispoziția noastră prin manuscrise”, crede cu tărie Horia-Roman Patapievici. Pe lângă simpli cititori, în sala Teatrului Național s-au aflat și mulți scriitori care au ascultat cu interes conferința lui Horia-Roman Patapievici, axată pe manuscrisele lui Mihai Eminescu, pe receptarea critică a acestora, pe relația poetului cu Paradisul, pe muzicalitatea și cromatica versurilor sale. „Patosul lui Patapievici, claritatea cu care explică, patima cu care dezvoltă, febril, în final, corporalizarea Dumnezeiească, paradisiacă, a muzicii versurilor poetului, electrizează pur și simplu, mai ales pe cei care de-o

viață l-au citit și-l tot citesc pe uriașul poet. Pleci amețit, uluit, c-o amintire de neșters”, crede poetul Emil Brumaru. La rândul său, poetul, eseistul și traducătorul Radu Vancu mărturisește: „M-a emoționat profund conferința lui Horia-Roman Patapievici. Și Eminescu, și Pound sunt poeți halucinați de restaurarea paradisului în vremuri în care restul artiștilor erau sub hipnoza infernului. Obsedați de paradis, amândoi au ajuns să traverseze infernul. Iar faptul că, după toate dejecțiile deversate asupra lui, Horia-Roman Patapievici are încă intact instinctul paradisului – ei bine, asta mă emoționează profund”. După mai bine de trei ore de discuții pe teme literare, la finalul seriei FILIT, s-a acordat și premiul liceenilor pentru cea mai îndrăgită carte a anului. Anul acesta, câștigătorul a fost Petre Barbu și cartea sa *Marea petrecere*. Ca o concluzie a seriei FILIT 2015, se potrivesc cuvintele scriitorului Florin Lăzărescu: „Într-o lume ahtiată după fun, show cu urlete și artificii, e reconfortant să vezi peste 600 de oameni, timp de 3 ore, ascultându-i pe Vodolazkin – vorbind despre Dumnezeu și credință, pe Patapievici – despre Eminescu și Paradis”.

(http://adevarul.ro/locale/iasi/cum-fost-filit-2015-despre-dumnezeu-credinta-eminescu-paradis-seara-filit-1_56123d6df5eaafab2c543df9/index.html)

Valentin CEAUȘESCU

Jurnal de FILIT: 1-4 octombrie 2015

După o noapte nedormită m-am trezit în trenul de 12.00 spre Iași, cu bucuria faptului că voi merge și anul acesta la FILIT, Filit cel mic, și cu dorința de a mă reîntâlni cu vechi prieteni. Stătea să plouă când a plecat trenul și mă gândeam că bine ar fi să existe un compartiment special pentru cei care călătoresc cu cărți, un compartiment cu cărți, cu ceai, cu cafele și cu un câine mic și alb care să păzească, discret, literatura de cei care nu o îndrăgesc. Cu acest gând am plecat spre Iași, un gând naiv, dar care s-a născut tocmai din dragostea față de literatură și față de interacțiunea vie dintre om și carte.

Am ajuns spre seară, după 7 ore de citit, dormit, povestit cu o colegă de „suferință”, și în hotel am întâlnit o parte din autorii invitați. Pe unii îi știam, pe alții i-am cunoscut atunci. Mereu când fac cunoștință cu un autor pe care îl citesc, al cărui fan sunt, cum s-ar zice acum, am acea senzație de irealitate, de care nu scap chiar și după ce am cunoscut o mulțime de autori și cu unii m-am și împrietenit puțin. Nu știu dacă ține de structura mea interioară sau de altceva, dar mă bucur și sper să nu scap de acest sentiment, chiar dacă el ține câteva secunde.

Îmi face o mare plăcere să vin în Iași, fiindcă este unul din acele orașe liniștite, chiar dacă scena politică este la fel de iritantă și de coruptă ca oriunde, chiar dacă nu totul este roz și pe mulți îi cam neliniștește tocmai lipsa de activitate. Felul ieșenilor de-a fi, rupți din graba lumii, molcomi și predispuși la discuții este fix pe placul meu și chiar dacă nu cred că o să mă mut vreodată acolo, voi încerca să ajung cât mai des. În

plus, literatura este vie în Iași, acolo trăiesc câțiva din scriitorii mei preferați, unii implicați în FILIT, alții nu și ce îmi place este că, în ciuda micilor dispute nu tocmai civilizate dintre anumite grupuri, scriitorii ieșeni sunt foarte uniți, se ajută, se respectă și uneori mai fac și treabă bună. Una dintre treburi e chiar festivalul, altele se văd când te apropii mai mult și vezi din interior unele lucruri. În București este mai multă agitație, mai multă ceartă. La Sibiu am mai avut același sentiment de unitate, de prietenie, de coeziune între poeți.

Ziua 1

Somnoros, după un mic-dejun copios, cu cafeaua băută, cu agenda în buzunar, ca un bătrân jurnalist ce nu sunt și cu aparatul foto de gât am mers la conferința de deschidere a festivalului, la Muzeul „Vasile Pogor”, unde este și sediul Muzeului Literaturii din Iași. Pe drum am trecut pe lângă niște anticariate stradale de unde am vrut să cumpăr o carte pe care mi-o doream mult și care mi-a sărit în ochi, dar era prea scumpă și vânzătoarea mi-a zis ferm: „Nu vrei, nu cumperi!”, drept urmare nu am cumpărat. La întoarcere, am găsit un domn care a acceptat să se târguiască cu olteanul din mine și mi-am luat un roman pe care îl căutam de ani de zile. Doamna care fusese fermă l-a privit cu invidie.

Am ajuns la Conferința de presă, la care au participat Dan Lungu, manager FILIT, un bun scriitor și un om de mare calitate, și Victorel Lupu, președintele CJ

FILIT 2015 – ECOURI

Iași. Domnul Lupu a făcut ce fac toți politicienii: a spus ce voiau oamenii să audă și a fost diplomat. Nu a zis lucruri chiar rele, dar mi-ar fi plăcut să fie mult mai sincere. Dan Lungu a povestit despre planurile viitoare ale FILIT-ului, despre decizia de a înființa o asociație, cu ajutorul căreia la anul lucrurile să fie mult mai bune, cu mai puțină implicare politică, dar lucruri de aceeași calitate. Printre altele s-a discutat și despre bani, dar cum nu mă pricep la bani, am decis să rămân la literatură.

În aceeași locație a urmat o ediție a Întâlnirilor Clubului „Logos”, cu Ioan Groșan și Daniel Bănuțescu, moderator, Serinella Zara, însă cu toată prețuirea față de acești autori (am răs citind *O sută de ani de zile la Porțile Orientului* sau ce mult mi-a plăcut *Ce bine e să*

fii Daniel Bănuțescu), am stat prea puțin din anumite motive logistice și am pornit înspre centru, unde am văzut o pisică ce urmărea cu mare poftă un porumbel. Nu știu ce a urmat între ei doi, dar sunt convins că nimic altceva decât o întâlnire favorabilă. Mi-a plăcut parcul de vizavi de Muzeu, cel cu voievozii bărboși, cu bufnițele sculptate, dar și vechea mașină din curtea Muzeului. N-am ajuns nici la inaugurarea Muzeului „Cezar Petrescu”, din păcate, dar am mers la expoziția lui Ion Barbu, în Piața Palat „What a Wonderful World” – Instalație de artă contemporană, vernisaj în prezența artistului și apoi la întâlnirea „Alecart”, cu Petre Barbu (care a și câștigat la finalul festivalului „Premiul liceenilor pentru cea mai îndrăgită carte a anului 2014”, pentru romanul său *Marea*

Public la Întâlnirile Clubului „Logos”
Casa Pogor, Iași, 2 octombrie 2015

petrecere, Cartea Românească, 2014) și Philip Ó Ceallaigh, moderator: Nicoleta Munteanu.

Ambii autori au vorbit despre cărțile lor, au primit întrebări (unele mai bune, altele de un umor involuntar fantastic) din partea publicului format din extrem de mulți tineri. Philip Ó Ceallaigh, căruia nu îi place romanul său *Și te trezești răsând* (Polirom, 2010), ne-a făcut pe toți să râdem cu poveștile sale. Am aflat că, irlandez fiind, îi preferă pe Bukowski sau Hemingway (cel din proza scurtă) lui James Joyce, am aflat de ce a terminat Facultatea de Filosofie (pentru că nu voia să facă o facultate care să îi ofere un job) sau de ce e mai important pentru el scrisul decât afacerile sau munca pentru bani. A spus la un moment dat: „Îmi pare rău pentru oamenii care nu scriu. Ce fac ei cu nefericirea lor?”. Chiar așa, ce fac?

Petre Barbu, un timid aparent, dar și el de un umor teribil și foarte prietenos, a mărturisit că nu știe ce să vorbească în fața sălii, dar până la urmă a făcut-o cu mare succes. Ne-a povestit despre America, despre șocul de a vedea pentru prima dată un supermarket în care a găsit absolut orice își putea dori, dar și despre faptul că a vrut să se întoarcă acasă, fiindcă nu și-a putut lăsa familia acolo. La o întrebare din public, care mie mi s-a părut cam nelalocul ei, „de ce a ales să scrie despre cancer și nu despre altă boală”, Petre Barbu a dat un răspuns foarte bun: fiindcă românii încă nu știu cum să se raporteze la această boală.

Mi-am îndreptat apoi pașii spre Teatrul „Fix”, unde au citit, sub egida „Next Generation”, tinerii prozatori și poeți ai Iașului, în două evenimente diferite. Tinerii prozatori Ana Săndulescu, Paul Mihalache, Dorin Cozan, moderați de Doris Mironescu au citit din cărțile lor deja publicate sau „pastile”, fragmente din viitoare volume și mi-a plăcut să descopăr trei voci total diferite, trei autori cam de aceeași vârstă

care scriu fiecare despre altceva. Fragmentele citite mi-au dat impresia de făgaș bun al prozei viitoare. Din păcate m-am rătăcit pe străzi și am ajuns ceva mai târziu și nu am apucat decât ultima lectură consistentă și câteva fragmente ale celorlalți doi autori. Dar proza tânără sună bine.

La fel și poezii Matei Hutopilă, Șerban Axinte, Paul Gorban, Andrei Alecsa, Vlad A. Gheorghiu, moderați de Răzvan Țupa, mi s-au părut diferiți și buni cu toții. Se vede că încearcă lucruri noi, cu toate că se revindică și ei de la alți și alți poeți, dar o fac în stilul propriu. Hutopilă este mai jucăuș, mai centrat și pe partea de show, iar Paul Gorban este mai serios și preocupat de formă. Șerban Axinte se întinde, cum a zis Răzvan Țupa, „pe două secole”, el debutând înainte de 2000 și are mai multă experiență, mai multe volume. Vlad A. Gheorghiu a debutat cu un volum consistent, de care nu mai este mulțumit, ca orice debutant care se respectă, iar poemele sale noi sună chiar bine. Iar Andrei Alecsa are un mod destul de interesant de a scrie și de a se prezenta în fața publicului.

Spre noapte, Răzvan Țupa și Corina Bernic au organizat o lectură underground de poezie, în Beer Zone, și a fost surprinzătoare! Poeți invitați anul acesta și în anii trecuți au citit câteva poeme, în bar, ad-hoc, și ce a ieșit merită reținut și povestit, dar e greu de redat atmosfera, însă a fost ceea ce consider eu o manifestare poetică autentică. Cu un oarecare succes, a citit și subsemnatul.

Ziua 2

Reîntâlnit cu colegii mei de la SemneBune și de la „Scrie-ți povestea în Iași”, Andreea Banciu și Ciprian Burcovschi, am purces spre a doua zi de FILIT, care a început cu o întâlnire cu criticii. Dezbatere: „Criticul, mediator cultural”, Invitați: Bogdan Crețu, Daniel

Cristea-Enache, Marius Miheț, Doris Mironescu, Antonio Patraș, Radu Vancu, Moderator: Al. Călinescu. Să-i văd laolaltă pe mulți dintre criticii care influențează azi literatura, împreună cu un critic ale cărui cărți le citeam în facultate cu creionul în mână, reprezintă o experiență cel puțin benefică pentru un tânăr, poet sau nu.

L-am descoperit cu această ocazie, mai bine, pe tânărul critic Marius Miheț, care mi-a produs un sentiment plăcut, poate și pentru că împărtășim, fără să știm, anumite concepții despre literatură. A spus la un moment dat: „sfârșitul criticului va veni atunci când își va asuma total corectitudinea politică”. Zic eu, în momentul în care criticul se va înclina în fața oricărei manifestări literare doar pentru că vine dintr-o zonă „ocrotită”, dar lipsită de talent, atunci critica își va pierde rostul.

Domnul Călinescu a vorbit despre marele rol pe care îl avea critica de întâmpinare, despre critici care reușeau în mod real să aibă un cuvânt de spus. De exemplu, spunea dumnealui, pe vremuri la „Le Monde” era un critic pe care toată lumea îl cunoștea, acum este acolo „un caraghios care scrie numai prostii”. Antonio Patraș e de părere că „literatura ne face mai toleranți” și că „scepticismul te face mai uman”, dar acum „există dogmatism și intoleranță în critică”. Radu Vancu, poet mai ales, dar și un atent observator și critic al realității literare, spunea că „azi lucrurile arată cam rău, nu există piață, reviste care să se susțină financiar”, dar mai crede și că, în ciuda faptului că azi criticul trebuie să facă mult mai mult decât critică, lucrurile sunt mai dinamice.

Bogdan Crețu pariază pe onestitate: „nu orice critic literar e crezut. La încredere se ajunge greu, prin onestitate”. Doris Mironescu e și el puțin apocaliptic: stăm rău! Nu se poate trăi din critică. Dar există și o parte pozitivă: chiar dacă instituțiile nu merg, litera-

tura merge”. Daniel Cristea-Enache a vorbit despre faptul că la TV, în ciuda faptului că s-a închis TVR Cultural, care avea o audiență chiar foarte mică, mai există șansa de a ajunge la publicul cititor, prin emisiuni ca „Omul care aduce cartea”, a lui Dan C. Mihăilescu. Înspre finalul discuției, Petre Barbu a povestit cum, după ce a cumpărat o carte recomandată de un critic, a citit apoi o cronică devastatoare și el nu mai știe dacă să citească sau nu cartea. Evident, întrebarea a fost formulată cu mult umor și ironie, dar a ridicat o problemă majoră: dacă criticii se ceartă între ei, cititorul pe cine să mai creadă? Iar răspunsul este: să aibă încredere mai ales în gustul său sau într-un critic pe care îl admiră.

Au mai fost câteva evenimente, despre unele dintre ele va scrie colega mea, Andreea Banciu. Eu am ajuns mai pe seară la Cafeneaua MERU (Casa Conachi), unde a fost întâlnirea „Literatura din tată-n fiu” cu Adrian Alui Gheorghe, Vlad A. Gheorghiu, Vasile Baghiu, Ștefan Baghiu, moderator: Călin Ciobotari. Din prima, m-a atras acest eveniment, fiindcă este cel puțin inedit. De-a lungul vremii copiii au mers pe urmele părinților, unii și-au întrecut tații, dar mai interesant este să vezi cum anume se raportează fiecare la celălalt. Cele două familii de autori au vorbit cu mult umor despre acest lucru, au povestit, tații despre cum și-au văzut copiii scriind și publicând, iar fiii au criticat opera taților. Cele două perechi de scriitori „din tată-n fiu” au fost destul de deosebite în abordare, în gândire, dar concluzia este că tații nu își doreau neapărat ca fiii lor să devină scriitori, puteau să facă bani, de exemplu, dar evident că bucuria e mare și mai mare e plăcerea cu care îi văd crescând atât ca oameni, cât și ca autori. A fost interesant să îi văd discutând aplicat despre operele celuilalt, pe tați citind din fii și viceversa. A fost una din cele mai autentice întâlniri ale FILIT-ului.

Din păcate, n-am stat până la capăt, fiindcă am mers la Galeriile „Pod Pogor”, unde se lansa albumul *Iași. Puncte de vedere*, alături de Silviu Gheție (fotograf) și Florin Lăzărescu, scriitor și pasionat de fotografie. Am descoperit și partea imagistică a unui Festival de Literatură și Traducere și a fost inedit să aflu cum ia naștere un astfel de proiect, cum se aleg imaginile, cum se creează un album bun.

Pe seară, am mers la evenimentul pe care îl așteptam cu cea mai mare nerăbdare: întâlnirea cu scriitorul rus Evgheni Vodolazkin, autorul romanului meu preferat citit anul acesta, *Laur* (Humanitas Fiction, 2014). Dialogul cu Evgheni Vodolazkin, moderat de Bogdan Crețu și Pr. Constantin Sturzu, a avut loc pe scena Teatrului Național „Vasile Alecsandri” și a fost pentru mine o sursă de revelații și de răspunsuri la întrebări pe care mi le ridicase cartea. Ambii moderatori au pus întrebări pertinente, fiecare din aria sa: religioasă sau literară, iar preotul a ținut chiar să facă un mic elogiu romanului, a citit din el, l-a discutat și i-a îndemnat pe toți să-l cumpere. În ciuda riscului de a se crea o mică harță, cei doi moderatori au știut să țină totul sub control și discuția a fost foarte consistentă.

L-am revăzut pe Vodolazkin și ieri și alaltăieri seară la librăria Humanitas Cișmigiu, în două întâlniri: una de lansare a romanului său *Soloviov și Larionov* (Humanitas Fiction, 2015), alături de Mihail Vakulovski, Teodor Baconsky și Denisa Comănescu, iar a doua, o întâlnire cu Horia-Roman Patapieviți, în cadrul întâlnirii „Înapoi la argument”. La fiecare din aceste întâlniri am descoperit o altă perspectivă asupra autorului, chiar dacă acesta a rămas egal cu sine însuși și cu literatura sa. Am descoperit nu doar un mare scriitor, dar și un om altfel, preocupat atât de lume, laic și racordat la realitate, dar și un om credincios, preocupat de sfințenie și interesat mai mult de

istoria sufletului decât de istoria omenească. Și nu e lucru puțin în ziua de azi.

După întâlnirea cu Evgheni Vodolazkin, a urmat o conferință susținută de Horia-Roman Patapieviți: Eminescu și Paradisul, una din acele conferințe care te fac, te îndeamnă, te atrag înspre cel despre care se vorbește, în cazul acesta, Mihai Eminescu. Nu știu dacă domnul Patapieviți a vrut să schimbe părerea lumii despre părerea lui despre Eminescu, prost înțeleasă, dar, oricare i-ar fi fost motivele, felul în care a vorbit despre Eminescu a fost unul cu adevărat magistral.

Ziua 3

Această zi a fost una mai lejeră pentru mine. Am mers la evenimente mai puține, dar a avut loc și evenimentul nostru: prezentarea volumului *Scrie-ți povestea în Iași*, primele două ediții FILIT, invitați: Andreea Banciu, Ciprian Burcovschi, Valentin Ceaușescu, Partener: Semne Bune, la Muzeul „Vasile Pogor”. Îmi e greu să fac o cronică a unui eveniment din care am făcut și eu parte, dar pot să spun cum m-am simțit. În ciuda emoțiilor și a temerii că vor veni puțini oameni, au fost până la urmă atâția cât trebuie și a fost o discuție lejeră, ca între prieteni, fiind în sală și câțiva dintre voluntarii care ne-au ajutat în anii trecuți, și astfel ne-am reîntâlnit nu la pannelul unde se scrie, ci într-un loc unde am vorbit despre ce am scris. Și sunt și eu la fel de curios să văd volumul, dar sunt convins de pe acum că va fi unul bun.

După o scurtă plimbare prin Iași, am ajuns și la ultimul eveniment, la Muzeul „Mihai Codreanu”, la conferința: „Mihai Codreanu și femeile” susținută de Viorel Ilișoi. Nu o să intru prea mult în detalii, o va face colega mea, dar ce pot să spun e că a fost cu siguranță cea mai savuroasă întâlnire, am râs foarte

FILIT 2015 – ECOURI

mult, Viorel Ilișoi are un stil fantastic de a vorbi și subiectul său a fost pe măsură, fiindcă viața sonetistului Mihai Codreanu a fost una aventuroasă, de dandy autentic. Cei interesați de acest om cu totul ieșit din comun, dar cam uitat, atât ca poet, cât și ca personalitate a Iașului, pot să citească volumul lui Ilișoi, *Necunoscutul Mihai Codreanu*, care sigur le va deschide pofta de a citi mai mult despre și din acest om.

Spre seară Iașul îmi părea liniștit și atrăgător, dar, după o bere cu câțiva prieteni, a trebuit să plecăm. FILIT-ul de anul acesta, chiar dacă a fost mai mic, lip-

sit de Casa FILIT, cu mai puține evenimente, mi-a părut în continuare unul din cele mai bune evenimente literare la care am participat și asta nu numai datorită evenimentelor, ci și datorită a ceva mult mai important: oamenilor implicați în organizarea lui, autorilor invitați și celor din umbră, care nu se văd, dar care fac lucrurile să meargă.

(<http://semnebune.ro/2015/jurnal-de-filit-1-4-octombrie-2015/#axzz3nm2n2cBK>)

Spatele lui Viorel Ilișoi și publicul de la Muzeul „Mihai Codreanu”
Iași, 4 octombrie 2015

Andrei GIURGIA

FILIT 2.5

La începutul lunii octombrie, pasionații de literatură s-au bucurat la Iași de o ediție restrânsă a Festivalului Internațional de Literatură și Traducere (FILIT), asta după ce, în urmă cu câteva luni, organizatorii au dorit suspendarea definitivă a ediției de anul acesta, în urma unor conflicte de ordin politic. La insistențele publicului, ale presei culturale, dar și ale autorităților locale, echipa organizatoare a decis să ofere publicului o ediție la o scară mai restrânsă, dar de aceeași calitate. Soluția propusă de Muzeul Literaturii Române Iași pentru ediția din 2016 este înființarea unei fundații prin intermediul căreia să se desfășoare festivalul, idee salută și acceptată de autorități. La anul, FILIT va fi organizat de Fundația pentru Cultură Iași.

Ediția de anul acesta a FILIT a pus accentul pe traducători, prin organizarea unor ateliere la Memorialele Ipotești. O altă noutate a fost introducerea rezidențelor pentru autorii români. Un accent deosebit a fost pus și pe importanța muzeelor care fac parte din Muzeul Literaturii Române (MLR) Iași. Fiecare muzeu a organizat câte o expoziție specială în cadrul evenimentului. În prima zi de festival, pe 2 octombrie 2015, a fost inaugurat Muzeul „Cezar Petrescu”, deschis la Cotnari. Acesta deține obiecte ale scriitorului care nu au mai fost expuse niciodată, la care se adaugă lucrări de grafică semnate de Cezar Petrescu. „Ediția de anul acesta a fost una restrânsă, pentru că participarea internațională a fost mult mai

mică. Numărul de evenimente nu se compară cu cel din anii anteriori, și aici mă refer la invitații din străinătate și presa internațională, care a lipsit anul acesta. Fundația pentru Cultură Iași va organiza începând de anul viitor Festivalul Internațional de Literatură și Traducere. O fundație ne dă posibilitatea să facem anumite contracte cu autori din străinătate care să vină la Iași peste doi sau trei ani. Marii autori de literatură sunt foarte ocupați și este greu să-i aduci de pe un an pe altul. O fundație poate asigura o echipă constantă, care să lucreze pe tot timpul anului. Anul viitor, FILIT va reveni la forma consacrată”, a declarat Dan Lungu, managerul festivalului.

What a Wonderful World de Ion Barbu

Așa se numește instalația pe care Ion Barbu a pregătit-o special pentru FILIT 2015. Aceasta prezintă 1 036 de personalități reprezentative pentru istoria culturală a lumii, printre care Platon, Salvador Dalí, John Lennon, Michel Foucault, Stephen Hawking sau Jimi Hendrix. La baza instalației a stat o fotografie din 1964, cu armata chineză. De altfel, Mao Zedong este singurul om politic care apare în proiect. „Aveți aici peste o mie de imigranți pe care sper să-i folosiți în mod util și sănătos. Să vă fie adevărate modele. Această fotografie are o istorie frumoasă și puțin ciudată. Fiul meu s-a întors din China de la un eveniment la care a fost invitat și mi-a adus cadou de acolo o fotografie care nu a încăput pur și simplu în camera

„What a Wonderful World” – instalație de artă contemporană
Autor: Ion Barbu

mea când am vrut s-o deschid. Avea 25 de cm înălțime și 3,5 m lungime. Atunci mi-a venit această idee. Au urmat patru luni de travaliu și rezultatul se vede aici, pentru prima dată la Iași. Criteriile de selecție au fost făcute pe bază de prietenie și dosare. Sunt vreo 80 de locuri libere. Cei care vor să-și cumpere un loc de veci pe acest turn Babel să mi se adreseze”, a punctat Ion Barbu în stilul său nonconformist la vernisajul instalației de artă contemporană.

Autorul a fost susținut în realizarea proiectului de Rolland Szedlacsek, Teodora Coman și Mariana Codruț. Lucrarea a rămas în patrimoniul MLR.

Criticul, mediator cultural

Un alt eveniment de referință din cadrul ediției FILIT de anul acesta a fost dezbaterea „Criticul, mediator cultural”, moderată de profesorul și criticul Alexandru Călinescu. La masa rotundă organizată la Muzeul „Vasile Pogor” au participat criticii literari Daniel Cristea-Enache, Bogdan Crețu, Marius Miheț, Doris Mironescu, Antonio Patraș și Radu Vancu.

Startul dialogului a adus în prim-plan câteva teme principale de discuție: pe cine reconciliază criticul, care este rolul acestuia pentru scriitori și cititori sau cum trebuie privit un critic astăzi. „Unii spun că un critic este un lux complet inutil. În ultimii 20 de ani, lucrurile s-au schimbat radical în ceea ce privește peisajul presei,

ceea ce a dus la niște schimbări dramatice, care privesc chiar condiția cronicarului literar. Ziarele și revistele nu mai sunt ce au fost. Este o schimbare de accent. Vocile care se pronunță asupra cărților s-au multiplicat, s-au dispersat. De aici și o oarecare impresie de haos, gălăgie, lipsă de rigoare sau criterii”, a subliniat profesorul Călinescu. Daniel Cristea-Enache a fost de părere că un critic trebuie să-și găsească poziționarea corectă față de sine însuși, să-și înfrâneze propriile porniri și să aibă aceeași deschidere față de toate categoriile de public, în același timp, fără să renunțe la standardele profesiei sale, nefăcând compromisuri și rabat de la calitate.

Menirea criticului este aceea de a-i face pe oameni să citească. Aceasta a fost ideea exprimată de Antonio Patraș. „Chiar și cărțile proaste este bine să le citească. Important este să citim, pentru că lectura te face mai tolerant, te face să relativizezi, să fii sceptic. Eu mereu am văzut în critică o formă de mediere în sensul negocierii, al toleranței. Critica trebuie să fie tolerantă și obiectivă”, a fost de părere criticul și istoricul literar ieșean.

Radu Vancu a pornit de la câteva exemple cu care s-a confruntat la Sibiu: „Din punctul meu de vedere, trebuie să faci și lucruri paraliterare, care nu țin de natura unui critic. Trebuie să înțelegeți că lucrurile nu se mai rezumă doar la a ține cronică literară într-un ziar. Criticul de astăzi, ca să fie un mediator cultural în adevăratul sens al cuvântului, trebuie să se folosească de toate armele care îi stau la dispoziție pentru a difuza către mase cartea, informația culturală”.

Bogdan Crețu a menționat că a media între carte și cititor nu epuizează rolul unui critic. Criticul literar nu asigură comunicarea între operă și public, ci este chiar unul dintre organele esențiale ale literaturii și

ale vieții literare. Nu există literatură fără critică literară. Critica unește operele între ele, le dă o coerență.

„Eu nu cred în statutul de mediator al criticului, astăzi. Eu cred că doar jurnalistul cultural mai mediază ceva, criticul este un fel de autist, un individ care fixează valori. Este un ghid care selectează în permanență, un om care vede înaintea celorlalți. El încearcă prin toate mijloacele posibile să ajungă cumva la cititor. Cel mai mult s-au schimbat cititorii”, a fost de părere criticul Marius Miheț.

În finalul întâlnirii, Doris Mironescu a încercat să creioneze o concluzie, punând accentul pe problemele reale identificate pe parcursul întâlnirii, dar și pe faptul că literatura funcționează. „Este paradoxal că, deși nimic nu încurajează să existe critica literară, aceasta există. Criticul trebuie să medieze între mai multe domenii. Între trecutul și prezentul unei literaturi, de exemplu. Eu sunt de părere că un critic trebuie să se medieze pe sine însuși. A scrie critică literară este un risc, pentru că presupune o interpretare personală”.

Seara FILIT cu Evgheni Vodolazkin și Horia-Roman Patapievi

Aproximativ 700 de persoane au petrecut mai bine de trei ore în Sala Mare a Teatrului Național „Vasile Alecsandri” din Iași alături de invitații speciali ai ediției de anul acesta. Considerat o revelație a literaturii ruse contemporane, scriitorul Evgheni Vodolazkin a purtat un dialog despre religie, istorie, literatură, orgolii, minuni și speranță cu Bogdan Crețu și părintele Constantin Sturzu. Discuția a avut la bază romanul *Laur*, apărut la Editura Humanitas, volum de două ori câștigător al premiului Bolșaiia Kniga (premiul întâi și premiul cititorilor) în anul

2013 și tradus în peste douăzeci de țări. Întrebat cum este să vii din literatura lui Gogol, Cehov, Tolstoi sau Dostoievski, Vodolazkin a afirmat: „Ca să scrii în limba rusă, trebuie să fii destul de impertinent. Când citesc în Vest, știu că lumea vine să mă vadă și pentru că scriu după Tolstoi și Dostoievski. Este o publicitate foarte bună, de care beneficiază orice scriitor rus. Pe vremea lui Tolstoi și Dostoievski nu existau multe lucruri care există astăzi. Acum o sută de ani nu exista o muncă atât de mare cu conștiința maselor cum există astăzi”. Autorul a recunoscut că nu se aștepta ca *Laur* să aibă succesul de care se bucură: „Ca să fiu sincer, când am scris *Laur*, treceam printr-o depresie. Nu am crezut că această carte va fi citită de cineva. Trei ani m-am ocupat de acest roman și mă gândeam că nimeni nu are nevoie de el. Mai târziu, am înțeles că această atitudine era o expresie a mândriei mele. După ce cartea a devenit cunoscută și tradusă, mi-am dat seama că nu am avut dreptate. Mi-a părut rău că am avut o părere proastă despre contemporanii mei. Cititorii mei s-au dovedit a fi mult mai deștepți și mult mai buni decât mi-am imaginat. Dacă vorbești cu omul foarte sincer, mesajul va ajunge la oricine. Cititorul nu este un copil și nu trebuie să folosești un limbaj copilăresc. De foarte multe ori, cititorul este mult mai deștept decât scriitorul”.

La finalul discuției, Evgheni Vodolazkin a recunoscut că este o persoană destul de laică și nu merge des la biserică. „Un număr foarte mic de persoane se mai gândeste la Dumnezeu. Am încercat să scriu despre ce nu avem: credință, dragoste, loialitate. Sunt fericit că trăiesc în acest timp. Nu sunt un sfânt. Asta o puteți întreba și pe soția mea. Fără să fiu sentimental, când am scris cartea, am plâns. Lucrez de 30 de ani cu Evul Mediu. Într-o oarecare măsură, acea viață

este mult mai aproape de mine decât actualitatea. Prin literatură se poate ajunge la sacru. Și Biblia este literatură”, a concluzionat scriitorul.

Partea a doua a Seriei FILIT i-a aparținut lui Horia-Roman Patapievici. Invitatul a susținut conferința „Eminescu și Paradisul”, pornind de la Paradisul pe care poetul l-a sădit în limba română: „Teza mea este că există un strat al limbii române care se traduce printr-un tip de muzicalitate pe care Eminescu l-a creat și care pentru noi este o experiență actuală, vie, posibilă a Paradisului”. Un alt aspect subliniat și prezentat publicului a fost legat de cromatica versurilor lui Eminescu, caracterul transparențelor și materia de imagini cu care poetul a construit corpuri sonore. Patapievici a adus în discuție, printre altele, poemul „Memento mori”, prezentându-l ca fragmente de Paradis, așchii aurifere ce sclipesc în descrierile geografice.

La finalul conferinței, filosoful Horia-Roman Patapievici a menționat că sunt norocoși toți cei care știu limba română și-l pot citi pe Eminescu, pentru că au astfel o experiență a paradisiacului.

Cu o ediție restrânsă, dar cu evenimente de calitate, FILIT a demonstrat că este un festival matur, de care publicul iubitor de cultură are mare nevoie.

(<http://www.revistatimpul.ro/view-article/2814>)

Raluca SOFIAN-OLTEANU

O lume minunată și-o mie de emigranți

Când afli că Ion Barbu, tipul cu Petrila, sticlele cu fețe și pamflete pe post de etichete, grafice vii și nenumărate alte idei fistichii, revine la Iași pentru a (se) expune publicului filitian, întorci filele programului cu susu-n jos, și-ți spui că vrei bilet de-acces fie și pe ușa din dos. N-a avut rost. S-a optat pentru expunerea liberă, în lipsă de cort, astfel încât accesul a fost deschis oricărui amator de What a Wonderful World. O singură piesă; o instalație mai precis, dar aseasonată după așteptări cu multe condimente și dichis. Dacă ar fi să o descrii sec, e vorba de o fotografie de grup supradimensionată (25/3 m). Istoria proprie însă e primul detaliu care te îmbie, deja, să-ți placă. Autorul îți sugerează, pe scurt, că a făcut obiectul unui cadou primit de la fiul său Mihai Barbu (cel care și-a petrecut ultimele patru luni pe motocicletă, într-o aventură familială, despre care va vorbi, cândva, fără îndoială). Fotografia etala inițial o mie și ceva de chinezi, aliniați regulamentar. În versiunea creativului petrilean însă, după patru luni și mai bine de travaliu disciplinat, ineditul grup, din care doar Mao a fost păstrat, s-a metamorfozat în o mie de personalități ale culturii mondiale. „O mie de emigranți utili, că tot e criză și țara arde. Cu ei se poate face treabă, garantat” îi prezintă Barbu, cu fast. Indiferent de domeniul de acțiune, ori de veac, subiecții își etaleză chipul, orânduți cu schepsis, ierarhic chiar. „După prietenii, dosar și pe alocuri pile” lămurește Barbu iar, râzând neprotocolar. Așa se face că unii trăiesc din plin apogeul unui prim plan, în vreme ce alții (cam de la treapta a treia-n sus), există, dar păstrează, tactic,

șapca. Șirul elitist începe ca idee cu Mick Jagger și apune cu Schumacher, după mai multe și celebre puncte pe i. (Musai de vizualizat, greu de descris, plus c-ar suna forțat.) Privești la chestia asta de-i spune instalație fascinat. Îi dai de capăt doar după un timp. Nelimitat. Te aduce, de pildă, în stare, fondul muzical. O selecție astfel orânduită încât tot te va captiva ceva. Dacă nu bucata lui Armstrong, ce împrumută numele proiectului vizionar, ai *Imagine, We are the world* sau sau pe Dinică, cu-a lui lume mică. Ce mai... câteva mese. Întrepătrunse articulat, de citate din Einstein, Shakespeare și Dostoievski. După lectură, ești absorbit de chipuri. Unele candido, altele solemne, o serie triste, o alta cu figuri zâmbărețe. Și te trezești jucându-te de unul singur. Dai răbdare. Cine, unde-i, pe ce culoar și ce-a făcut. Iar dacă-l recunoști te simți așa fericit de parcă ai dat de-o cunoștiință veche. Și-n fine, minunat de surprinzătoare sunt locurile goale. Cele despre care autorul susține cu umor că „pentru doritorii unui loc de veci, și contra cost, pot fi achiziționate”. Două vorbe rostite și iar pică în lațul căutărilor cu ardoare. Posibilii vecini te fac să leșini din picioare: Morrison, Lennon și Duke Ellington, Bocaccio sau Bresson. Sau poate Pessoa. Ba uite, să avem pardon, și Pliniu cel Bătrân ar fi un foarte abil companion. Instalația care rămâne la Iași urmând a decora una din locațiile M.L.R mi-a părut la fel ca și lumea asta a noastră, o capcană frumoasă. Deține toate ingredientele spre a da... lovitură. Pentru cine încă nu știe, domnul Barbu rătăcește uneori pe-un site. (Și acela foarte inspirat). Motto-ul paginii sună

cam așa: Ați venit, ați văzut, am câștigat. Păi, la FILIT, cam asta s-a-ntâmpat.

Fundație, felie și-un strop de filosofie

M-aș putea codi, desigur, în spatele vreunei vorbe-paravan, în genul celei cu esențele tari și sticlucțele mici, gândindu-mă că recent încheiatei ediții Filit, deși i-a lipsit din toate câte un pic, nu s-a simțit. Dar mă tem că aș minți. Și asta pentru că disputatul concept ieșean mi-a dat încă de la început impresia unui vin fin ce merită, alene, degustat. Am presimțit, și-acum constat, că nu e tocmai genul de licoare pe care s-o dai peste cap, dintr-un shut. Astfel încât aș reformula, susținând franc că am văzut în demersul din acest an un pas (prea) mic pentru segmentul entuziast ce-l aștepta, dar, fără îndoială, un salt major și necesar pentru a introduce pe orbită evenimentul ce-i va urma. Deci, restrâns ori feliat, efortul celor de la Muzeul Literaturii Române a meritat. Unu la mână, întrucât nu știu cât de bine ar fi dat un vid temporal în, sperăm, cronologia bine conturată a unui festival, onorant etichetat de presa străină ca fiind unul dintre cele mai vizibile și implicit importante în plan european. Și doi, pentru că în ciuda listei comprimate de invitați, în lipsa forfotei ce lua cu asalt Casa Filit altădat' sau a spectacolelor ce colorau inițiativele literare, potențându-le farmecul suplimentar, momentele cheie, acele momente care să-ți confirme la final că ceasul, alegerea x sau ziua y au contat, nu s-au pulverizat. Dimpotrivă. M-a bucurat, de pildă, să constat că tensiunea alegerii personale sau metoda liberului arbitru, cum am numit-o cândva, s-a menținut onorant. De la tradiția locațiilor și propunerilor alternative nu s-a prea făcut rabat. Astfel încât, da, s-a mai lăsat cu mici și inevitabile regrete (cel cu femeile lui Codreanu, zugrăvite din condei de Ilișoi, m-a lovit personal), cât să te țină pe jar, până vei fi pus în fața

opțiunilor iar. Altfel accentul a picat vizibil pe atelierele de traducere, fapt salutar. Promisiunile scriiturii contemporane s-au devoalat din pix la Teatrul Fix, Iașul a deschis porțile încă unui muzeu literar, „Cezar Petrescu”, la Cotnari, iar cei mai meticuloși au putut recepta chiar adrenalina unui miniscandal iscat de apariția lui Labiș pe tramvai. Detaliu taxat drept umor negru involuntar. (Mă întreb dacă poetul a luat-o personal sau a zâmbit derutat la gândul că barem așa nici n-a coborât vreodat'). Între timp, cum luminile s-au stins, să punctăm, selectiv și inevitabil subiectiv, ce ne-a... atins. Scurt pe ...cinci.

Povești în rime. Subversive

O copertă roșie și mențiunea de pe ea indicate insistente și cu un zâmbet larg de fiică-mea au fost detaliile care au declanșat nebunia. Am citit mai apoi (la unison) și pe nerăsuflăte, cam tot ce se putea și găseam semnat Florin Bican. Dacă americanii ar lua la cunoștință de existența sa, presupun că i-ar tenta abandonul xanaxului, cel puțin temporar. Poveștile răstălmăcite-n tare, amuzant de actuale, ar binedispune și pe cel mai întunecat și stresat vasal, copleșit de cotidian. Sens „duplicitar”, rime cu har și o fluentă a frazei ce-ți dă senzația că ai de-a face cu un puzzle complicat, dar unul în care piesele și-au intuit cumva locul și vin să-ți deslușească forma într-un vesel alai, non-convențional. Lesne de înțeles de ce, nu-l poți asculta la ceas duminical, la bojdeuca lui Creangă, loc și el special, în cea de-a treia zi de festival, lecturând fără să te cuprindă emoția. Discursul îi e amprețat de un didactism rafinat. Inteligent dozat. Aproape subliminal. Genul pe care l-ai spera într-un manual alternativ neomologat (uite că am devoalat și ce scria pe autograf). Dacă i-ar trece cuiva prin cap să-și ia după modă și tipic un motivațional menit a-i restimula și modela nu trupul, ci pasiunea de-a scrie mai mult

decât un text ocazional, alegerea nu e grea. Are omul acesta ceva, un soi de entuziasm supracalificat. Câți dintre noi se pot lăuda că-l mai plimbă la purtător azi? Și mai are un crez, deloc străin, așa zice, de reșeta scriiturii ce l-a consacrat. Să susții faptul că „literatura pentru copii trebuie să fie subversivă”, se poate dovedi riscant. Nu și când îți servește explicația conform căreia „copilul se identifică cu atitudinea rebelă care ia la întrebări lumea adultului”. Important e să existe răspunsuri și mai ales să știi cum să le dai.

Opțiunea scriitorului Bican e evidentă și anume abordarea unui discurs elevat (e așa chiar de roșești pe-alocuri pudibond și grav) pe care, în mod „normal”, nu orice părinte îl taxează drept adecvat, unui interval de vârstă dat. Domnia sa consideră însă că ceea ce poate părea alambicat se va dovedi mai captivant pentru copil decât orice alt mesaj, rostit într-un vocabular permisiv-minimalist, pe care, evident, îl cunoaște deja. Privind onest în jur, constăți că nici măcar nu ai de-a face cu o ipoteză, ci cu un fapt. Tacticile de abordare a mesajului s-au schimbat odată cu societatea. Ironia și personajul aflat în antiteza eroului de altădată par a avea efectul scontat, în timp ce pledoariile clasice moralizatoare sunt percepute drept cicălitoare, deci ocolite din start. Tot astfel cum orice element nou, surprinzător gândit a amplifica forța receptării, va fi iute îmbrățișat. Încercarea scriitorului Bican, de pildă, de-a pretinde că privește prin ochii altcuiva (parodiile sunt adaptate perspectivei unuia cal – privire laterală amplă dar doar un metru obiectiv frontal) face furori în rândul celor ce-au frunzărit cea mai recentă carte a sa. Deopotrivă, micul pont dat copiilor pe post de salut final. În fapt, un sfat: „Nicio dată nu vei experimenta total lectura atâta vreme cât îți lași imaginația în stand by. Îți revine sarcina de-a scrie mental o bună parte din detaliile pe care autorul se vede nevoit a le sări sau menționa superficial, în

încercarea firească de-a nu pierde firul epic, urma”. Despre asta e vorba. Dacă nu-și spune fiecare replica, cum ar putea interconecta pe cineva fluidul de cuvinte revărsat?

Alecart. Fuziune (pr)in contrast

Nu e prima dată când afirm deschis că văd în Alecart unul dintre polii magnetici ai FILIT. Făcând un exercițiu de memorie și ducând la extrem sinceritatea, să zicem că au existat, în trecut, momente ale festivalului departe de a mă captiva. M-au debusolat ritmul lent, dialogurile preschimbate curând în gratulări reciproce ori colective, mai curând formale decât formative. Din auditoriu, întrebări puține curgeau fără nerv și de dragul unei prost-înțelese, dar zis civilizate auto-cenzuri, după-amiezile păreau golite de nectar, precum o boabă de strugure strivită sub călcâie. Excepții desigur, dar mi s-a părut onest a schița acest fundal, pentru a-mi fi mai bine înțeles entuziasmul vizavi de dinamica Alecart. Acolo te simți de parcă doar ce-ai dat un ceai de tei pe un energizant.

Și cu toate astea, liceenii știu să fie un public echilibrat. Dar echilibrat într-un fel paradoxal. Le simți admirația pentru invitat, dar nu și-o trădează nici cum, prin întrebările uneori acide, ce așteaptă un răspuns franc, de la care nu fac rabat. Citesc aplicat, surprind detalii pe care îți spui că doar un ochi experimentat le-ar fi demascat, dar declară senin că atmosfera e cea care i-a bulversat. Un semn că citesc cu inima. Și ar mai fi ea, alegerea pe care o fac în fiecare an, pentru premiul liceenilor. M-a frapat. Dacă ar fi existat o bursă a pariurilor, probabil c-aș fi ratat miza aproape de fiecare dată. Când crezi că i-ai înțeles, că sunt facil de dezlegat și finalmente le intuiești gândirea, constăți că te-ai înșelat. E ceea ce face experimentul acesta cu atât mai fascinant.

În rest ar trebui menționat că a fost, în 2015, singura locație care a bifat și intermezzo-ul muzical. Necesar! Punctul final al fiecărei întâlniri a fost astfel dictat de acordurile liceenilor de la „Octav Băncilă”. Surprinzătoare partituri pentru trompetă, vioară și țambal, menite a atinge, complice, tematica. (Și) anul acesta întâlnirile au găzduit invitați cu personalități în contrast. Totuși, a fost nevoie doar de-o singură întrebare pentru ca ideile să-și găsească liantul necesar spre a fuziona într-un tot unitar. O întrebare pe care, apropo, moderatorii evenimentelor FILIT, simplă coincidență sau nu, au adresat-o în mod repetat și-n seara găzduită de superba sală a Naționalului ieșean, și-n licee și la Casa Balș, unde s-a derulat, iată, inițiativa cu blazon Alecart. Formulată desigur diferit, dar redusă la un numitor comun, aceasta era: „Ne poate literatura salva?”.

Că a fost întrebarea de vină sau pur și simplu planetele s-au aliniat, nada a funcționat și, mai interesant decât atât, literatura a părut să salveze de fiecare dată pe altcineva. Dacă îmi este iertat un grosso modo rezumat, aş spune că pe irlandezul Philip Ó Ceallaigh de sine însuși, prin Petre Barbu o comunitate întreagă s-a raportat la dilema grea a inițierii prin iubire, pentru Liliana Corobca a rezolvat angoase din copilărie, iar mai târziu, în Seara Filit, via *Laur*, literatura ne-a lansat tuturor invitația regăsirii de sine. A propriului drum și-a abilității de-a privi o minune, nu așa cum ne-am obișnuit, ci cum se cuvine.

Personalități în contrast așadar. Deși, cu titluri ca *Marea petrecere*, *Te trezești râzând* sau *Kinderland* ghicești în toți trei plăcerea de-a jongla cu antiteza. Nu e nimic vesel acolo de fapt, dacă asta ai fi anticipat. Prima e povestea unui scenarist bucureștean, Vali, în lupta cu un cotidian dezarticulat, o viață dezordonată plină de compromisuri. În *Marea petrecere* moartea și boala devin pretext pentru a reînvăța ui-

tate lecții, în timp ce ultima e, după cum fericit puncta Nicoleta Munteanu, amfitrioana întâlnirilor Alecart, o carte despre „percepția deposedării de a fi copil” într-o lume cu emigrații.

Volume bornă așadar, care s-ar putea lăsa (benefic totuși) cu dureri de cap, dar care au fost, peste toate, sursele unui dialog spumos și captivant, pe care un compendiu de afirmații l-ar putea, cred, cel mai fidel ilustra:

- „Trecutul e o criză de rezolvat, prezentul plin de urgențe. Totul se consumă într-un ritm devastator” P.B.

- „Nu există ambiție în scrisul meu. Totul a pornit de la o confuzie adâncă. Nu eram fericit. A fost o soluție pentru unul ca mine, neinteresat de carieră sau bani. Îmi pare rău pentru cei ce nu pot scrie. Ce fac cu mizeria lor?” P.O.

- „Literatura română cred că a murit la un moment dat și acum renaște. Nu am citit mult dar mi se pare că există un mod complicat, ultra elaborat de-a spune lucrurilor pe nume. Eu iubesc scrierea simplă. Îmi plac scriitorii de proză scurtă. Stilul comprimat” P.O.

- „Nu sfătuiesc pe nimeni să citească cartea. E o ediție pe care am rescris-o între timp. Am tăiat două treimi și-am comprimat restul într-un volum de proză scurtă” P. O.

- „Am ales să studiez filosofia și nu literatura engleză pentru că în cel de-al doilea caz exista pericolul de-a fi angajat. Mi-a fost frică să fiu profesor. Pe când așa am fost, cred, supercalificat pentru postul de paznic de noapte, la un moment dat” P.O.

- „De ce tocmai cancerul? Pentru că în România sistemul funcționează de așa natură încât bolnavii sunt scoși din circuit de vie. A fi bolnav de cancer echivalează cu imaginea unei mașini abandonate pe marginea drumului” P.B.

- „Mă consider prozator, nu dramaturg. Un dramaturg trebuie să scrie pe lemnul scenei. Și nu de unul singur, ci cu întreaga echipă. Scena e singura destinație” P.B.

- „Mi-am dorit să scriu un roman care în alte timpuri ar fi fost interzis. Poate de aici tema cenzurii” L.C.

- „La început ai o capodoperă în cap. După, totul devine, ca viața, ca familia. Visezi la ceva ideal, dar realitatea este alta. Cuvintele îți par nepotrivite, banale. Dar, după ce termini o carte, te simți incredibil de ușoară, de parcă ai ținut o cură de slăbire și ai pierdut o greutate enormă, într-un timp record” L.C.

- „Scriitorul e pe jumătate artist. M-a interesat problema emigrației dar nu ca pe un studiu în sine. Am compilat povești” L.C.

Minuni cu tact și-un Paradis intact

Unica Seară Filit n-avea cum să fie altfel decât una grea. Și-a tras astfel, da, aducând prețioase puncte bonus festivalului literar. Evgheni Vodolazkin și Horia-Roman Patapievici au fost invitații meniți a orându-i, în acest an, gânduri, pe scena Naționalului ieșean. Despre primul se știe că a bulversat cerul încărcat al literaturii ruse contemporane, la 51 de ani. Un succes pe care unii l-ar numi ușor tardiv, dar asupra căruia autorul declară că e recunoscător că s-a întâmplat așa, pentru că la 20 de ani faima-mbată în zadar.

Laur, volumul domniei sale, a fost pe larg recenzat în numărul anterior al „Cronicii Vechi” dar, concentrând minimalist, ar ieși la inventar: un personaj, un gol interior și patru etape inițiatice. Patru cărți-trepte mai exact, în căutarea cunoașterii, cu prețul renunțării, parcurgerii drumului și-n fine satisfacția atingerii unei odisei a liniștii. E un roman nu atât de suflet (a atins inițial forurile criticii de specialitate, nu pe cele „populare”) cât despre el, cu o miză enormă: împăca-

rea cu sine. E, pe scurt, cartea despre care autorul său susține de câte ori se ivește ocazia că n-a scris-o ci că „a fost scris de ea”.

Evgheni este el însuși un personaj. Citindu-l sau ascultându-l, te aștepți la un tip cu limbaj ermetizat. N-a fost așa. E un vorbitor cel puțin la fel de talentat pe cât îi e scriitura. Iar provocările servite gradual, de Bogdan Crețu și preotul Constantin Sturzu, s-au soldat cu un șir cuprinzător de vorbe, „citate” cu miez, pe alocuri tăios cinism și, cel mai adesea, haz.

- Tradiția rusă se numește familiar Tolstoievski. Așadar, pentru a scrie în rusă după ei și alți câțiva, e nevoie de impertinență. Sunt conștient că în străinătate oamenii vin să mă asculte în primul rând pentru că sunt rus. Să zicem că am parte de o publicitate implicită;

- Nu sunt un sfânt, puteți s-o întrebați pe soția mea. După *Laur*, însă, am devenit altul. Eu, fără să fiu un sentimental, când am scris-o, am plâns. Sunt momente în care mă simt mai bun și îi sunt recunoscător cărții pentru asta;

- Nu mai există informație, există doar publicitate și propagandă. Literatura horror s-a mutat în mass-media;

- Când am scris *Laur*, treceam printr-o depresie. Am crezut că nu va citi nimeni. Mai târziu am realizat că acea impresie era doar o exprimare a mândriei mele. Cititorii mei s-au dovedit mai inteligenți decât mă așteptam;

- Nu scriu împotriva a ceva, ci pentru. Sunt în afara oricărei ideologii, însă asta nu înseamnă că nu mă implic în viața socială. Apreciez lucrurile din perspectiva binelui și răului, nu a vreunei ideologii;

- Ce e o minune dacă nu ceva legat de o mare așteptare? Cred că rânduiala lumii e o minune și-ar trebui să ne mirăm mai mult de ce se întâmplă cu noi. O dorință adevărată și care a trecut prin suferință se în-

deplinește;

- Sunt o persoană mai degrabă laică și nu merg des la slujbe. Prin *Laur*, am încercat să-i susțin și pe cei credincioși și pe necredincioși;

- Orice carte, chiar de istorie, e despre contemporaneitate. Eu am încercat să descriu ce nu avem: credință, dragoste, loialitate. Cuvinte pe care ne e jenă să le rostim, dar asta nu înseamnă că nu avem nevoie de ele;

- Nu avem alt timp, să nu tânjim deci după ce am fi putut experimenta. Haideți să lucrăm cu timpul nostru!

Și apropo de întrebarea numitor comun a ediției, E.V. a considerat că există o cale prin care literatura ne poate salva:

- Prin literatură se poate ajunge la sacru. Biblia e tot literatură. Deci, răspunsul e da.

Pe același fundal spiritualizat, cel de-al doilea invitat, H. R. Patapievici, a restaurat prin conferința sa, cu patos aproape, dar și uzând de un discurs extrem de limpede structurat, filonul paradisiac eminescian.

Intro-ul tactic, un raport documentat ale cărui concluzii dovedeau că „avem o problemă cu Paradisul”, foarte probabil pentru că „Infernul ni se pare cu mult mai spectacular”, a sfârșit clar, prin a pironi audienței atenția. Audiență rămasă așa, preț de o oră și ceva, timp în care, trecând fluid printre repere cosmogonice („Scrisoarea I”, „Rugăciunea unui dac”), edenice („Insula lui Euthanasius”), plutonice („Povestea magului călător”) și-un timp mistuit de polaritate, înțelegi de ce adevărata dimensiune a poetului național stă în totalitatea scrierilor sale și nu în lecturi de manual școlar. Alături de Pound, Eminescu dovedește un instict distinct al Paradisului, iar etericul lumii astfel versificate e susținut de incredibila lui muzicalitate, de rezonanța sonoră a materiei în mișcare.

S-a votat... Petrecerea

Premiul liceenilor n-a părăsit tradiția festivalieră și-a fost acordat, după reguli stricte și canoane de jurizare, în același cadru festiv rezolvat de Sala Mare a Teatrului Național. De lauri s-a bucurat scriitorul Petre Barbu, semn că tinerii săi cititori n-au rezistat farmecelor sale literare și-au luat, deliberat, *Marea petrecere*, cu asalt. Victoria e una cu atât mai prețioasă cu cât concurența a ridicat serios miza și surpriza. Concret, printre titlurile nominalizate la start s-au regăsit *Laika* (Adrian Alui Gheorghe), *Punct și de la capăt* (Gabriel Chifu), *Beniamin* (Eugen Uricaru) și *Uranus Park* (M. Duțescu).

Așadar cu destule atuuri în buzunare, FILIT are toate șansele să crească, vorba directorului Dan Lungu, iar mare. Soluția pare a sta în brațele persuasive ale viitoarei Fundații de Cultură, menită a facilita mentorilor paternitatea, invitaților libertatea de mișcare și copilului terenul de joacă. Până atunci să admitem doar că, dincolo de orice văratice și deloc am(i)abile mișcări de culise, spiritul FILIT s-a conservat. Fix cât trebuia pentru a reda literaturii ștafeta. Avem o dată și-un loc cu arie largă. Rămâne de văzut cine aleargă.

(<https://cronicaveche.files.wordpress.com/2015/10/bt-final-cronica-veche-octombrie-2015.pdf>)

Cătălin HOPULELE

Cum s-a împletit arta traducerii în literatura frumosului

Spiritul patronului traducătorilor, Saint Jerome, și-a așternut mantia vineri, în prima zi a Festivalului Internațional de Literatură și Traducere, în Sala Ferdinand a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Acolo, la masa rotundă „Profesia de traducător în România și la instituțiile europene”, la primul eveniment din seria celor organizate sub umbrela FILIT, traducători literari, dar și cei specializați au disecat ceea ce Mariana Bărbulescu a numit „arta de a reproduce, într-un fel, procesele care s-au petrecut cândva în mintea unui geniu”. Tinerii studenți, masteranzi, doctoranzi și pasionații de traducere și literatură au umplut până la refuz Sala Ferdinand a Universității „Cuza” în prima zi, la primul eveniment al FILIT. În sala neîncăpătoare, de la catedră, organizatorii, prin persoana moderatorului prof.dr. Rodica Dimitriu, au promis o zi întreagă de experiențe despre „schimbările spectaculoase care au loc în lumea traducerii de astăzi”. Astfel, în fața unei săli în care publicurile se preschimbau după fiecare interlocutor, masa rotundă „Profesia de traducător în România și la instituțiile europene”, organizată de Reprezentanta în România a Comisiei Europene, i-a adus în fața microfonului pe mai mulți vorbitori. Bogdan-Alexandru Stănescu, director editorial al Editurii Polirom, București, a vorbit despre rolul unui editor, Mariana Bărbulescu, traducător, directorul Bibliotecii Austria, a explicat provocările traducerii literare, Cristiana Cobliș, președintele Asociației Traducătorilor din România, a detaliat strategiile de specializare pentru traducătorii *freelance*, iar Laura Mihăilescu a încercat să le explice celor prezenți în sală cum se desfășoară cariera de traducător în instituțiile publice din Româ-

nia. Printre invitații care au vorbit a fost și Elena Cuvinciuc, director la firma de traduceri Euro Contact, Iași, Florin Zori, președintele Asociației Firmelor de Interpretariat și Traduceri din România, Viorel Florean, șef de unitate la Direcția Generală Traduceri de la Comisia Europeană, Carmen Lavric, traducător la Consiliul European, Carmen Ardelean, director al Centrului de Cercetare Traducere Specializată de la Universitatea Tehnică din București și Cristian Lako, lector la Universitatea „Petru Maior”.

„Relația editor-autor-traducător nu e cea mai caldă din lume”

Din hățișul instituțional și organizațional pe care-l presupun traducerile specializate s-au desprins, de departe, discursurile lui Bogdan-Alexandru Stănescu și ale Mariane Bărbulescu, situate pe planuri pe alocuri chiar antagonice. În fața unei săli pline de viitori tineri traducători, Bogdan-Alexandru Stănescu a încercat să le arate acestora greutățile pe care le are un editor al unei edituri importante nu atât în lucrul său cu autorul, unde dezbateri încinse au existat dintotdeauna, ci în relația cu traducătorii. „Relația editor-autor-traducător nu este cea mai caldă și mai fericită din lume. O mare traducătoare mi-a spus la un moment dat că i s-a părut că *Jurnalul* lui Kafka e cam tern și a ținut să-l mai înviorizeze un pic. Țsta este cel mai mare pericol: traducătorul care se bagă în autor. O altă mare traducătoare mi-a spus că are stilul ei. Poftim, cum adică? Tu ai stilul autorului, nu ai voie să ai stilul tău”, a perorat directorul editorial al Polirom București de la pupitru.

Deși aparent calm, din spatele stilului său didactic

a răzbătut o notă din cruzimea de care trebuie să dea uneori dovadă un editor. „Editorul trebuie să impună aceste reguli și să-i reamintească traducătorului că el este sclavul autorului“, a spus acesta și Mariana Bărbulescu s-a fosit în fotoliu. Aceasta avea să fie mănuașă pe care să o ridice, când a ajuns la catedră, și din care să dezvolte un discurs pasionant în care a apărat arta traducerii, una efermeră, o „artă exactă“, dar una deosebit de frumoasă. Până să primească întrebări din public, Bogdan-Alexandru Stănescu le-a spus celor din sală anecdota cunoscutului scriitor Thomas Wolfe, care, scriind la *Privește, înger, către casă*, arunca paginile scrise de mână pe spate, dactilografa le lua și le bătea la mașină, iar editorul Maxwell Perkins transforma un manuscris de 1.500 de pagini într-o capodoperă de 700. „Efectiv pe Wolfe nu îl interesa cum scrie pentru că știa că are acolo un om de bază care va scoate o carte din geniul lui. Asta spune cam totul despre ideea modernă de editor“, a spus Stănescu. El a definit un editor ca fiind un vânător, un culegător, un om care stă în permanență în contact cu cei din jurul său și care e în permanentă căutare de cărți. Dar editorul este și un terapeut, care trebuie să „negocieze, să înțeleagă foarte bine autorul, traducătorul și să scoată ce e mai bun din acea carte“.

Paradoxul „artei minore“ a traducătorului

Mariana Bărbulescu este lector la catedra de Germanistică a Universității „Cuza“, traducătoarea în limba română a lui Günter Grass și a lui Cătălin Dorian Florescu, și director al Bibliotecii Austria. În fața amfiteatrului plin a părut însă copleșită de emoții atunci când explica felul în care se poate mula traducătorul literar în viața unei cărți, explicând că mai degrabă acesta se identifică cu autorul, nu cu opera în sine. „La fel cum actorul intră în pielea personajului, traducătorul intră în mintea autorului. Asta este misiunea lui. La bază sunt niște cunoștințe care nu se limitează la literatură, sunt din cele mai variate

domenii. În cazul meu, în experiența mea cu Günter Grass, a însemnat să știu ceva din aproape orice domeniu care aparține de existența umană – că e industrie, economie, literatură, psihologie sau arhitectură. Totul trebuia să fie acolo. Este deci o cunoaștere, dar în același timp și un furt de identitate, în sensul că intru în pielea și mintea scriitorului“, a spus traducătoarea. Ridicând mănuașă aruncată de Bogdan-Alexandru Stănescu, aceasta a spus că doar prin acest furt de identitate vede posibil un „sclavaj“, munca traducătorului fiind un exercițiu de smerenie, iar arta acestuia fiind de a reproduce cât mai fidel „procese care s-au petrecut cândva în mintea unui geniu“. Din acest punct de vedere, crede Mariana Bărbulescu, un traducător poate fi reprezentantul unei „arte minore“, și a denumit-o așa fiindcă este sub original, dar o artă care devine majoră atunci urcă pe cât posibil mai aproape de original.

În opinia acesteia, actorii și traducătorii sunt cei care ajută arta cuvintelor de a-și depăși granițele, riscând altfel să rămână prinsă în tăcere. „Acestia i-au dat viață și lui Shakespeare, care ar fi fost într-o viață delimitată de tăcere dacă ei nu ar fi existat. Traducătorul trebuie să fie conștient că ceea ce face el este efemer, opera este definitivă, iar traducerea condamnată la efemeritate, pentru că limba evoluează și așa cum nimeni nu se va întoarce la folosirea cuvântului «tâlcuitor» pentru «traducător», nimeni nu va putea să păstreze în același registru o traducere“, a conchis aceasta. În timpul discursului, traducătoarea a lansat și o temă de dezbatere care a rămas în mintea celor din sală la ore bune după terminarea conferinței. Dacă traducerea poate fi definită ca o artă exactă, iar arta este un vulcan „ce nu poate fi încorsetat în nici un fel“, conceptul de frumos de astăzi mai corespunde conceptului transmis de ultimele generații?

(<http://www.suplimentuldecultura.ro/index.php/continutArticolAllCat/80/10732>)

Ioan STOLERU

Literatura, moștenire grea

Doi tați, doi fii, patru scriitori. Sâmbătă, 3 octombrie, în Cafeneaua MERU din Casa Conachi Iași, Călin Ciobotari i-a descusut despre „Literatura din tată-n fiu” pe Adrian Alui Gheorghe, Vlad A. Gheorghiu, Vasile Baghiu și Ștefan Baghiu, în a doua zi a Festivalului Internațional de Literatură și Traducere Iași 2015.

Se moștenește talentul sau, dacă nu, măcar o afinitate pentru scris de la părinte la copilul său? „Este o dezbatere cam rar abordată în peisajul întâlnirilor pe teme literare, literatura din tată în fiu”, a spus Călin Ciobotari, moderatorul discuției de sâmbătă. În timp ce unii tați lasă moștenire fiilor afaceri prospere, averi sau alte bunuri materiale, „alții lasă o moștenire care poate fi o povară la un moment dat”. În încercarea de a afla dacă este o povară să fii fiul unui scriitor cunoscut, tu însuși fiind scriitor al noului val, și dacă există un conflict între generații în sensul acesta, Călin Ciobotari i-a luat la întrebări pe cei patru, de la mic la mare. „E o moștenire cu adevărat sau doar canalizarea unor înclinații, punerea la dispoziție a unor condiții astfel încât fiii să o apuce pe o anumită cale și nu pe alta?”

Vlad A. Gheorghiu, fiul lui Adrian Alui Gheorghe, este de părere că e moștenit talentul. Multă vreme nici nu s-a gândit că va scrie, idee care nu-i surâdea, și abia la facultate s-a apucat de această îndeletnicire. „Am scris o bună perioadă de timp fără să-i arăt tatălui meu absolut nimic, pentru că mi-era frică de un răspuns negativ, pentru că în general e foarte sincer”, a povestit tânărul scriitor. De asemenea, a simțit povara numelui tatălui său, nume de scriitor cunoscut și apreciat,

lucru care poate provoca anumite așteptări și de la fiu, așa că preferă să scrie sub pseudonim. „Am vrut să fie o diferență între noi, să nu fie nimic din punct de vedere literar între noi care să ne lege, să nu fie o contaminare. Am simțit povara asta a numelui în mai multe rânduri, inclusiv la facultate erau așteptări foarte mari de la mine și asta uneori mă enervează. Vreau să merg în ritmul meu”, a explicat tânărul.

Ștefan Baghiu a vorbit despre moștenire ca un „discurs comun”, al său și al tatălui, spunând că a împrumutat și ceva din suflul și din retorica părintelui său. Odată cunoscându-i poezia, s-a apucat și el de scris versuri, până atunci preferând și citind mai mult proză. „La facultate m-am apucat de critică literară, chestie pe care de asemenea o făcea tata prin anii '90 destul de bine, era și el foarte acid. Astea cred că sunt moștenirile principale”. Ștefan a subliniat că a observat în timp și ce îi deosebește pe el și pe Vlad de părinții lor. „Asta a fost ruptura. Dacă eu și Vlad suntem mici Oedip care trebuie să ne omorâm simbolic tatăl pentru a putea scrie ceva, m-a deranjat uneori morala pe care el o are tot timpul, are o conștiință foarte puternică, atât civică, cât și interioară, și asta am refuzat”, a explicat tânărul, punând în balanță asemănările și deosebirile în abordarea literaturii dintre el și tatăl său.

„Ultimul lucru la care mă gândeam era ca fiul meu să scrie poezii”, a mărturisit Adrian Alui Gheorghe, spunând că nu l-a îndemnat niciodată pe Vlad să scrie. Și-a amintit chiar de un text scris înainte ca fiul lui să deprindă această pasiune, „De ce n-ar trebui lă-

sată poezia pe mâna copiilor”: „Pentru că o mototollesc, o umplu de cerneală pe față, încât râd și clovnii de ea, îi desenează cerculețe pe spate și apoi, cu ghionturi bine țintite, o scot în arenă. Asmut câinii pe ea în parcuri și se știe că ei nu o mușcă, dar e destul să o rostogolească așa cum ar face vântul unei mingi la vale”. În același timp, scriitorul a spus că e confortabil să aibă lângă el un prieten, propriul fiu, cu care poate discuta responsabil despre poezie.

Vasile Baghiu, deși nu și-a încurajat niciodată fiul să devină scriitor, se bucură acum că s-a întâmplat și îl încurajează să meargă mai departe. „Cel mai fain

lucru care se întâmplă este următorul: eu sunt conștient că mă aflu acum aici datorită faptului că Ștefan scrie poezii, și mie mi se pare că amănuntul acesta e foarte important”, le-a spus scriitorul celor prezenți în cafenea.

Cei patru au fumat și au băut vin, și-au citit unul altuia scrierile preferate, din tată în fiu și invers, și-au apreciat și criticat stilul și le-au povestit celor prezenți la eveniment despre cum sunt influențați în literatură unul de către celălalt.

(<http://www.suplimentuldecultura.ro/index.php/continutArticolNrIdent/Special%20FILIT/10729>)

Laura ȘTREANGĂ

Întâlnirile Alecart. Liliana Corobca în *Kinderland*

În ce măsură reflectă literatura problemele lumii actuale? Ne facilitează cărțile contactul cu o realitate socială pe care adeseori o ignorăm, fie din neștiință, fie din nepăsare? Devenim, prin lectură, mai responsabili și mai sensibili?

Itată întrebările care, în cursul zilei de 3 octombrie, au conturat atmosfera „Întâlnirii Alecart” din cadrul Festivalului Internațional de Literatură și Traducere Iași, în spațiul Sălii Caudella din Casa Balș. Invitata noastră, Liliana Corobca, autoarea romanului *Kinderland*, „o carte despre percepția deposedării de a fi copil” (Nicoleta Munteanu) ne-a vorbit despre sursele sale de inspirație, despre rolul Basarabiei în construirea identității sale de scriitor, despre cenzură și despre problemele lumii contemporane. Adolescenții prezenți în sală au perceput romanul ca fiind sensibil, abordabil, dar mai ales, aproape – așa cum a fost și autoarea acestuia astăzi, pentru noi toți.

Deschizând întâlnirea cu un citat din Nichita Stănescu, „limba română este patria mea”, moderatorul evenimentului s-a interesat cu privire la influențele basarabene în scrierea și în percepția asupra lumii a Liliane Corobca. „Toate cărțile mele au tematică oarecum basarabeană”, a mărturisit autoarea, adăugând că distanțarea de spațiul natal i-a permis să observe mai percutant atât problemele cu care s-a confruntat Moldova în trecutul comunist (cenzura, scrisul la negru), cât și cele care o amenință astăzi: migrația, prostituția, naivitatea.

Ulterior, Anastasia Fuiuogă a fost invitată să prezinte romanul *Kinderland*. Aceasta, în vârstă de numai paisprezece ani, ne-a surprins prin sensibilitatea receptării, datorată în special unei inevitabile

identificări cu protagonistul romanului, Cristina. Provoacă-ne la un exercițiu de imaginație, anume acela de a ne transpune în persoana unui copil forțat să adopte un comportament prea matur, prea responsabil, Anastasia ne-a ajutat să rezonăm cu tonalitatea cărții. În acest „roman despre universul copilăriei din care tocmai copilăria lipsește”, Anastasia a identificat două momente definiții, în care tristețea difuză și candoarea copiilor ating punctul culminant: cel în care personajul-copil Marcel scoate din dulap hainele părinților și încearcă să le reconstituie prezența, alături de cel în care Cristina îngrijește pui de rândunică, „pentru a umple golul din sufletul ei”. Anastasia și-a încheiat pledoaria pentru *Kinderland* asigurându-ne că acesta este un roman dedicat cititorilor de toate vârstele, întrucât „fiecare are ceva de învățat din el”.

Discutând despre felul în care elemente autobiografice, imagini și contexte se infiltrează în angrenajul romanului, Liliana Corobca ne-a împărtășit că „există desigur ficțiunea și proiectul inițial, dar micile povești vin așa, ușor” și încolțesc în sufletul său. „Aștept să uit, aștept să treacă”, a continuat autoarea, însă poveștile bune rezistă, se întorc la ea și o „bântuie”, devin germinative. În plus, „când te apuci de un subiect, parcă toate poveștile se învârt în jurul tău”, își găesc locul pe orbita romanului. De aceea, scriitoarea nu consideră că își alege subiectul, ci că anumite motive sunt atât de intense și de prezente în sine, încât „aș putea spune că ele mă aleg pe mine”.

Astfel, după ce ne-a vorbit despre inspirație și despre modul în care realitatea infuzează ficțiunea, invitata noastră a citit un fragment din propriul

roman, un fragment intens, în care emoțiile unui copil sunt acoperite de tușele groase ale responsabilității, în care fetițele vorbesc despre gospodărie și bărbați, în care nostalgia și umorul își dispută teritoriul. De altfel, Liliana Corobca este de părere că romanul *Kinderland* constituie „povestea mea cea mai frumoasă”.

Fiind întrebată de un elev care a fost cea mai semnificativă lecție învățată ca scriitor, Liliana Corobca a declarat că fiecare carte scrisă o învață o lecție în plus, însă cea mai importantă ar fi cea legată de cenzură, întrucât a determinat-o să conștientizeze ce înseamnă statutul de scriitor și ce presupune libertatea cuvântului. De aceea, ultimul său proiect (în curs de apariție) se dorește a fi un roman rebel, un roman care exploatează libertatea pe care nu ar fi avut-o cu

câteva decenii în urmă. „Mi-am dorit să fac un roman interzis”, a conchis scriitoarea. Conversația a evoluat firesc spre procesul de finalizare a unei cărți, prilej cu care invitata noastră a evidențiat câteva etape ale activității creatoare: ne-a vorbit despre stadiul incipient, când crezi că „ai o capodoperă în cap”, când ești sedus de idei, urmat de faza redactării propriu-zise, în care totul pare monoton „ca viața unui om”, în care „cuvintele sunt mult prea banale”. În plus, autoarea a oferit câteva detalii cu privire la scrierea romanului său, conceput inițial într-o formulă epistolară, dintr-o perspectivă dublă: a copilului și a mamei. Însă „la un moment dat, mama a dispărut, n-am mai simțit-o” a precizat, cu naturalețe, Liliana Corobca.

„Am vrut să le ofer copiilor ăstora un viitor. Le-am acordat, cel puțin în roman, o șansă. Eu am vrut să o salvez [pe Cristina]” a spus, pe jumătate optimist, pe jumătate nostalgic, scriitoarea recunoscând că un final mai trist ar fi fost poate mai veridic, însă atribuind ficțiunii această latură corectivă. Și, pentru că nu poți aduce în discuție ficțiunea fără să te referi la corelativul său, realitatea, câteva elemente autobiografice au fost amintite, raportate la universul din roman. Astfel, împărtășindu-ne anumite aspecte din propria copilărie, pusă sub semnul regimului comunist, scriitoarea ne-a vorbit despre nevoia de Dumnezeu, pe care a resimțit-o foarte acut, și despre ritualul jocului, perceput ca formă de inventare a divinității.

Așa cum ne-au obișnuit, elevii Colegiului de Artă „Octav Băncilă” Iași ne-au pregătit, la finalul evenimentului, un moment muzical inedit. Emilian Achirei (clasa prof. Dan Constantinescu), Ștefan Ailenei, Ioana Ailenei și Liria Maria Țigăeru (prof. Iustin Rusu) ne-au încântat cu un recital de marimba, pentru a rotunji, în acorduri muzicale, finalul „Întâlnirilor Alecart” din cadrul FILIT 2015.

(<http://alecart.ro/liliana-corobca-in-kinderland/>)

Adelina FILIP

Aventurile Adelinei la FILIT 2015

Anul acesta FILIT-ul nu a mai început ca o poveste, ci ca un vis, luând prin surprindere Iașul ce credea că totul s-a sfârșit, că norii negri de deasupra orașului au reușit să sperie scriitorii și voluntarii, aceștia alegând să stea la adăpostul paginilor... FILIT-cel-mic (după cum l-am alintat cu toții) s-a trezit anul acesta încă obosit după efortul depus anul trecut, a chemat o mână de voluntari de încredere, iar cu două-trei zile înainte de a începe a luat prin surprindere spațiul virtual, împânzind Facebook-ul de acei omuleți care privesc din spatele cărților.

Și de data aceasta, Festivalul Internațional de Literatură și Traducere a dat dovadă de ingeniozitate, reușind să profite din plin de timpul și resursele relativ limitate de care a dispus, a fost pus sub semnul solidarității, al curajului și al forței, dorind să demonstreze că totul se poate, trebuie doar să vrei. Și, astfel, FILIT 2015 și-a păstrat locul la granița dintre joc și rigurozitate, dintre trecut și noile orizonturi spre care literatura se avântă. Cititorii au avut ocazia să stea față în față cu scriitorii care compun noile pagini ale istoriei literare, să le pună întrebări și să desprindă din discursurile acestora valori, să reflecteze asupra perspectivei unei lumi care nu stă în loc, care se re-crează din ea însăși, o lume aflată într-un perpetuu freamăt de cunoaștere, de dezvoltare.

Aventura mea la FILIT este abia la început, acesta fiind primul an în care am avut onoarea de a purta cu mândrie tricoul și geaca de voluntar, și, „înarmată” cu aparatul foto și ecusonul, plecam dimineața de acasă cu promisiunea unei noi zile ce avea să abunde în muncă și distracție – până la urmă cu toții eram prieteni, fie noi voluntari, coordonatori sau scriitori.

Toată experiența FILIT 2015 a gravitat de această dată în jurul Muzeului „Vasile Pogor”, inspirând întâlnirilor desfășurate între zidurile sale un puternic spirit junimist. Aici s-au întâlnit oameni de cultură, scriitori, critici literari, traducători și elevi, ajungându-se la un moment dat ca spațiul ce îl putea oferi clădirea să nu fie îndeajuns pentru publicul însetat de lectură, dornic să arate că îl interesează subiectele discuțiilor organizate.

Scriitorii și-au gasit și anul acesta locul printre liceeni, vizitând atât școala noastră, cât și Colegiul „Emil Racoviță”, unde sute de elevi au umplut locurile amfiteatrelor, așteptând cu nerăbdare să îi asculte pe unii dintre cei mai cunoscuți scriitori contemporani (Ioan Groșan, Petre Barbu, Daniel Cristea-Enache, Adrian Alui Gheorghe, Daniel Bănuțescu, Radu Vancu). S-a vorbit despre compromisuri, despre viața din spatele cărții scrise, despre libertate, despre procesul de creație în sine. Discursurile celor prezenți au fost presărate cu subtilități, cu glume și invitații la dialog. Întreaga experiență și-a avut apogeul în cadul mult-așteptatei Seri FILIT de la Teatrul Național, unde au urcat pe scenă Evgheni Vodolazkin și Horia-Roman Patapievici, nume marcante atât în spațiul cultural român, cât și în cel internațional. Primul a vorbit despre condiția scriitorului rus, făcând referiri la relația cu Dumnezeu și la întregul spațiu sacru al credinței, reușind, prin introducerea în medievalitate (epocă pe a studiat-o și în care „a trăit” 30 de ani), să atingă sufletul omului din universul autohton. H. R. Patapievici a transformat sala TNI într-o aulă, captându-i pe cei peste 600 de spectatori cu discursul său intitulat „Eminescu și Paradisul”. Toți au devenit

FILIT 2015 – ECOURI

participanți ai unei incursiuni în literatură, devenind contemporani cu Dante în complexitatea epocii surprinse de *Divina Comedia* și ajungând până în prezent, la relația omului din zilele noastre cu Paradisul. Tot în acea seară a fost decernat și „Premiul liceenilor pentru cea mai îndrăgită carte apărută în 2014”, câștigat de timidul și totodată complexul Petre Barbu, a cărui sensibilitate a reușit să impresioneze jurații, dintre care am făcut parte și eu. Nu pot spune că a face parte din acest select grup de elevi este o treabă ușoară. A trebuit ca fiecare dintre noi să își asume un rol asemănător celui de critic literar, să trateze cu seriozitate și maximă obiectivitate cele cinci titluri, sub o presiune a timpului foarte mare.

Nostalgia finalului acestui eveniment deosebit se simțea deja duminică, zi în care am uitat cu toții cât de mult efort am depus, și cât mai aveam să depunem, de toate micile dificultăți cu care ne-am con-

fruntat. Eram deopotrivă fericiți și melancolici, visători și realiști...

Timp de trei zile, Iașul a fost plin de literatură, de muzică și de zâmbete, au fost trei zile în care FILIT-cel-mic a reușit să arate tuturor că este iubit, promițând a se întoarce și anul viitor cu forțe noi. Iar eu, boboc aflat în dublă ipostază în primul meu an de FILIT, țin a sublinia gândul lui Bogdan Ghiu, „întrerupând carnavalesc ordinea literaturii, ca ordine la rândul ei răsturnată a lumii, FILIT-ul se joacă cu focul, cu marginile și capetele literaturii, cu bordurile și (de-)bordările ei, de unde fiorul discret și obscur pe care reușește să-l trezească, ca într-un *montagne russe*”.

Adelina Filip (sau Adelina FILIT, așa cum o alintă Irina)

(<https://ngzbookiseste.wordpress.com/2015/10/14/aventurile-adelinei-la-filit-2015/>)

© Cristian Vieriu

Voluntari FILIT „în civil”

horia vs patapievici
foto: corneliu grigoriu

Adriana RADU

Palas-ul Culturii

Dacă vom căuta pe Wikipedia „Palatul Culturii din Iași”, vom afla că acesta reprezintă o clădire-simbol, construită în perioada 1906-1925, în zona fostei Curți Domnești medievale moldovenești. Clădirea este înscrisă în Lista monumentelor istorice, având cod LMIIS-II-m-A-03957.01. Edificiul a servit inițial drept Palat Administrativ și de Justiție. În anul 1955, destinația clădirii este schimbată, devenind gazda unor importante instituții culturale din Iași. Astăzi, Palatul Culturii este sediul Complexului Muzeal Național „Moldova”, ce cuprinde Muzeul de Istorie (1916), Muzeul Etnografic (1943), Muzeul de Artă (1860), Muzeul Științei și Tehnicii „Ștefan Procopiu” (1955), precum și Centrul de Conservare-Restaurare a Patrimoniului Cultural (1975). În aripa de nord-est

a clădirii se afla până nu demult sediul Bibliotecii Județene „Gheorghe Asachi” (1920).

În fața palatului se găsește Statuia ecvestră a lui Ștefan cel Mare, monument de bronz închinat domnitorului moldovean Ștefan cel Mare (1457-1504), realizat de sculptorul francez Emmanuel Frémiet și inaugurat în anul 1883 în municipiul Iași. Statuia lui Ștefan cel Mare a fost inclusă în Lista monumentelor istorice din județul Iași, elaborată în anul 2004 de Institutul Național al Monumentelor Istorice, fiindu-i atribuit codul IS-III-m-B-04314.

Ridicat după planurile arhitectului I. D. Berindei¹, Palatul Culturii din Iași a avut ca model stilul arhitectural al Palatului de Justiție din Paris. Mozaicul din holul central a fost inspirat după cel al Catedralei

Foto: Corneliu Grigoriu

Saint-Pierre din Franța, pentru a cărui realizare au fost aduși meșteri francezi. Întreg mobilierul cu care a fost decorat interiorul a fost fabricat în Atelierul de artă decorativă al lui Albert Goumain din Paris.

Nimic nu este mai emblematic pentru Iași ca Palatul Culturii. Simbol al Iașilor în ultima sută de ani, neogoticul edificiu este recunoscut de orice român, indiferent de obiectul – efigii, monede, dar și obiecte promoționale ieftine – pe care este stilizat. Palatul însoțește Iașii peste tot, iar apelativul „al Culturii” mai hrănește încă ego-ul moldovenilor care au acceptat în 1859 să piardă statutul de capitală administrativă, în favoarea unui iluzoriu centru al spiritualității românești. Iar statuia din față – care ne reprezintă un Ștefan cel Mare foarte mare și cu aspect de prinț polonez – este locul în care copiii din Moldova întreagă încă vin să depună flori și să se pozeze alături de turele emblematice ce încadrează mica piațetă din fața donjonului.

Palatul Culturii este astăzi o clădire aflată în reconstrucție de aproape un deceniu. Ciudat, dar reparația nu a început cu fața, așa cum era normal, ci cu spatele edificiului. Strategia, deloc dezinteresată a unora, a fost legată de construirea aspectuosului ansamblu rezidențial Palas, transformat ulterior într-o zonă exclusivă de *business* și *shopping*. Așa încât, ca în România, lucrările din spate sunt finalizate, dând un aspect extrem de atrăgător părții ascunse a Palatului, în timp ce fațada principală – cu donjon-ul emblematic – este încă în construcție.

Tot ca un fapt interesant de subliniat este că în ansamblul Palas a fost construită și o clădire de birouri enormă, care depășește cu mult înălțimea fără turn a Palatului și care obturează de o manieră grotescă perspectiva dinspre bulevardul Ștefan cel Mare. Cu siguranță un astfel de gigant nu a făcut parte din proiectul inițial a Palas-ului, dar, tot cu siguranță, a fost

readaptat din necesități de ordin aparent strategic: căderea pieței imobiliare în 2008. Niciun arhitect de bună credință nu ar fi aprobat un astfel de proiect inițial, dar o mică modificare merge, nu-i așa?...

Pe de altă parte, lucrările gigantice realizate la baza Palatului Culturii au afectat într-o anumită măsură fundația construcției, având în vedere solul lutos, greutatea enormă a construcției și baza măloasă, aici existând în perioada medievală un heleşteu domnesc, ca prelungire a albiei Bahluiului care avea pe atunci un alt curs. Vom vedea cum se va comporta clădirea în timp.

Palatul nu este actualmente vizitabil. Pentru că, deși exteriorul este finalizat într-o anumită porție, interiorul – adeseori mai costisitor – va mai avea mult de așteptat pentru a fi redat publicului. Lucrările de interior vor necesita sume enorme pe care săraca România nu și le permite deocamdată. În această logică, Centrul Muzeal Moldova Iași va trebui să mai aștepte ani de zile desfășurarea activităților specifice.

Frumoasă este și parcare din fața Palatului. Terenul din fața edificiului aparține de drept Primăriei Iași, fiind utilizat anterior ca parc pentru locuitorii din centrul orașului și loc în care se desfășurau concerte și focuri de artificii. Astăzi, locul are destinație de „parking”, același harnic om de afaceri care controlează Palasul fiind cel care a preluat spațiul pentru a-l „eficientiza” și adapta nevoilor centrului economic din spatele Palatului. Modelul european al unor palate de o asemenea anvergură ne arată că în față se găsește întotdeauna un parc, care, de obicei, este adaptat nevoii de a pune în evidență edificiul. Nu este și cazul nostru, din nefericire.

Palatul Culturii nu mai este un simbol. Simbolul a devenit mega-construcția din spate, care a preluat un pic din nume, un pic din imagine, un pic din parc și

S.O.S. PATRIMONIU

Foto: Corneliu Grigoriu

aproape tot sufletul, profitând de dezinteresul, corupția și ineficiența administrației locale. Departe de mine să critic proiectul Palas, care a înlocuit un ștrand fetid și depășit cu ceva relativ util; dar, pe un-deva, este ceva care sună fals în partitura de dezvoltare a Iașilor, distrugând valori și punând în evidență un loc dedicat cumpărăturilor, încă ieftine, și clădirilor de afaceri, încă goale, „*ici, aux Portes de l'Orient où tout est pris à la légère*”.

1. I. D. Berindei (1871-1928) a urmat cursurile prestigioasei École Nationale des Beaux-Arts din Paris. Întors în țară, a realizat clădiri definitorii pentru epoca sa: Casa amiral Vasile Urseanu (devenită Observatorul Astronomic), casa Alexandru G. Florescu (fostul sediu al Institutului Goethe), clădirea Palatului Sindicatului Ziariștilor (în prezent Teatrul Foarte Mic) sau reședința Bazil G. Assan (care a revenit Academiei Române și găzduiește Casa Oamenilor de Știință), Muzeul „Ioan și dr. Nicolae Kalinderu” sau Muzeul „Toma Stelian”. Tot el este creatorul Palatului Cantacuzino din București, care astăzi adăpostește Muzeului Național „George Enescu”. Berindei a proiectat și monumentalul Palat Administrativ din Iași, aparținând municipalității, transformat în Palat al Culturii.

Foto: Corneliu Grigoriu

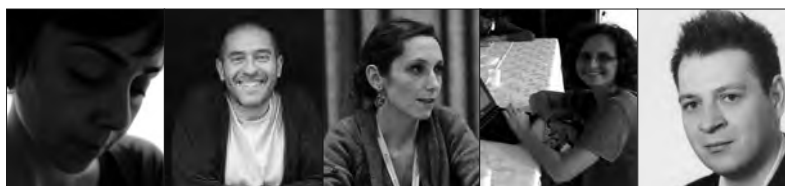
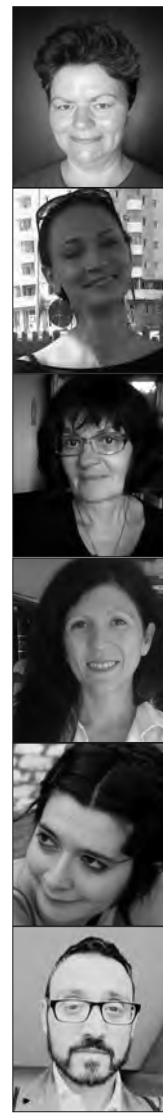
(Pe) Cine alege literatura română? Portrete de traducători

Cred din ce în ce mai mult că a fi traducător de literatură română e o formă de generozitate. Știm cu toții că numele traducătorului, umbrit de cel al autorului, rămâne adesea transparent, dacă nu invizibil pentru cititori. Activi pe o piață literară de nișă, traducătorii de literatură română se confruntă cu o dificultate suplimentară: ei trebuie să-i convingă mai tot timpul pe editori că scriitorii pe care îi propun pot realmente stârni interesul unui public străin.

Faptul de a trăi pe un soi de insulă culturală marginală are totuși avantajele lui. Când se întâlnesc, traducătorii se recunosc între ei, ca frați și surori dintr-o mică familie al cărei liant este pasiunea pentru limba și literatura română. Cei care au răspuns la întrebările noastre, beneficiari ai rezidențelor FILIT 2015 sau participanți la *Atelierele* desfășurate la Ipotești în septembrie 2015, evocă munca lor, cu ale sale uimiri, bariere, elanuri. Prospețimea și acuitatea privirii lor te fac uneori să redescoperi limba română în provocările cuvintelor care se pregătesc să treacă frontierele.

Într-un interviu care completează și prelungește răspunsurile obținute în cadrul anchetei, scriitorul și traducătorul Florin Bican, omul care a suscitât vocații de traducător prin programele lansate de ICR în perioada 2005-2012, ne povestește, între altele, cum este să fii sufletul unei familii atât de speciale.

Dosar realizat de **Monica SALVAN**

1. Când v-ați consacrat traducerii din limba română și ce v-a determinat?

2. Cum alegeți un autor?

3. Vă rog să povestiți o experiență de traducere notabilă.

4. Ați putea evoca un cuvânt românesc care are o poveste specială pentru dumneavoastră?

5. Ce ați reține din experiența de anul acesta de la Atelierele FILIT și/sau de la festival?

Coloana I: Jan Willem Bos, Vanina Bozhikova, Angela Bratsou, Jean-Louis Courriol, Jan Cornelius, Antonia Escandell Tur

Coloana II: Radosława Janowska-Lascar, Joanna Kornas-Warwas, Gabriella Koszta, Maria Luisa Lombardo, Anna Marquer-Passicot, Roberto Merlo

Rândul de jos: Clara Mitola, Xavier Montoliu Pauli, Edith Negulici, Lora Nenkovska, Bartosz Radomski

Jan Willem BOS (Olanda)

Jan Willem Bos s-a născut în 1954. Este traducător, translator, scriitor, lexicograf și ziarist. A studiat limba și literatura română la Universitatea din Amsterdam și Literatura Comparată la Universitatea din Illinois (SUA). Între 1982 și 1984 a fost lector de neerlandeză la Universitatea din București. A tradus aproximativ 30 de volume (proză, poezie, teatru) din română și încă peste 10 din engleză. În anul 2008 i-a apărut la Editura Atlas antologia Moderne Roemeense verhalen (Nuvele moderne românești). În 2009, Editura Meulenhoff a publicat Jeugd zonder jeugd, traducere a nuvelei Tinerețe fără tinerețe a lui Mircea Eliade. Pentru Editura De Bezige Bij, a tradus trilogia Orbitor a lui Mircea Cărtărescu, De Wetenden (2010), De trofee (2012) și Het onmetelijke mausoleum (2015), primele două fiind nominalizate pentru Premiul European pentru Literatură. În data de 1 decembrie 2015 i-a apărut la editura Pegasus Het boek der fluisteringen, traducerea romanului Cartea șoaptelor a lui Varujan Vosganian. A publicat în jur de 150 de articole și vreo zece cărți despre România. În 2011, a apărut la Editura Atlas Mijn Roemenië (România mea) pentru colecția „Declarații literare de dragoste”. În 2009, a publicat „Verdacht”. Mijn Securitedossier, care a apărut în 2013 în română la Editura Trei ca Suspect. Dosarul meu de la Securitate (traducere din limba neerlandeză de Alexa Stoicescu). A publicat un Dicționar juridic și economic neerlandez-român și român-neerlandez (2012), este coautorul Marelui dicționar neerlandez-român (apărut în iunie 2008, ediția a 2-a 2014) și autorul Marelui dicționar român-neerlandez (2010). În calitatea sa de translator oficial pentru limba română a însoțit-o pe fosta regină Beatrix a Olandei în timpul vizitei sale de stat în România în anul 2001.

1. Consider că este normal, pentru orice om, să vrea să împartă cu alții ceea ce îi place, ceea ce îl preocupă. Situația mea de student la limba și literatura română la Universitatea din Amsterdam la mijlocul anilor 70 era, vă puteți închipui, destul de insolită. România era necunoscută, literatura română mai deloc tradusă și aproape total trecută cu vederea. Erau traduși cunoscuții autori români francofoni, Ionescu și Cioran în primul rând, și era cunoscută și opera științifică a lui Eliade. Colega mea de atunci, Liesbeth Ziedses des Plantes, a semnat câteva traduceri prin anii 70 (*Pe strada Mântuleasa* de Eliade, *Frumoșii nebuni ai marilor orașe* de Fănuș Neagu, poezia lui Sorescu și alte câteva cărți), dar apoi și-a

ales o altă cale în viață. Drept să vă spun, am început să citesc și să apreciez literatura, în general, prin literatura română. Pasiunea lecturii mi-au dat-o în primul rând scriitorii români. Și este foarte probabil că tot atunci s-a trezit în mine și microbul de traducător. Pentru că am început să traduc chiar în anii studenției, după cunoștințele și capacitățile mele de atunci, din literatura română. Scoteam pe atunci, împreună cu niște colegi, o revistă care se voia literară, în care mi-am publicat primele traduceri: Urmuz și Sorin Titel. Un ziarist care a scris, pe un ton nemeritat de îngăduitor, despre revista noastră, a presupus că textele traduse din Titel erau de fapt scrise de un membru al redacției. Cum altfel? O revistă de doi bani

cu traduceri din română?! Oricum, provocarea pe care o oferea traducerea literară mi-a plăcut și îmi place în continuare, și nu numai pentru actul traducerii în sine dar și - mai ales - pentru că literatura română mi se pare în continuare foarte interesantă și cred că merită un public mai larg.

2. Există două variante: ori eu aleg autorul și îl propun unei edituri, ori editura mă invită pe mine să mă ocup de traducerea unei cărți. Ar fi, de fapt, și o a treia variantă: când un autor mă caută pe mine, cerându-mi un sprijin pentru a fi publicat (și) în neerlandeză. Oricum, și în acest caz rămâne la latitudinea mea dacă vreau, sau mai bine spus, dacă consider că are rost să-l propun unei edituri. Până acum marea majoritate a cărților traduse de mine au fost propuse de mine, inclusiv traducerea mea de debut în volum, *Lunga călătorie a prizonierului* de Sorin Titel, și a două carti tradusă de mine: *Opere complete* ale lui Urmuz (ambele apărute la Editura Meulenhoff din Amsterdam). Cea mai interesantă experiență a fost cu trilogia *Orbitor* de Mircea Cărtărescu. După ce mi-a apărut pe la mijlocul anilor 90 *Travesti* (tot la Meulenhoff), propusesem trilogia la mai multe edituri, dar toate s-au cam speriat de numărul de pagini. Sigur, cartea este interesantă, autorul este interesant, dar trei volume! Și 1500 de pagini! Nu s-a mișcat nimic până ce a apărut primul volum în Germania, în traducerea strălucită a colegului și prietenului meu Gerhard Csejka. Acest roman, *Die Wissenden* în germană, s-a bucurat de o primire elogioasă din partea criticii germane, rezultatul fiind că am primit telefoane de la patru edituri din Olanda care m-au întrebat dacă aș fi dispus să-l traduc dacă cumva editura lor va căpăta drepturile ediției neerlandeze. Până la urmă, trilogia a apărut în neerlandeză la editura De Bezige Bij din Amsterdam între 2010 și 2015. Însă,

cum spuneam mai sus, în general subsemnatul este cel care vine cu propuneri la editură.

După care criterii aleg cărțile pe care le propun? Cred că sunt și subiective și (sper...) obiective. Criteriul subiectiv este gustul meu personal. Dacă nu mi-a plăcut foarte tare o carte, evident nu o voi propune. Nu numai că ar fi cam ipocrit, dar dacă editura va accepta spre traducere o carte care mie nu-mi place?! Atunci mă condamn singur la o muncă de câteva luni bune pentru un proiect în care nu mă simt bine. Criteriile obiective sunt: în ce măsură cartea a avut succes în România, dacă s-a mai tradus și în alte limbi (preferabil limbi de circulație internațională), cât de bine s-ar prezenta autorul în interviuri/ evenimente literare/întâlniri cu publicul/talk-show-uri etc. Pentru că toate aceste aspecte contează, pe lângă calitatea intrinsecă a cărții. Am considerat întotdeauna că în Olanda există o clară preferință pentru literatura contemporană, dar în ultima perioadă am început să-mi dau seama că poate greșesc. Voi reveni mai jos.

3. Cred că aici mă voi referi tot la *Orbitor*. Desigur, romanul este în general deosebit de greu de tradus, cu un vocabular foarte bogat, fraze lungi, o imagistică abundentă, dar sunt anumite jocuri de cuvinte și de limbă care sunt chiar intraductibile. De exemplu rebusul cu o baie, un zid, o poartă și un fez, care se citește „Baiazid poartă fez”. Sau: „Nobil ești? Nu, iobag,” care se citește „N-o belești? Nu, i-o bag”. Ca să le rezolv, a trebuit să mă îndepărtez foarte mult de textul original și să inventez tot felul de jocuri de cuvinte asemănătoare în neerlandeză. Cu Baiazid am rezolvat-o după lungi chinuri. Problema era că numele de Baiazid apărea și într-un alt context, deci nu aveam cum să scap de el. Și, bineînțeles, publicul cititor neerlandofon habar nu are cine a fost Baiazid. Am găsit o soluție cu cuvintele pentru mașină și lună,

respectiv „auto” și „maan”. Astfel Baiazid a devenit „automaan” = „otoman”. Sunt foarte mândru de soluția pe care am găsit-o, după destule nopți nedormite, pentru „Flocică”, porecla unui copil cu care se joacă prin cartier naratorul Mircea. Când tânărul Mircea folosește această poreclă în fața mamei sale, aceasta se supără și îi poruncește să nu o mai rostească. Copilul, neștiind ce sunt „floci”, nu înțelege de ce nu. Deci trebuia să găsim un echivalent: un cuvânt ușor porcocos pe care un copil de 9 ani nu l-ar cunoaște, dar îl poate folosi ca poreclă pentru Florin. Am tot căutat, dar n-am găsit. Până la urmă am recurs la o șmecherie. Am introdus-o în roman pe tânăra Betina, care nici nu există în originalul românesc, dar care putea fi poreclită „Beffina”. Orice olandez matur înțelege că aici se face o trimitere la verbul „beffen”, adică „a linge”, în sensul lui sexual.

4. Nu am cuvinte românești de care se leagă o poveste specială, dar la un moment dat făcusem o listă cu cuvintele românești care nu au echivalent în limba neerlandeză, cum ar fi *cuscru*, *strungăreață*, *bobârnac* și altele. Lista am pierdut-o de mult.

5. Evenimentele culturale și literare în cadrul cărora am ocazia să mă întâlnesc cu scriitori, traducători și cititori constituie întotdeauna o bucurie și o sursă de inspirație pentru mine. Am participat la prima ediție FILIT în 2013, ceea ce a fost o experiență minunată. Un eveniment foarte bine organizat, care a atras un public nesperat de numeros și spectaculos de tânăr. Țin minte că într-o după-amiază am vrut să asist la o masă rotundă la care au participat Gabriela Adameșteanu și Jan Konneffke, un scriitor german cu profunde legături românești, și care se desfășura într-o sală de cinematograful. Sala era arhiplină, mai ales de elevi și studenți. Nu mai erau locuri, dar eram

sigur căăștia nu rezistă prea mult la o discuție literară și voi găsi și un scaun. Am stat o oră în picioare! Desigur, unii se uitau mai mult pe telefon și nu prea urmăreau discuția, dar totuși nu-i ținea nimeni acolo. Nu cred că în Olanda se mai poate întâmpla așa ceva. La noi, din păcate, cultura este desconsiderată, văzută ca un hobby pentru stângiști (vorbeserios!), care nu merită să fie sprijinită, darămite subvenționată. Însă, la Iași, toată atmosfera din oraș în zilele acestea era încărcată de literatură. Într-o seară, când am ieșit de la un spectacol în pauză și stăteam de vorbă cu niște colegi, s-a apropiat de noi un cerșetor care încerca să ne vândă niște cărți la 1 leu bucata. Mă îndoiesc că făceau un leu, dar omul înțelesese bine: se căutau cărți.

Atelierele FILIT, la care am putut participa în luna septembrie, au constituit la fel un moment de inspirație. Munca de traducător literar este destul de singuratică prin însăși natura ei. De aceea contactul cu colegii este nu numai plăcut, dar după părerea mea chiar necesar. Am avut plăcerea să mă revăd cu unii colegi pe care îi cunosc mai de mult și să fac cunoștință cu alți colegi cu care nu mă mai intersectasem. Am aflat la ce mai lucrează ei și mi-am și făcut câteva idei noi cu privire la unele proiecte viitoare.

Interesante au fost și intervențiile fiecăruia, pe baza cărora s-au purtat multe discuții, atât în amfiteatru cât și, mai spre seară, „la foișor”. În intervenția mea am adus pe tapet, nu pentru prima oară, problema traducerii clasicii. Cum am spus mai sus, aveam convingerea că în Olanda nu există deloc interes pentru clasicii literaturii române. Această convingere se baza în primul rând pe experiența pe care am avut-o, mai demult, la editura Meulenhoff, când am propus, teoretic, spre traducere *Patul lui Procust* de Camil Petrescu, de altfel cartea mea preferată din literatura română interbelică. Redactorul cu care pur-

Dosar DACIA LITERARĂ

tam acea discuție era cât pe ce să mă dea afară din editură. Nu vrem, nu interesează, nu publicăm. M-am descurajat și n-am mai venit, nici la alte edituri, cu propuneri asemănătoare. Totuși, colegul meu Jan Mysjkin a reușit să găsească edituri pentru primele două romane ale lui Max Blecher, pe care le-a tradus foarte frumos în neerlandeză, cum a recunoscut și critica. Deosebit de interesantă este și inițiativa Fundației de Litere din Olanda de a sprijini, într-un mod foarte concret, literatura universală clasică prin promovarea și subvenționarea traducerii unor cărți importante care nu au mai fost traduse până acum în neerlandeză. Vă invit să accesați site-ul aferent, care are și o versiune în limba engleză: www.schwob.nl. Cred că cel mai mare succes până acum în cadrul acestui proiect l-a avut romanul clasic polonez

Păpușa de Bolesław Prus, în traducerea lui Karol Lesman. Cartea a devenit un adevărat bestseller. Dovada, deci, că un public există, cu un pic de ajutor din partea Fundației. Așadar vreau să mai încerc și eu cu câte un clasic din literatura română. În afară de Camilă mă gândesc la *Craii de Curtea-Veche* a lui Mateiu I. Caragiale, un roman pe care l-am recitit de multe ori și care îmi place de fiecare dată la fel de mult. Om vedea. Acum mă lupt cu o altă prejudecată de a mea: sunt convins că nu se publică în Olanda traduceri non-fiction din română. Cei care sunt interesați de cărți de istorie, filosofie, politică etc. le pot citi în engleză. De aceea editurile din Olanda nu-i vor publica pe Boia, pe Pleșu, pe mulți alții. Va rezista oare și această convingere a mea?

Atelierele FILIT pentru traducători, Ipotești (Botoșani)
31 august – 8 septembrie 2015

Vanina BOZHIKOVA (Bulgaria)

Vanina Bozhikova este profesor asistent de limbă și literatură română la Universitatea „St. Kliment Ochridski” din Sofia, Bulgaria. Și-a scris lucrarea de disertație despre literatura română și ține cursul de traducere literară la Universitatea din Sofia. A tradus o serie de scriitori români în limba bulgară, printre care Ion Luca Caragiale, Ioan Slavici, Ștefan Bănulescu, Ioan Groșan, Nora Iuga, dar și Mircea Cărtărescu (De ce iubim femeile și Nostalgie), Cezar Paul-Bădescu (Tinerețile lui Daniel Abagiu și Luminița, mon amour), L.D. Teodorovici, Dan Lungu, Varujan Vosganian, Filip Florian.

1. În toate secțiile Facultății de limbi străine din universitatea din Sofia „Sf. Kliment Ochridski”, cursul practic de limbă prevede multe ore de traducere, inclusiv traduceri de texte literare. Iată cum încă în anul doi de facultate știam că am un oarecare talent și îmi doream foarte mult să devin traducător literar. După aceea, ca doctorandă în domeniul literaturii române contemporane, scriind în bulgară, traduceam fragmente destul de lungi din operele pe care le analizam. Așa a apărut prima mea traducere „serioasă” și integrală – nuvela „Ruletistul” de Mircea Cărtărescu care în 2002 a fost publicată într-o revistă literară bulgară. A fost, de altfel, primul text cărtărescian tradus în limba bulgară. Apoi lucrurile au pornit cumva de la sine și au urmat mai multe titluri, mai ales romane contemporane. Aici aș vrea să-mi exprim recunoștința față de îndrumătorul meu științific, doamna profesor dr. Rumiana L. Stancheva, care este și una dintre cele mai eminente traducătoare de literatură română și franceză, care mă sprijinea și mă încuraja să continui pe calea traducerilor de texte literare.

2. Aici va trebui să mă întorc cu vreo zece ani în urmă și să mărturisesc sincer că la început a fost

foarte greu. Avându-se în vedere criteriile editorilor pe care le cunoaștem prea bine, precum și ideile preconceptuate pe care le avem unii față de alții în Sud-Estul Europei, era foarte greu să convingi o editură bulgară să riște cu un autor român. Acesta trebuia să fi fost tradus în minim 5 limbi vest-europene, adică scriitorii români veneau în Bulgaria din Occident. Treptat, mulțumită subvențiilor alocate de ICR, tot mai mulți editori și-au dat seama că literatura română contemporană e foarte interesantă, foarte apropiată nouă și are potențialul să captiveze interesul cititorilor bulgari. Rolul traducătorilor în acest proces este unul esențial, pentru că vorbind concret despre Bulgaria și receptarea literaturii române și a celorlalte literaturi sud-est europene, noi, traducătorii, suntem cei care le promovăm. Editorii iau în considerare valoarea artistică a textului, măsura în care autorul respectiv ar putea interesa publicul larg, dar cel mai des contează pe opinia traducătorilor. Eu personal mă bizui atât pe criterii obiective – cartea a fost premiată, sau a atras atenția criticii literare, colegi din alte țări deja o traduc, cât și subiective – să-mi placă, pur și simplu. Să-mi placă nu doar din perspectiva profesorului de literatură română, ci ca unei ci-

titoare de rând.

Ceea ce mă bucură nespuse de mult este faptul că în ultimii ani s-a schimbat atitudinea față de literatura română. Deja editorii sunt cei care vin la mine ca să le propun un autor român. Ultimele patru cărți pe care le-am tradus au fost subvenționate în cadrul programului Comisiei Europene „Europa 2000”, precum și cu ajutorul programului TRADUKI. Unul dintre numeroasele avantaje ale acestor proiecte este că autorii români sunt traduși și lansați alături de alte nume reprezentative ale literaturii europene contemporane. De obicei este vorba de câteva cărți care au un numitor comun – de exemplu memoria feminină, istoria ca ficțiune etc.

3. Fiecare traducere este o experiență notabilă și unică pentru traducător. Cartea care urmează a fi tradusă vine cu particularitățile sale lingvistice și stilistice, dar mai ales, în opinia mea, cu sentimentele pe care le provoacă, deoarece cărțile sunt precum oamenii, unele vorbesc minții noastre, altele – sufletului, și toate stârnesc sentimente diferite.

Astfel, pentru mine fiecare operă literară tradusă implică o anumită perioadă sentimentală: în timp ce traduceam *Cartea șoptelor*, plângeam în fiecare zi, *Raiul găinilor* a fost un fel de telenovelă, pentru că seara prietenii din cartier așteptau cu nerăbdare să le citească paginile traduse în timpul zilei; râdeau, comentau, sugerau diferite variante... Asociez orice carte tradusă cu o stare de spirit, cu câteva cuvinte-cheie care persistă în mintea mea. Le iubesc pe toate, pentru că timp de cel puțin șase luni am trăit cu și în fiecare dintre ele. Sunt și mândră de toate, dar nu fiindcă le-am tradus în bulgară – sunt foarte exigentă și întotdeauna mi se pare că m-aș fi putut descurca mai bine –, ci pentru că sunt opere europene valoroase care mă fac să mă mândresc că sunt traducător

din limba română.

4. Aș răspunde la această întrebare din punctul de vedere al interpretului. În primul rând este vorba de cuvinte și sintagme, nu neapărat speciale, dar aproape imposibil de pronunțat repede și în mod automat: „problemele cooperării transfrontaliere“, „câteva particularități ale dezinstituționalizării“, „principiul inamovibilității judecătorilor“ ș.a.m.d. Efectul comic se datorează faptului că acestea trebuie repetate de câteva zeci de ori pe zi, când traduci simultan, și că este vorba de subiecte legate de relațiile bilaterale româno-bulgare, cu care – vorba unei colege – ne vom pensiona ca interpreți.

Un cuvânt românesc pe care nu-l voi uita niciodată este „mormoloc“. Anul trecut la Târgul de carte din Sofia, când România a fost invitatul de onoare, scriitorul bulgar Gheorghe Gospodinov a vorbit despre lucrurile efemere din lume, printre care și mormolocii. În afara de mine și Lora Nenkovska, care traduceam, în sală erau prezenți încă șase traducători din și în limba română. Niciunul nu și-a adus aminte imediat; cineva a avut o „revelație“ abia spre sfârșitul lecturii.

5. Posibilitatea unică să fiu alături de atâția colegi și prieteni din diferite țări, să ne împărtășim experiența și dificultățile specifice cu care se confruntă fiecare dintre noi în tot procesul de „plămădire“ a unei cărți traduse – de la dileme și (lipsa de) soluții lingvistice, la găsirea editorului potrivit și plata onorariilor.

Ospitalitatea cu care ne-ați primit, organizarea excelentă și numeroasele surprize plăcute – atât în timpul liber, cât și în cadrul lucrărilor.

Mă bucur că am putut să le prezint colegilor mei proiectul „Literatura care gândește. Responsabilita-

Dosar DACIA LITERARĂ

tea socială, culturală și umană a scrisului”, realizat de editura bulgară „Paradox” cu sprijinul programului „Europa Creativă”. În cadrul unui eveniment organizat de noi la Paris, filosoful francez Țvetan Todorov a declarat: „Când culturile se întâlnesc, ele fac dragoste și nu război, iar copiii care se nasc din această iubire – ei strălucesc. Dacă cultura europeană există, aceasta este cultura toleranței, acceptării și pluralității”. Actualul proiect al editurii „Paradox” corespunde politicii editoriale generale de a prezenta scriitorii europeni eminenți. Toți autorii incluși în proiect au avut un impact semnificativ nu numai în țările lor, ci și asupra întregului climat cultural din Europa, iar câțiva sunt laureați ai unor premii prestigioase. Am încercat, de asemenea, să promovăm dialogul inter-cultural și circulația operelor literare, cunoștințelor și ideilor. Prima carte pe care am ales-o este senzația germană a anului – Terézia Mora cu *Monstrul*. Romanul *Nașterea* de Yann Moix povestește

despre copilărie, nebulie, misticism, religie. Cartea Kateřinei Tučková este o poveste fascinantă despre sufletul feminin și magie și dezvăluie o parte din istoria noastră est-europeană comună. După ce am publicat Weyergans înainte, am selectat primul său roman – un autoportret captivant, cheia tuturor operelor sale de mai târziu. Cartea lui Octavian Soviany este scrisă în tradiția decadentistă a secolului al XIX-lea. Protestele studențești, problemele migrației, criza economică – toate acestea ne sună familiar prin cartea lui Ralph Dorman, *Kronhard*. Povestea lui Sandro Veronesi este despre viața, creșterea și dezvoltarea tinerilor; nuvela lui Miro Gavran, atent proiectată pentru cititorul modern, va fi apreciată de publicul nostru cititor. Cédric Villani – un scriitor și savant original și promițător este unul dintre cele mai interesante nume din proiect. Oarecum diferite, acestea sunt opere de valoare artistică incontestabilă, puncte de reper în cultura și literatura europeană.

Atelierele FILIT pentru traducători, Ipotești (Botoșani)
31 august – 8 septembrie 2015

Angela BRATSOU (Grecia)

Născută în România, Angela Bratsou trăiește în Grecia. A urmat cursuri de limbă neogrecă la Institutul Eleno-American din Atena și deține atestat de Mediator Intercultural, calitate în care colaborează ca traducător cu Ministerul Educației și Învățământului și cel al Sănătății din Grecia. Este de peste 20 de ani colaborator permanent al biroului de traduceri Euresis.

Se autodefinește drept un cititor profesionist și traducerile ei din greacă și din română cuprind o serie largă de domenii, de la istoria artei până la film și literatură (scriitorii Thanassis Valtinos, Kiki Dimoula, Katerina Aggelaki-Rouk, Mihalis Gkanas, Nanos Valaoritis, Eleni Koumoulidou, Kostas Koutsourelis, N. Themelis, N. Trantas, Ivi Sofianou și alții – din limba greacă în limba română, respectiv V. Buțulescu, I.L. Caragiale, Panait Istrati, Ion Vicol, Monica Săvulescu-Voudouri, Nora Damian, Valeriu Butulescu, Passionaria Stoicescu, Paul Vinicius, Dan Iancu, și N. Petrecu-Redi din română în greacă). Este publicată în reviste culturale cum ar fi Lettre Internationales în limba română, Luceafărul de Dimineată, Cultură și Artă (ziar al scriitorilor din Chișinău), Art-Emis, Cenaclul de la Păltiniș, Elpis etc.

Traducerea este o călătorie aventuroasă în care nu limbajul unei opere, ci cultura din care provine și cea căreia, în final, i se adresează este obiectul cel mai greu de transpus dintr-o limbă în alta; la fel și muzicalitatea unei limbi reflectate în alta. Este ceea ce încearcă să obțină și Angela Bratsou în traducerile ei.

1. O să devin obositoare tot repetând că mă consider un cititor profesionist și că în copilărie cartea mea de căpătâi a fost *Odiseea*, tradusă de George Murnu. Ani mulți mai apoi mi-am dat seama că această plăcere a mea de a tot reciti cartea călătoriei grecilor antici în timp și în spațiu s-a datorat talentului traducătorului român. Tot devorând eu bibliotecă întregește de cărți minunate, la un moment dat am dorit să împărtășesc cu ceilalți această delectare a mea – și asta nu o puteam face decât traducând. Au urmat ani lungi de muncă în domeniul larg al traducerilor diverse, în și din limba română, fără a prinde curaj să traduc literar decât limitat și mai mult pentru

mine. Pâinea de zi cu zi o câștigam în principal însă din alt domeniu. Debutul oficial în traducerea literară am îndrăznit și l-am făcut în 2010 în Grecia și de atunci continuu să propun cititorilor din ambele țări alte și alte cărți noi.

2. În ciuda recomandărilor mentorului meu, autorii traduși până acum sunt aleși datorită fascinației exercitate asupra mea de textele lor în limba originală. Nu mă pot apropia la rece de un autor care nu mă atrage.

3. Pentru mine, fiecare traducere are o istorie proprie, este o călătorie ideatică într-o lume nouă propusă de scriitor, care pentru mine devine prin traducere realitate trăită profund. Această călătorie spre cartea nouă, cea tradusă, este de fapt drumul către Itaca mea, drum plin de aventură, meandre, pericole, curiozitate și risc. „Itaca ți-a dăruit deja o călătorie minunată;/ fără Itaca, niciodată nu ai fi plecat./ Ți-a dăruit deja totul și nimic nu mai are de dat./ Și dacă la sfârșit vei crede că Itaca e săracă,/ să nu gândești că te-a înșelat/ pentru ca vei fi devenit un înțelept, vei fi trăit o viață plină,/ și acesta este înțeleptul Itacăi”. (Konstantinos Kavafis, „Spre Itaca”, traducere A.E. Baconski). Am făcut, precum Homer, o introducere lungă, pentru a aminti totuși de un caz concret: traducerea colectivă a 7 *Schițe* de I.L. Caragiale, volum bilingv. Socotesc că este notabil faptul că șapte traducători au lucrat separat dar și împreună pentru a se obține un volum unitar și frumos, plin de iubire pentru opera lui Nenea Iancu. Rezultatul a fost apreciat și în țară, dar și în Grecia, ceea ce ne dorisem de la început. Două dintre schițe au și fost puse în scenă și prezentate în cadrul festivalului multicultural atenian „Micul Paris”, din 2013.

4. Cred că există un cuvânt românesc care mă face să tresar și cu care mă identific: „pribeag”. Mai nou i se spune „emigrant” sau „expatriat”; i se mai spune însă și „fugar”, „hoinar”, „străin”. Oricum l-ai numi, durerea inclusă, dorul de ceea ce înseamnă acasă, căutarea a ceva ce mereu îți va lipsi, toate la un loc au un numitor comun: eu.

5. Regret enorm că alegerea de a fi „un lup însingurat” lucrând în fața computerului m-a împiedicat să iau mai devreme parte la astfel de întâlniri; sunt sigură că aș fi fost în câștig.

Însă mă bucur enorm că am făcut începutul cu FILIT și Atelierul de Traduceri Literare de la Ipotești. Calitatea profesională de excepție a fiecăruia dintre colegii în ale traducerii participanți, experiențele lor bogate în reușite, modul firesc în care am comunicat, schimbul valoros de idei și speranța unor realizări viitoare de grup sunt doar câteva dintre câștigurile din bagajele cu care m-am întors acasă.

Locul încărcat de spiritualitate, remarcabila organizare datorată tuturor celor implicați, impresionanta căldură cu care am fost înconjurați, ne-au făcut să ne simțim în „acasa” sufletului nostru. Mulțumesc, încă o dată, tuturor.

Jean-Louis COURRIOL (Franța)

Jean-Louis Courriol s-a născut în Franța, în orașul Le Puy. Profesor Agrégé de l'Université en Lettres Classiques (latină, greacă, 1972), a predat franceza la universitățile din Iași (1975-1977) și din Craiova (1978-1980), după care ocupă prin concurs postul de profesor de limba română de la Universitatea Lyon 3 unde a predat aproape treizeci de ani. Este „Docteur d'Etat ès Lettres et Sciences Humaines” (1997) cu teza „Littérature Roumaine et traduction, théorie et pratique, sur des versions françaises, originales et publiées, de Mihai Eminescu, Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, Marin Preda, Mircea Eliade, Augustin Buzura, Ion Băieșu, Marin Sorescu, Mircea Dinescu...”. Conduce un Master de Traducere Literară la Universitatea de Stat Pitești (2001-2015). Doctor honoris causa al Universității din Pitești (2001). A publicat peste 20 volume de traduceri din autori români, printre care Mihai Eminescu, Lucian Blaga, Marin Sorescu, Mircea Dinescu, Camil Petrescu, Liviu Rebreanu, Cezar Petrescu, Ion Băieșu, Augustin Buzura, Bogdan Teodorescu, Augustin Cupșa ș.a. A colaborat cu editurile Jacqueline Chambon, Noir sur Blanc, Non Lieu, Zoe, Canevas, Cambourakis etc. A publicat extrase din autori români în numeroase reviste și cataloage, atât în Franța cât și în România. Participă la volume colective despre literatura română, la congrese universitare internaționale unde pune în valoare creațiile literare românești.

1. Am învățat limba română traducând din marii clasici români. Această limbă mi s-a părut întotdeauna limba latină modernă. Pentru mine, profesor de franceză, latină și greacă, nu a însemnat un mare efort, ci o mare plăcere.

2. După calitatea lui. În cazul meu doar pe cei cu care mă simt apropiat pot să-i traduc. Nu-i aleg eu, mă aleg ei. Sunt convins că numai așa se poate traduce la înălțimea operelor alese. Traducerea literară nu poate fi practică cu succes ca o simplă profesie.

3. Ar fi multe de povestit. Cea mai tristă și nostimă, în același timp, este aceea a traducerii primului meu roman românesc, *Patul lui Procust*. L-am tradus când eram profesor de franceză la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași în 1975-77 și l-am publicat în 1990 în Franța. Între timp o editură pariziană, Grasset, mi-a răspuns că este un roman de o modernitate

depășită... Drept pentru care a avut două ediții și o ediție în *Livre de poche*, ceea ce nu poate interveni decât după ce s-au vândut cel puțin 5000 de exemplare. Se vede că editorul avea un fler nemaipomenit!

4. Cuvântul *dor*, considerat intraductibil! Nimic nu e intraductibil: există *nostalgie*, verbul *languir* și atâtea alte transpuneri posibile!

5. La Ipotești atmosfera a fost cât se poate de plăcută, schimburile între traducători care se cunoșteau sau se descopereau extrem de fructuoase, organizarea exemplară și surzătoare când internetul avea momente de cucăială, caniculară, organizatorii cu toții admirabili și răbdători. O experiență care merită repetată și aprofundată. Încă o dată mulțumirile noastre sincere pentru această săptămână sub cerul înstelat al Ipoteștilor!

Jan CORNELIUS (Germania)

Originar din România (Reșița), Jan Cornelius trăiește la Düsseldorf din 1977. A studiat franceză și engleză la universitățile din Timișoara, Düsseldorf și Stirling (Scoția), după care a lucrat câțiva ani, printre altele, ca profesor de liceu la Duisburg și Düsseldorf.

În paralel a publicat numeroase cărți de proză satirică, cărți pentru copii, teatru radiofonic, eseuri despre literatura modernă. A colaborat la reviste satirice germane și elvețiene și a scris o lungă serie de comentarii despre cultura modernă și piese de teatru radiofonic pentru posturile de radio național din Germania și Elveția. În România a publicat comentarii despre literatură în „Dilema veche”, „Observator cultural” și „România literară”.

Jan Cornelius s-a angajat în spațiul german în repetate rânduri pentru literatura română actuală, a tradus și prezentat în mediile germane și în numeroase lecturi publice pe scriitorii Dan Lungu (Sunt o babă comunistă, Cum să uiți o femeie), Doina Ruști (Lizoanca) și Matei Vișniec (teatru și poezii).

În 2013 a publicat la Berlin excelent primitul roman cu tente absurde și satirice Narrenstück (farsă), în care naratorul pendulează între tragic și grotesc, între România comunistă și Germania, respectiv România actuală. „Berliner Zeitung” numește cartea „cel mai hilar roman al primăverii 2013” și-l încadrează pe autor în tradiția lui Eugène Ionesco și Bohumil Hrabal.

1. Prima dată am tradus din engleză în română. Eu studiam franceza la Timișoara și învățam singur engleza 1. cu un manual care se chema „Învățați engleza fără profesor” 2. ascultându-i pe Beatles și Rolling Stones și 3. citind laconice și geniale *short stories* de Hemingway în original cu ajutorul dicționarului. Un coleg de cameră de la căminul studentesc unde locuiam a trebuit la un moment dat să traducă un sonet de Shakespeare – nu mai știu care – în română, în scris, pentru nu știu ce seminar, și pentru că pe timpul ăla publicasem niște poezii și povestiri în revista studentească *Forum*, m-a rugat disperat să-l ajut. Se chinuise el sărmanul vreo zece, unșpe minute, dar nu-i ieșise nimic și trebuia să prezinte tra-

ducerea într-un seminar, în după-amiaza aceleiași zile. I-am dat bice și am tradus acel sonet în română în vreo oră, două. În versuri cu rimă! Și când spun asta acum nu-mi vine să mă cred. Dar fapt este că tipul a fost aplaudat de colegele sale când și-a prezentat sonetul în seminar și asta m-a motivat pentru viitor, mai ales că acele colege erau frumoase foc. Nu de mult scriitorul francez Beigbeder a spus într-un interviu: „J’écris pour plaire aux jeunes filles. – Scriu literatură pentru a plăcea junelor”. L-am înțeles pe deplin chiar și ca traducător. Din română în germană am tradus prima dată după ce-am citit un fragment din *Sînt o babă comunistă* de Dan Lungu, pentru că felul de a scrie al lui Dan Lungu are multe puncte co-

Dosar DACIA LITERARĂ

mune cu stilul meu de-a scrie și cu mesajele pe care vreau să le transmit. Așa că nu numai fetele frumoase foc, ci și babele comuniste m-au motivat în munca mea de traducător.

2. Vezi punctul 1. Am tradus autori precum Ion Creangă, Dan Lungu, Matei Vișniec, care știu să spună lucruri esențiale cu aparentă ușurință și umor.

3. Vezi punctul 1.

4. Da, este vorba de cuvântul *bogdaproste*. Mi-am petrecut copilăria în Banat, unde cuvântul *bogdaproste* nu se folosește niciodată în cotidian. Întâlnindu-l pe la zece, unsprezece ani în poveștile lui Creangă, termenul m-a iritat, credeam ca ar putea avea de-a face ceva cu „prost”. De ce-i spunea ăla care de fapt ar fi trebuit să-i mulțumească celuilalt că-i un

prost? Dar mă rog, un copil nu-și bate prea mult capul nici cu căile întortocheate ale semanticii, așa că am acceptat realitatea pur și simplu așa cum era. Anul acesta am auzit cuvântul *bogdaproste* pentru prima dată în viața mea pe stradă, având o rezidență de traducător la Iași. Desigur că acum știam că este un fel de-a zice „mulțumesc”, că înseamnă ceva în sensul de „să fie de pomană”, dar la etimologia cuvântului m-am uitat de-abia acum, răspunzând la această întrebare. Și iată ce-mi spune Wikipedia: În bulgară, *bogŭ da prosti* înseamnă „Dumnezeu să-i ierte (pe morții tăi)”. Da, multe și necunoscute sunt căile limbii.

5. Vezi articolul din „Observator Cultural”! (http://www.observatorcultural.ro/Aflu-si-invat-o-groaza-de-lucruri*articleID_32442-articles_details.html, septembrie 2015)

Atelierele FILIT pentru traducători, Ipotești (Botoșani)
31 august – 8 septembrie 2015

Antonia ESCANDELL TUR (Spania)

Născută în 1979 la Ibiza, Antonia Escandell Tur locuiește în Barcelona, unde a obținut licența în Teoria Literaturii și Literatură Comparată (Universitat de Barcelona) și a urmat diverse cursuri postuniversitare. Din anul 2008 până în 2011 a fost lector de limba și literatura spaniolă și catalană la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România (în cadrul programului de sprijin pentru lectoratele de spaniolă în străinătate MAEC-AECID). În domeniul traducerii din română, a colaborat ca traducătoare cu Institutul Cultural Român. De asemenea, a realizat subtitrarea în versiune spaniolă pentru câteva scurtmetraje românești, prezentate cu titlurile *La chica de Transilvania*, *La cuenta de la vieja*, *Atrapados por Navidad* și *Oxígeno*, în cadrul primului *Ciclu de Film Românesc din Sant Sadurní d'Anoia* (organizat cu sprijinul ICR în decembrie 2012). În anul 2011 a obținut o Bursă pentru traducătorii în formare din română (Institutul Cultural Român din București) și în 2013 a publicat în limba spaniolă cartea eseu intitulată *Chris Marker y La Jetée*, la fotografia después del cine, la editura *Jekyll & Jill*. Actualmente este profesor de limbă și literatură catalană și spaniolă la Barcelona.

1. Din păcate trebuie să mă consider încă o traducătoare începătoare, dar am luat decizia să încerc să traduc din română când am început să cunosc mai mult despre limba și literatura română. Există multă literatură română de o calitate deosebită și care din păcate este absolut necunoscută în străinătate. Cu patru ani în urmă l-am ajutat pe un prieten cu niște traduceri din română în spaniolă pentru ICR, și atunci mi-am dat seama că meseria este fascinantă dar și foarte amuzantă.

2. După gustul personal; consider că datorită pregătirii mele academice (o licență și un masterat în literatură comparată) am avut ocazia să citesc literatură universală de mare calitate, așa că mă pot lăsa purtată de intuiție.

3. După ce am descoperit *Ferestrele Zidite*, romanul lui Alexandru Vona, am aflat că a fost tradus în

spaniolă din franceză, și nu direct din română. Atunci am început să traduc cartea. Din păcate nu am găsit o editură, dar a fost o experiență extraordinară.

4. Sunt mai multe, dar cuvântul „apus”, de pildă, evocă concepte diferite dar legate între ele într-un mod foarte poetic. Înseamnă asfințitul soarelui, dar și, foarte interesant, străinătate, mai ales țări situate în vestul Europei. Are o nuanță decadentă care îmi place mult.

5. Am rămas impresionată de profesionalismul și pasiunea cu care colegii mei, traducători profesioniști, își fac meseria. M-au făcut să doresc și mai tare să ajung și eu vreodată să fiu o traducătoare atât de bună.

Radoslawa JANOWSKA-LASCAR (Polonia)

Radoslawa Janowska-Lascar s-a născut în Polonia. Este absolventă a secției de Muzicologie din cadrul Universității Jagellone din Cracovia (1992), licențiată a Facultății de Litere de la Universitatea Jagellonă din Cracovia (1996, secția Limba și literatura română), doctor în Filologie la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași în domeniul Etnologiei comparate. A fost lector de limba polonă la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași (1995-2001) și a predat limba română la Institutul de Limbi Romanice din cadrul Universității din Wrocław, Polonia (2006-2012). Traduce atât din polonă în română, cât și din română în polonă. Printre traducerile sale din limba română în limba polonă figurează piesele „Stop the tempo” (2004) și „Tipografic majuscul” (2014) de G. Cărbunariu, „O zi din viața lui Nicolae Ceaușescu” de D. Dinulescu (2007), precum și romanele Matei Brunul de L.D. Teodorovici, Editura Amaltea, Wrocław, Polonia, 2014 (finalist al Premiului pentru Literatura Europei Centrale ANGELUS 2015) și Medgidia, orașul de apoi de C. Teodorescu, Editura Amaltea, Wrocław, Polonia, 2015.

1. Am început să fac traduceri din limba română cam prin 1993, odată cu începerea muncii la secretariatul Ambasadei Republicii Polone la București. Era necesară pregătirea unor anumite materiale și așa am început. Am început să mă ocup de literatura propriu-zisă mai târziu, cam prin 2004, mai întâi cu piese de teatru, apoi ceva proze scurte (nepublicate) și abia în 2013 cu romanul *Matei Brunul* de L. D. Teodorovici urmat de *Medgidia, orașul de apoi* de C. Teodorescu. Acum am în lucru romanul lui F. Florian, *Zilele regelui*.

2. Pe criteriul estetic, adică dacă îmi place scriitura lui. Uneori mă bazez și pe recomandările unor prieteni români, cunosători și iubitori de literatură.

3. Cred că mai palpitate sunt pentru mine traduceri orale, simultane sau consecutive. Cele scrise, mai ales literare sunt, poate, mai liniștite, dar în schimb aduc traducătorului o stare de rupere totală de realitate și o adâncire totală în lumea cuvintelor. Uneori

am impresia că particip la crearea unei lumi noi...

4. Toate cuvintele au câte o poveste, nu am unul singur mai special decât celelalte...

5. Rezidența de traducere FILIT de care am beneficiat a fost o experiență foarte profitabilă în sensul că mi-au fost oferite condiții pentru a lucra în liniște, fără prea multe griji pe cap. Timpul acesta de lucru a fost pentru mine foarte important. Acasă lucrez la traduceri literare abia după programul zilnic, așadar e destul de obositor și de anevoios. La Iași în schimb m-am desfătat cu timp liber la discreție și am avut un spor remarcabil la traducere.

Cât despre festivalul FILIT, a fost o întâlnire de prieteni și iubitori ai literaturii, s-a simțit aceasta „în aer”. Totul a fost organizat impecabil și regret un singur lucru – că au fost așa de multe evenimente în același timp și era greu să mă decid pentru unul sau altul... Dacă organizatorii ar putea să dilate timpul data viitoare, ar fi grozav...

Joanna KORNAŚ-WARWAS (Polonia)

Joanna Kornaś-Warwas este traducătoare și lector de limba română. A absolvit studiile de filologie română la Facultatea de Litere a Universității Jagiellone din Cracovia. Începând cu anul 2008, conduce la Cracovia școala de limbi străine CaLITaTe, în care se predă cu precădere limba română.

*A debutat în 2007 cu traducerea *Travesti de Mircea Cărtărescu*, la Editura Czarne. În traducerea ei au mai apărut până acum în Polonia: *Mircea Cărtărescu, De ce iubim femeile*, Editura Czarne, 2008; „*Numărătoarea inversă*” de Saviana Stănescu, „*Crize*” de Mihai Ignat, „*mady.baby.edu*” de Gianina Cărbunariu, „*Kamikaze*” de Alina Nelega, „*A (II) Rh+*” de Nicoleta Esinencu și „*Bucharest Calling*” de Peca Ștefan în Șase minute ale teatrului românesc. Antologie de piese contemporane, Editura Panga Pank, 2008; Dan Lungu, *Sunt o babă comunistă!*, Editura Czarne, 2009; Gellu Naum, *Insula*, Institutul Cultural Român, 2011; Ioan Es. Pop, *Ieudul fără ieșire și alte poeme*, Editura Pogranicze, 2013; Max Blecher, *Întâmplări în irealitatea imediată*, Editura Pogranicze, 2013; Varujan Vosganian, *Cartea șoaptelor*, Editura Książkowe Klimaty, 2015; Ana Blandiana, *Patria mea A4*, Editura Słowo Obraz Terytoria, 2015. Volume în pregătire: Lucian Boia, *România țară de frontieră a Europei*, Editura ICC, 2016; Lucian Boia, *De ce este România atfel?* Editura ICC, 2016, *Mircea Cărtărescu, Nostalgia*, Editura Książkowe Klimaty, 2016.*

Meseria de traducător o percepe ca misiunea unui mesager al culturii române, funcție pe care ar trebui să și-o asume, după părerea ei, fiecare traducător de literatură dintr-o limbă de mică circulație.

1. Aventura mea de a fi traducător de literatură s-a născut de la citit și de la uimirea în fața literaturii, inclusiv în fața literaturii în traducere. Pe atunci în mintea mea a încolțit o idee, cât de fabulos ar fi să pot citi în original autori care m-au impresionat... și să-i traduc, eventual. Fiindcă pe vremea aceea citeam cu pasiune literatura ibero-americană, voiam bineînțeles să învăț spaniolă. De aceea am ales și studii filologice. Cât privește întâlnirea mea cu limba română, îmi place să spun că într-un fel ea m-a ales pe mine, că parcă așa mi-a fost destinul. Atunci când n-am reușit să intru la secția de limba spaniolă mi s-a propus să studiez alte limbi, din care româna era singura limbă

romanică. Astfel am început să descopăr o altă lume literară și pas cu pas să citesc scriitorii români, mai întâi în traduceri, apoi în original. Recunosc că atunci nici nu știam că astfel de secție există la Universitatea Jagiellonă de la Cracovia. Și tot atunci am constatat că în Polonia traducerea din literatura română era un teren puțin cultivat, iar traducerile din literatura contemporană erau aproape inexistente... astfel de descoperire nu te poate lăsa indiferent. Dorința mea de a-i traduce pe autorii preferați s-a contopit cu un sentiment de misiune de a face literatura română din ce în ce mai cunoscută și mai vizibilă în Polonia. Am debutat în 2007 cu traducerea din *Travesti*-ul lui Mircea

Cărtărescu și de atunci încerc să umplu acest gol în mod sistematic.

2. Această întrebare mi se pare foarte importantă. Mulți mă întreabă de ce am tradus, de ce traduc anumite cărți și nu altele? Pentru mine traducerile literare sunt mai degrabă o pasiune pentru literatură decât o profesie propriu-zisă, deci e firesc să aleg autori care îmi plac în mod deosebit.

Alegerile în privința cărților pe care le traduc nu sunt deloc întâmplătoare. Pe lângă valoarea textului și plăcerea de a traduce cartea unui scriitor preferat, am și o strategie de a încerca să completez o lacună de traduceri din literatura română, precum și lipsa de informații în ceea ce privește istoria și cultura României. De aceea, pe lista de cărți traduse de mine se găsesc și cei mai importanți scriitori, în mare măsură contemporani, dar și clasici foarte importanți (mă refer, de pildă, la Max Blecher), o doză de teatru contemporan și o doză de poezie. Și nu în ultimul rând cartea despre istoria României a profesorului Lucian Boia. Procedând astfel nu sunt doar o traducătoare, ci și „un agent voluntar” destul de încăpățânat care singur își caută edituri pentru cărțile pe care dorește să le traducă și care sunt importante în primul rând pentru el. Cred că e o mare responsabilitate să fii traducător de literatură dintr-o limbă de mică circulație... căci chiar tu construiești imaginea literaturii române în țara ta.

3. După părerea mea cea mai importantă traducere e primul text pe care îl publicăm și pentru care ne luăm responsabilitatea în limba nativă. În cazul meu a fost *Travesti* de Mircea Cărtărescu. Am un sentiment aparte la proza acestui autor și fiecare lectură profundă a scrierii lui este pentru mine o revelație. Mă atașez foarte mult de cărțile pe care le traduc, le

filtrez prin mine și fiecare carte devine pentru mine specială.

La fel de importantă a fost traducerea din *Întâmplările în irealitatea imediată* a lui Max Blecher. E o carte pe care am dorit de mult să o prezint publicului polonez mai ales având în vedere afinitățile între proza lui Bruno Schulz și cea a lui Max Blecher. Criticii români aveau acces la traducerile din Bruno Schulz prin ani '70; în Polonia receptarea prozei lui Max Blecher a devenit posibilă abia 75 de ani după moartea scriitorului!

Aș pomeni și traducerea recentă din *Cartea șoaptelor* de Varujan Vosganian. Cred că a fost prima dată când am rețrăit o carte cu atâta intensitate. Erau momente de plăcere când resciam în limba polonă fragmente despre mirosurile copilăriei Povestitorului, despre bunicul Garabet învățându-l să cunoască cărțile – „O carte bună miroase într-un anume fel. Legată strâns în chingile ei de piele, miroase aproape omeneste” – dar și momente de chin, când lucram la capitole care povestesc despre cele șapte cercuri ale morții în drumul spre Deir-ez-zor. Erau săptămâni în care eram deprimată și nu dormeam bine visând războiul sau scene din carte. Nu-mi închipuiam că această carte mă va marca atât de puternic. M-a costat multă energie și cu siguranță am pus mult suflet în ea. De aceea sper că ediția poloneză miroase omeneste iar cititorii ei nu vor rămâne indiferenți.

4. Am multe povești legate de strategiile pe care le-am folosit la traduceri. Când se adună într-un loc mai mulți traducători ai aceluiași scriitor sau aceleiași cărți, întrebarea cea mai frecventă pare: „Și cum ai rezolvat asta...?” Aș putea să evoc numele „Zaraza” din volumul *De ce iubim femeile*. Am schimbat titlul polonez în „Zarada”, care e o altă variantă a numelui Zaraza. De ce? Pentru că „Zaraza” în limbă po-

Ionă înseamnă „epidemie”, „molimă” și nu sună deloc frumos! Păstrând titlul și numele original aş fi stricat tot farmecul povestirii care după părerea mea e una dintre cele mai frumoase și reuşite din întregul volum.

O provocare a fost pentru mine și găsirea în limba polonă a echivalentului pentru *tizic/tezic*, din romanul *Sînt o babă comunistă!* al lui Dan Lungu. Astfel de cuvinte nu le găseşti în dicționare bilingve și pun pariu că *tezic/tizic* nu e un cuvânt firesc pentru mai mulți dintre români. Astfel de succese mici, probabil, trec neobservate de cititori ai cărții în limba polonă.

5. Mi se pare extrem de important ca traducători de literatura română să se poată întâlni măcar o dată pe an pentru a face schimb de experiență, pentru a se inspira reciproc, pentru a discuta proiectele comune și strategii care pot ajuta la promovarea literaturii române în țările noastre. Aceste inițiative cu siguranță dau roade, contribuie la construirea unei „rețele neoficiale” care există și funcționează și în afara spațiului de ateliere. Atelierele FILIT îndeplinesc cu siguranță această funcție. Cât despre Festivalul de Literatură și Traducere FILIT, el a devenit pentru mine de la prima ediție unul dintre cele mai importante festivaluri, la care o să încerc să ajung în fiecare an.

Atelierele FILIT pentru traducători, Ipotești (Botoșani)
31 august – 8 septembrie 2015

Gabriella KOSZTA (Ungaria)

Gabriella Koszta s-a născut în 8 aprilie 1948, la Fântânele, România. În 1970 a absolvit Institutul de Teatru din Tg. Mureș (clasa maestrului Kovács György). În 1977 s-a mutat în Ungaria, a jucat la diferite teatre din Ungaria. Traduceri literare din limba română în limba maghiară: Mircea Iorgulescu, Marea trăncăneala (fragment, revista „Jelenkor”); Mircea Cărtărescu: De ce iubim femeile (Editura Jelenkor, 2007); Dan Lungu, Sînt o babă comunistă! (Editura Jelenkor, 2008); Norman Manea, Întoarcerea huliganului (Editura Alexandra, 2009); Florina Ilis, Cruciada copiilor (Editura Jelenkor, 2009); Gabriela Adameșteanu, Dimineața pierdută (Editura Europa, 2010); Mircea Cărtărescu, Europa are forma creierului meu (2011, în revista Lettre Internationale); Gabriela Adameșteanu, Provizorat (Editura Europa, 2013); Norman Manea, Vizuina (Editura Kossuth, 2014); Mariana Gorczyca, Parcurș (Editura Noran-libro, 2014); Cristian Teodorescu, Medgidia, orașul de apoi (Editura Lector, 2014); Ioana Pârvulescu, Viața începe vineri (Editura Typotex, 2015); Mircea Cărtărescu, Orbitor, II, III (Editura L'Harmattan, 2015).

1. Am început cu citirea literaturii române. Cred că am avut profesori foarte buni în comuna Sângeorgiu de Pădure. Din copilărie citesc mult, la început am citit mai ales în limba maghiară. Am terminat liceul și facultatea în limba mea maternă. N-am știut bine românește, și când am fost repartizată la Timișoara, am decis că voi învăța mai bine limba română, și din plăcere am început să citesc autorii români în original. Dar atunci nu mi-a trecut prin minte să traduc cândva. N-avea nici un sens (credeam atunci), fiindcă oricine putea să citească aceste cărți în original. Am plecat în Ungaria, m-am stabilit acolo și după un timp am descoperit că am adus cu mine și autorii mei români preferați. În Ungaria se știa foarte puțin despre literatura română. La început am tradus câte un articol, mai ales din domeniul teatrului. După 1989 am lucrat la o editură literară care avea o colecție din literaturile est-europene, balcanice și din Benelux. Se

numea „Kis-Európa”, colecția „Europa-Mică”. Editura Jelenkor din Pécs era un fel de atelier de literatură contemporană care s-a interesat de literatura universală, dar mai ales de literaturile teritoriilor vecine cu Ungaria. Am fost solicitată să fac referate despre literatura contemporană română. Câteodată era mai ușor să traduc câte un fragment decât să explic sau să argumentez părerile mele despre anumite cărți.

2. Depinde. Dar mai ales citind literatură română. Răposata Anamaria Pop, care a fost directoarea ICR Budapesta între 1999 și 2001, ea însăși poetă și traducătoare, mi-a propus să traduc, a avut încredere în mine și m-a ajutat mult, m-a aprovizionat cu cărți bune și m-a încurajat. Din plăcere am tradus romanul *Sînt o babă comunistă!* de Dan Lungu și mi s-a deschis apetitul pentru traducere. Am citit *Cruciada copiilor* de Florina Ilis, mi-a plăcut atât de mult că imediat am

și început s-o traduc. Pe Florina Ilis am cunoscut-o la Pécs, în orașul meu din Ungaria, unde ea avea o bursă în cadrul programului „Capitală europeană 2010”. După *Cruciada copiilor* am fost solicitată de diferite edituri din Ungaria. Cu scriitorii ne vedeam des la diferite evenimente literare la Budapesta, Frankfurt sau București. Primesc cărți și le citesc. La recomandarea doamnei Carmen Mușat am tradus un roman care îmi este foarte drag, este vorba de *Medgidia, orașul de apoi* de Cristian Teodorescu.

3. La editura Jelenkor, unde am lucrat, a apărut *Nostalgia* și volumul I din trilogia *Orbitor* de Mircea Cărtărescu, în traducerea lui László Csiki. Eu am colaborat la aceste volume ca redactor. Scriitorul și poetul maghiar László Csiki, bine cunoscut și în România, cunoștea bine literatura și limba română. László Csiki a murit, și am pierdut nu numai un prieten, dar și un traducător devotat. El avea contract cu Editura Europa pentru romanul *Dimineața pierdută* de Gabriela Adameșteanu, dar n-a mai avut posibilitatea s-o facă. Am fost solicitată de editură s-o traduc eu. M-am speriat, fiind vorba de un roman foarte complicat din punct de vedere lingvistic, cu mai multe registre narrative, dar mi-a plăcut atât de mult încât n-am putut renunța. Am început, și atunci mi-am dat seama că traducerea ca stare psihică și intelectuală de fapt este aproape echivalentă cu profesia mea originară – cu actoria. Și traducerea este un fel de teatru, în care nu se traduce numai vocabular, ci este interpretarea cât mai fidelă, vastă și sensibilă a unui text străin. M-am simțit în apele mele, și de atunci traducerea pentru mine este o pasiune permanentă. Am îndrăznit să mă apuc de traducerea *Orbitorului*, care după părerea mea este una dintre capodoperele literaturii române

contemporane. Acum, la Festivalul Mega din Budapesta – de toamnă – a apărut la Editura L’Harmattan din Ungaria volumul 2 din *Orbitor*, și la anul va apărea trilogia întregă, ceea ce este o mare satisfacție pentru mine.

4. Sigur că da. Cuvântul „orbitor”, care este aproape de neînlocuit în altă limbă. Are o verticalitate foarte puternică, cu un conținut metafizic.

5. FILIT-ul este un fel de minune. Și în ciuda faptului că anul acesta a fost mai modest, m-a impresionat foarte mult organizarea și nivelul. Mă bucur că am participat la mai multe evenimente și la atelierile FILIT. La Ipotești, noi, traducătorii de literatură română, am avut ocazia să ne cunoaștem și să discutăm problemele profesionale, experiențele noastre cu edituri, promovările literaturii române în țările noastre, ceea ce este foarte important, fiindcă altfel munca traducătorului este o preocupare foarte singuratică.

La festivalul din Iași experiența cea mai importantă pentru mine a fost interesul profesorilor și elevilor, participarea la evenimentele literare. S-a văzut foarte clar cum se educă publicul literaturii, în compania oamenilor care citesc și gândesc. M-a emoționat cât de bine pregătiți sunt profesorii și elevii ieșeni. Pentru asemenea cititori merită să lucrezi – m-am gândit.

Discursul domnului Patapievici despre poezia lui Eminescu a însemnat o adevărată revelație pentru mine, și cred că a fost încununarea evenimentelor FILIT – 2015. Mă simt onorată că am avut ocazia să particip la această prezentare extraordinară.

Maria Luisa LOMBARDO (Italia)

Maria Luisa Lombardo s-a născut la Vittoria, un oraș din sudul Siciliei. A absolvit facultatea de limbi și literaturi străine moderne (rusă și română) la Universitatea din Catania cu o teză de licență despre literatura erotică rusească din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea (cu accent special pe opera lui Barkov și Pușkin). A urmat studiile de doctorat în filologie română la Universitatea de Vest din Timișoara, sub coordonarea profesorului Cornel Ungureanu. A fost lector de italiană la Universitatea de Vest și la Universitatea Tibiscus din Timișoara și a predat literatura română la Universitatea din Udine. A mai lucrat ca învățătoare și intermediar cultural pentru elevi din România în școlile primare (Monfalcone, Italia). A publicat diferite articole literare, iar în 2004 i-a apărut volumul Erotica Magna, Istoria literaturii române dincolo de tabuurile ei. S-a specializat ca traducător urmând cursuri de formare în România, Spania și Italia. A tradus Degete mici (Filip Florian), Legături bolnăvicioase (Cecilia Ștefănescu, co-traducător A. Bernacchia). În colaborare cu colegii Mauro Barindi și Anita Bernacchia a tradus antologia coordonată de Dan Lungu și Radu Pavel Gheo, Tovarășe de drum. Din dorința de a promova literatura română în Italia a mai tradus fragmente ale unor scriitori români pentru reviste și site-uri literare, luând parte în acest sens la unele evenimente culturale: simpozionul „Bucurest artistica e letteraria” – Universitatea din Padova, Salone del libro din Torino, Literodromul Babel – Veneția etc.

1. Deja înainte de a mă apuca de studiul limbilor străine, am simțit dorința de a traduce textele literare. Dar în ceea ce privește literatura română, a contribuit probabil și faptul că îmi dădeam seama că nu existau multe traduceri în limba mea. Mi se întâmpla, de exemplu, să-i sfătuiesc pe prietenii mei să citească vreun autor român, dar nu puteau pur și simplu pentru că nu se găsea nicio traducere în italiană. Circumstanțele, apoi, m-au ajutat în acest sens. În 2006, am aflat de bursele ICR-ului pentru traducători în formare și, după perioada, aș adăuga, minunată, de formare la Mogoșoaia, m-am hotărât definitiv să-mi îndeplinesc visul de a traduce literatură din limba română.

2. Răspunsul meu poate să fie considerat, probabil, banal sau naiv, dar dacă e să fiu sinceră, pur și simplu aleg autorii care îmi plac, cei pe care îi simt suflându-mă mai aproape de modul meu de a fi și de a scrie.

3. Nu pot să dau multe detalii, pentru că e vorba de o carte care încă nu s-a publicat. Dar o consider o experiență notabilă pentru că a fost un proces de traducere intens. Nu numai din cauza faptului că pentru a traduce această carte a trebuit să pătrund adânc în viața personajului cărții și în epoca în care a trăit, sau pentru că a trebuit să mă scufund în ideile filosofice sau psihanalitice care țineau de gândirea acestui per-

sonaj (sau a epocii sale). E vorba mai degrabă de intensitatea cu care am trăit toate aceste lucruri, și urma pe care au lăsat-o, cum ar fi, de exemplu, uneori, un sentiment de profundă bucurie care s-a tradus într-un surâs, sau într-un râs ironic sau, alteori, un zbulucium sufletesc care îmi lăsa o senzație de gol.

4. Așa instinctiv, aleg un cuvânt despre care aș spune că are o poveste specială pentru că îmi evocă o stare sufletească specială, așa cum se întâmplă cu un miros, sau cu gustul unei mâncări, care ne transportă într-o altă dimensiune, sau care ne readuce aminte de un moment anume al vieții noastre, ș.a.m.d.

E vorba de cuvântul „abur”, care ține de primul meu roman tradus, adică opera lui Filip Florian, *Degete mici*. Dar nu (numai) pentru acest lucru l-am ales. El ar fi rămas un cuvânt oarecare, probabil, dacă nu ar fi legat de unul dintre pasajele cele mai frumoase pe care le-am tradus. E vorba de visul unui personaj al romanului. Andrei Butylkin, așa se numește acest personaj, visează că înaintează pe un râu cu o bărcuță de pescuit înăbușit în abur: „barca trece pe lângă un plop alb, peste apă stau risipite șuvițe de abur, pui de ceață, barca lasă în urmă un șir de sălcii pitice, ce noapte negricios-albăstrie, ca tușul”. E un tablou de un lirism atât de puternic, după mine, încât poezia care țâșnește din acel fragment a devenit sinonim cu acele șuvițe de abur care îl înconjoară pe personajul romanului. Și chiar acum, în timp ce scriu aceste cuvinte, parcă re trăiesc atmosfera de basm în care plutește Andrei Butylkin, parcă pot să văd strălucitorul Luceafăr în fața lui, sau să simt gus-

tul de mure sau al tartei de dode despre care pomenește Butylkin în visul lui.

5. În primul rând, trebuie să mărturisesc că m-am bucurat de faptul că, în ciuda circumstanțelor, festivalul FILIT a putut să aibă loc, chiar dacă într-o formă mai redusă. Mi-a plăcut în primul rând atmosfera în care s-a desfășurat, întotdeauna relaxată, cum ar fi o petrecere între prieteni în cinstea literaturii. Apoi, un lucru care m-a frapat mult este pasiunea echipei FILIT, care e, să spunem, contagioasă și capabilă să captiveze atenția și interesul celor mai tineri. Și nu mă gândesc numai la voluntarii FILIT-ului, ci și la unele evenimente dedicate special unui public mai tânăr, cum a fost întâlnirea de la Bojdeuca lui Creangă cu autorul de literatură pentru copii Florin Bican: vremea era binevoitoare și cerul însorit, iar în micul amfiteatru din curtea bojdeucii s-a adunat publicul de copii (de orice vârstă) ca să asculte aventurile personajelor domnului Bican. Și am putut sesiza ușor bucuria acestui public de tineri cititori, mai ales când, la sfârșit, s-a avântat să primească (așa cum se cuvine în aceste ocazii) autograful autorului.

Anna MARQUER-PASSICOT (Franța)

Anna Marquer-Passicot s-a născut în Franța. A venit prima oară la București în 2010 pentru că era curioasă să descopere România și dorea să învețe limba română. I-a plăcut și a revenit mai târziu ca să lucreze la Institutul francez și la Liceul francez. În 2013 a participat la un program de burse pentru traducătorii de literatură, inițiat de Institutul Cultural Român. Programul i-a dat prilejul să o întâlnească pe Doina Ruști și să descopere opera ei. A tradus o poveste a scriitoarei, „Cristian”, publicată în revista de literatură online „Levure littéraire”.

1. Am știut că îmi place să traduc când am studiat limba portugheză la universitate. Din portugheză am tradus doar texte jurnalistice și subtitrări de documentare. Când am terminat studiile, am venit să locuiesc la București pentru ca eram curioasă, voiam să învăț mai bine limba română. În 2013, am beneficiat de „Bursa Univers pentru traducători în formare” din partea ICR, la București. În timpul formării, ne-am întâlnit cu mai mulți autori și profesioniști care m-au ajutat să înțeleg mai bine cum funcționează lumea traducerii și editurii. Îmi place să traduc pentru că ador să caut cuvântul potrivit, cel care sună cel mai bine și să reflectez asupra limbii mele materne. Și îmi place ideea de a fi un fel de intermediar între cultura română și cititorii francezi.

2. Până acum, am ales autori pe care i-am întâlnit prin Bursa Univers. Sau vorbind cu prieteni, schimbăm idei și impresii despre autori.

3. Din păcate, încă n-am tradus un roman întreg. Am tradus doar povestiri și fragmente. Pot să spun

că experiența mea de traducere notabilă este în viitor, când o să traduc un roman întreg!

4. Cred că nu este un singur cuvânt special... Acum învăț limba turcă și îmi place foarte mult când întâlnesc un cuvânt pe care îl știu deja pentru că a ajuns în limba română. Cuvinte ca *fistic, perdea, tavan...* Și mai ales îmi plac cuvintele românești care vin din turcă și care sunt de origine arabă, ca *musafir-misafir-musafir* care în arabă înseamnă *călător* sau *chef-keyf-kif* care există și în franceza familiară, sub forma unui verb, în sensul de *a adora ceva*. Cuvintele de acest tip îmi plac mult pentru că mi se pare foarte interesant să înțeleg cum călătoresc și cum uneori își schimbă semnificația.

5. Atelierele FILIT mi-au fost de ajutor ca să mă întâlnesc cu traducători cu mai multă experiență, care m-au ajutat cu sfaturi. Mi-a plăcut să descopăr o parte din „comunitatea de traducători de limbă română”, să cunosc povestea și relația fiecăruia cu limba și literatura română.

Roberto MERLO (Italia)

Roberto Merlo a studiat limba și literatura română în Italia, la Universitatea din Torino, cu profesorii Marco Cugno și Dumitru Loșonți, și în România, la Universitățile din Cluj, Iași și București. Și-a susținut licența cu o lucrare despre poezia lui Marin Sorescu (2000) și a obținut doctoratul în românistică cu o lucrare de istorie a ideilor dedicată imaginarului dacic în cultura română (2004). În timpul doctoratului s-a mutat în România, unde a rămas ca lector de italiană la Universitatea din Oradea. În 2007 s-a întors în Italia ca profesor și cercetător cu contract la Universitatea din Torino, unde, din 2012, a fost numit cercetător de Limba și Literatura română la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine și Culturi Moderne. În cursurile sale predă gramatica istorică și istoria limbii, teoria și practica traducerii, istoria literaturii moderne și contemporane. A publicat studii cu privire la mitul dacic în cultura română din secolele al XIX-lea și XX, la poetica lui M. Sorescu, la traducerile din literatura română în italiană, la fenomenele de interferență între cele două limbi și la relațiile lingvistice româno-slave. A tradus opere literare (ale unor scriitori precum Gabriela Adameșteanu, Doina Ruști sau Bogdan Suceavă, precum și câteva piese de teatru contemporan) și eseuri de istorie și lingvistică istorică.

1. Ca aproape orice student la limbi străine, cred, mi-am pus la încercare talentele de traducător îndată ce am început să asimilez noile structuri lingvistice, bineînțeles jucându-mă mai întâi cu fragmente mai simple și izolate, iar pe urmă abordând texte propriuzise, mai integrate și mai complexe. La început am experimentat mai ales cu poezia secolului XX, prin care profesorul Marco Cugno își iniția deseori studenții în literatura română. Traducător recunoscut și neobosit, în timpul orelor de literatură profesorul Cugno traducea mereu textele pe care le comenta, de la Eminescu la Cărtărescu trecând prin cele mai importante ipostaze ale poeziei românești moderne și contemporane. Acestei „căi regale” i se alăturau deseori incursiuni în folclor sau în lumea prozei, mai ales proza fantastică, în mod special cea a lui Eliade. Pentru anii avansați, profesorul Cugno mai ținea și un seminar special de traducere literară, la care participam cu

mare bucurie și din care nu doar am învățat extrem de mult despre limba și literatura română, ci și am deprins o anumită etică și o anumită practică a muncii. Și la cursul practic de limbă, ținut pe atunci de dialectologul clujean Dumitru Loșonți, traduceam des. Așadar, într-un fel am început să traduc aproape din momentul în care am pus piciorul în sălile de curs unde se țineau orele de română. În perioada studiilor universitare tovarășul meu nedespărțit era o ediție de buzunar a dicționarului român-italian de Balaci, pe care îl aveam mereu cu mine, tocindu-l până s-a făcut ferfeniță. Încă îl mai am, lipit cu scotch, și nu l-aș arunca pentru nimic în lume.

După doctorat și înainte de a intra la universitatea din Torino am lucrat ani de zile, mai ales în perioada în care am fost lector la universitatea din Oradea, ca traducător și interpret pentru câteva birouri de traduceri din România și din Italia, o experiență stimu-

lantă care m-a apropiat de limbajul juridic, administrativ, comercial, medical etc. și care mai târziu mi-a și fost foarte utilă la cursuri. De fapt, primele mele traduceri serioase publicate au fost două cărți de specialitate, una de istorie și una de lingvistică (și sunt ferm convins că pentru o mai bună cunoaștere a culturii române traduceri de istorie, lingvistică, critică și teorie literară, antropologie etc. sunt tot atât de importante precum cele de literatură; uneori poate chiar mai mult). Literatura a venit ceva mai târziu, cu vreo patru romane, numeroase piese de teatru, puțină poezie, deopotrivă cu alte lucruri mai mărunte... Am câteva proiecte în curs și altele în sertar. Nu sunt, însă, și nu doresc să fiu un traducător „profesionist”, ci mai degrabă unul „profesional”, în sensul că privesc activitatea de traducere ca pe o dezvoltare firească a activității mele profesionale principale, cea de profesor/ cercetător. Am tradus și voi mai traduce (sper), însă nu m-am dedicat niciodată *exclusiv* traducerii, și nici nu cred că o voi face într-un viitor mai mult sau mai puțin apropiat: întrucât lucrez la universitate, iar în mediile academice activitatea de traducere nu prea este apreciată drept una cu adevărat „științifică” (acordându-i-se și un punctaj mai scăzut la evaluări), vrând-nevrând prioritățile care mi se impun sunt altele, și - pur și simplu - nu mai am timpul necesar pentru a mă ocupa serios și de traduceri. Pe de altă parte, mă și bucur de neobligativitatea contactelor mele profesionale cu *piata* editorială, deoarece mă împac greu cu logica ei prea mercantilă, cu timpii tot mai grăbiți și munca din ce în ce mai neîngrijită, haotică și nesperioasă. Bineînțeles, există numeroase excepții importante și laudabile, însă mi se pare că doar cu greu s-ar putea nega că aceasta este direcția generală înspre care ne îndreptăm, editorii de carte lăsând locul negustorilor de hârtie tipărită.

2. Depinde. Câteodată mi-am ales eu autoarea/ autorul (sau mai curând opera), alteori m-a ales ea/ el pe mine. Cred că în formarea perechii autor-traducător intră mai mulți factori, aprecierea reciprocă fiind bineînțeles unul dintre ei, adeseori cel determinant. La fel de importante, totuși, pot fi și oportunitatea momentului, medierea prietenilor/ cunoștințelor comune sau a editorului, factorii economici etc. Traducerile „din întâmplare” pot fi tot atât de reușite și de oportune pe cât cele născute din „afinități electivă”: întâmplarea mai conduce uneori și la rezultate fericite.

Atunci când am făcut eu alegerea, mai ales cu privire la literatura contemporană, am ales ce mi-a plăcut și am considerat interesant la un moment dat, cu toată subiectivitatea de rigoare. Atari alegeri, firește, sunt influențate de gusturile mele personale de cititor (care pot coincide sau nu cu perspectiva mea de universitar), de lecturile și de formarea mea academică, de opiniile prietenilor și cunoștințelor, de alegerile altor specialiști/traducători etc. În ultima vreme, însă, simt nevoia să mă raportez tot mai mult la o „tradiție”, la paradigme care au trecut testul timpului și al evoluției gusturilor. De aici o oarecare dorință de a mă „întoarce la clasici”.

La urma urmei, adevărul este că traduceri - ca și operele originale - sunt făcute de oameni pentru oameni, și conjunctura apariției lor ține adesea de coordonatele foarte concrete ale vieții acestora: rețelele de relații și cunoștințe, timpul disponibil, necesitățile economice, idiosincraziile etc.

3. Traducerea în sine este o experiență notabilă, mai cu seamă dacă îți poți permite să o savurezi pe îndelete - ca să înlocuiesc metafora călătoriei cu cea a bucătăriei - ca un gurmand de *slow food*, lăsând ca textul să ți se topească încet pe limbă, degajându-și

în voie toate aromele și miresmele, în loc să-l înghiți în pripă ca un consumator de *fast food*, abia simțindu-i gustul.

Printre multele asemenea experiențe, însă, una anume mi-a rămas adânc întipărită în suflet și o trăiesc cu intensitate ori de câte ori recitesc ce am tradus. Cititul și tradusul sunt pentru literatură experiențe speculative, după cum sunt cea de spectator și, respectiv, actor pentru teatru, două modalități complementare de a trăi același lucru, o „lume posibilă” (însă nu mai puțin adevărată!): atunci când citesc, mai degrabă trăiesc personajele, preluându-le simțirile, emoțiile etc. din exterior; când traduc, în schimb, ele mă trăiesc pe mine, impunându-se în interiorul meu. Când citesc, aidoma spectatorului, le *aud* vocea; când traduc, asemenea unui actor, le *roscesc*, le *sunt* vocea. Personajele fictive pe care le traduc își caută biografia în experiența mea biografică, își caută limba în experiența mea lingvistică, în ceea ce am trăit, spus sau auzit sau în capacitatea mea de a imagina ceea ce nu am trăit, spus sau auzit vreodată. Scormonesc în mormanele de cuvinte, de inflexiuni, registre, de ticuri verbale etc. care alcătuiesc experiența mea unică și personală a limbii materne, până când găsesc ceva care li se potrivește. Personajele cărților pe care le-am tradus vorbesc în mine cu toate vocile vieții mele.

Atunci când am tradus secvențele Vicăi din *Dimineața pierdută* de Gabriela Adameșteanu, mahala-gioaica „dă București” a ajuns să vorbească cu vocea unei țărănci din Piemont. Dincolo de deosebiri de personalitate, de context, de biografie, scorțoasa bătrână adusă la viață de Adameșteanu și-a găsit cel mai bun ecou în vocea bunicii mele, în care captam rezonanțele aceleiași bătrâneți, aceleiași pierderi și aceleiași singurătăți, dar și ale aceleiași iubiri. Fiecare frază, fiecare gând românesc al Vicăi răsuna în capul

meu în italiană cu vocea bunicii mele. Nu a fost vorba de o înduioșare a memoriei, de aducerea-aminte a unei pierderi sau a unei absențe (slavă Domnului, bunica încă mai trăiește): traducând-o pe Vica, am experimentat bătrânețea bunicii și, prin aceasta, propria mea bătrânețe. În acea perioadă, poate, mi-am văzut pentru prima dată bunica nu doar ca pe „mamaia”, ci ca pe un om, un om cu o viața întregă înaintea mea și independentă de mine, ai cărei protagoniști intraseră deja în mare parte în lumea umbrelor. Am simțit atunci, cu o intensitate care nu are nicio legătură cu realitatea, ce înseamnă să fii bătrân, să te afli de partea cea mai scurtă a timpului. Poate că povestit așa nu pare mare lucru, însă pentru mine fost o experiență emoțională foarte intensă și foarte personală.

4. Iubesc cuvintele și poveștile lor, sonoritățile, sensurile și nuanțele lor, istoria lor lingvistică și socială... îmi place să citesc dicționarele, mai alese cele etimologice, dialectale sau de arhaisme și regionalisme; deseori, în timp ce caut un cuvânt, un altul îmi atrage atenția întâmplător, apoi încă unul... dacă nu sunt atent, ajung să rătăcesc printre cuvinte. Mi-e greu, prin urmare, să izolez un cuvânt cu o poveste mai specială. Sunt însă categorii de cuvinte care mi-s mai dragi de felul lor, de pildă turcisme, nu doar pentru farmecul lor exotic, ci și pentru că sunt deosebit de expresive, ca *haimana*, *ursuz* (față de anostul „nesociabil”) sau *sanchi*, sau pentru că indică trăsături foarte specifice, precum *ceacâr*, sau desemnează concepte deosebit de subtile, bunăoară *huzur*. De fapt, acum că am vorbit despre turcisme, mi-am adus aminte o poveste legată indirect de cuvântul *lighean*. Premisa este că profesorul Loșonți, pe lângă cursul practic de limbă, ne ținea și un seminar de lingvistică istorică și dialectologie: de la el am învățat că latines-

Dosar DACIA LITERARĂ

cul *catinus*, care în italiană a dat termenul comun și curent *catino*, adică *lighean*, în română s-a păstrat ca termen regional învechit, *cățân*, însemnând „bлід” sau „covată”, precum și în denumiri toponimice care indică peșteri și, de aici, formațiuni stâncoase. Urmează povestea: când eram student, am petrecut anul universitar 1998-99 la universitatea din București prin programul Socrates. Locuiam într-un apartament în Dristor fără mașina de spălat și, la un moment dat, având nevoie să spăl rufăria, m-am dus la un magazin în Obor să mă dotez corespunzător... și ce credeți că am cerut? Probabil că vânzătoarea încă se mai întreabă uneori ce a vrut de fapt băiatul ăla care i-a cerut frumos un *cățân* pentru spălat rufe...

5. Anul acesta am participat doar la atelierul FILIT, de la care am reținut mai cu seamă atmosfera

de colaborare și colegialitatea cordială care s-a înfiripat imediat între participanți, dincolo de deosebirile de vârstă, de formare și de experiență. Acest lucru se datorează și cadrului mai „intim” în care s-au desfășurat atelierul, ales cu foarte bună intuiție de MNLR, care ne-a ținut împreună și ne-a apropiat, dar și profesionalismului și amabilității personalului MNLR-ului și al Memorialului Eminescu, care a știut să ne stimuleze și să creeze condiții optime din punct de vedere uman și intelectual. Am apreciat deopotrivă seriozitatea și hărnicia tuturor participanților: toată lumea era mereu la lucru, ziua se traducea și se discuta, iar seara se continuau dezbaterile iscate în cursul zilei sau se legau altele noi, la fel de interesante și de constructive. S-au și pus la cale câteva proiecte pentru viitor. Eu zic că, muncind, ne-am simțit bine: când ne-o fi mai rău, așa să ne fie!

Traducători la Colegiul Național Iași
2 octombrie 2015

Clara MITOLA (Italia)

Clara Mitola este traducătoare din română în italiană. În 2005 a terminat facultatea de litere în Bari, orașul său natal, unde a început încă un ciclu de studii, la Limbi străine, în 2006.

A ajuns în București în 2010, prin programul de burse ICR pentru tineri traducători, și de atunci n-a mai părăsit România, unde locuiește de aproape șase ani.

Din 2011, colaborează cu diferite bloguri literare (Orizonturi culturale italo/ române sau Scrittori precari) și cu reviste din Italia și România (precum „Smerigliana” și „Poesis Internațional”), unde a publicat traduceri poetice și de proză scurtă contemporană.

În 2012 a tradus Între Orient și Occident (Tra Oriente e Occidente) a lui Neagu Djuvara (Editura Pavesiana), lansat la Târgul internațional de carte de la Torino.

În 2013, a publicat antologia de poezii bilingve a Marianeii Marin, Zestrea de aur/ La dote d'oro (Editura Pavesiana), pentru care a câștigat premiul de traducere „Antoaneta Ralian”, și tot în același an, a tradus eseul lui Lucian Boia „Sfârșitul Occidentului? Spre lumea de mâine” („Fine dell'Occidente? Verso il mondo di domani”, Editura Ediesse). În 2014, a mai publicat o carte de poezie bilingvă, Guillaume poetul și administratorul/ Guillaume il poeta e l'amministratore (Editura Pavesiana) de Virgil Mazilescu.

În prezent, pregătește o antologie de poezie românească contemporană, din anii '60 până în anii '90 (Mircea Ivănescu, Virgil Mazilescu, Daniel Turcea, Ioan Es. Pop, Iustin Panța și Constantin Acosmei) pentru Editura Pavesiana, și varianta în italiană a operei de debut a lui Ioan Es. Pop, Iedul fără ieșire (Editura Valigie rosse).

1. Povestea mea cu limba română, legătura cu ea, și cu România în general, se naște din curiozitatea pentru Estul Europei și din pasiunea mea pentru literatură. M-am apucat de limbi străine numai ca să traduc din ele, ca să existe pentru mine și calea aceasta de conexiune cu literatura și cu scrisul însuși. Iar limba română a fost o ocazie de a parcurge calea respectivă.

M-am consacrat traducerii – și dincolo de orice metaforă sau de a repeta o formulă, traducerea literară chiar cere adevărată *dedicare* – în limba română pentru că, de la bun început, am rămas profund im-

presionată de literatura română. Mai mult, cea contemporană (cu care am putut să intru în legătură directă și prin autorii ei) mi s-a părut foarte vie, aproape uimitoare, în căutare, cu întrebări deschise... o literatură despre care se știe foarte puțin în Italia, țara din care vin, ceea ce o face și mai uimitoare. Însă, ce m-a determinat mai ales să traduc literatura română a fost descoperirea poeziei ei, bogată, puternică și incredibil de contemporană, nu numai în sens cronologic.

Primul autor pe care l-am citit, care m-a fermecat profund (dacă aș fi poetă, aș zice, care mi-a intrat sub

piele) a fost Ioan Es. Pop. Apoi, efectiv n-am mai vrut să fac altceva decât să traduc poezie contemporană românească, să o cunosc, s-o înțeleg, să aflu mai mult despre ea. Am ținut-o tot așa, din 2010 până astăzi.

2. În general, prefer să traduc ceva care să-mi placă, în primul rând ca cititoare, care să nu mă plictisească și la care pot – și îmi doresc – să mă dedic un timp mai mult sau mai puțin îndelungat, fără să devină chinuitor (cum devine oricum aproape orice text, după ce l-ai tradus, corectat, corectat încă o dată, și încă una plus una).

Pe lângă asta, bineînțeles mă preocup și de elemente mai concrete atunci când aleg un autor, elemente care țin de piața de carte din Italia. Ceva care să fie bine scris și care să aibă totodată o poveste interesantă pentru un cititor străin. Ce vor să afle străinii despre România? Cred că un traducător este primul care ar putea să răspundă la această întrebare, uneori și dincolo de cât de vandabil este acel produs făcut din pagini și copertă.

De altfel, tot ce am zis până acum, în experiența mea de traducătoare de poezie, nu este mereu valabil (mă refer la acel cuvânt, „vandabil”), pentru că poezia pur și simplu se citește mai puțin și, paradoxal, asta îți permite un spațiu de alegere personală mai mare. N-aș putea să traduc o carte de poezie (de proză, fără nicio îndoială, da) care să nu-mi placă foarte mult, în care să nu pot să intru profund, pe care să nu o simt profund. Iar asta, bineînțeles, nu se întâmplă cu orice autor. Când o carte rezonază cu tine, ai vrea s-o traduci imediat, chiar înainte s-o termini!

3. Până acum, cu siguranță, experiența mai importantă pentru mine a fost să traduc antologia bilingvă

a Marianeii Marin, *Zestrea de aur / La dote d'oro* (Editura Pavesiana, 2012), pentru efortul depus în ea dar și pentru modul, absolut neașteptat pentru mine, în care a fost primită.

Înainte să mă apuc de traducerea propriu-zisă, mi-am petrecut aproape un an și jumătate citind-o pe Mariana Marin, o poetă extraordinară, pe care o citesc de fiecare dată cu aceeași emoție, ca și cum ar fi prima lectură. În tot răstimpul acela am intrat adânc atât în poeziile cât și în personalitatea ei, iar mișcarea respectivă n-a fost doar într-o singură direcție, intrând cumva și ea în mine. Uneori, să traduci poezie e mai insidios decât te-ai aștepta.

Am selectat o sută de poezii și abia atunci a început munca adevărată.

La lansare eram epuizată, obosită peste orice măsură, foarte emoționată, dar a ieșit bine. Mai ales, m-am mirat și m-am bucurat foarte mult de câți oameni (cititori, unii critici, poeții tineri și colegii ei de generație) au ținut să-mi spună mulțumesc, mulțumesc că am tradus-o pe Madi... uneori se mai întâmplă și este mereu emoționant, pentru că atunci îți dai seamă că ai făcut ceva bine, că altcineva citește o poetă extraordinară într-o altă limbă și e „atins” de ea, că traducătorul a dispărut și a rămas numai textul, că ai lucrat cum trebuia.

Am câștigat și un premiu destul de important cu *Zestrea de aur*, dar nu vreau să spun că, printre toate, asta a fost ultimul lucru. Dimpotrivă, a fost prima dată când am primit o astfel de recunoaștere, și bineînțeles, a fost foarte importantă pentru mine. Totuși, printre toate cele...

4. Din păcate, până acum nu s-a născut nicio po-

Dosar DACIA LITERARĂ

veste în spatele unui cuvânt românesc, pentru mine.

Am multe cuvinte preferate, deja am niște ticuri lingvistice, care uneori îmi afectează limba maternă, și am râs foarte mult când am aflat de *Aventurile lui Habarnam* (aflasem de curând și expresia).

5. Ediția FILIT 2015 a fost primul meu FILIT și, în ciuda ediției reduse, s-a dovedit o experiență superbă. Ce m-a impresionat foarte mult, a fost răspunsul orașului și participarea masivă a orașenilor la festival. Cât de mult poate literatura să apropie oameni între ei și, totodată, cât de aproape de oameni

poate să ajungă ea, atunci când e plină și sinceră, răspândită cu profesionalism și suflet bun, așa cum am văzut la FILIT. Bineînțeles, pe lângă evenimentele însele (chiar multe pentru numai trei zile), un festival internațional de literatură și traducere e mereu un loc, metaforic și real, unde converg idei diferite și curg conversații scilicitoare, ceva care nu se întâmplă oricând, o experiență, un mare noroc, o ocazie de a învăța, așa cum a fost pentru mine la Iași, toamna aceasta.

Forumul **Translating Europe**
Iași, 2 octombrie 2015

Xavier MONTOLIU PAULI (Spania)

Xavier Montoliu Pauli lucrează din 2003 la Institutul Literelor Catalane, din subordinea guvernului catalan, unde se ocupă de promovarea literaturii catalane în calitate de manager cultural. În anii '90 a venit în București ca profesor de limba catalană. Colaborează cu Editura Meronia din București care publică colecția „Biblioteca de Cultură Catalană”. A scris articole și lucrări despre literatura și cultura română și catalană. Este traducător din limba română în limbile catalană și spaniolă. A tradus în catalană grupaje de poeme din Virgil Mazilescu, Ileana Mălăncioiu, Ioan Es. Pop, Aurel Pantea, Ion Cristofor, Oana-Cătălina Ninu, Letiția Ilea, Svetlana Cârstean și Mircea Cărtărescu. A tradus, împreună cu Corina Oproae, o antologie de poeme din creația lui Marin Sorescu Per entre els dies (Palma: Lleonard Muntaner, 2013) care a fost distinsă cu premiul Rafael Jaume 2014 pentru cea mai bună traducere și Premiul Marin Sorescu în 2014 decernat de municipiul Craiova. A tradus, tot în catalană, piesele de teatru jucate la Sala Beckett din Barcelona Sindromul Genovese de Alina Nelega și Antisocial de Bogdan Georgescu. În limba spaniolă a publicat Paul Celan y Rumanía. La adolescencia de un adiós a lui Petre Solomon (Palma: Lleonard Muntaner, 2010) și Sobre pérdidas y ganancias a Letiției Ilea (Granada: Valparaíso, 2013). Ultima carte tradusă de el în limba catalană este La cinquena impossibilitat (Laptele negru) a lui Norman Manea (Barcelona: Galaxia Guttenberg, 2015; e-book).

1. În anul 2009 revista *Reduccions*, cea mai bună revistă de poezie în limba catalană, mi-a cerut să public un grupaj de poeme din trei poeți români și am tradus din Virgil Mazilescu, Ileana Mălăncioiu și Ioan Es. Pop. A fost prima experiență de traducător „singur” din limba română în catalană. Nu știu dacă asta a însemnat „botezul” ca traducător. În orice caz, experiența mea profesională ca manager cultural mi-a permis să am o vedere mai largă asupra procesului de traducere din literatura română, pe care îl văd nu doar ca pe unul de „translare” a unor texte, ci și de promovare, de integrare a operelor traduse în sistemul literar catalan. Vă dau un exemplu. De când au fost publicate poemele menționate am tot încercat să găsim o cale ca să putem organiza o lectură cu poeți

români. Dincolo de prezentarea în presă, este bine ca literatura să fie și „întrupată”, prin prezența autorilor „în carne și oase”. Așa încât, în 2012, Ileana Mălăncioiu a putut participa la Festivalul Internațional de Poezie din Barcelona și în primăvara lui 2015, la rândul lui, Ioan Es. Pop a fost invitat să participe la Festivalul Internațional „del Mediterrani” din Palma (Mallorca). De atunci am putut publica și alți poeți care au participat la schimburi literare sau tot la festivaluri, ca de pildă: Aurel Pantea, Ion Cristofor, Oana-Cătălina Ninu, Letiția Ilea, Svetlana Cârstean, ultimul fiind Mircea Cărtărescu, invitat la Festivalul Internațional de Poezie din Barcelona din 2014.

În paralel, în anul 2010, poetul și specialistul în opera lui Paul Celan, Arnau Pons, care participase la

Festivalul Neptun, întors la Barcelona, m-a tot căutat – aflase că fusesem lector de limba catalană în București și că știam limba română – ca să-mi propună să traduc cartea lui Petre Solomon, *Dimensiunea românească a lui Paul Celan*. Nu doar o cunoaștere a celor două limbi este importantă, bineînțeles. Dar, după o probă, Arnau Pons m-a tot încurajat, încât am tradus cartea în limba spaniolă.

„Consacrarea oficială” ca traducător o datorez Institutului Cultural Român din Madrid, la invitația căruia, în 2011, când România a fost țara invitată la Târgul de carte Liber, am participat la o ședință de lucru despre traducere. A fost un bun schimb de experiență cu traducători mai experimentați, fiindcă traducerea este un fel de meșteșug artizanal a cărui „împărtășire” este totdeauna benefică. Țin minte cuvintele rostite atunci de către Horia-Roman Patapievici, care vorbea despre traducători ca despre niște îngeri păzitori pentru literatura din care traduc.

Mi-ar plăcea să menționez și generosul model editorial Meronia din București, care a conceput și a consacrat o colecție, „Biblioteca de Cultură Catalană”, dirijată de traducătoarea Jana Balacciu Matei, orientată din 1998 spre introducerea canonului catalan în limba română. S-a constituit astfel o paradigmă la care cititorul român poate raporta celelalte traduceri din literatura noastră. Deci traducătorul are și un rol pro-activ – îngerul păzitor? – în introducerea literaturii din care traduce în sistemul literar care va recepta traducerea.

2. În ce mă privește, traduc din plăcere, pentru că am deja un job, tot legat de literatură, ca manager cultural la Institutul de Litere Catalane din Barcelona, care se ocupă de promovarea literaturii catalane. Fiecare literatură este un câmp magnetic care te atrage... Începi cu un text literar care te conduce la un alt

autor și așa mai departe. Altfel de ce iubim literaturile?

„Mes départs” se leagă de Marin Sorescu, primul autor pe care îl citisem chiar înainte de a veni în România ca profesor de catalană în 1992. Nu mi-ar fi trecut atunci prin cap, nici pe departe, că o să traduc peste ani în limba catalană, la patru mâini, o antologie Sorescu, *Per entre els dies/ Printre zile*. Volumul a avut un succes deosebit. Directoarea editurii „Leonard Muntaner Editor”, doamna Maria Muntaner, afirma că este cartea cu cel mai lung parcurs după apariție din ultimul timp, cu mai multe lansări, conferințe, mese rotunde despre Sorescu. Am creat și o pagină de Facebook a volumului, după titlul cărții. Era important ca prima traducere de poezie, recomandată, de altfel, de un renumit poet catalan, Francesc Parcerisas (recent tradus în limba română, tot în „Biblioteca de Cultură Catalană”) să capteze atenția publicului, și toate eforturile depuse au meritat. De exemplu, cartea, distinsă cu premiul Cavall Verd Rafel Jaume din 2014 pentru cea mai bună traducere în catalană, a fost propusă a fi citită într-un club virtual de lectură care se ține chiar acum. Și pot să vă anunț că în ianuarie 2016 o să apară ceea ce-a doua ediție, tot bilingvă, dar îmbogățită, cu peste 120 de poeme.

3. Prima experiență pe care am avut-o a fost în anul 1994. Eram de doi ani în București, ca lector de limbă catalană la Universitatea din București, când Janei Balacciu Matei – pe atunci cercetătoare la Institutul de Lingvistică – i s-a propus să revizuiim împreună traducerea romanului *Piața diamantului*, de Mercè Rodoreda, pe care Editura Univers voia s-o publice. Traducerea fusese făcută din spaniolă, de către o bună traducătoare din această limbă. Când am în-

ceput să citim textul, am remarcat imediat că, lingvistic, textul era foarte bine tradus, dar nu erau păstrate nici stilul caracteristic al autoarei, nici farmecul poetic al romanului, cel mai tradus din limba catalană; ritmul intern al textului românesc nu se potrivea cu proza, aparent foarte simplă, dar de o mare forță poetică și simbolică, a autoarei Rodoreda. Nu în zadar, Gabriel García Márquez a vorbit în 1983 despre *Piața diamantului* ca despre „cel mai frumos roman publicat în Spania după războiul civil”. Ni s-a părut de neocolit retraducerea cărții direct din catalană și, dat fiind că era prima traducere modernă din această literatură după căderea comunismului, redactorul-șef al editurii, Sanda Anghelescu, a fost de acord. Iată cum am început să traducem romanul la patru mâini. A fost o provocare. Țin minte cum pentru fiecare capitol Jana Matei venea cu cel puțin patru sau cinci versiuni, până când, citind textul din nou și din nou, cu voce tare, o alegeam pe cea care reda cititorului român ritmul și stilul autoarei. Romanul s-a publicat la Univers și prima ediție s-a epuizat încât, după câțiva ani, după crearea colecției „Biblioteca de Cultură Catalană” de către Jana Matei, la editura Meroxia, romanul a fost republicat în 2000 aici. De atunci, am colaborat de la distanță cu „Biblioteca” – din 1996 m-am mutat în Franța – ca să construim un corpus al literaturii catalane în limba română și până astăzi s-au publicat deja aproape 40 de volume, ceea ce la noi este văzut ca un caz excepțional de promovare a literaturii catalane.

4. Cuvântul meu preferat este „pofitim”. În funcție de intonație sau context, cuvântul poate însemna atât de multe lucruri, cum bine știți. Îmi place și sonoritatea cuvântului, încât pe motanul meu îl cheamă Pofty!!!

5. Întâi de toate, oamenii pe care i-am întâlnit. Modul în care Monica Salvan și colegii ei s-au ocupat de rezolvarea tuturor demersurilor implicate de rezidenți. Și responsabilii de la FILIT, care au reușit să depășească situația din vara trecută ca să implementeze mai bine și mai adânc festivalul internațional, și mă refer la Dan Lungu și la Florin Lăzărescu pe care i-am întâlnit atunci. Și, nu în ultimul rând, echipa de la Muzeul Brăilei „Carol I”, care a „pariat” pe proiectul meu, traducerea din română în catalană a romanului *Chira Chiralina* de Panait Istrati. Experiența de a mă scufunda într-un proiect literar timp de o lună a fost una cu totul excepțională. Am putut lucra alături de un interlocutor deosebit, Zamfir Bălan, specialist în Istrati, cu care am putut discuta pe îndelete despre Istrati și despre receptarea lui în România. Am putut vizita extraordinara Casă Memorială a lui Istrati și biblioteca ei. Lucram în timpul zilei și, mai spre seară, mă puteam plimba prin lumea scriitorului, pe străzile Brăilei de altădată...

O adevărată provocare, venită din partea domnului Bălan, a fost aceea de a susține o conferință în cadrul Zilei Muzeului Brăilei „Carol I”, la 23 august 2015. Am pregătit – descoperind eu însumi lucruri noi și foarte interesante – o prezentare despre receptarea lui Istrati în Peninsula Iberica, mai cu seamă în lumea catalană. Am rămas legat de Brăila, de Casa Memorială a lui Istrati și de autor, încât a fost o plăcere să particip la lansarea traducerii în catalană de către Anna Casassas a volumului *Els meus començaments / Mes départs* publicat de editura Minúscula de curând, chiar la 1 decembrie.

Mi-ar plăcea să putem lărgi contactul stabilit și sunt convins că vor veni alte proiecte sau schimburi legate de literatura catalană și literatura română, fie în Catalonia fie în România.

Edith NEGULICI (România)

Edith Negulici este absolventă a Universității de Artă Teatrală și Cinematografică „I. L. Caragiale” București (specializările teatrologie și scenografie), licențiată a masteratului „Mass Media și Comunicare” (Universitatea de Jurnalism „Spiru Haret”), membră a Clubului Dramaturgilor (Institutul Cultural Român), dramaturg (Funeral of Heart, Editura Adenium, Iași, 2014), poetă (Vitrina cu păpuși, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 2015), absolventă a workshopului SCENART – Sprijin pentru Competențe în Artele Spectacolului (organizat de Teatrul de Operetă și Musical „Ion Dacian” în colaborare cu Academia Teatro Alla Scala, Milano). Din 2008 este secretar literar al Teatrului Evreiesc de Stat. În 2015, cu ocazia turneelor Teatrului Evreiesc de Stat la KulturFest, New York și la „Days of Jewish Culture”, Oslo a tradus în engleză piesa „Aastă seară Lola Blau”, de Georg Kreisler și respectiv „Un rege Lear evreu”, de Jacob Gordin.

Este traducător colaborator în teatre bucureștene independente, pentru care a tradus și adaptat următoarele piese, devenite ulterior spectacole: „Noi doi și Leon” de Neil Simon (Teatrul Mignon) „Fă tu primul pas” de Jean-Claude Carrière (Teatrul de Artă), „O noapte cu Edith Piaf” de Jean Cocteau (Teatrul Elisabeta).

A mai tradus și cartea O mie și una de definiții ale teatrului de Olivier Py (Editura Tracus Arte), lansată la Festivalul Internațional de Teatru de la Sibiu (2015).

Motto-ul preferat: „Scriitorii fac literatura național, iar traducătorii fac literatura universal” (Jose Saramago).

1. Din 2008 de când lucrez în calitate de secretar literar la Teatrul Evreiesc de Stat, obțin drepturi de autor ale pieselor (de la agențiile literare) și corespund în limbile engleză și franceză cu partenerii noștri internaționali, organizatori ai diverselor festivaluri de teatru. În acest scop, traduc comunicatele de presă, cronicile și textele spectacolelor Teatrului Evreiesc de Stat, din limba română în cele două limbi de circulație internațională menționate anterior. Numai în acest an am tradus două piese, subtitrate în limba engleză pentru turneele Teatrului Evreiesc de State la Days of Jewish Culture, Oslo și NYC KulturFest.

2. În cunoștință de cauză. După mesajul artistic pe care mi-l transmit și pe care eu, în calitate de traducător, cu sprijinul redactorilor și al editurilor, îl pot transmite mai departe în contextul culturii contemporane, la diferite evenimente și festivaluri de teatru. Întotdeauna m-a interesat dramaturgia americană, engleză și franceză, modernă și contemporană (din care am și tradus pentru colaborări la teatre independente: Arthur Miller, Tony Kushner, Neil Simon, Tom Stoppard, Arnold Wesker, Jean-Claude Carrière, Jean Cocteau, Gilles Segal, Eric-Emmanuel Schmitt, Georgette Garbès Putzel, Raphael Toriel). În ultimul timp traduc literatură de specialitate (cum s-a întâmplat

Dosar DACIA LITERARĂ

cu *O mie și una de definiții ale teatrului* de Olivier Py, iar acum *Directorii regizând. Dialoguri despre teatru* de Maria Shevstova și Christopher Innes și *Regizori europeni de teatru contemporan*, de Maria M. Delgado și Dan Rebellato pentru *Festivalul Shakespeare*, Teatrul Marin Sorescu, Craiova, 2016 și respectiv pentru *Bookfest*, București, 2016).

3. M-a impresionat plăcut lansarea cărții *O mie și una de definiții ale teatrului*, la Festivalul Internațional de Teatru POVEȘTI, Alba Iulia (7 oct. 2015), moment la care au participat și au citit (poate chiar mai bine decât am tradus eu) doamna Maia Morgenstern,

doamna Ioana Bogățan (directoarea Festivalului) și o parte dintre colegii mei actori: Anka Levana, Natalie Ester, Cristina Cîrcei, Marius Călugărița, Veaceslav Grosu, Darius Daradici și Viorel Manole.

4. Teatru.

5. Întâlnirea cu oameni speciali preocupați de carte, de cultură, a căror muncă se bazează pe descoperire și încântare, momentele frumoase petrecute împreună într-un loc superb, împărtășirea experiențelor comune, în traduceri și a cunoștințelor acumulate.

Masă rotundă FILIT: „Profesia de traducător în România”,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2 octombrie 2015

Lora NENKOVSKA (Bulgaria)

Lora Nenkovska s-a născut în Bulgaria. Locuiește la Sofia și este cercetătoare, traducătoare și lector de limba română. Este curator la Muzeul Național de Istorie, Departamentul de Istoria Artei Bizantine și Postbizantine și de Istoria Cărții. A transpus în limba bulgară o serie de scriitori, poeți și dramaturgi români printre care Filip Florian, Ioan Groșan, Dan Lungu, Petru Cimpoșu, Gianina Carbuariu, Peca Ștefan, Matei Vișniec, Gellu Naum, Claudiu Komartin, Elena Vlădăreanu, Teodor Duna, Cosmin Perța, Adela Greceanu, Denisa Duran și alții.

1. Am început să traduc literatură română acum 8 ani, după ce am participat la cursurile pentru traducători în formare, ținute de ICR. Consider că întâlnirea mea cu Florin Bican, modul în care el ne-a introdus în contextul cultural al literaturii contemporane, și timpul petrecut în lecturi și discuții despre literatură, întâlnirile cu scriitorii români, în carne și oase, m-au determinat să mă dedic traducerii literaturii romane.

2. Cred că, mai degrabă, aleg cărțile. Nu că autorul nu contează, dar textele sunt cele mai importante pentru un traducător. Dacă o carte îmi place, îmi spune ceva foarte puternic și important, vreau neapărat să o împărtășesc...

3. Fiecare traducere pentru mine e notabilă, cu fiecare carte tradusă cresc și eu ca om și ca profesionist.

4. Îmi plac foarte mult cuvintele care conțin numai vocale („ie”, „oaie”, „ouă”, „ei”), pentru mine ele au o melodie superbă, ceva de neexplicat pentru compatrioții mei. Iată o propoziție pe care o facem obligatoriu când studiem româna la facultate: „Oaia aia e a ei”.

5. Gustul literaturii de calitate care poate fi simțit peste tot în timpul evenimentelor.

Bartosz RADOMSKI (Polonia)

Absolvent de filologie clasică și filosofie, Bartosz Radomski este doctorand al Facultății de Litere din cadrul Universității din Varșovia. A fost bursier al Institutului Cultural Român de la București și al Universității „Transilvania” din Brașov. Traducător debutant al textelor vechi românești precum și al filosofilor clasici români. A debutat ca traducător ocupându-se de primele versuri scrise în limba româna de Dosoftei și Miron Costin, transpunându-le în limba polonă. Mai lucrează asupra unor fragmente din Divanul și Istoria ieroglică ale lui Dimitrie Cantemir. Traducerea nuvelor fantastice ale lui Mircea Eliade este în curs de publicare.

1. Sunt polonez și am început să studiez limba română din curiozitate. Am absolvit Facultatea de Limbi Clasice de la Universitatea din Varșovia. Pe parcursul studiilor de multe ori participam la programele de burse pentru studenți străini oferite de către Institutul Cultural Român precum și de Universitatea „Transilvania” din Brașov. Învățarea limbii române s-a făcut pentru mine într-un mod foarte plăcut și cu folos, încât am hotărât să fiu traducător de literatură română.

Procesul acesta sau mai bine spus fenomenul (pentru mine ca traducător în formare) este foarte greu de explicat. Întrebarea cu care mă întâlnesc destul de des este: De ce limba română? Răspunsul nu este ușor de articulat. Foarte bine este știut faptul că limba noastră precum și limba polonă sunt printre cele mai puțin cunoscute limbi în lume. Pentru un traducător ca mine, cu două formații, una filologică iar alta filosofică, nu pot exista limbi mai bine cunoscute sau limbi mai puțin cunoscute. Fiecare limbă este o limbă sursă, prin care se explică nivelul culturii unui popor. Pentru mine, altfel spus, limba

română, pe care am ales-o, este un fel de amantă a mea, pe care am iubit-o și care mă răsfăță tot timpul. Așadar, când vine vorba de dragoste, nu avem să mai discutăm.

2. În primul rând sunt filolog clasic și, în mod deosebit, sunt interesat de epoca veche a literaturii române; referindu-mă la istoria literară a României, am mare noroc. Începând cu secolul al XVII-lea relațiile literare între Polonia și Moldova erau intense. În afară de traduceri, eu mai cercetez începuturile poeziei și ale filozofiei române. Este vorba despre creațiile lui Miron Costin, versurile lui Dosoftei sau textele lui Dimitrie Cantemir (de asemenea scrise în limba latina și limba greacă). Pe lângă aceasta traduc nuvele fantastice ale lui Mircea Eliade, eseuri ale lui Constantin Noica. Încerc să traduc și literatură contemporană, proza scurtă a lui Mihai Giugariu și poveștile Doinei Ruști. Relațiile mele cu scriitorii se bazează mai degrabă pe un fel de prietenie decât pe colaborarea *sensu stricto*. Aici merită să subliniez că piața poloneză pentru

Dosar DACIA LITERARĂ

literatura balcanică sau literatura din Europa orientală este destul de dificilă. Traducătorul trebuie să facă un mare efort pentru a căuta editura și pentru a găsi publicul. Tot ce poate să dorească un traducător este răbdare și spor la lucru.

5. Întâlnirea cu 20 de traducători la tabăra de la Ipotești în cadrul Festivalului FILIT organizat de Muzeul Național al Literaturii Române din Iași a fost

o experiență inedită pentru mine. Am avut surpriza extrem de plăcută de a discuta cu oameni foarte inteligenți și prietenoși. Am învățat mult unii de la alții și eu mă simt îmbogățit intelectual. Mi-e foarte dor de colegii de Ipotești, de lumea amabilă și drăguță din jurul nostru. Poate ne vom mai reuni!

Public la Forumul **Translating Europe**
Iași, 2 octombrie, 2015

Florin BICAN

„Simt o bucurie paternă ori de câte ori apare o nouă traducere a foștilor bursieri ICR”

Florin Bican a absolvit Facultatea de Limbi și Literaturi străine, secția engleză-rusă, a Universității București. A fost, pe rând, profesor de limba rusă, traducător din limba engleză, secretar pentru probleme de presă și relații internaționale al USR, asistent la Catedra de engleză a Universității București, iar în 1995 s-a stabilit în Germania, unde a predat limba engleză până în 2005. Revine în țară în 2006 în calitate de Coordonator al programului Institutului Cultural Român pentru pregătirea tinerilor traducători străini în vederea traducerii scriitorilor români în limbi străine. Desfășoară o intensă activitate de traducător, tălmăcind în românește Lewis Carroll (The Hunting of The Snark), T.S. Eliot (Old Possum's Book of Practical Cats), Shel Silverstein (Where the Sidewalk Ends) și Roald Dahl (Revolting Rhymes, Ugly Beasts și Rhyme Stew). A tradus în limba engleză poezie, proză și eseuri semnate de importanți scriitori români, atât clasici, cât și contemporani, inclusiv Cartea cu Apolodor de Gellu Naum și fragmente din Țiganiada lui Ioan Budai-Deleanu. Este autorul volumului de versuri pentru copii (și nu numai) Cântice mârânești (Editura Humanitas Educațional, 2007) și coordonator, alături de Stela Lie, a două volume de literatură pentru copii: Bookătăria de texte & imagini, primul publicat la Pro Editura și Tipografie, în 2009. La editura Arthur au apărut Reciclopedia de povești cu rimă și fără tâlc (2013) și seria de basme rescrise sub titlul Și v-am spus povestea așa. Aventurile cailor năzdrăvani rememorate de ei înșiși (2014).

Monica Salvan: Te-am auzit anul acesta la Iași, la Bojdeuca lui Creangă, povestind în cadrul FILIT despre cum ai scris prima ta poveste la 9 ani. Prima traducere are o istorie la fel de palpitantă? Când ai știut că vrei să te faci (și) traducător?

Florin Bican: Prima mea traducere este la fel de incompletă ca și prima mea poveste. Ambele se termină atât de abrupt încât, da, s-ar putea spune că au o istorie palpitantă – dacă așteptarea zadarnică a unei continuări poate fi numită palpitantă... Dar de traduceri m-am apucat mult mai târziu, prin liceu, când am descoperit poezia și proza lui Richard Brautigan, într-un volum împrumutat de la Biblioteca americană din București. Prietenii și colegii mei care ar fi putut să-l citească în original nu păreau

interesați de acest scriitor, iar cei care simțeam eu că l-ar fi gustat nu erau interesați de limba engleză. Iar eu explodam de dorința de a-l împărți pe Brautigan cu cineva. Așa că m-am apucat să-l traduc pe foi rupte din caiete și împărțite pe la prieteni sau lăsate să circule prin clasă – unele ore erau atât de plictisitoare încât, în fața atacului pedagogic frontal, până și colegii indiferenți la literatură preferau să se refugieze într-o pagină de Brautigan. De prisos să spun că foile cu pricina nu s-au mai întors la mine și nici nu am re luat traducerea lor, cu excepția câtorva poeme apărute în *România literară* prin anii '80. Dar am fost încântat să aflu – mult mai târziu, căci pe atunci informația circula tare greu – că și Brautigan își scria primele poezii pe pachetele de semințe de flori,

pe care, la începutul anilor '60, le împărțea trecătorilor la colțul străzii, în San Francisco. Dacă nu le-ar fi recuperat prietenii lui, volumul *Please, Plant This Book* nu ar mai fi apărut. Îmi place uneori să fantazez că și traducerea mea din Brautigan ar fi putut ajunge cornete de semințe, un snack foarte popular în Bucureștiul acelor ani. De-abia asta ar fi o istorie cu adevărat palpitantă. Și foarte plauzibilă – am un prieten care-mi mărturisea că el a citit aproape în întregime *Pe Donul liniștit* de pe hârtia cornetelor în care-și cumpăra semințe. Mi se pare cel puțin înduioșătoare situația în care consumul de literatură este direct proporțional cu consumul de semințe. Dar divaghez... Cred că am știut că vreau să mă fac și traducător (opțiunea principală fiind profesor de engleză) când am citit *Peripețiile Alisei în lumea oglinzii* în traducerea Friedei Papadache și *Povestirile din Canterbury* în traducerea lui Dan Duțescu.

Spuneai într-un interviu, cu umorul savuros care te caracterizează, că ești cel dintâi surprins de cursul vieții tale. O etapă despre care te-ai ruga să ne vorbești este profesoratul la München. Ce ai transpus de acolo în experiența ta românească ulterioară?

Capacitatea de a fi surprinși în mod constant de cursul propriei noastre vieți este, poate, condimentul esențial care face respectiva viață cât de cât palatabilă într-un context indigest. Îmi amintesc cât de surprins am fost când, după ce visasem din clasa a cincea să mă fac profesor de engleză, după absolvirea facultății de engleză m-am trezit profesor de rusă. Numai surpriza m-a ajutat să rezist în următorii ani. Cu atât mai surprins am fost să ajung profesor de engleză la München. Acolo am predat la clasele mari, care dădeau bacalaureatul la engleză. Bacalaureatul bavarez are faima (neîntemeiată) de a fi cel mai greu din Germania, ceea ce-i făcea pe elevii mei să-l ia în serios. Atât de serios încât veneau sâmbăta fără să ceară, ori de câte ori îi convocam la recapitulări

Foto: Sebastian Bican

extinse. Țin minte că atunci când am recapitulat (preț de vreo șapte ore!) *Macbeth*, le-am adus și muffins (făcute cu mâna mea!), iar în pauze le puneam o înregistrare cu *Macbeth*-ul lui Verdi, ca să n-aibă timp să-și revină. În rest, îi învățam să analizeze texte și să scrie comentarii – acolo nu există genul literar al comentariului prefabricat, care se învață pe dinafară pentru bac – și puteam face toate astea amuzându-ne copios, de cele mai multe ori. Am avut noroc de clase cu umor, ceea ce mi-a permis un parcurs relaxat, dar nu șleampăt, al unei materii altminteri destul de greoaie. Dar odată, la sfârșitul unei ore cu o clasă care urma să dea bacalaureatul peste vreo două luni,

mi-am pierdut umorul și le-am spus elevilor că pentru data viitoare ori fac un comentariu cu *structură* (insistam pe structură – din cauza asta mă și porecliseră „Mr. Structure”) ori își fac testamentul. Nu mică mi-a fost bucuria când printre teme am găsit și un testament – structurat impecabil – al unei eleve strălucite, care îmi lăsa prin el „Muzeul figurilor de stil” dintr-o Londră suprarealistă, imaginată de ea. Atât de mult mi-a plăcut ideea, încât am preluat-o într-o povestire pentru copii, apărută în antologia „Bookătăria de texte și imagini”. Iată un exemplu de transpunere a unei experiențe din Germania în experiența mea românească ulterioară. Dar au fost mai multe... Cred că tot acolo am început să studiez pe viu efectul parodiei unui text consacrat asupra copiilor. Școala în care predam organiza anual trei serbări, în cadrul cărora am prezentat cu clasele mele mai multe minipiese în engleză, compuse ad-hoc, în versuri, pentru a putea fi memorate mai ușor. Am început cu procesul lupului din Scufița Roșie, urmat de o dramatizare gotică a „Fantomei din Canterville” de Oscar Wilde. Curând am ajuns la „Hamlet”, rescris în formulă concentrată și culminând cu readucerea la viață a personajelor moarte pe parcurs, care dansau în corpore pe piesa lui Nick Cave *Death Is Not The End*. Tot acolo am început și mentoratele cu copiii interesați de scriere creativă. Într-o zi, un elev pentru care aveam o simpatie deosebită, în ciuda performanțelor sale cvasi nule la engleză, m-a anunțat triumfător că și-a făcut o formație de black metal și m-a rugat să-i corectez primul text pe care îl scrisese – direct în engleză – pentru ea. Textul era următorul: *Rage, rage,/ fuck da system,/ rage, rage,/ fuck da police*. Nevoind să-l descurajez pe bietul băiat la începutul carierei sale de textier, l-am întrebat dacă a compus singur textul. Roșind un pic, mi-a mărturisit: „Nu chiar, m-a mai ajutat și mama...”.

Cum se împacă diferitele identități pe care ți le asumi – scriitor, traducător, editor...? Ai o

preferință pentru una dintre ele?

Singura identitate pe care mi-o asum într-adevăr este cea de cititor. Celelalte decurg din ea, așa că, în mod inevitabil, se împacă. Scrisul, traducerea, munca de editor sunt toate, în cazul meu cel puțin, variațiuni pe tema lecturii și, ca atare, sunt reductibile la lectură. Așadar, nu cred că mă paște riscul de a dezvolta o personalitate multiplă atâta vreme cât rămân cititor.

Te-am văzut înconjurat de admirația și afecțiunea traducătorilor prezenți la Iași la ediția din 2015 a FILIT. Cum este să fii „tată” sau „diriginte” de traducători – cum am aflat că te consideră unii dintre aceștia?

În primul rând este înduioșător. Și îți dă un sentiment de împlinire și de apartenență la o comunitate generatoare de satisfacții permanente. Simt o bucurie – și o mândrie – paternă ori de câte ori apare o nouă traducere a foștilor bursieri ICR cu care am lucrat și am petrecut luni de zile împreună. La fel de mult mă bucur când „traducătorii mei” mă anunță că „sunt bunic”, atunci când li se naște un copil.

Când ne-a venit ideea „Atelierelor FILIT pentru traducători” la Muzeul Literaturii Române din Iași, am privit adesea spre ceea ce făcuse ICR la Palatul Mogoșoia până în 2012, prin programul de traduceri pe care l-ai coordonat. Cine v-a inspirat pe voi când ați creat programul de burse pentru traducători?

Ne-am inspirat din mers și cred că, în primul rând, ne-a inspirat necesitatea – era necesar să inițiem niște canale de acces, prin care literatura noastră să poată pătrunde în spații care altminteri i-ar fi fost inaccesibile. Când predam în Germania, elevii mei îmi solicitau insistent să le recomand autori români pe care să-i poată citi în germană sau măcar în engleză. Iar recomandările mele erau fatalmente limitate și nu neapărat pe gustul lor. Să fi fost pe atunci Dan Lungu, de pildă, tradus în germană, aș fi știut încotro să-i în-

drum și nu mă îndoiesc că reacția lor ar fi fost entuziastă. Aceste solicitări au fost și ele o sursă de inspirație latentă pentru programul de burse adresate traducătorilor străini, pe care l-am înjghebat la ICR. Zic „înjghebat”, nu „implementat”, „elaborat” sau mai știu eu cum... Programul a început să se deruleze efectiv în 2006, după ce în 2005 conducerea Institutului – Horia-Roman Patapievici, Tania Radu și Mircea Mihăieș – mă contactaseră pentru a discuta posibile strategii pentru concretizarea lui. La începutul lui 2006, acest program încă era un „tramvai numit dorință”, așteptând să iasă din depourile Institutului Cultural Român, pe un traseu la acea vreme incert. Ideea de bază era să le oferim unor tineri din alte țări posibilitatea de a petrece câteva luni în România, pentru a le capta bunăvoința față de literatura noastră. Se pornea de la premisa subiectivă că această literatură merită să fie cunoscută și tradusă și se mai pornea și de la realitatea obiectivă că, în afara României, interesul care i se arată este cvasi inexistent, chiar în cercuri altminteri consumatoare de cultură. O altă realitate, dureros de obiectivă, era că, în raport cu cantitatea de literatură care s-ar fi cerut tradusă, numărul traducătorilor, indiferent de limbă, tindea spre zero. În aceste condiții, era clar că nu se poate face nimic peste noapte pentru a remedia o situație care se perpetuează de – hai să spunem – secole. Există totuși un lucru care se poate face peste noapte chiar și în astfel de cazuri desperate: să începi. Am început, așadar... Mai întâi, am dat sfoara-n țară, și mai ales în afara țării, după bursieri. Inițial, reacția a fost minimă, astfel încât pentru prima sesiune, aprilie-iunie 2006, cu chiu cu vai, am reușit să acoperim jumătate din locurile disponibile cu tineri care, în cea mai mare parte, s-au dovedit ulterior indisponibili pentru lucrarea de pionierat la care fuseseră chemați. Dar când, pentru a doua sesiune de burse, octombrie-decembrie 2006, numărul solicitanților a fost dublu față de numărul locurilor oferite, mi-am recăpătat în-

crederea în capacitatea programului de a urni munții, și odată cu ei și literatura noastră pe un traseu universal. Procesul de selecție a bursierilor era, inevitabil, destul de simplu. Când solicitau bursa, traducătorii trebuia să prezinte, pe lângă scrisoarea de intenție, un CV și o recomandare din partea unui cunoscător credibil de limba română, cu care avuseseră de-a face la nivel profesional. Era esențial ca ei să aibă noțiuni de limba română de la care să poată porni efectiv în traducerea unui text literar, să poată face dovada unui interes sincer pentru literatură și traducere, fără însă a fi avut realizări deja marcante în domeniu – bineînțeles că, dacă asemenea realizări existau, ele erau punctate suplimentar – să fie pregătiți să se încadreze în grupul de bursieri și să contribuie pozitiv la dinamica lui, cu personalitățile lor. Un juriu de trei specialiști (din afara Institutului...) încerca să facă portretul robot al omului potrivit. Șansa era al patrulea membru al juriului... Odată aleși, bursierii erau încartiruiți la Palatul Mogoșoaia și ne puneam cu cultura pe ei. În prima lună făceam cu ei un curs introductiv de traductologie, și exerciții practice de traducere, pornind de la problematica atinsă la curs, și analiză de text cât cuprinde. De la început, au fost încurajați părintește să citească, atât pe baza unor recomandări, dar mai ales pe baza descoperirilor făcute pe cont propriu. Răspunsul a fost copleșitor, în sensul că apetența oaspeților noștri pentru literatura română a început să dea găuri în rafturile librăriilor bucureștene și ale anticariatelor, precum și în bugetele lor personale. Hrăniți, unii dintre ei, în instituțiile de învățământ din țările lor, cu cronicari și cu Budai-Deleanu (și Creangă, Eminescu, Caragiale la desert, dacă erau cumiți), s-au înviorat brusc când au dat de gustul literaturii de piață. Schimbul de opinii care a însoțit descoperirile a fost, la rândul său, un curs în sine. Odată băgați în viteză, bursierii au fost dați, în a doua lună, pe mâna unor profesori de la catedra de literatură română a

Universității bucureștene, ca să-i școlească și să-i strunească mai departe. Exercițiile de analiză de text din prima lună au continuat în subsidiar, pe măsură ce învățăceii demarau proiecte de traducere proprii, pentru care le acordam sprijin și consultații individuale, prelungite uneori până noaptea târziu în biblioteca de la Mogoșoaia, unde se strâneau toți. În afara programului de la Mogoșoaia, mergeau constant la teatru, la cinema, la tot felul de manifestări culturale, la întâlniri cu prietenii pe care și-i făcuseră aici, precum și la întâlniri de lucru cu scriitori, editori etc. Un element distinct al cursului l-au constituit și întâlnirile regulate cu scriitorii. Traducătorii aveau astfel privilegiul de a le cere părerea autorilor asupra problemelor de text cu care se confruntau în traducere. Cum un lucru tinde să conducă la altul, programul și-a căpătat propria sa dinamică, așa că multe elemente au fost elaborate din mers. Culmea e că funcționa, și încă bine. Bursierii, odată întorși în țările lor, intrau în tratative cu edituri și publicații de acolo pentru traducerea unor autori și selecții din literatura română. Se pare că atmosfera cursului le-a întreținut interesul care îi mânase în primul rând aici. În ceea ce privește partea teoretică a cursului, noțiunile introductive de traductologie despre care vorbeam mai înainte, am urmărit o sensibilizare a participanților la dimensiunea culturală a traducerii literare, din perspectiva echivalenței dinamice. Alegerea unei, să zicem, sintagme de către autor este rezultatul unei experiențe desfășurate într-o cultură circumscrisă istoric și geografic, comunicate unui cititor care se presupune că împărtășește aria de proveniență a acelei experiențe. Traducătorul va trebui în mod ideal să reproducă acest circuit la un nivel care să-l poată include pe cititorul din spațiul său cultural – operațiune deloc ușoară, dar preferabilă, zic eu, echivalenței formale care forțează conținutul în tipare adesea nefericite. Traducătorul „în formare” trebuie să învețe să se plieze simultan pe cele două

culturi cu care operează – cea din limba sursă și cea din limba țintă. Fără prejudecăți și fără aroganță. Prejudicata de care ne loveam cel mai des era cea a limbilor și, respectiv, a literaturilor mici în opoziție cu cele mari. Pentru un traducător nu există limbi mari și limbi mici. Există doar limba-sursă și limba-țintă. Iar dacă ne gândim la mecanismele care fac fiecare limbă în parte să funcționeze, fiecare limbă este un fenomen de proporții cosmice. Aș zice că limbi mici nici nu există. Numărul vorbitorilor nu este în nici un caz un criteriu. Nici întinderea spațiului în care se vorbește o limbă. În concluzie, toate limbile sunt mari... Am urmărit echivalența la nivel de cuvânt, de sintagmă și de context, oprindu-ne la cazuri tipice de neechivalență și trecând în revistă procedeele standard folosite de către traducătorii consacrați pentru depășirea lor. Bineînțeles că în traducere, ca și-n dragoste, nu se poate generaliza. Prin urmare, cursul nostru predica echilibrul și buna măsură. În fine, cursul încerca să-i facă atenți pe viitorii traducători la reacția cititorului, din perspectiva criticii care abordează această temă. Traducătorii descoperă, singuri de obicei, abisurile care-i pândesc la tot pasul și învață cum să le exploreze decent sau cum să le evite ingenios și elegant. La Mogoșoaia au avut ocazia – și spațiul – să facă aceste descoperiri. Iar în final au învățat să alcătuiască dosare de presă, prin care să propună cartea unor edituri. După care au fost lăsați la vatră... Dar cu asta lucrurile nu s-au terminat. Dacă toată distracția s-ar fi redus la un stagiu de două-trei luni la Mogoșoaia, urmat de un schimb de urări de sărbători, ne-am fi putut reprofilă pe turism agrar, că și asta-i o formă de integrare europeană... În primul rând, trebuia ca bursierii să plece cu o impresie care să le creeze dorința de a reveni pentru a continua ceea ce au început. Iar pentru asta trebuia să înceapă ceva. Și din cei douăzeci de traducători în formare care veneau anual, mai nimeni nu se întorcea acasă fără un proiect. Pentru finalizarea proiectelor, mă

refer strict la datele care facilitează interpretarea optimă a elementelor culturale din română în vederea traducerii coerente, le-am stat – și le stau și acum – la dispoziție, cu sfaturi, consultații și recomandări. De mijloace de comunicare nu ducem lipsă. Și nu sunt singurul care face acest oficiu. Și-au făcut deja prieteni, chiar printre scriitori și critici, la care să poată apela. Există o permanentă legătură între bursierii din toate seriile și din toate țările participante. Aceștia își lansează reciproc întrebări și informații legate de textele pe care le traduc. Dar un număr mare de traducători și traduceri nu semnaleză neapărat o bună reprezentare, dacă traducerile cu pricina nu sunt vizibile. Iar monitorizarea vizibilității presupune existența unor instrumente de măsură greu de calibrat, în absența unor date suficiente. Buna reprezentare ține și de prestigiul editurilor care le publică și, mai ales, de eficiența rețelelor lor de difuzare ale acestora. Dar chiar și așa, odată difuzate, cărțile nu sunt automat citite, în absența unui program coerent de acțiuni colaterale care să le aducă în atenția publicului. Aceste acțiuni se pot concretiza sub forma unor turnee de lectură sincronizate cu apariția cărților și a unor evenimente organizate în cadrul târgurilor internaționale de carte. Nu trebuie lăsată la o parte participarea scriitorilor români la festivalurile internaționale de literatură, la turnee de lectură și la workshop-uri din străinătate. În toate aceste acțiuni, bursierii au participat cu pasiune. Am vorbit până acum de traducătorii în formare. Dar I.C.R. oferea și burse pentru traducători profesioniști. Statutul de profesionist presupunea publicarea anterioară a unor traduceri din literatura română și/sau un contract încheiat în acest sens cu o editură străină. Beneficiarii acestui tip de burse aveau astfel posibilitatea să lucreze liniștiți și să se documenteze la fața locului, dacă traducerea ridica probleme de documentare. Ca să nu mai vorbim de posibilitatea de a consulta direct autorul... Au fost cazuri când tra-

ducători care ar fi putut veni ca profesioniști au preferat să se integreze unei serii de traducători în formare, pentru a beneficia de contactele care se facilitează astfel, dar și de atmosfera de tabără. Au fost și situații în care foști traducători în formare au revenit ca profesioniști după ce au reușit să încheie un contract cu o editură. Sesiunea de burse nu se termina niciodată după plecarea bursierilor pe la casele lor. Altfel, nu s-ar fi tradus niciodată cele aproximativ o sută de cărți ale autorilor români pe care le-au tradus cei aproape o sută de bursieri perindați pe la Mogoșoaia între 2006 și 2012, nici cele câteva sute de cărți traduse și publicate în această perioadă prin programele *fostului* I.C.R. Așadar, asta ne-a inspirat – provocările care apăreau aproape la tot pasul și cărorora trebuia să le facem față din mers...

Ce ți se pare că trebuie neapărat transferat din programul de rezidențe pentru traducători creat de ICR în programele FILIT? Ce alte recomandări ai avea?

Neapărat, factorul uman... S-a întâmplat ca pe parcursul celor șase ani în care am coordonat programul de burse pentru traducători să pot locui în permanență alături de bursieri, la Mogoșoaia. Locuiam împreună, lucram și studiam împreună, găteam și mâncam împreună, petreceam împreună, călătoream împreună... Cred că a fost important să existe cineva în fundal, care să le ofere traducătorilor un element de stabilitate într-un mediu nou și de multe ori volatil. Este important să existe o persoană căreia să-i poată spune, mai în glumă, mai în serios, „mamă“, „tată“ sau „dom’ diriginte“. În rest, recomandările sunt cele din răspunsul la întrebarea precedentă – dar, în primul și-n primul rând, aș insista pe recomandarea de a nu absolutiza, de a rămâne deschis și atent la cerințele fiecărei situații care apare pe parcurs.

Fanny CHARTRES

Culisele traducerii...

Fanny Chartres s-a născut în 15 noiembrie 1980, la Châteaubriant, Franța. În 2002 a absolvit Universitatea din Le Havre, Franța (specializare în Profesiunile cărții). Între 2006-2008 a fost responsabilă a Biroului de carte la Serviciul Cultural francez din cadrul Ambasadei Franței în România; 2008-2009, asistentă culturală la Institutul Francez din București; 2010-2011, asistentă și traducătoare la Serviciul de presă al Ambasadei Franței în România; în prezent, este profesor de franceză la București. Membră și traducătoare pentru structura TER: Traducere Editură Reprezentare; membră a Association des Traducteurs de Littérature Roumaine (ATLR); traducătoare pentru revista „Seine & Danube, ca membră a Association des Traducteurs de Littérature Roumaine (ATLR). Traduceri literare din limba română în limba franceză: Pantoful lui Lenin de Saviana Stănescu (La Maison Antoine Vitez, 2008); Atelier de Vlad Zografii (La Maison Antoine Vitez, 2008); Din amintirile unui Chelbasan de Ana Maria Sandu (Editura Les éditions du Chemin de fer, 2010); Nouvelles de Roumanie – antologie cuprinzând 10 proze scurte de autori români contemporani (Editura Pour la Nouvelle, 2012); Blues pentru cai verzi de Letiția Ilea (Editura Le corridor bleu, 2012); Deadline de Adina Rosetti (Editura Mercure de France, 2013); Vântureasa de plastic de Marius Chivu (Editura M.E.O., 2015), Mihai Eminescu, Nuvele (3 nuvele postume), Editura Muzeelor Literare Iași, 2015. Pupa rusă de Gheorghe Crăciun va fi publicat la editura Maurice Nadeau în cursul iernii 2016-2017.

În loc de preambul

Într-o bună zi, traducerea intră în viață noastră și apoi trebuie să trăim cu ea zi după zi – poate că în această constă „fidelitatea” unui traducător... Să trăiești împreună până la despărțirea amiabilă care constă în predarea manuscrisului către editor. Apoi, din nou, refacem cuplul și totul reîncepe. Ca în toate căsniciile, situația este, în același timp, monotonă și accidentată. Iubim, detestăm, suportăm. Rădem de ea, plângem din cauza ei, visăm despre ea (sunt sigură că activitatea onirică a traducătorilor este intensă!). Traducerea ne dă emoții, ne amuză, ne dă manii, idei fixe, elanuri, inhibiții. Ne obosește și ne stimulează. Așadar, traducerea este o acțiune cotropitoare și obsedantă.

Dacă aceasta este percepția mea privind traducerea, vă voi prezenta acum modul în care se face traducerea, potrivit experienței mele, oricât de mică este ea și oricât de tânără este încă.

1. Traduc – risc

În primul rând, privind la anii din urmă în care am tradus, trebuie să vă mărturisesc că, deși poate pare bizar, mă văd mai ales ca un alergător de cursă lungă.

Noi toți, traducători și traducătoare, avem un itinerariu. Al meu are fără îndoială o particularitate: marginalitatea în care s-a desfășurat. Eu sunt ceea ce s-ar putea numi, în limbaj modern, o traducătoare *freelance*. Adică m-am lansat în această meserie fără a fi legată de o anumită editură și a trebuit să-mi vând

munca. Situație avantajoasă în măsura în care am putut să decid după propriile mele criterii și să acționez după propriile mele alegeri. Situație care are însă și o constrângere, mai degrabă excitantă decât dificilă: obligația de a convinge.

Am debutat deci nu cu un contract, ci cu riscuri, și susținută doar de un pact de încredere făcut între autori, editori și mine.

Autorii în viață pe care i-am tradus au avut încredere în mine, au crezut în mine; mai întâi în pasiunea mea, apoi în competențele mele. Și am avut impresia că am asentimentul celorlalți care, din nefericire, nu mai sunt pe această lume, datorită energiei pozitive pe care o simțeam traducându-le opera. Un suflu pe care-l simțeam trecând pe deasupra mea în momentele în care mă îndoiam cel mai tare. Tuturora le-am reținut mâna pentru a deveni, după aceea, pana lor în limba franceză. Am decis să fac mai mult de-atât, să le găsec o editură în Franța, chiar dacă pentru asta, a trebuit să pierd câteva alte pene, numeroase de astă dată. Mi-am pus în minte să apăr, cu îndârjirea unui alergător de cursă lungă, poezii și romancierii pe care-i iubesc – români binențeles, găsind pe drumul meu sprijinul fără de care traducerea mea nu ar fi putut vedea lumina zilei vreodată. Mă gândesc la cel al Institutului Cultural Român și, mai recent, la fel de indispensabil, cel al Muzeului Literaturii din Iași.

De ce oare este atât de greu să se găsească editori pentru traducerea noastră? Mă voi rezuma la a prezenta aici doar sectorul editorial francofon. Limba română ar fi o limbă care nu interesează? În Franța, în 2015, așa stau lucrurile. Și e puțin citită. Aproape la fel de puțin că limba bulgară sau limbile africane. Alte limbi, rare totuși, sunt la modă. Traduse de către Actes Sud, cele trei titluri ale seriei Millénium, ale suedezului Stieg Larsson, s-au vândut în mai mult de

5 milioane de exemplare, deschizând o nouă breșă pentru literaturile nordice și scandinave. Alte limbi nu interesează. Singura care domină, fără a ceda, rămâne limba engleză. Dacă un scriitor își dorește să fie tradus în limba franceză, are interesul de a se fi născut la Londra sau New York...

Există anumite frâne culturale, politice, simbolice care ar împiedica anumite literaturi să cucerească publicul francez?

Ceea ce este sigur este faptul că editurile franțuzești au îndoiele în privința a ceea ce vine din România. Idem pentru Bulgaria, care suferă din cauza unei „imagini proaste”.

Oare absența unei „locomotive”, de tip Mankell sau Larsson, împiedică o literatură străină să pătrundă pe piață?

Misterioase, capricioase, mecanismele care guvernează aceste atracții (și aceste respingeri) reflectă raportul nostru mereu schimbător, cu lumea și cu ceilalți.

Cu toate acestea, în drumul meu am întâlnit editori pasionați, curajoși, fără îndoială, și ei un pic ne-

buni... Datorită lor, autorii pe care-i îndrăgesc au găsit o adevărată editură. Ana Maria Sandu și volumul ei *Din amintirile unui Chelbasan* (L'Ecorchure) a fost foarte călduros primită de către un cuplu de editori pasionați și generoși; cei zece autori din antologia de nuvele, au fost cu adevărat adoptați de către un alt cuplu de editori cu care, lucrând, am avut impresia că am împărtășit cu mult mai mult decât o simplă carte, iar ultima traducere, *Vîntureasa de plastic* (La ventolière en plastique) de Marius Chivu tocmai a luat naștere în mâinile unui al treilea cuplu, belgian de data asta... Oare traducerea literaturii române este o poveste de dragoste? Așa mi se pare...

2. Traducerea: de la dorință la povestea de dragoste

În ceea ce privește restul, faptul că am ajuns la traducere și practica mea în această privință, sunt probabil destul de asemănătoare cu cele ale majorității traducătorilor. Și cred că ne întâlnim tocmai pentru a putea vorbi despre practica și experiențele noastre.

Pe scurt, din punctul meu de vedere, acest simpozion este ocazia de a răspunde întrebărilor puse frecvent de către profani: Cum ajungi traducător? Cum se face o traducere?

Pentru a răspunde la aceste întrebări, aș spune două cuvinte esențiale pentru mine: dorința și practica. Eu sunt fidelă acestei succesiuni și coordonări, fără a aplica principiul demersului teoretic.

Iar împotriva eventualelor critici, îmi ridic paratrăznetul citându-l pe confratele nostru, Philippe Jacquot, traducător mai presus de toate suspiciunile, care spunea: „Tendința naturală este de a nu avea încredere în teorii, și deci de a pleca de jos, de la lucrurile mărunte, de a pleca de la acest centru pe care-l reprezentăm fiecare dintre noi, de a pleca de la sine însuși” (*Semaisons*).

De ce există oare această dorință profundă, această atracție a limbii române? Dificil de a explica de ce iubim o limbă străină și o țară... Mai întâi de toate, în ceea ce mă privește, muzica joacă un rol de mediator și cred că ea este cea care m-a făcut să aleg această meserie, constituind un fel de „pulsatie” spre traducerea unei limbi pe care aș defini-o ca muzicală. Și cum lectura îmi era esențială, mi-am dat seama cu ușurință că traducerea ar putea conjuga cele două atracții. Iar cum pentru a putea traduce limba română trebuia să fiu scaldată de ea, de sonoritățile și modulațiile ei, a fost firesc să decid să mă instalez în București.

Dacă limba română m-a sedus, este poate și fiindcă am învățat-o într-o modalitate seducătoare. Nu știu dacă există limbi inaccesibile sau limbi pe care vorbindu-le, le îndepărtăm. Este deci vocea limbii cea care m-a sedus. Și dacă mi se va obiecta că literatura este scrisă, lucru pe care nu-l pierd din vedere, voi răspunde că, din fericire, putem auzi vocea limbii scrise. Da, literatura ca și limba sunt scrise, dar scriitorul aude ceea ce scrie. Dacă scriitorul alege un cuvânt anume mai degrabă decât un altul, echivalent din punct de vedere semantic, o anumită formulare în locul alteia la fel de semnificativă, este din cauza faptului că aceasta „cântă” și-i „vorbește” în același timp.

Este vorba despre „murmurul limbii”, după cum îl numea Roland Barthes, pe care-l definea drept „muzica sensurilor”. Scrisul și, îndrăznesc eu să spun, traducerea, înseamnă perceperea, folosirea, materializarea și transmiterea acestui murmur.

În apetitul meu de a citi, am devorat anumiți autori, adevărați purtători ai acestor elemente diferite și complementare. Dar de fiecare dată, sațietatea a fost de neuitat datorită modului insolit în care acești autori folosesc limba, ca expresie a realității și-n ace-

lași timp „în ciuda realității” – formula este a lui Malraux.

Mihai Eminescu face parte dintre acești autori. L-am descoperit la începutul drumului meu de traducătoare, cu poezia sa, iar recent, anul trecut, cu proza sa, cu ocazia rezidenței mele de traducere la Ipotești, localitatea natală a lui Mihai Eminescu. Aici am avut mai întâi dorința să traduc și apoi cea mai mare bucurie, de a traduce proza scurtă a acestui „creator de frumuseți unice”. În anii 1930, datorită apariției studiilor critice ale lui George Călinescu, Eminescu a fost recunoscut ca un nuvelist surprinzător prin puterica sa forță romantică, prin fantezia sa îndrăznească, asociată cu reflecțiile meditative și turmentate „prospectând abisurile și orizonturile largi ale existenței” (Eugen Simion). Eminescu introduce în literatura română fantasticul romantic în formele sale evoluate: cu o vibrație spirituală și o viziune cosmologică. Tot Eminescu este cel care declanșează așa numita proză de idei, asociind descrierea și reflecția, dând glumei o dimensiune intelectuală, potrivit modelului cunoscut de istoria romantică, cu etapele sale succesive în care se dezvoltă o idee fundamentală, cu profunde implicații sociale și morale.

Anumiți critici au afirmat că aducând la lumină nuvelele sale postume, Eminescu ar apărea „minor”, neconsistent, plasându-se sub arta literară. Astăzi, eroarea acestui punct de vedere nu mai trebuie demonstrată. Publicarea postumă a nuvelor sale a pus în evidență aspecte inedite în creația eminesciană. Ceea ce s-a numit setea de infinit, năzuința spre sublim la Eminescu poetul, este amplificat în proza sa literară; unele din trăsăturile ei sunt confirmate, sunt adăugate altele noi, cum ar fi îndrăzneala de a crea cosmogonii și de a stăpâni astrele prin intermediul științelor oculte. În anumite nuvele eminesciene, sen-

timentul cosmic este afirmat cu tărie, această putere, foarte romantică, de a controla lumea astrală și de a adapta vibrațiilor unui spirit pasionat, creator de paradisuri siderale. Datorită contribuției lui Eminescu, romantismul capătă noi dimensiuni printre care, în primul rând, dimensiunea de ordin spiritual, integrându-l astfel din plin în mișcarea literară europeană.

Cele trei nuvele: *Ioan Vestimie*, *Archaeus*, *Umbra mea*, pe care le-am tradus, ilustrează aceste diferite aspecte și susțin astfel imensul talent de prozator al lui Eminescu.

Aceste nuvele au fost descoperite și publicate în România după moartea autorului; deși unele dintre ele au fost prea puțin sau abia finalizate, nuvelele acestea oferă o lectură pasionantă care ar trebui să permită publicului francofon să realizeze dimensiunea geniului lui Mihai Eminescu.

3. Practica: de la prudență la îndrăzneală

Dar în toate acestea, practica mea de traducător... unde este? ... ce este ea? Mai întâi de toate, cred că plenitudinea unei traduceri provine din lectura integrală a operei, care poate lua mai mult sau mai puțin timp, în funcție de autor, și care se poate dovedi uneori imposibilă, uneori insuficientă.

Există apoi, în practica mea, ceea ce numesc primul jet care în realitate nu are nimic dintr-o erupție! Este o muncă lentă, penibilă, care solicită o concentrare integrală. Știm efectul Margueritei Duras care, în emisiunea „Apostrophes”, la întrebarea: „Cum scrieți?”, a răspuns – „Înșir cuvinte pe pagină”. Traducătorul recunoaște aceasta în pagina pe care o traduce. Cuvintele înșirate sunt tocmai treaba sa în ceea ce privește, nu „primul jet”, ci „primul traseu”, laborios și sub semnul prudenței.

După introducerea textului pe calculator, obișnuiesc să citesc texte similare, care mi se par a fi în rezonanță cu textul de tradus, fără a ști prea bine de ce. În timp ce traduceam *Din Amintirile unui Chelbasan* (L'écorchure) și *Cum mi-am petrecut vacanța de vară* (acesta nepublicat din păcate), am citit numeroase romane ale căror personaje sunt copii, cum ar fi cel al lui Soledad Puertolas, romancieră spaniolă. În viziunea pe care o dorim de asamblu a acestor romane și a punctelor lor comune, dacă este cazul, există o categorie care ocupă un loc aparte, aceea a personajelor-copii. Înțelegem prin copii, pe toți cei care evoluează la vârsta copilăriei sau adolescenței – lăsând de o parte filiația, căci aceasta durează o viață întreagă. O lectură rapidă poate lasa impresia că aceste personaje-copii sunt niște minorități silențioase. De fapt, dacă li se studiază vocea narativă cu ceva mai multă atenție, se constată că ei exprimă întotdeauna ceva cu claritate, indiferent dacă sunt complet absenți, doar evocați sau cu adevărat prezenți în narațiune. Este cazul textelor Anei Maria Sandu și ale lui T.O.Bobe. Pentru *Deadline*, am recitat romane cu același tip de construcție-puzzle, cum ar fi: *Désert* și *Onitsha* de Le Clezio, căci una dintre specificitățile romanului Adinei Rosetti este juxtapunerea realului și imaginarului, scrisul ei fiind caracterizat de acest „între real și imaginar”. În ceea ce-l privește pe Eminescu, el i-a „întâlnit” pe Lautréamont și Edgar Poe, iar în acest moment, Gheorghe Crăciun îl are aproape pe Roland Barthes.

De-a lungul întregii acestei faze de lectură-relectură-traducere, frazele nu încetează a mi se învârti prin minte, și astfel capătă formă.

Vine apoi, al doilea jet, cu adevărat eruptiv, căci prudența necesară trebuie să fie urmată de îndrăzneala indispensabilă. Pentru acest al doilea jet, actul este de natură artistică: începe cu adevărat traduce-

rea. Faza de îndrăzneală și de euforie, cu instrumentul lor care este de data aceasta, dragostea pentru limba maternă însoțită de priceperea proprie.

Prima alegere implică prudență, iar a doua, îndrăzneală. Meseria de traducător este tocmai oscilarea conștientă și controlată între acești doi termeni: trebuie să-ți fie teamă să traduci, și, în același timp, să îndrăznești să traduci. Traducerea este o artă tocmai prin această oscilare conștientă, care nu se supune vreunui spirit de sistem. Dacă traducerea nu este obligatoriu trădare – potrivit stereotipului bine cunoscut, este cu siguranță subtilizare: o parte de creație...

Traducerea este o retragere dar nu este o renunțare la sine însuși, este doar un fel de a-ți stăpâni teamă, de a-ți da liber ție însuși, pentru a expune cât mai bine cuvintele autorului. O solitudine fizică extremă câteodată, dar o solitudine populată de cuvintele scriitorului.

Primul text pe care l-am tradus a fost o piesă de teatru a lui Vlad Zografi. Am lucrat un an la acest text. Zografi a citit traducerea și am lucrat apoi pe text, foarte mult, împreună. Nu a fost un profesor, dar m-a învățat să mă eliberez de clișee și de limbajul universitar.

Îmi amintesc că am acordat mult timp înjurăturilor înflorite din piesele sale, regretând precara mea experiență și/ sau sărăcia lingvistică în acest domeniu a limbii franceze. Dar Vlad, perfect francofon, nu m-a lăsat să atenuiez cuvintele sale, și a făcut foarte bine.

Iată de ce mi se pare că una dintre calitățile traducătorului este maleabilitatea.

Iar îndoiala? Poate fi considerată drept o calitate? Este necesară îndoiala, este normală? Nu am vreun răspuns, ceea ce știu este că ea mă însoțește în permanență și în toate traducerile mele. Am chiar im-

presia că este mai puternică, la fiecare nouă carte, chiar dacă experiența mea de traducător se dezvoltă. Deseori comparat cu un echilibrist, traducătorul are una dintre sarcinile cele mai delicate: unde se oprește fidelitatea sa față de text, unde începe propria sa libertate? Și în ce situații ezită traducătorul?

Această îndoială de care vă vorbesc o resimt chiar în aceste momente, gândindu-mă la cartea pe care o traduc în prezent. Editura Maurice Nadeau mi-a acordat încrederea de a traduce în limba franceză romanul reputat ca foarte dificil al lui Gheorghe Crăciun, *Pupa Russa*. Trebuie imediat precizat faptul că traducerea aceasta este un eveniment care nu te poate lăsa indiferent. Judecat ca de netradus fiindcă este de o dificultate extraordinară, acest roman beneficiază astăzi de entuziasmul și fidelitatea unui editor – Maurice Nadeau, ca și de nebunia unei traducătoare care a decis să-l traducă... iată-mă. Presiunea este cu atât mai importantă pentru mine deoarece prima traducătoare în limba franceză a lui Gheorghe Crăciun, Odile Serre, este autorul unei excelente traduceri a romanului *Compunere cu paralele inegale* (*Composition aux parallèles inégales*), traducere recompensată cu premiul Pierre-François Caillé al Societății traducătorilor francezi. Este inutil deci să vă spun că îndoielile mele devin, câteodată, adevărate angoase.

La Crăciun, personajul principal este limba română. O îndoale, o amestecă, o deortează, epuizându-i toate resursele și posibilitățile până în momentul în care, în sfârșit, ea începe să vorbească. O imensă construcție semantică sonoră. Această apropiere, mai întâi de toate, muzicală, este poate ceea ce mi permite să „avanzez” fără a fi fără încetare epuizată datorită extremei violențe a cuvintelor, imaginilor, situațiilor.

Cum bine spune Elfriede Jelinek, trebuie să „etalezi limba” pentru a-i arăta plasticitatea, maleabilitatea.

În sfârșit, ajungând la capătul etapelor pe care le-am descris, trebuie să vorbesc despre o ultimă încercare pentru un traducător, cu posibila sa rigiditate sau cu posibila sa garanție: este vorba despre relectura și corectura după prima printare. Elucidarea legată de trecerea la imprimă este bine cunoscută scriitorilor.

Este momentul în care nu mai ești sigur de nimic, nici chiar de ceea ce părea evident, atât teoretic cât și practic, momentul în care resimțim din nou, în plină figură, îndoielile pe care le depășisem; momentul în care se dovedește că regulile necesare constring prea tare pentru a fi respectate.

Pentru a concluziona, literații, traducători la timpul lor, au văzut traducerea când ca un portret (Chateaubriand), o oglindă, o regenerare (Goethe), un ecou (George Brown), o stampă ștersă a unui tablou frumos (Voltaire), un pahar perfect transparent (Gogol), o femeie frumoasă dar infidelă (Pierre d'Ablancourt), un duel cu mort (von Schlegel), o crimă (George Sand), o crimă pasională (Jean Pavans). Ea este, de asemenea, o artă susținută de către o știință (Georges Mounin) și o activitate jubilară care necesită „cântărire a cuvintelor” (Valéry Larbaud). Eu văd traducerea ca pe un ciur pentru cuvinte, traducătorul trebuind să treacă limba prin strecurătoare pentru a-i păstra doar esența pură.

(Text scris în cadrul Atelierelor FILIT pentru traducători de la Ipotești, septembrie 2015)

Ionel Teodoreanu

– Foaiie calificativă a d-lui Director de Scenă Aurel Ion Maican –

În tehnica legiurii teatrale în vigoare, foaia calificativă este o prețuire anuală a valorii celui definit prin ea. Așadar, legiuitorul a înțeles că valoarea unui element este fluctuantă, ea putând să varieze dela an la an. Astfel că mențiunea finală a unei astfel de foi nu are valabilitate indefinită, ci o valabilitate limitată la activitatea unui singur an, adică a unei singure stațiuni.

[...] O foaiie calificativă, însă, nu este numai un act oficial de critică estetică; foaia calificativă are și un scop practic, prin ea legiuitorul a urmărit să fie apreciată și utilitatea unui talent, eficiența lui față de instituția respectivă.

Din acest din urmă punct de vedere, prezenta foaiie rupe continuitatea precedentelor.

Într'adevăr, Consiliul de Administrație al Teatrului Național din Iași, sesizat fiind de o reclamațiune a actorilor împotriva D-lui Maican, a orânduit o anchetă efectuată de subsemnatul dimpreună cu Dl. Mihail Sadoveanu. Această anchetă, complectată și prin audierea D-lui Aurel I. Maican, în ședința de azi 15 Mai 1933, a avut ca rezultat următoarele constatări formulate de plenul Consiliului la procesul verbal No. 9 din 15 Mai 1933, după cum urmează:

„Consiliul având în vedere comportările abusive avute de Dl. Maican în calitate de Director de scenă, față de actori, cum sunt de pildă înjuriile aduse D-rei. N. Baci și D-lui N. Noicu, și față de următoarele artiste: D-ra Marcopol, D-ra Petrăchescu, D-ra Tăutu, este, cum sunt consemnate în declarațiile dela dosar; având în vedere demersul făcut de Dl. Maican față de subordonatul său direct redactorul Ion Sava, de-a-l

determina să nu dea directive actorilor în piesa «Surzătoarea D-nă Beudet» ale cărei repetiții le conducea Dl. Sava în scopul mărturisit de-a provoca căderea piesei; având în vedere încercarea D-lui. Maican de a determina o răzvrătire colectivă a actorilor împotriva unor hotărâri luate de Consiliul de Administrație; având în vedere unele critici aduse Direcției și Consiliului de Administrație de către Dl. Maican în fața actorilor, critici prin care urmărea să diminueze autoritatea conducătorilor teatrului față de cei conduși, creind o atmosferă de încordare și neîncredere improprie bunului mers al Instituției...”.

Din aceste constatări făcute de plenul Consiliului de Administrație într'un act oficial, rezultă ca prestigiul D-lui Maican este substanțial sdruncinat, iar autoritatea sa de conducător a artiștilor cu totul diminuată. În astfel de condiții talentul său intrinsec devine inoperant față de materialul omenesc cu care trebuie să lucreze.

Considerând în concluzii aceste două elemente:

Talentul rămas intact

Ineficiența acestui talent în mediul și circumstanțele locale, – dar calificativul care izvoarăște din proeminența talentului dar și din deficitul prestigiului adică: mulțumitor.

DIRECTOR,
Ionel Teodoreanu

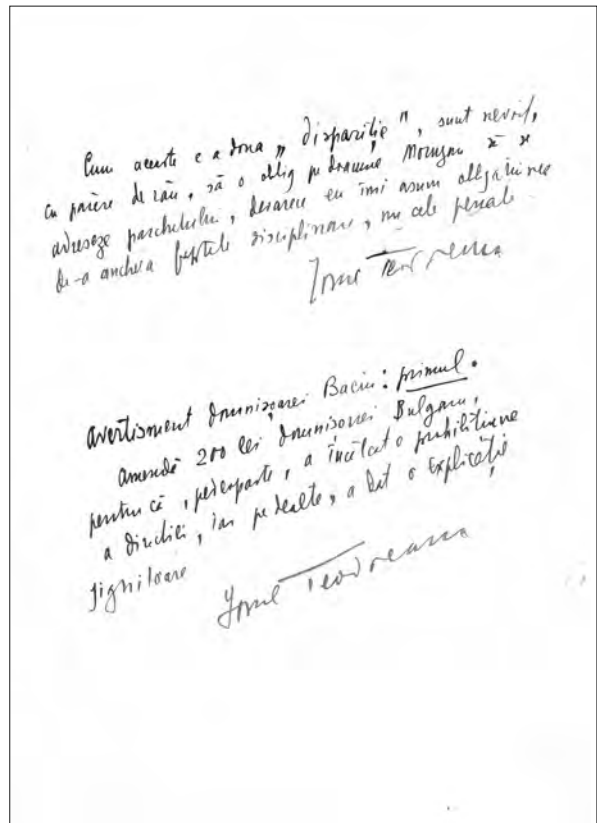
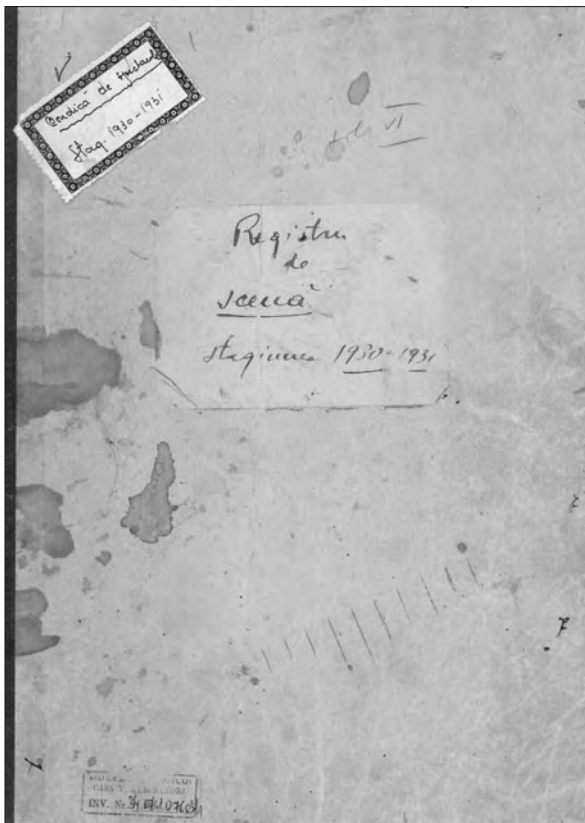
Cu ștampila Ministerului Instrucțiunii Culte și
Arte Iași * Teatrul Național

Registru de scenă (1930-1931)

În patrimoniul Colecției „Istoria teatrului românesc” se găsește un *Registru de scenă* din Stagiunea 1930-1931. Registrul are 117 pagini scrise, cu notații ale directorului Ionel Teodoreanu.

Între anii 1930-1933, Ionel Teodoreanu a deținut postul de director al Teatrului Național din Iași. Este singura funcție oficială pe care acesta a deținut-o.

„Perioada directoratului lui Ionel Teodoreanu rămâne un moment distinct, prin calitatea sa ridicată, în istoria Teatrului Național din Iași. Conștiinciozitatea exemplară și pasiunea nedezmășită, dublată de o remarcabilă competență, caracterizează în cel mai înalt grad persoana tânărului director”.

Cristinel C. POPA

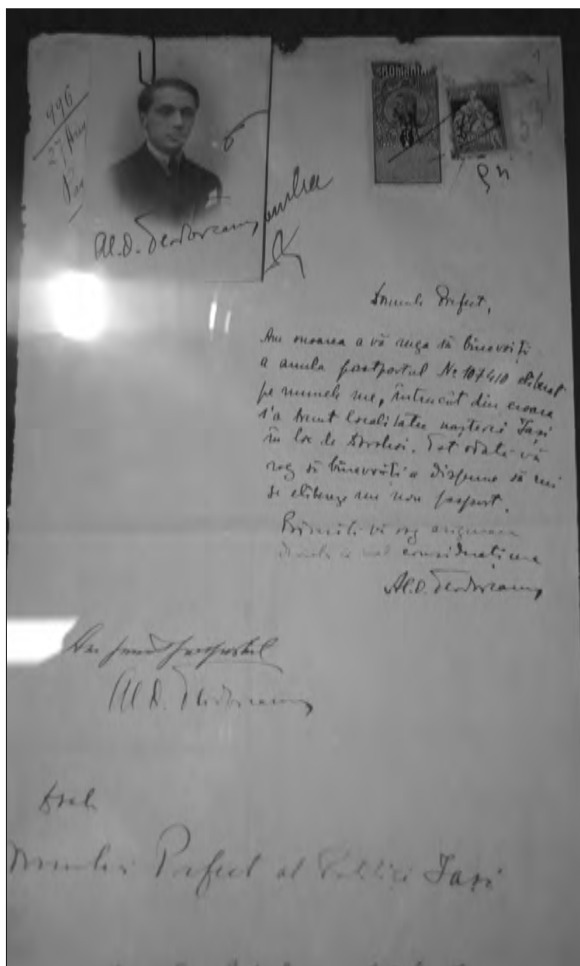
Păstorel Teodoreanu

Scoatem la iveală un document inedit! O cerere a lui Păstorel Teodoreanu de a i se înlocui pașaportul întrucât localitatea de naștere „e trecută greșit”: nu Iași, ci Dorohoi. Este vorba despre o cerere aflată la Arhivele Statului Iași și semnată Alexandru O. Teodoreanu (Păstorel)! Un act important pentru istoria literară, dar nu numai pentru ea. Documentul este adresat Domnului Prefect al Inspectoratului de Poliție Iași la data de 27 august 1936...

Este o fotografie mai puțin cunoscută, atașată cu o clamă peste hârtia completată cu cerneală violet, fotografie peste care Păstorel și-a scrijelit numele. Mai jos, se adresează șefului poliției locale scriind, destul de citeț, cu litere de mână mici:

„Domnule Prefect, am onoarea a vă ruga să binevoiți a anula pasportul Nr. 107410 eliberat pe numele meu, întrucât din eroare s’a trecut localitatea nașterii Iași în loc de Dorohoi. Totodată vă rog să binevoiți a dispune să mi se elibereze un nou pasport. Primiți vă rog asigurarea deosebitei mele considerațiuni, Al. O. Teodoreanu”.

Scurt și cuprinzător, astfel își etala Păstorel spiritul de corectitudine ce-l anima!

FOTOGRAFIA REGĂSITĂ

Capitanul de artilerie Al. O. Teodoreanu

Fotografie trimisă de Păstorel, în 1940, vărului său din București
(fotografie aflată în patrimoniul Muzeului Național al Literaturii Române Iași)

Iulian Marcel CIUBOTARU

Documente din perioada revizoratului școlar eminescian (II)

Continuăm, în cuprinsul acestui studiu documentar, prezentarea investigațiilor arhivistice din fondul Revizoratului Școlar al județului Iași, cuprinzând anii 1875 și 1876, atunci când la conducerea instituției menționate s-a aflat Mihai Eminescu. Ne-au stat în atenție, în special, documentele care poartă semnătura poetului, precum și însemnări ale acestuia. Unele dintre actele identificate în arhive au fost editate integral aici, altele, de importanță redusă, au fost înregistrate sub formă de inventar. Aceste documente nu au mai fost transcrise până acum, o parte dintre ele fiind totuși publicate, sub formă de facsimil, de către editorii operelor eminesciene. Locul unde s-a tipărit facsimilul (numai dacă este cazul) a fost indicat în dreptul fiecărui document în parte. Aceste acte întregesc, alături de altele, publicate anterior¹, faptul că cel mai spectaculos capitol al corespondenței lui Mihai Eminescu ne este oferit de epoca revizoratului școlar (1875-1876)².

*

Semnătura poetului – alături de scurte notații de natură administrativă – apare pe următoarele rezoluții / state de prezență de pe trimestrul al III-lea al anului școlar 1875 (județul Iași):

SJAN Iași, fond Revizoratul Școlar, dosar nr. 86/ 1875, f. 8: statul de prezență trimis către revizor la 10 septembrie 1875, de învățătorul școlii din comuna Ciurea, P. Ionescu (nr. 36); notația poetului: *La acta stat. de pres. trim. III 875. M. Eminescu*; publicat în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 393.

SJAN Iași, fond Revizoratul Școlar, dosar nr. 86/ 1875, f. 10: statul de prezență trimis către revizor, la 19 septembrie 1875, de învățătorul din comuna Podgoriei Copou³, V. G. Mircea (nr. 62); notația poetului: *La acta stat. de pres. trim. III a. șc. 875. M. Eminescu*; nefacsimilat în ediția de *Opere*, fără a se indica motivul („au fost omise [din dosarul nr. 86/ 1875, n.n.] două rezoluții: raportul învățătorului Vasile Mircea – Copou, și Vasile Mardare – Belcești. Rezoluțiile au același cuprins cu cele reproduse mai sus”; vezi *Opere. XVI*, p. 776).

SJAN Iași, fond Revizoratul Școlar, dosar nr. 86/ 1875, f. 13: statul de prezență trimis către revizor la 9 august 1875, de învățătorul M. Stoica din satul Icușeni, comuna Medeleni (nr. 44); notația poetului: *La acta stat. de pres. trim. III a. 875. M. Eminescu*; publicat în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 394.

SJAN Iași, fond Revizoratul Școlar, dosar nr. 86/ 1875, f. 15: o scrisoare a primarului din Medeleni (I[on] Sbârnă), trimisă revizorului la 18 septembrie 1875; notația poetului: *La acta stat. de pres. trim. III, 875. M. Eminescu*; publicat în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 395.

SJAN Iași, fond Revizoratul Școlar, dosar nr. 86/ 1875, f. 18: statul de prezență trimis la Iași de către învățătorul din Poieni, comuna Socola (A. Vasiliu), la 20 septembrie 1875 (nr. 76); notația revizorului: *La acta statelor de pres. trim. III 875. M. Eminescu*; publicat în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 396.

- SJAN Iași, fond Revizoratul Școlar, dosar nr. 86/1875, f. 20: statul de prezență trimis revizorului de către învățătorul din Tomești, Ioan Lateș, la 21 septembrie 1875 (nr. 5); notația poetului: *La acta stat. de pres. trim. III 875. M. Eminescu*; publicat în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 397.
- SJAN Iași, fond Revizoratul Școlar, dosar nr. 86/1875, f. 22: statul de prezență trimis revizorului la 14 septembrie 1875, de către învățătorul V. Tanasachi, care funcționa în comuna Bivolari, plasa Turia (nr. 65); notația poetului: *La acta st. de pres. trim. III 875. M. Eminescu*; publicat în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 398.
- SJAN Iași, fond Revizoratul Școlar, dosar nr. 86/1875, f. 24: statul de prezență trimis revizorului la 17 septembrie 1875, de către învățătorul din comuna Sculeni (nr. 27); notația poetului: *La acta statelor de pres. trim. III 875. M. Eminescu*; publicat în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 399.
- SJAN Iași, fond Revizoratul Școlar, dosar nr. 86/1875, f. 25: statul de prezență trimis revizorului la 12 septembrie 1875, de către învățătorul V. Ionescu, care funcționa la școala din Stâncă, plasa Braniște (nr. 56); notația poetului: *La acta stat. de pres. trim. III 875. M. Eminescu*; publicat în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 400.
- SJAN Iași, fond Revizoratul Școlar, dosar nr. 86/1875, f. 27: statul de prezență trimis revizorului la 15 septembrie 1875, de către învățătorul Dimitrie Negrescu, care activa la școala din comuna Bădeni⁴, plasa Bahlui (nr. 35); notația poetului: *La acta statelor de prezență trim. III 875. M. Eminescu*; publicat în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 401.
- SJAN Iași, fond Revizoratul Școlar, dosar nr. 86/1875, f. 29: statul de prezență trimis revizorului la 17 septembrie 1875, de către învățătorul V. Mardariu, care funcționa la școala din Belcești, plasa Bahlui (nr. 21); notația poetului: *La acta statelor de pres. trim. III 875. M. Eminescu*; omis intenționat în ediția de *Opere*, vol. XVI (vezi p. 776).
- SJAN Iași, fond Revizoratul Școlar, dosar nr. 86/1875, f. 31: statul de prezență trimis revizorului la 18 septembrie 1875, de către I. Ghiorghiu, învățător la școala din Hodora, comuna Belcești (nr. 74); notația poetului: *La acta stat. de pres. trim. III 875. M. Eminescu*; publicat în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 402.
- SJAN Iași, fond Revizoratul Școlar, dosar nr. 86/1875, f. 33: statul de prezență trimis revizorului la 24 septembrie 1875, de către Răducanu Bănișor, învățător în comuna Brăești, plasa Cârliștura (nr. 56); notația poetului: *La acta statelor de prezență, trim. III 875*; publicat în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 403; deși semnătura poetului lipsește de pe acest document, ea a fost transcrisă în *Opere. XVI*, p. 403.
- SJAN Iași, fond Revizoratul Școlar, dosar nr. 86/1875, f. 35: statul de prezență trimis revizorului la 10 septembrie 1875, de către Dimitrie Dăscălescu, învățător la școala din Cotnari (nr. 47); notația poetului: *La acta stat. de pres. 875, trim. III, M. Eminescu*; publicat în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 404.
- SJAN Iași, fond Revizoratul Școlar, dosar nr. 86/1875, f. 37: statul de prezență trimis revizorului la 9 septembrie 1875, de către Emanoil Tanassachi, învățător la Cârjoaia, comuna Cotnari, plasa Bahlui (nr. 3); notația poetului: *La acta stat. de pres. trim. III 875. M. Eminescu*; publicat în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 405.
- SJAN Iași, fond Revizoratul Școlar, dosar nr. 86/1875, f. 39: statul de prezență trimis revizorului la 15 / 27 septembrie 1875, de către Ioan

- Georgescu, învățător la școlile din Erbiceni și Totoești, comuna Podul Iloaiei, plasa Bahlui (nr. 87); notația poetului: *La acta stat. de pres. trim. III 875. M. Eminescu*; publicat în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 406.
- SJAN Iași, fond Revizoratul Școlar, dosar nr. 86/1875, f. 41: statul de prezență trimis revizorului la 14 / 26 septembrie 1875, de către Vasile Lohan, învățător la școala din comuna Podul Iloaiei (nr. 103); notația poetului: *La acta statelor de pres. trim. III 875. M. Eminescu*; publicat în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 407 (în transcrierea însemnării lui Eminescu s-a strecurat o mică inadvertență: termenul *statelor* a fost redat abreviat (*stat.*), deși Eminescu l-a scris în întregime).
- SJAN Iași, fond Revizoratul Școlar, dosar nr. 86/1875, f. 43: statul de prezență trimis revizorului la 13 septembrie 1875, de către A. Silvestru, învățător la școala din comuna Podul Iloaiei (nr. 72); notația poetului: *La acta stat. de pres. trim. III 875. M. Eminescu*; publicat în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 408.
- SJAN Iași, fond Revizoratul Școlar, dosar nr. 86/1875, f. 45: statul de prezență trimis revizorului la 10 septembrie 1875, de către Anastasie Andriescu, învățător în satul Sinești, plasa Cârlișuța (nr. 64); notația poetului: *La dos. statelor de prezență, trim. III 875. M. Eminescu*; publicat în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 409 (în transcrierea însemnării lui Eminescu s-a strecurat o mică inadvertență: termenul *dos.* a fost citit *acta*).
- SJAN Iași, fond Revizoratul Școlar, dosar nr. 86/1875, f. 47: statul de prezență trimis revizorului la 23 septembrie 1875, de către Mihail Ghidionescu, învățător la școala din comuna Miroszlava, târgușorul Galata, plasa Stavnic (nr. 36); notația poetului: *La acta stat. de pres. trim. III 875. M. Eminescu*; publicat în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 410.
- SJAN Iași, fond Revizoratul Școlar, dosar nr. 86/1875, f. 49: statul de prezență trimis revizorului la 17 septembrie 1875, de către Miron Lupescu, învățător la școala din Găureni, comuna Miroszlava, plasa Stavnic (nr. 63); notația poetului: *La acta stat. de pres. trim. III 875. M. Eminescu*; publicat în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 411.
- SJAN Iași, fond Revizoratul Școlar, dosar nr. 86/1875, f. 51: statul de prezență trimis revizorului la 16 septembrie 1875, de către primarul comunei Popești (nr. 1101), pentru învățătorul din localitate; notația poetului: *La acta stat. de pres. trim. III 875. M. Eminescu*; publicat în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 412, redând vechea paginație a dosarului (f. 50, vezi p. 413).
- SJAN Iași, fond Revizoratul Școlar, dosar nr. 86/1875, f. 53: statul de prezență trimis revizorului la 11 septembrie 1875, de către autoritățile din comuna Voinești, pentru învățătorul din localitate, Gheorghe Dimitriu (nr. 1156); notația poetului: *La acta statelor de pres. trim. III 875. M. Eminescu*; publicat în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 413.

*

Dosarul nr. 87/1875 cuprinde scrisorile învățătorilor din județul Iași, care îl informează pe revizor despre deschiderea anului școlar, precum și despre alte aspecte de natură administrativă. Astfel, învățătorul P. Ionescu de la școala din satul Ciurea, a trimis revizorului, la 2 / 14 septembrie 1875, un tabel statistic privitor la starea instrucțiunii școlare primare din comuna unde activa ca pedagog (f. 1-2, nr. 35), document pe care Eminescu l-a primit, l-a citit și a făcut o scurtă însemnare pe el cu privire la dosarul

în care trebuia încadrat (*la acta deschid. școalelor, a. 1875 / 76, M. Eminescu*)⁵. Același învățător a expediat o altă scrisoare revizorului, datată tot 2 / 14 septembrie 1875, în cuprinsul căreia a precizat: *În ziua de întâi septembrie curent s-au început prelegerile la această școală, după ce mai întâi s-a săvârșit ceremonia sfințirii apei* (f. 3). Și pe acest document Eminescu a notat obișnuitele însemnări: *la acta deschiderei școalelor, a. 1875 / 76, M. Eminescu*⁶.

Învățătorul din Cristești (plasa Braniște) – Neculai Ștefaniu – a informat autoritățile ieșene despre faptul că Tabloul Statistic nu s-a putut trimite mai devreme de 15 septembrie 1875 (data trimiterii scrisorii), *din cauză că nu s-a deschis cursul la 1 septembrie, ci acum, la 15, fiindcă Primăria nu a făcut reparațiunea cuvenită localului de școală și nici nu mi-au comunicat lista de nr. copiilor [cu drept de a, n.n.] frecvența școala până în ziua de 15* (f. 4). Revizorul a primit și citit documentul, notând în partea dreaptă (sus) a paginii: *la acta deschiderei școalelor, 1875 / 76, M. Eminescu*⁷.

Un *Tablou statistic de starea Instrucțiunii Școalei primare de băieți din comuna Cristești, cotuna Hulboca* a înaintat autorităților ieșene, în septembrie 1875, învățătorul Gh. Zaharescu, care funcționa ca pedagog la școala mai sus numită. Misiva în cauză se păstrează în același loc cu celelalte despre care a fost vorba până acum, conținând următoarea însemnare a lui Eminescu: *la dosarul deschiderei școal., a. șc. 1875 / 76. M. Eminescu* (f. 6)⁸.

Deși deschiderea anului școlar a fost programată, în anul 1875, pentru ziua de 1 septembrie, acest fapt nu a fost respectat în toate unitățile de învățământ din județul Iași. Învățătorul A. Vassiliu a informat Revizoratul că la școala din Poieni, comuna Socola, cursurile s-au deschis la 2 a curentei luni și s-au început prelegerile tot în localul cel vechi. Și pe acest document Eminescu a notat obișnuitele însemnări: *la acta*

deschiderei școalelor, a. șc. 1875 / 76, M. Eminescu (f. 8)⁹. În schimb, învățătorul M. Lazăr a informat că, la școala din satul Cârniceni, cursurile s-au deschis *în întâiu a prezentei luni septembrie*. Primind epistola, revizorul a notat: *la acta deschiderei școalelor, a. 1875 / 76, M. Eminescu* (f. 9)¹⁰.

Misiva învățătorului din Grigorieni, referitoare la același aspect, merită redată în întregime:

România

Școala publică primară rurală din Târgușiorul Grigorieni, comuna Hermeziu, plasa Curia, judeciul Iași
Nr. 71

1875, septembrie în 11 / 23 zile
Domnule Revisore!

Anexată de aceasta cu tot respectul am onoarea a Vă prezenta procesul-verbal încheiat de comitetul școlar la redeschiderea școalei pentru anul școlar 1875 / 76, serbare care a avut loc în ziua de zece a curentei, întrucât abia acum s-a terminat întrucâtva reparația localului de școală, cari a mobilierului nici s-a pregetat a se repara, fiindcă lipsesc fonduri budgetare. Cu toate acestea, dacă ar fi bunăvoință, am recolta. Prin urmare, vin a Vă ruga, Domnule revisore, să binevoiți a stăruii la autoritățile competente de a se ameliora starea localului, care se găsește tot după cum îl cunoașteți din raportul nr. [rămas liber, n.n.], nefăcându-se nicio ameliorare, asemenea mobilierului, pe lângă că este insuficient, dar și cât este se află în stare degradată. Școala are necesitate încă de următoarele obiecte:

1. *Trei tabele pentru lucrarea la aritmetică și calcul*
2. *Una icoană, care nu există nicum*
3. *Una masă cu scaunul ei pentru cancelarie*
4. *Una catedră cu scaunul ei, care asemenea nu există*
5. *Patru hărți, adică Europa, Mapamundu, Oceania și Dacia*
6. *Una tabelă vopsită cu firma școalei*

7. Un număr de 1600 avertismente imprimate pentru aplicare de amendă conform art. 36 din Legea Instrucțiunii

8. Un număr de 25 de coale atestate imprimate, care de asemenea nu există

9. Un număr de trei bănci cel puțin și repararea a o parte din aceste prezente

Precum vedeți, Domnule Revisore, toate acestea sunt de mare necesitate, din lipsa căroră subsemnatul este pus în pozițiune critică, încât toate ostenele și sârguința îmi este în zadar.

Binevroiți, Domnule Revisore, a primi asigurarea deosebitei mele considerații.

Învățător, L. Andriescu

Domniei Sale,

Domnului Revizor școlar pe județele Iași și Vaslui

În partea dreaptă sus, Eminescu a notat:

La acta deschiderii școalelor, 1875 / 76. M. Eminescu

ȘJAN Iași, fond Revizoratul Școlar, dosar nr. 87/ 1875, f. 11^v, publicată în facsimil (doar prima pagină), în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 425.

Alăturat acestei scrisori se află procesul-verbal în cuprinsul căruia este descrisă festivitatea deschiderii școlii din Grigorieni și sunt amintite principalele momente ale evenimentului. Mai întâi s-au rostit *rugăciunile relative la sântirea apei*; apoi, *Domnul învățător, dând lectură înaintea noastră și a tuturor elevilor articolelor din lege și regulamentului relativ la obligativitate, a ținut un mic discurs bine simțit, prin care le-au arătat foloasele ce dobândește omul din învățatură, terminând prin a le dori bună-aplicațiune și [in]delegență, virtute cu care orice om ese cu bine în toate afacerile sale* (f. 12).

Un raport asemănător, inclusiv în ceea ce privește formularea ideilor, a fost trimis la 1 septembrie 1875

și de către învățătorul școlii primare rurale din comunei Hermeziu, C. Georgeanu (vezi f. 13-14). Și pe acest document Eminescu a notat: *La acta deschiderii școalelor, anul 1875 / 76. M. Eminescu* (f. 13, dreapta sus)¹¹.

La Stâncă, plasa Braniște, acolo unde funcționa ca învățător V. Ionescu, deși cursurile s-au deschis la 1 septembrie, problema cea mai acută privea numărul elevilor care participau la procesul educativ: *[școala] este frecventată până în prezent de vro 8 până la 10 elevi pe zi, din cauza interesului străngerii produselor ceriale, ce nu s-a mântuit încă. Același învățător se plângea și de faptul că: Reparațiunea localului încă nu s-a făcut, din cauza întârzierii aprobării creditului ce a regulat Primăria locală pentru asemenea reparațiune și care abea acum a venit cuvenita aprobare* (f. 15). Revizorul a făcut notații și pe acest document: *La acta deschiderii școalelor, a. șc. 875 / 76. M. Eminescu* (f. 15)¹².

Filele 16-17 din dosarul 87 cuprind tabelul statistic privitor la starea instrucțiunii din satul Bădeni, trimis revizorului la 15 septembrie 1875. Deși numele comunei este redat de învățător sub forma *Bădeni*, Eminescu a notat pe scrisoarea pedagogului (f. 16¹³) următoarele: *comuna Scobinți*, ceea ce arată că această din urmă localitate devenise centru administrativ, în defavoarea satului Bădeni, încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Însemnarea poetului de pe acest document este următoarea: *La acta deschiderii școalelor, a. șc. 875 / 76. M. Eminescu*. Același învățător din Bădeni a mai informat Revizoratul că *școala din această cotună s-a deschis astăzi, de la 1 / 13 septembrie*, act pe care poetul a notat: *La dos. deschid. școalelor, a. 875 / 76. M. Eminescu* (f. 18¹⁴). În aceeași perioadă, la 6 septembrie 1875, și învățătorul Ioan Ghiorghiu a trimis revizorului o scrisoare, alături de un tablou statistic, înformându-l despre starea

învățămintului din satul Hodora, comuna Belcești (vezi f. 19-20¹⁵). La f. 19 poetul a notat: *La acta deschid. școal. a. șc. 875 / 76. M. Eminescu.*

Aceleași documente au mai fost trimise la Iași și de către:

Dimitrie Dăscălescu, învățător în comuna Cotnari, 13 septembrie 1875, nr. 49 (vezi f. 21-22); notația revizorului: *La acta deschiderei școalelor, 875 / 76. M. Eminescu*¹⁶

Emanoil Tanasachi, învățător la Cârjoaia, comuna Cotnari, 15 septembrie 1875, nr. 5 (vezi f. 23-24¹⁷); notația revizorului: *La acta deschiderei școalelor, a. șc. 875 / 76. M. Eminescu*

G. Mihăeș, învățător la Ceplenița, plasa Bahlui, 5 / 17 septembrie 1875 (vezi f. 25¹⁸); notația revizorului: *La dosariul deschiderei școalelor. a. șc. 1875 / 76. M. Eminescu*

Christe A. Karakasch, director al unui institut privat din Iași, 16 septembrie 1875 (vezi f. 26-27¹⁹); notația revizorului: *La acta deschid. școalelor, a. șc. 875 / 76. M. Eminescu*

N. Șteffaniu, învățător la Cristești, comuna Bosia, 28 noiembrie 1875, nr. 24 (vezi f. 28-29); acest document nu cuprinde însemnări ale revizorului.

Ioan Lateș, învățător la Tomești, 25 septembrie 1875, nr. 7: *în luna curentă, această școală a fost nefavorabil frecventată, încât numai în săptămâna expirată au vizitat școala 2 copii, precum și în zilele de 23 și 24 s-au prezentat câte 2 copii* (vezi f. 30); notația revizorului: *La dosariul știrilor statistice, jud. Iași. M. Eminescu*

Elena Bardassaru, învățătoare în comuna Socola, 23 septembrie 1875, nr. 38 (vezi f. 31-32²⁰); notația revizorului: *La dosariul știrilor statistice, jud. Iași. M. Eminescu.*

Același dosar (nr. 87) mai are în componența sa un număr de 24 file, cuprinzând scrisori și tabele statistice ale învățătorilor din județul Iași trimise revizorului școlar, însă aceste documente nu au fost semnate de Eminescu. Cele mai multe dintre ele se referă la absenteismul ridicat din cadrul unităților școlare în primul trimestru al anului școlar 1875 / 1876. Deși nu au fost semnate de poet, cele 24 de file sunt importante, întrucât au fost redactate în perioada revizoratului școlar eminescian. Numele învățătorilor și școlile unde activau aceștia sunt enumerate, succint, în cele ce urmează:

Ioan Gheorghiu, învățător în satul Hodora, comuna Belcești, 29 septembrie 1875, nr. 78: *școala aceasta a [fost] frecventată neregulat din cauza epidemiei coriului* (vezi f. 33); 1 noiembrie 1875, nr. 85 (vezi f. 42); 30 noiembrie 1875, nr. 93 (vezi f. 48-49);

Emanoil Tanasachi, învățător la Cârjoaia, comuna Cotnari, 1 octombrie 1875, nr. 9 (vezi f. 34); 1 noiembrie 1875, nr. 15 (vezi f. 37); 30 noiembrie 1875, nr. 21 (vezi f. 43); 30 noiembrie 1875, nr. 25 (f. 44-45);

Alexandru Popovici, învățător la Mogoșești, comuna Bodești, 29 septembrie 1875, nr. 37 (vezi f. 35);

Dimitrie Dăscălescu, învățător la Cotnari, 1 octombrie 1875, nr. 57 (vezi f. 36); 1 noiembrie 1875, nr. 66 (vezi f. 38); 1 decembrie 1875, nr. 69 (vezi f. 52); 1 decembrie 1875, nr. 70 (vezi f. 53-54);

Alexandru Zavlosche, învățător la Comarna, comuna Tomești, 30 septembrie 1875, nr. 55 (vezi f. 39-40);

G. Costișianu, învățător la Cucuteni, plasa Stavnic, 29 septembrie 1875, nr. 34 (vezi f. 41);

Dimitrie Negrescu, învățător la Bădeni, comuna Scobinți, 1 decembrie 1875, nr. 47 (vezi f. 46-47);

P. Ionescu, învățător la Ciurea, plasa Codru, 1 decembrie 1875, nr. 75 (vezi f. 50-51);

Christe A. Karakasch, director al unui institut privat din Iași, 15 decembrie 1875, nr. 68 (vezi f. 55-56).

*

Edităm în continuare o serie de scrisori primite de Mihai Eminescu de la învățătorii satelor din județul Iași, documente care se păstrează la SJAN Iași, fondul Revizoratului Școlar, dosarul nr. 92 / 1875. Precizăm că în cuprinsul aceluiași dosar se păstrează și alte misive, rapoarte, cereri ale pedagogilor adresate revizorului școlar, însă noi le-am selectat pentru editare doar pe cele care sunt semnate în original sau cuprind însemnări ale lui Eminescu, în acest fel având certitudinea că poetul însuși a citit actele respective, având știință despre starea învățământului rural din vremea sa.

I

Scrisoarea învățătorului Th. Dimitriu de la școala din Dumești, trimisă revizorului la 18 septembrie 1875 – SJAN Iași, fondul Revizoratului Școlar, d. 92 / 1875, f. 1, nefacsimilată în *Opere. XVI*.

18 septembrie [1]875

Ștampila comunei Păușești, plasa Cârlișura

Nr. 106

Domnule Revisore!

Subsemnatul, învățător al școlii primare rurale din comuna Dumești, plasa Cârlișura, județul Iași, respectuos vin prin aceasta a vă ruga să binevoiți de a numeriza și sigila prezentul registru de inspecțiunea persoanelor în drept de a inspecta școala din zisa comună, conform art[icolelor] 80 și 81 din Legea Instrucțiunii.

Primiți asigurarea respectuoaselor mele considerațiuni.

Învățător, Th. Dimitriu

D[omniei] Sale, Domnului revizor școlar al jud. Iași

În partea dreaptă sus, Eminescu a notat:

Se va inapoia registrul cu sigiliul aplicat. Acta cor[espondenței] cu școalele din jud. Iași, M. Eminescu

II

Scrisoarea învățătorului Vasile Tanasachi din comuna Bivolari, trimisă revizorului la 1 septembrie 1875 – SJAN Iași, fondul Revizoratului Școlar, d. 92 / 1875, f. 2, publicată în facsimil, în *Eminescu, Opere. XVI*, p. 443.

Ștampila comunei Bivolari²¹

Nr. 59

1875, septembrie 1

Domnule Revisor!

Prin raportul nr. 55 din 8 august 1875, v-am recomandat pe Dl. Ioan Ionescu de a-l instala de suplitor la această școală; subsemnatul, vă roagă de a nu întârzia instalarea lui, fiindcă întâmplin dificultăți cu clasele ce le-am deschis de la 1 septembrie anul curent.

Primiți, Domnule Revisor, asigurarea profundului respect ce vă conserv.

Învățător, V. Tanasachi

Domniei Sale,

Domnului Revisor școlar [al] circumscripției de Iași, M. Eminescu

În partea dreaptă sus, Eminescu a notat:

La acta corespondenței cu învățătorii din jud. Iași; s-a răspuns, M. Eminescu

III

Scrisoarea învățătorului M. Lazăr din Cârniceni, trimisă revizorului la 5 august 1875 – SJAN Iași, fon-

dul Revizoratului Școlar, d. 92 / 1875, f. 4, publicată în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 444.

România

Școala primară rurală din comuna Cârniceni

Nr. 60

1875, august 5

Domnule Revisor!

Subsemnatul, cu onoare vin a vă recomanda pe tânărul Vestale Nicolai, absolvent de cursul primar de patru clase în Iași, după atestatul ce îl posedă, precum și un act de promoțiune de clasa I de la Gimnasiul „Ștefan cel Mare”, spre a binevoi a-l numi ca adjutor provisor la școala din comuna Cârniceni, plasa Turia, acest județ, pe lângă [sub]semnatul, în locul Dlui Gh. Troia, retras de la acest post pentru necapacitate.

Binevoiți a primi, Domnule Revisore, asigurarea [de]osebitei mele considerații ce vă conserv.

Învățător, M. Lazăr

Domniei Sale,

Domnului Revisor școlar al județului Iași

În partea dreaptă sus, Eminescu a notat:

Dnul Vestali Neculai posedă atestat de patru clase primare cu media generală șase, nr. 32 din [1]871. Școala din Sărărie / Act de promoțiune în cl[asa a] II[-a] gim[nazială]. Media generală 4,35 / corigent la limba română (Gimnasiul „Ștefan cel Mare”, nr. 45 / [1]874 / 75. Dosariul coresp. cu școalele din jud. Iași. M. Eminescu

IV

Scrisoarea învățătorului din Costuleni, comuna Prisecani, trimisă revizorului la 7 august 1875 – SJAN Iași, fondul Revizoratului Școlar, d. 92 / 1875, f. 5, publicată în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 445.

România

Înv. Școalei din cotuna Costuleni, com. Prisecani, pl. Braniște, jud. Iași

Nr. 19

1875, august 7

Domnule Revizore!

Subsemnatul are onoare a vă supune la cunoștința Dv. că școala din astă cotună este incendiată încă din anul expirat, pentru care s-a prevăzut în bugetul comunei pe anul curent vro 700 fr. pentru reparația acestei școli, dar, cu toate acestea, văd că până acum nu s-a luat nicio măsură de nimenea în privința aceasta; pentru care vă rog să binevoiți a regula ce veți crede de cuviință spre a nu se întârzie cu asemenea reparație.

Primiți, Vă rog, Dle Revizor, asigurarea profundului meu respect ce Vi-l conserv.

Învățător, [urmează semnătura acestuia]

Domniei Sale,

Domnului Revisor școlar al județului Iași

În partea dreaptă sus, Eminescu a notat:

S-au făcut pașii conveniți. La dos. coresp. cu școalele din jud. Iași. M. Eminescu

V

Scrisoarea învățătorului și preotului A. Romano din Măcărești, trimisă revizorului la 24 august 1875 – SJAN Iași, fondul Revizoratului Școlar, d. 92 / 1875, f. 6^{lv}, publicată în facsimil (doar prima pagină), în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 446.

1875, august 24

Nr. 26

Domnule Revisore!

Prin rapoartele nr. 2, 5, 23 s-a arătat toată starea acestei școli din această cotună Măcărești și fiindcă urmează mare necesitate vi se arată earăș și anume: localul e cu totul discoperit și plouă în el, ferestrele sunt

stricate, băncile sunt foarte stricate, nefiind reparate niciodată de când s-au făcut; tablă școala nu are deloc; am chinuit copiii anul acesta pe place și hârtie, lucru netolerat de Lege; lemne pentru încălzirea școalei nu-s, servitori nu, reparația școalei nu, întreținerea școalei nu, nici salariul de învățătoriu nu, cu un cuvânt absolut nimica, fiindcă pentru această școală consiliul comunal la facirea budgetului au prevăzut numai [pentru] cele 2 școale cheltuielile necesare, eară pe asta a lăsat-o ca uitată, ca [și] cum nici nu ar fi fost de loc; aceasta nu o înțeleg cum s-a făcut din partea consiliului comunal. Pe așa considerente, Dle Revisore, vin a vă ruga să binevoiți a mijloci, prin autoritățile competente, ca Dl Primar, cel puțin să deschidă un credit pentru această școală și să facă reparația necesară, ca la întâiu a lunii viitoare să se înceapă cursul învățământului, căci școala, precum am zis mai sus, se află în starea cea mai diplorabilă, căci altfelu cursul învățământului nu se poate începi și Instrucțiunea va suferi și timpul se va pierde în zadar.

Sper, Dle Revisore, că răspunderea nu mă va privi pe mine, ci pe persoana în drept, de la care depinde materialul școalei (Primarile), fiindcă astă iarnă am întreținut eu școală 1 ½ lună cu lemni și servitoriu meu, dispre cari am rămas păgubaș.

Primiți, Dle Revisore, încredințarea [de]osebitei mele considerații.

Învățător, A. Romano – Preot

Dlui Revisor școlar, [al] școlilor din jud. Iași

În partea dreaptă sus, pe prima pagină, Eminescu a notat:

La dos. coresp. cu școalele din jud. Iași. M. Eminescu

VI

Scrisoarea învățătorului Vasile Lohan din Podul Iloaiei, trimisă revizorului la 28 / 9 august

1875 – SJAN Iași, fondul Revizoratului Școlar, d. 92 / 1875, f. 7, publicată în facsimil, în Eminescu, Opere. XVI, p. 447.

Ștampila Școlii publice din Podul Iloaiei, județul Iași

Nr. 94

1875, august 28 / 9

Domnule Revizor!

Fiind timp foarte scurt până la deschiderea claselor, Vă rog binevoiți de a-mi recomanda cărțile didactice ce trebuie introduse în toate clasele, pentru ca și eu să pot recomanda elevilor astei școli, pentru a și le procura.

Primiți, Vă rog, Dle Revisore, încredințarea de stimă ce Vă conserv.

Învățător, V. Lohan

Domniei Sale,

Domnului Revizore școlar al judeciului Iași

În partea dreaptă sus, Eminescu a notat:

La acta coresp. cu învățătorii rurali din jud. Iasi. M. Eminescu

VII

Scrisoarea învățătorului din Sculeni, trimisă revizorului la 1 septembrie 1875 – SJAN Iași, fondul Revizoratului Școlar, d. 92 / 1875, f. 8^{fv}, publicată în facsimil (doar prima pagină), în Eminescu, Opere. XVI, p. 448.

1875, septembrie 1

România

Învățătorul Târgului Sculeni

Nr. 26

Domnule Revisore!

Fiindcă este instituită o comisiune care să examineze cărțile cele mai metodice didactice, spre a fi in-

troduse în școale și fiindcă până acum au fost întrebuințate diferite cărți în propunerea lecțiilor; apoi, spre a se stabili o uniformitate de cărți în toate școlile, Vă rog să binevoiți a ne da lămurirea ce anume cărți sunt bune de introdus, știind că până acum au fost întrebuințate cărțile următoare:

Clasa I: **Metoda nouă** de Grigorescu et [alii]²²;
Lectură de Petrine (?)

Clasa II: **Catehismul omul creștin** de Codrescu²³;
Gramatica de Măcărescu²⁴; **Geografia** de Galliu

Clasa III: **Catehismul omul creștin** de Codrescu;
Istoria sacră de Petroniu; **Gramatica** de Măcărescu;
Geografia de Galliu și Vlădescu

Istoria românilor de Urechia

Clasa IV: **Istoria sacră** de Petroniu; **Ist[oria] românilor** de V. A. Urechia; **Geografia generală** de Vlădescu; **Gramatica** de Măcărescu; **Carte de lectură** de Petrine

Primiți, Vă rog, Dle Revisore, încuviințarea prea [de]osebitei mele considerații.

Învățător, [urmează semnătura acestuia]

Domniei Sale,

Domnului Revisor școlar [al] jud. Iași

În partea dreaptă sus, pe prima pagină, Eminescu a notat:

La acta corespondenței cu învățătorii din jud. Iași. Se va răspunde Dlui învățătoriu, M. Eminescu

VIII

Scrisoarea învățătorului Vasile Tanasachi din Bivolari, trimisă revizorului la 22 septembrie 1875 – SJAN Iași, fondul Revizoratului Școlar, d. 92 / 1875, f. 9, publicată în facsimil, în Eminescu, Opere. XVI, p. 449.

Nr. 74

1875, sept. 22

Domnule Revizore!

Subsemnatul Vă roagă, acum, a tria oară: instalați de ajutor la școala din Bivolari pe Ioan Ionescu, fiindcă este greu scrisului a fi singur și nici comuna nu vrea a-i plăti soldul prevăzut în budget până nu va fi recunoscut și de Dvoastră, pentru care V-am scris prin raporturile nr. 55 din 8 august și 59 din 1 septembrie.

Primiți, Domnule Revisore, asigurarea profundului respect ce vă conserv.

Învățător, V. Tanasachi

Domniei Sale,

Domnului Revisor școlar M. Eminescu

În partea dreaptă sus, Eminescu a notat:

Înainte de a se numi un suplinitor, trebuie ca acest revizorat să vadă actele candidatului în cestiune. La acta corespondenței cu școlile din jud. Iași, M. Eminescu

IX

Scrisoarea învățătorului Vasile Lohan din comuna Podul Iloaiei, trimisă revizorului la 6 / 18 septembrie 1875 – SJAN Iași, fondul Revizoratului Școlar, d. 92 / 1875, f. 10, nefacsimilată (omisă cu bună știință, vezi p. 781) în Opere. XVI.

Ștampila Școlii publice din Podul Iloaiei

Nr. 99

1875, septembrie 6 / 18 zile

Domnule Revisor!

Am onoarea de a Vă ruga să binevoiți de a-mi da rezultatul adresei nr. 94, relativ la cărțile ce trebuie introduse în școală.

Primiți, Vă rog, Domnule Revisore, încrederea de stimă ce vă conserv.

Învățător, V. Lohan

Domniei Sale,

Domnului Revisor școlar al judeciului Iași

În partea dreaptă sus, Eminescu a notat:

La acta coresp. cu învățătorii din jud. Iași, M. Eminescu

X

Scrisoarea învățătorului din comuna Cucuteni, trimisă revizorului la 1 / 12 septembrie 1875 – SJAN Iași, fondul Revizoratului Școlar, d. 92 / 1875, f. 11, publicată în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 450.

Ștampila Școlii rurale din comuna Cucuteni

Nr. 31

1875, septembrie 1 / 12

Domnule Revisore!

Cu respect vă referез că școala nu s-a putut deschide și aceasta numai din neîngrijirea Domnului Primar respectiv, căci n-a făcut reparația și obiectele necesare școlii, precum: învălirea pentru apărarea localului școlii, ce e cu desăvârșire stricat, repararea pe dinlăuntru și afară a pereților, facirea a 5 bănci, adică 3 din nou și 2 din acele vechi, ce sunt stricate așa de tare încât astăzi școala nu mai are nicio bancă, facirea a câtorva ferestre la sala de studiu, cumpărarea a 5 hărți – care acestea s-au prevăzut și prin raportul nr. 25 din 30 iunie a.c. La primăria respectivă am făcut mai multe ceriri, însă văz că până în present nu s-a realizat nimica, pentru care Vă rog, Dle Revisore, a regula ce veți găsi de cuviință.

Primiți, Vă rog, Dle Revisor, respectul ce Vi-l conserv.

Învățător, [urmează semnătura acestuia]

D. Salle,

Dlui Revisore școlar al jud. Iași

În partea dreaptă sus, Eminescu a notat:

La acta coresp. cu școlile din jud. Iași. S-au luat măsurile convenite, M. Eminescu

XI

Scrisoarea învățătorului M. Lupescu din Găureni, comuna Miroslava, trimisă revizorului la 24 septembrie 1875 – SJAN Iași, fondul Revizoratului Școlar, d. 92 / 1875, f. 12^{fv}, publicată în facsimil (doar prima pagină), în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 451.

Ștampila Școlii publice din comuna Miroslava

Nr. 68

1875, septem[brie] 24

Dle Revisore!

Respectuos vă supun la cunoștiința Dvs că la școala din căt[una] Găureni, com. Miroslava, plasa Stavnic, jud. Iașsy, nu s-a început cursul învățaturii din cauză că copiii nu urmează la școală deloc, deși s-a făcut cunoscut Primăriei respective încă de la 11 a curentei ca să facă învățare tuturor părinților acelor copii, ca în ziua de 15 a curentei să se presinte la școală împreună cu copiii, când are a se deschide școala și a se începe cursul învățaturii, dar de atunci și până acum nu s-au prezentat copiii la școală pentru a se putea începe cursul. Asemenea, am făcut rugămintele Primăriei respective ca să trimită școlii lemne pentru internat, obiectele trebuitoare a toți elevilor din internat cât și [din] școală, precum și lista pentru copiii care au devenit la etate de 8 ani, însă toate au fost în zadar, căci nimic din cele citate nu s-au făcut. De aceea, Vă rog și pe Dvs ca să binevoiți a regula cele de cuviință.

Primiți, Vă rog, Domnule Revisore, asigurările considerației mele.

Învățător, M. Lupescu

Dsale,

Dlui Revisore școlar al circumscripției de Iași

În partea dreaptă sus, Eminescu a notat:

La dosariul corespondenței cu școlile din jud. Iași. M. Eminescu

XII

Scrisoarea învățătorului V. Tanasachi de la școala din comuna Bivolari, trimisă revizorului la 12 decembrie 1875 – SJAN Iași, fondul Revizoratului Școlar, d. 92 / 1875, f. 23, publicată în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 452.

Ștampila școlii din comuna Bivolari

Nr. 111

1875, decembrie 12

Domnule Revisore!

Anexat de aceasta vă comunic un proces-verbal închiet asupra învățătorilor din cotunele: Șipote și Andrieșeni, conform însărcinării impuse de Dvs prin adresa nr. 301 din 1 decembrie anul curent, în care veți vedea cele menționate prin citatul proces și veți constata care este culpabilul ce a neglijat asupra instrucției²⁵.

Învățător, V. Tanasachi

Domniei Sale,

Domnului Revisor școlar M. Eminescu, Iași

În partea dreaptă sus, Eminescu a notat:

V. adr. nr. 331, M. Eminescu

XIII

Scrisoarea învățătorului din comuna Borșa, trimisă revizorului la 23 octombrie 1875 – SJAN Iași, fondul Revizoratului Școlar, d. 92 / 1875, f. 28^{iv}, publicată în facsimil (doar prima pagină), în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 453

Ștampila școlii din comuna Borșa

1875, octombrie 23

Domnule Revisore!

În ziua de 23 octombrie fiind la Iassy, Dvoastră mi-ați spus că școala din cotuna Borșa a rămas recunoscută de stat ca și în trecut, la 25 am venit la Vlădeni, unde e reședința comunei, vestind și onor. Primariu

despre cele spuse de Dvoastră. Cu toate cele spuse de mine Dlui Primar, [acesta] nu recunoaște în budgetul anului viitor nici salariu pentru învățător, nici local, servitori, lemne, nici alte cheltuieli prevăzute în budgetul anului present pentru școala din cotuna Borșa.

Dle Revisore, școala din Borșa e înființată din anul 1865, în care timp a funcționat necondiționat până în present; au absolvit cu succes bun clasele elementare mai mulți tineri după cum probează actele școliei.

Mi se pare, Dle Revisore, că tot ceea ce onor. Minister înființază și aprobă rămâne sfânt și Dnii Primari nu sunt în drept a le desființa, ci mai vârtos a le întări. De aceea dară, Dle Revisore, vin plecat prin aceasta a Vă ruga ca pe un voitor de bine a tuturor acelora ce cer ajutorul, să stăruieți pe lângă Onor. Comitet spre a face ca bugetul comunei Vlădeni să se reforme și să admită salariu învățătorului și altele școliei din cotuna Borșa și prin aceasta a nu lăsa ca instrucțiunea publică să se conducă de Primari, cu numai de Dvoastră.

Primiți, Vă rog, Domnule Revisore, stima și respectul ce Vi-l conserv.

Învățător, [urmează semnătura acestuia]

Domniei Sale,

Dlui Revisor școlar din circumscripțiunea Iași-Vaslui

În partea dreaptă sus, Eminescu a notat:

A se vedea adres[ele] nr. 279 și 280 din 2 novem. 875, M. Eminescu

XIV

Scrisoarea învățătorului Alexandru Zavlosche din Comarna, trimisă revizorului la 12 noiembrie 1875 – SJAN Iași, fondul Revizoratului Școlar, d. 92 / 1875, f. 31^{iv}, publicată în facsimil (doar prima pagină), în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 454.

România

Învățătorul Școlii din cot. Comarna, comuna
Tomești
Nr. 71

1875, noiembrie 12 zile

Domnule Revizore!

Subsemnatul, învățătorul școlii din cotuna Comarna, comuna Thomești, exist în asemea post de la întâiu septembrie anul 1871, sunt ieșit din Institutul Normal „Vasile Lupu”, am studiat clasele primare și două gimnasiale, după cum probează actele ce posed; în anul 1872, luna april I^u am luat parte la tragerea sorților și prin certificatul cu nr. 663, eliberat de consiliul de revizie, am fost scutit după art. 36, al[ineatul] III.

Acuma însă, din anul 1873, mă văd îndatorit de domnul comandant [al] Companiei a 10-a dorobanți a punctului Sculeni, prin un ordin de zi, ca șef de gar-nizoană cu mai multe îndatoriri, pe care le-am adus la îndeplinire în timpul vacanțelor, acuma însă mă văd aspru executat de Dl comandant spre îndeplinirea mai multor ordine, prin chemare la Sculeni, pe care nu am putut a le îndeplini, pe motiv că exist ca învățător, iar nu soldat; văzând Dnia Sa cum că nu voescu de mă duce pe la Sculeni, după cum îmi ordonă, apoi au mijlocit cu formale adrese către Dl Primar a[l] acestei comuni, [pentru] a mă trimete cu escortă la Meliștieni.

Pe baza unor asemea împrejurări, Vă rog, Dle Re-
vizor, binevoți ca Dumnevoastră, după puteria ce
aveți, să reglați asemea neordine ce există, căci cu
din asemea caz sunt în neordine cu învățământul
școlar.

Primiți asigurarea profundului meu respect ce vă
conserv.

Învățător, Al. Zavlosche

Dsalle

Dlui Revizor școlar al circoms. Iași

În partea dreaptă sus, Eminescu a notat:
Vezi adresa nr. 295. M. Eminescu

XV

**Scrisoarea învățătorului Dimitrie Negrescu
din satul Scobinți, trimisă revizorului la 1 decem-
brie 1875 – SJAN Iași, fondul Revizoratului Școlar,
d. 92 / 1875, f. 45.**

România

Școala Publică din comuna Bădeni

Nr. 49

1875, dechemvri 1

Domnule Revisor!

Subsemnatul, învățătorul școlii din cotuna Scobinți,
comuna Bădeni, cu onoare vă supun la cunoștință
cele ce urmează: din motivul ordinului Prefecturii de
județ, că din eroare a fost trimis primăriei din Bădeni
spre a cunoaște permutarea Dlui învățător, Dl primar
al acestei comune pe acea considerență nu satisface
atât necesitățile școlii după obligațiunile ce-i impun
Legea Instrucțiunii, precum și neplătind salariul meu
de învățător încă de pe lunile iulie și până în present;
și cum cunoașteți, Domnule Revisore, tot pe acele luni
n-am primit salariul nici de la Guvern, care constrâns
de lipsurile cele mai nesuferite, respectuos vă rog să
binevoți a mijloci Prefecturii spre a ordona Primăriei
de Bădeni de a regula în totul satisfacerea necesități-
lor școlii, căci altfel, cum vă demonstrez, sunt cel mai
în suferință.

Binevoți, Vă rog, Domnule Revisore, a primi asecu-
rarea despre [de]osebita considerațiune ce cu onoare
vă conserv.

Învățător, D. Negrescu

Domniei Sale,

Domnului Revizor școlar din judeciul Iași

În partea dreaptă sus, Eminescu a notat:

V. nr. 336

XVI

Scrisoarea învățătorului V. G. Mircea din comuna Copou, trimisă revizorului la 1 / 13 decembrie 1875 – SJAN Iași, fondul Revizoratului Școlar, d. 92 / 1875, f. 47.

România

Școala primară rurală din comuna Copou

Nr. 95

1875, dechemvrie în 1 / 13 zi

Domnule Revisore!

După cum sunteți informat prin osebită adresă că Primăria de Copou nu îndestulează această școală cu lemnele necesare pentru încălzitul ei, din care s-au trimis numai trei palme, și cantitatea prevăzută în buget este a se trimite un stâncan până la unul ianuarie anul curent și astăzi mă văd eară pus în pozițiune a vă face cunoscut că onorabila Prămărie, după mai multe invitațiuni scrise și orale, n-au îndestulat cu lemnile necesare pentru încălzitul școlaei, din care cauză instrucțiunea suferă, neputând rezista elevii la earnă, care acum a devenit insuportabilă; și de aceea am fost forțat a înceta cu predarea instrucțiunei, închizând astfeliu școala. Despre aceasta sunt dator a vă face cunoscut Dv spre a regula cele ce veți găsi de cuviință într-un mod astfel ca în viitor să nu se mai repete asemenea impedimente care lovesc direct în instrucțiune și, mai ales, că examenul pentru semestrul întâi se apropie.

Binevoiți, Vă rog, Domnule revisore, a primi și cu astă ocașiune asigurarea osebitei mele considerații.

Învățător, V. G. Mircea

Domniei Sale,

Domnului Revisor școlar [al] jud. Iași – Vaslui

În partea dreaptă sus, Eminescu a notat:

Nr. 334

XVII

Scrisoarea învățătorului V. Ionescu din satul Stânca, comuna Sculeni, trimisă revizorului la 6 noiembrie 1875 – SJAN Iași, fondul Revizoratului Școlar, d. 92 / 1875, f. 48, publicată în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 455.

România

Învățătorul Școalei din Cotuna Stânca, comuna

Sculeni, plasa Branștia, jud. Iași

Nr. 66

1875, noembrie în 6 zile

Domnule Revisor!

Relativ la raportul ce v-am prezentat sub nr. 65 din 12 a experatei luni octombre, mijlocind să binevoiți a-mi acorda concediu pe timp până mă voi însănătoșa. Acum, cu tot respectul vă supun la cunoștință că de atunci și până la 5 a curentei am stat sub cura ospitalului Sf. Spiridon din Iași, după cum probiază certificatul medical ce păstrez.

Binevoiți, Vă rog, Dle Revisor, a primi încredințarea profundului meu respect ce vă conserv.

Învățător, V. Ionescu

Domniei Sale,

Dlui Revisor școlar [al] judeciului Iași

În partea dreaptă sus, Eminescu a notat:

Se va răspunde pref. de Iași în privința supl[ini-rii]

XVIII

Scrisoarea învățătorului I. Spiridon din Borosești, trimisă revizorului la 10 noiembrie 1875 – SJAN Iași, fondul Revizoratului Școlar, d.

92 / 1875, f. 49, publicată în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 456.

România
Învățătorul Comunei Borosesci, județul Vaslui
Nr. 239

1875, noiembrie 10

Domnule Revisore!

Subsemnatul, învățător neregulat al comunei Borosesci, vin prin aceasta a vă face cunoscut că primind ordinul Dlui Ministru cu nr. 7838, prin adresa Dvoastră cu nr. 238, prin care-mi faceți cunoscut că sunt numit învățător în comuna Borosesci și pășind la îndeplinire în urma ordinului Dlui Prefect, am găsit pe numita comună că nu este demnă în prezent ca să aibă școală, punând pretexte că nu au mijloace ca să înființeze școala până de anul nou 1876 și în urmă, făcând cunoscut Dlui Prefect, nu am putut căpăta decât același rezultat. De unde vedeți și Dvoastră ce mare neregulă este cu această comună, de aceea vă rog respectuos, Dle Revisore, a-mi destina comuna Laza sau comuna Cosmești sau chiar și o altă comună care să aibă școală și cele necesare pentru funcționare.

Primiți, Vă rog, încredințarea osebitei mele considerațiunii ce vă conserv.

Învățător normalist, I. Spiridon

Dsale,

Dlui Revisor școlar al circumscripției de Iași

În partea dreaptă sus, Eminescu a notat:

Vezi nr. 325

XIX

Scrisoarea învățătoarei Elena Bardassaru din comuna Socola, trimisă revizorului la 3 decembrie 1875 – SJAN Iași, fondul Revizoratului Școlar, d. 92 / 1875, f. 51, publicată în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 457.

Nr. 52

1875, dechemvrie 3

Domnule Revisor!

Cu ocasiunea inspecțiunii ce ați făcut la școala de fete din comuna Socola în 6 noiembrie, v-am arătat și chiar Dvoastră ați găsit că prea puține eleve frecvențează școala; v-am arătat cererile mele către Primărie în această cauză, am mai făcut și de atunci și cu toate acestea n-am obținut niciun rezultat satisfăcătoriu.

Așadar, Domnule Revisor, vă rog a stăruii pe lângă primăria locală [pentru] a-mi da concursul cerut de lege și a executa pe părinți să trimită copilele, căci eu ca învățătoare îmi fac datoria, trimit avertismente, tablou cu absențele elevelor, dar nu stă în putința mea a și executa; chiar din elevele ce frecvențează școala nu vin regulat, totul din cauză că primăria se arată cu totul indiferentă și eu întâmpin mari dificultăți în privirea materială, orice cer de la primărie nimica nu mi se acordă, am cerut în mai multe rânduri niște obiecte trebuitoare, cea întâi este repararea și grijitul școliei, dar am rămas fără rezultat și totdeauna am grijit eu singură din micul meu salariu. Luați în considerație cele zise până acum și stăruiiți a avea de la primărie înlesnirile cuvenite după lege, pentru a putea înainta instrucțiunea; la orice împrejurare îmi voi da proba de activitatea mea.

Primiți, Vă rog, Domnule Revisor, considerațiunile mele.

Învățătoare, E. Bardassaru

Domniei Salle,

Domnului Revisor școlar al circumscripției Iași

În partea dreaptă sus, Eminescu a notat:

V. nr. 321, M. Eminescu

XX

Scrisoarea învățătorului Emanoil Tanasachi din Cârjoaia, comuna Cotnari, trimisă revizorului

la 5 noiembrie 1875 – SĀAN Iași, fondul Revizoratului Școlar, d. 92 / 1875, f. 52, publicată în facsimil, în Eminescu, *Opere*. XVI, p. 458.

România

Școala publică primară din Cârjoaia, comuna Cotnari, plasa Bahlui, judeciul Iași

Nr. 19

1875, novembre 5 zile

Domnule Revisore!

Comunicați-mi relațiune, cum a rămas această școală după noua organizare a școalelor de la întâi septembre, anul curent, căci în tabloul trimis de Prefectură la Primărie se vede numai școala din Cotnari, fără nicio amintire despre aceasta. Nu cunosc: școala este desființată, rămasă pe contul comunei, retrogradată, sau tot de gradul întâi precum a fost?

Sunteți rugat, Domnule Revisore, ca urgent să mă anunțați, spre a-mi cunoaște soarta în care am rămas, sau poate sunt permutat? Pe ce timp mi se cuvine a mai primi salariu? În fine, totul spre a ști să-mi urmez calea, au să-mi reclam dreptul ca celui ce neîntrerupt am funcționat de la întâi octombrie 1868 și până în prezent; ar fi foarte trist să rămân după atâția ani neplătit, pe drum, cuprins de durere și împovărat de familie.

Primiți, Vă rog, Domnule Revisore, asigurarea osebitei mele considerații ce vă conserv.

Învățător, E. Tanasachi

Domniei Salle,

Domnului Revisor școlar al judeciului Iași

În partea dreaptă sus, Eminescu a notat:

V. nr. 319. M. Eminescu

XXI

Scrisoarea învățătorului I. Gheorghiu din satul Hodora, comuna Belcești, trimisă revizorului la

31 octombrie 1875 – SĀAN Iași, fondul Revizoratului Școlar, d. 92 / 1875, f. 53, publicată în facsimil, în Eminescu, *Opere*. XVI, p. 459.

România

Învățătorul școalei din cotuna Hodora, comuna Belcești, plasa Bahlui, judeciul Iași

Nr. 84

1875, octombrie 31

Domnule Rvisor!

Domnul Primar al comunei Belcești, prin adresa cu nr. 2396 din luna curentă, îmi face cunoscut că: conform ordinului ce Dsa a primit de la Dl subprefect respectiv al plasei Bahlui, nr. 3709, urmat după a domnului prefect de județ nr. 9813, școala aceasta, cu începere de la 1 septembre expirat, anul curent, prin noua organizare a școlilor, s-a schimbat din categoria în care era și că s-a ridicat la gradul al II-lea. Subsemnatul, cunoscând dar, ca și mai înainte [de] asta că școala făcea parte tot din școalele de al II-lea grad, prin urmare n-a trebuit să mai fiu anunțat; însă poate că s-a ridicat la gradul I, ca și școala din Belcești și din eroare prin autoritățile respective mi s-a făcut cunoscut în acest mod? Sau că poate și școalelor de al II-lea grad, cum e aceasta, după noua organizațiune, li s-a mai sporit ceva la salariu, mai sus de la 30 de lei pe lună, după [cum] cunosc că sunt până în prezent? Cu cel mai profund respect vă rog, Dle Revisore, să binevoiiți a-mi da oareșce relațiuni în cauză și mai ales că nici nu cunosc pe ce samă trebuie să formez statul de prezență pe trimestrul al IV-lea a.c.

Primiți, Vă rog, încrederea prea oseb. mele consid. și stima ce vă conserv.

Învățător, I. Gheorghiu

Dsalle,

Domnului Revisor școlar al judeciului Iași

În partea dreaptă sus, Eminescu a notat:

V. 318. M. Eminescu

XXII

Scrisoarea învățătorului M. Lazăr din comuna Cârniceni, trimisă revizorului la 16 / 28 octombrie 1875 - SJAN Iași, fondul Revizoratului Școlar, d. 92 / 1875, f. 54, publicată în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 460.

Nr. 85

1875, octombrie 16 / 28

Domnule Revizore!

Subsemnatul are onoare a vă face cunoscut că: cursul acestei școale în demarșa materiei, de un interval de timp mai bine de 25 de zile este de când o frecventează un nr. foarte mic de elevi, numai până la 12, 15 și mult până la 22, din un nr. de 77 ce sunt înscriși după catalogul lunar.

Am mijlocit [la] primăria locală în mai multe rânduri, atât oficial, cât și oral, am avertizat în patru rânduri, cu adresele nr. 72, 74, 80 și 84, la care nr. avertismentelor se urcă până în prezent la 175 și care nicio dispozițiune nu s-a luat de Dl. Primar pentru aducerea lor într-o îndeplinire.

Pentru care vin cu tot respectul a vă ruga de a regula Dv prin autoritățile administrative și municipale, spre a să face și a să aduce art. 36 al Legei Instrucțiunii într-o îndeplinire, căci în alt mod progresul instrucțiunii acestei școale este foarte întrerupt.

Binevoți a primi asigurarea osebitalui meu respect ce vă conserv.

Învățător, M. Lazăr

Domniei Salle,

Domnului Revisor școlar al județului Iași

În partea dreaptă sus, Eminescu a notat următoarele:

V. nr. 317. M. Eminescu

XXIII

Scrisoarea învățătorului din Costuleni, comuna Prisecani, trimisă revizorului la 17 octombrie 1875 - SJAN Iași, fondul Revizoratului Școlar, d. 92 / 1875, f. 55, publicată în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 461.

România

Școala din cotuna Costuleni, com. Prisecani, pl.

Braniște, jud. Iași

Nr. 4

1875, octombrie 17

Domnule Revizore!

Subsemnatul are onoare cu tot respectul a vă mai face cunoscut că la școala din astă cotună n-a putut fi cursul învățământului regulat, din cauză că nici până astăzi nu s-a închiriet un local pentru școală, ținând clase până acum în acel incendiat, pentru care vă rog să binevoți a regula ce veți crede de cuviință în privința aceasta, căci se perde timpul în zadar.

Primiți, Vă rog, Domnule Revizor, asigurarea profundului meu respect ce vi-l conserv.

Învățător, [urmează semnătura acestuia]

Dsale

Dlui Revisor școlar al jud. Iași

În partea dreaptă sus, Eminescu a notat:

V. nr. 316

XXIV

Scrisoarea învățătorului Vasile Tanasachi din comuna Bivolari, trimisă revizorului la 2 octombrie 1875 - SJAN Iași, fondul Revizoratului Școlar, d. 92 / 1875, f. 56, publicată în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 462.

RECONSTITUIRI CULTURALE

Nr. 82

1875, octombrie 2

Domnule Revizore!

Subsemnatul, cu onoare vine a vă ruga ca să mijlociți la D. Ministru de Culte spre a-mi acorda un concediu de 15 zile. Motivul acestui concediu este că subsemnatul pătimește de durere de pept (aprindere de bojoci) și fiindcă acest târgușor este izolat și lipsit atât de unele zic cât și de Farmacie, apoi căpătând citatul concediu se poate în mai multe rânduri de a merge la Iași să-mi procur medicamentele necesare cât și de a reînoi rețetele; nefăcându-mi necesitate ca să părăsesc clasa delaolaltă în termin prescris mai sus, ce numai cu durere și în trecerea până se va fini acel concediu și care va servi pe mai multe luni, adică câte cinci sau șase zile pe lună de voi absentă, ținându-se clasa de suplinitor în acele zile lipsă.

Primiți, Dle Revizore, asigurarea profundului respect ce vă conserv.

Învățător, V. Tanasachi

Domniei Sale,

Domnului Revizor școlar M. Eminescu

În partea dreaptă sus, Eminescu a notat:

Vezi adresa nr. 315, M. Eminescu

Nr. 1252

1875, octombrie 27

Domnule Revizore!

Domnul Neculai Băncescu, profesor la Școala comunală din cotuna Prisăcani, această comună, dimisionând s-au și strămutat de aici, rămânând acuma postul vacant.

Subsemnatul dar având în vedere că cursul Instrucțiunii școlare s-au început și copii nu frecventează școala, are onoare a vă recomanda în asemenea calitate pe tânărul Ștefan Vassiliu, care a absolvit studii la Școala Normală din Iași, după cum s-a văzut din atestatul ce a prezentat. Și vă rog să binevoiți a regula a lui confirmare, cât s-ar putea mai neîntârziat, fiind după cum vedeți timpul destul de înaintat.

Primiți, Domnule Revizore, asigurarea considerației mele.

Primar, [urmează semnătura acestuia]

Domniei Sale,

Domnului Revizor școlar al judeciului Iași

În partea dreaptă sus, Eminescu a notat:

A se vedea adresa nr. 278 din 2 novem. 875, M.

Eminescu

XXV

Scrisoarea primarului comunei Prisăcani, trimisă revizorului la 27 octombrie 1875 – SJAN Iași, fondul Revizoratului Școlar, d. 92 / 1875, f. 62, publicată în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 463.

XXVI

Scrisoarea primarului din Hermeziu, trimisă revizorului la 27 noiembrie 1875 – SJAN Iași, fondul Revizoratului Școlar, d. 92 / 1875, f. 63^{iv}, publicată în facsimil (doar prima pagină), în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 464.

Ștampila Primăriei comunei Hermeziu

Nr. 1350

1875, noembrie 27

Domnule Revizor!

În astă comună există două școli de gradul I, dar fiind cotunile Rădenii, Păulenii, Căueștii și Roșcanii, ce înainte com punea comuna Roșcanii, în totul dipărtată de zisele școli și fiind un mare număr de copii buni de a frecventa școala conform Legii de Instrucțiune publică, onorab. consiliu comunal a alocat cifra de 600 lei noi în bugetul anului viitor [1]876, ca salar pentru un învățător, deosebit [de] cheltuiiele ce se reclamă școliei, spre a se înființa pentru acele cotuni în Rădeni – unele au mai existat și care s-a desființat în anul ex-perat [1]874, prin suspendarea învățătorului ei.

Așadar, onor. comitet permanent a aprobat decisiunea consiliului comunal – și de către oficiu s-au luat măsuri de pe acum a se îndeplini cele necesare școliei. Însă Dvost. cu onoare sunteți rugat a rândui învățătorul respectiv, așa precum ca di la una ianuar [1]876 să se poată începi imediat cursul învățământului.

Primiți, Vă rog, Dle Revisore, asigurarea osebitei mele considerații.

Primar, [urmează semnătura acestuia]

Notar, [urmează semnătura acestuia]

Dsale, Dlui Revizor școlar al jud. Iași

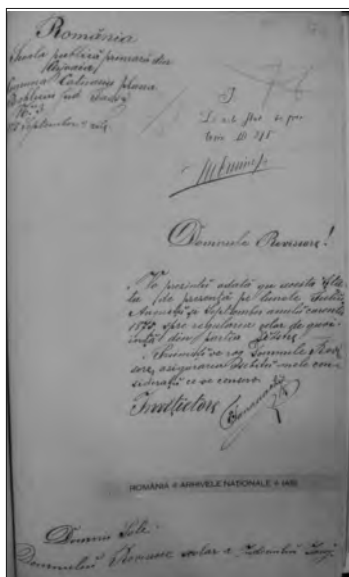
În partea dreaptă sus, pe prima pagină, Eminescu a notat:

V. nr. 335, M. Eminescu

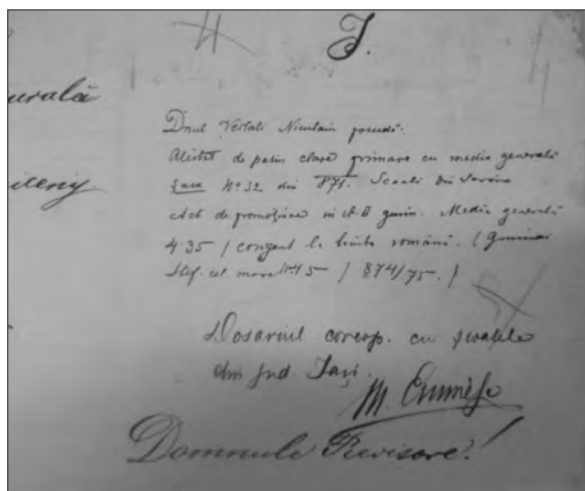

Statul de prezență trimis revizorului la 18 septembrie 1875, de către I. Ghiorghiu, învățător la școala din Hodora, comuna Belcești (ȘJAN Iași, fond Revizoratul Școlar, d. 86/ 1875, f. 31)

RECONSTITUIRI CULTURALE

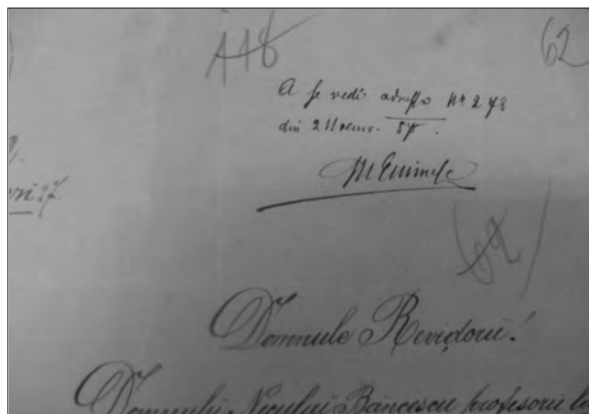
Statul de prezență trimis revizorului, la 9 septembrie 1875, de către Emanoil Tanassachi, învățător la Cârjoaia, comuna Cotnari, plasa Bahlui (SJAN Iași, fond Revizoratul Școlar, d. 86 / 1875, f. 37)

Scrisoarea învățătorului M. Lazăr din Cârniceni, trimisă revizorului la 5 august 1875 (SJAN Iași, fond Revizoratul Școlar, d. 92 / 1875, f. 4 - detaliu)

Scrisoarea învățătorului Th. Dimitriu de la școala din Dumești, trimisă revizorului la 18 septembrie 1875 (SJAN Iași, fond Revizoratul Școlar, d. 92 / 1875, f. 1)

Scrisoarea primarului comunei Prisecani, trimisă revizorului la 27 octombrie 1875 (SJAN Iași, fond Revizoratul Școlar, d. 92 / 1875, f. 62 - detaliu)

- ¹ Prima parte a acestui documentar a fost publicată în „Dacia literară”, nr. 2 (137) / vară 2015, p. 81-102.
- ² Mihai Eminescu, *Opere*, vol. XVI. *Correspondență. Documentar*, cu reproduceri după manuscrise și documente, volum coordonat de Dimitrie Vatamaniuc (în continuare: Eminescu, *Opere. XVI*), Editura Academiei, București, 1989, p. XLIII.
- ³ Numele oficial al comunei era, în epocă, *Copou*.
- ⁴ Numele vechi al comunei Scobinți.
- ⁵ Document publicat în facsimil (doar f. 1), în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 419.
- ⁶ Document publicat în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 420.
- ⁷ Document publicat în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 421.
- ⁸ Document publicat în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 422.
- ⁹ Document publicat în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 423.
- ¹⁰ Document publicat în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 424.
- ¹¹ Document publicat în facsimil (doar f. 13), în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 426.
- ¹² Document publicat în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 427.
- ¹³ Document publicat în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 428.
- ¹⁴ Document nefacsimilat în *Opere. XVI*; explicația editorului: din dosarul 87 / 1875 „au fost omise rezoluțiile de pe al doilea raport al lui Dimitrie Negrescu din 1 / 13 septembrie 1875 [...] și rezoluția de pe raportul lui Ioan Lateș din 25 septembrie 1875” (vezi *ibidem*, p. 778).
- ¹⁵ Publicate în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 429-430.
- ¹⁶ F. 21 a fost publicată în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 431.
- ¹⁷ F. 23 a fost publicată în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 432.
- ¹⁸ Publicată în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 433.
- ¹⁹ F. 26 a fost publicată în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 434.
- ²⁰ F. 31 a fost publicată în facsimil, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 435.
- ²¹ Deși numele comunei este cu totul ilizibil, știm că V. Tanasachi funcționa ca învățător la Bivolari (vezi *infra&supra*).
- ²² Este vorba despre manualul *Metoda nouă de scriere și citire: pentru uzul clasei 1 primară*, avându-i ca autori pe Ion Creangă, C. Grigorescu și N. Climescu. Lucrarea a cunoscut numeroase ediții, chiar și după moartea unora dintre autori (în 1893 se tipărea la Iași, în Tipografia națională, ediția a XXIII-a).
- ²³ Este vorba despre lucrarea lui F. Aron, *Manual de catehismul cel mic al omului creștin, moral și soțial*, Tipografia Colegiului „Sf. Sava”, București, 1852, 48 p.
- ²⁴ Cunoscut manual de gramatică a limbii române, avându-l ca autor pe Nicolae Măcărașcu; a fost reeditat de mai multe ori în secolul al XIX-lea (de exemplu, în 1867 era tipărită, la Iași, de către T. Codrescu și D. Gusti, la Tipografia Buciumului Român, ediția a XI-a).
- ²⁵ Procesul-verbal despre care amintește învățătorul din Bivolari lipsește din dosarul nr. 92 / 1875.

„Pierdut în suferința...”

O interpretare stilistico-po(i)etică: pentru o po(i)etică a traducerii

*Pierdut în suferința zădărnice mele,
Ca frunza de pe apă, ca fulgerul în chaos,
M'am închinat ca magul la soare și la stele
Să'ngădue intrarea-mi în vecinicul repaos;
Nimic să nu s'audă de umbra vieții mele,
Ca lacrima ce-o varsă zadarnic o femee...
Zadarnica mea minte de visuri e o schele.*

*Căci ce-i poetu 'n lume și astăzi ce-i poetul?
La glasu-i singuratec s'asculte cine vră.
Necunoscut strecoară prin lume cu încetul
Și nimene nu 'ntreabă ce este sau eră...
O boabă e de spumă, un creț de val, un nume,
Ce timid se cutează în veacul cel de fer.
Mai bine nici odată el n'ar fi fost pe lume
Și 'n loc să moară astăzi, mai bine murea ieri.*

Din perspectiva unei poetici integrale, postuma *Pierdut în suferința...*, de Mihai Eminescu, ar putea fi înscrisă cu precădere în zona poieticii, care creionează imaginea poetului și relațiile dintre acesta și opera pe cale de a se face.

De asemenea, vorbim de o poezie ca semn, ca obiect semnificant, ca *ergon* dar și ca *energeia*, care se poate actualiza în spațiul lecturii și care, din privința poieticii, urmărește să trezească în cititor o stare, o emoție poetică, cum este și firesc. Evident că intenția poeziei rămâne fără finalizare dacă din partea cititorului nu există o atitudine participativă, un

dialog care poate lua în orice moment forma unei comuniuni. Spunea Mircea Martin în *Singura critică*: „înțelegerea deci, ca putere de supunere la obiect, ca probă de plasticitate spirituală, ca sfidare a închistării și suferinței, ca semn că dialogul există și comunicarea – comuniunea chiar – este posibilă”¹. Astfel că, o atitudine participantă, comunicantă nu doar ajută la înțelegere, ci face posibilă și trăirea poetică, creează o punte relațională (dialogico-emoțională) între cititor și poezie. Nu trebuie să trecem cu vederea și faptul că fizionomia mesajului poetic este, așa cum ne spune Gheorghe Crăciun, „dependentă întotdeauna de o dublă relație: a poetului cu limbajul comunicării istorice și culturale în care se înscrie acțiunea sa creatoare, dar și a poetului cu propriul sine, ceea ce determină o anumită atitudine existențială, dezvoltată într-un anume tip de scriitură”². O scriitură autentică „dans la lettre” și „dans l'esprit”, cum este, de altminteri, cea a poetului Mihai Eminescu.

În paranteză fie spus, Eminescu este cu predilecție un „soclu”, așa cum l-a considerat Fundoianu, pentru poezia românească. Iată ce spunea poetul privesților într-un articol publicat în revista „Chemarea” de la Iași, în 1918, despre poetul nostru național: „Poet mare, da... Poet de soclu și de eternitate. Poet făcut pentru pușinii ce știu gusta și nu pentru mulți ce știu să plângă. Poet mare, da”³. Pentru tânărul Wechsler, care traducea sub pseudonimul I.

G. Ofir din creația poetului idiș Iacob Groper, fiind ajutat de acesta, Eminescu a fost un model. Cât de eminescian era Fundoianu se poate vedea comparând traducerea de debut din 1912 cu titlul *Peste Ape*⁴, publicată în revista „Floare-albastră” cu versiunea relucrată⁵ din 1916 publicată în revista „Hatikvah”. Și tot în revista „Floare-albastră”, din anul I, numărul 3-4, iulie-august, 1912, în capul sumarului se află un poem inedit (ce pare inedit), și anume „Copilei cu ochi albaștri...”⁶ de M. Eminescu. Creația aceasta nu îi aparține poetului, lucru ce se poate vedea la o cercetare rapidă, ci mai degrabă o pasișă ce trădează tocmai prin finalul patetic și printr-o punctuație neobișnuită. Închid paranteza.

Din perspectiva poieticii integrale, cum spuneam, poemul acesta creionează „etapele traseului dintre geneză și structură”⁷. Vorbim de conturarea imaginii poetului și relațiile acestuia cu opera în plină activitate de fințare.

Pe lângă această perspectivă se mai impune una și anume po(i)etica traducerii de poezie. Ne interesează să traducem acest poem. Dar mai întâi de toate să recitim cu atenție poemul „Pierdut în suferința...” lucru foarte important, ca apoi să putem răspunde la întrebarea aparent simplă, dar extrem de directă și care cere un răspuns: cum traducem poemul acesta? Oare simplul procedeu de literalitate poate fi expresia cea mai adecvată a literarității? Imitație servilă sau libertate disciplinară, ca să mă exprim așa. Cu siguranță un răspuns ritos nu îl avem. Și nu îl vom avea pentru că traducerea nu lucrează cu legi fixe, ea se sustrage oricărei legislații sufocante, așa cum se sustrage de pildă literatura.

Trebuie spus că, pentru un traducător, un astfel de text poetic, scris de Mihai Eminescu, nu poate să i se pară decât problematic, dacă nu imposibil de tradus. Știm că au fost mulți cei care au îndrăznit să-l

traducă pe Eminescu, însă traducerile lor nu i-au făcut imagine bună poetului. Fie că au fost literale, fie că au fost literare, fie rimate și ritmate sau care au adus multă textură și aproape deloc text, în orice caz ele n-au răzbit, cu unele excepții bineînțelese (vezi cazul lui Kiropol), făcând cinste poetului, în alte limbi și culturi.

Irina Mavrodin, vorbindu-ne într-un articol publicat în revista *Convorbiri Literare* de traducerea lui Kiropol (reușită) comparativ cu cea a lui Courriol, ajunge să exprime că sunt traduceri care, „deși salvează în parte forma prozodică ajung să modifice până la schimonosire poemul eminescian”⁸. Evident că, pledând pentru prozodie, traducătorul devine constrâns și, odată constrâns în chingile metrice, el pierde din vedere faptul că prozodia nu înseamnă poezie, cum a da de pildă versuri rimate și ritmate nu înseamnă poezie. Fondane, atenționa că „traduire l’image, la métaphore, aussi difficile que cette tâche puisse être, ne signifie pas encore traduire la poésie du texte”⁹. În plus, „La préséance attribuée à l’image, à la métaphore (à quoi l’on réduit toute la poésie, voir l’Anthologie de l’Albatros) souligne dans la poésie son seulement élément traduisible; et par la annihilation le discours poétique dans ce qu’il a d’essentiel”¹⁰. Prin urmare, să traduci o parte, un element de construcție al poeziei nu înseamnă să traduci poezia textului, pentru că ea, poezia, nu este construită numai dintr-o singură parte sau element. Așadar, traducerea aceea care acordă o importanță deosebită numai unui singur element de poeticitate nu face decât să distrugă construcția originalului, adică structura unică, de rezistență, pe care poemul se configurează.

În fapt, pentru dificultatea pe care o ridică traducerea, și nu orice traducere a oricărui poet, Eminescu a rămas și continuă să rămână captiv în propriile lui poeme, în propria lui patrie și limbă, în haina prea

purtată de poet național. Să fie, oare, de vină incapacitatea traducătorilor de a-i da un nou suflu, o nouă vigoare poetică poemelor sale? „Un rythme vivant”¹¹, așa cum spunea J.-Y. Masson. Sau poezia lui este resimțită astăzi ca inactuală, depășită pentru alte spații culturale? În orice caz, stilul lui, frumusețea ritmică a versului, bogăția limbii, farmecul poemului în întregimea lui și nu în ultimul rând emoția poetică pe care poemul o trezește în cititorul român, toate coroborate dau o unitate poetică aparte. Iar această unitate poetică este pentru traducător „un pierre d’achoppement”. Trebuie să o spunem. Și un poet fără haina lui, fără atitudinea lui poetică, fără temperamentul atât de trebuincios scriiturii, fără defectele lui, fără toate acestea devine într-o altă tradiție un „nimene”, cum spunea însuși Eminescu în acest poem.

Acestea fiind spuse, să ne îndreptăm privirea asupra poemului postum „Pierdut în suferința...”, și să propunem pentru început o interpretare stilistică, ajutătoare, spunem noi, pentru orice intenție de traducere. În plus, această analiză are menirea de a pune în evidență zonele cele mai problematice ale poemului care ar îngreuna actul traducerii.

O interpretare stilistică

Participiul cu care începe poemul este unul pan-temporal, în sensul că plasează acțiunea atât în trecut cât și în prezent. Structura sintagmei „suferința nimicniciei mele” sugerează o adâncă interiorizare a poetului care se simte gol sufletește. („Pierdut în suferința nimicniciei mele,/ Ca frunza de pe apă, ca fulgerul în chaos”). Golul sufletesc al poetului se accentuează prin utilizarea dublei comparații ce trimite la efemeritate, la caracterul pasager al lucrurilor. Remarcăm și sintaxa deosebită din prima propoziție

principală care are verbul predicat la începutul versului al III-lea. Rolul este de a menține pe o durată mai lungă de timp efectul produs de participiul „pierdut”. Astfel că este suspendată întâlnirea cu verbul predicat „m’am închinat” pentru a scoate în evidență efemeritatea poetului prin comparațiile „ca frunza de pe apă”, „ca fulgerul în chaos”, „ca o suflare, un sunet, o scânteie”, „ca lacrima ce-o varsă zadarnic o femeie...”.

Rolul dativului posesiv din versurile: „M’am închinat ca magul la soare și la stele/ Să ‘ngăduie intrarea-mi în vecinicul repaos” este de a accentua rămânerea poetului în acel spațiu închis, hieratic, atemporal, adică în „vecinicul repaos”. Fiind prins pe axa timpului între prezent și trecut, poetul rămâne un „nimene”, „un necunoscut”.

Prima parte a poemului se încheie cu versul „Zadarnica mea minte de vise e o schele”. De remarcat este schimbarea topicii, procedeu stilistic cu rol de a scoate în relief și de a pune mai mult accent, în cazul nostru, pe structura „Zadarnica mea minte” care, în definitiv, e o „schele de visuri”.

Partea a doua a poemului începe printr-o întrebare retorică, pe care traducătorul nu trebuie să o ignore, întrebare care acumulează în interiorul ei un răspuns probabil. (Căci ce-i poetu’n lume și astăzi ce-i poetul?).

Adverbul „astăzi” intră în opoziție cu „lume” marcând desacralizarea din perspectiva raportului poet-poezie-societate în registrul ironic.

Sfera semantică a cuvintelor ce definesc poetul este generoasă. Poetul este un nume lipsit de importanță, o boabă de spumă, un creț de val care se pierde, o lacrimă ce-o varsă în zadar o femeie. Sub aceste „tribute” poetul îndrăznește să ia contact cu lumea exterioară, cu societatea în care ființa ca poet. Această societate apare sub denumirea de „veacul cel

de fier” opusă „veacului de aur” și „veacului de bronz”. Poetul în trecut era asemănat cu o ființă angelică, un mag. Astăzi, poezia a devenit nesemnificativă, iar poetul: „Mai bine nici odată el n’ar fi fost pe lume/ Și’n loc să moară astăzi, mai bine murea ieri”.

Acum, dacă ar fi să traducem integral poemul acesta, ce ar rezulta? Eminescu? Je est un autre? Un alt poem care urmărește cât de cât alcătuirea izomorfică a textului original? Sau rezultă o cu totul altă poezie ce pierde fără urmă orice trimitere la Eminescu? Aș minți să spun că rezultă Eminescu, însă m-aș minți pe mine să spun că rezultă un hibrid care îl pierde definitiv pe Eminescu, pentru că intenția traducătorului este de a se apropia cât mai mult de poetul pe care îl traduce și, prin urmare, de a-l reda cât mai adecvat (dar oare ce vrea să însemne apropiere și adecvat?) într-o altă limbă și nu de a face, la modul arghezian, traduceri. Nu este de ajuns să-l faci să semene cu tine pentru că atunci el nu seamănă nici cu tine și nici cu el.

„A=A”¹², spunea Leon Weseltier, cu posibilitatea de a înțelege că A este diferit de A. Numai că în realitate nu vorbim de mono-sisteme, traducerea implică o recreare a textului poetic într-un alt text poetic, tocmai pentru că poezia și nu numai ea este ireversibilă. Și anume, ea nu poate fi repetată. Nu există două poezii să fie identice. Traducerea nu e un duplicat. De fapt aici este problema. În teoria traducerii ea e generată de permanentizarea într-o formulă ce pune totul pe semnul identității, al egalizării. Cred că e cazul să depășim teoria aceasta îndreptându-ne toată atenția spre practică.

În fapt, traducerea trebuie văzută prin prisma unui „mouvement vers” și a unei transformări în stilul poemului făcută de către traducător ca agent creator și nu în calitate de agent principal Creator, cum

s-a întâmplat cu Baudelaire tradus de Arghezi. Însă acel „mouvement vers” nu exclude opera originală, să ne înțelegem, ci mai degrabă o include, o reconstruiește, o reanimă, îi dă o nouă vigoare poetică, cu alte cuvinte traducătorul concepe opera din perspectiva continuității acesteia, într-un alt mediu literar, artistic, cultural. Foarte important, traducerea are această funcție nu doar de reconsiderare, ci și de (re)punere în circuitul unei alte tradiții a unor creații (re)vivificate de către subiectul (re)creator.

Traducându-l pe Eminescu de fapt încerci să traduci suflul poetic din fiecare poem, cel ce dă cu adevărat consistență oricărei traduceri în orice limbă.

Drept concluzie, ne-am gândit să propunem propria noastră traducere¹³ mai jos:

Perdu dans la souffrance...

*Perdu dans la souffrance de mon inutilité
Comme une feuille sur l'eau, comme l'éclair dans le
chaos*

*Comme le mage au soleil et aux étoiles, je me suis
prosterné*

*Pour me laisser entrer dans l'éternel repos ;
Rien le monde n'entend de l'ombre de ma vie
Comme un souffle, un son, une étincelle, que je passe
Comme en vain, une femme des larmes verse inutilement...*

Inutile comme une charpente des rêves reste ma mémoire.

*Que c'est le poète en ce monde et en ce temps ?
À sa solitaire voix, écoute qui veille.*

Comme une ombre, obscur, se glisse sur terre, pas-à-pas

*Et personne ne demande ce que c'est, ce que c'était...
Une goutte d'écume, une crête de val, un nom,*

*Qui ose timidement en ce siècle de fer.
Mieux en ce monde il ne serait pas né
Mieux vaut qu'il soit mort hier et non pas aujourd'hui.*

¹ Mircea Martin, *Singura critică*, ediția a doua, revăzută, Cartea Românească, 2006, p. 82-83.

² Gheorghe Crăciun, *Aisbergul poeziei moderne*, Editura Paralela 45, Pitești, 2009, pp. 24-25.

³ B. Fundoianu, *Strigăt întru eternitate*, investigație documentară, alcătuire și îngrijire editorială: Geo Șerban, Caiet cultural (2) editat de „Realitatea evreiască”, publicație a Federației Comunităților Evreiești din România, p. 95.

⁴ „Peste ape nici un zgomot,/ Și copacii dorm ușor,/ Te aștept să vii iubito/ Printre florile ce mor./ Dintre roze și liane/ Surâzând te văd venind, Și întind a mele brațe.../ Vai fantomele din gând!// Ai uitat acele zile/ Nu ți le-amintești, o știu!/ Peste apele în murmur/ Cerne pace de sicriu./ N'o să vie, n'o să vie!/ Spune codrul înțelept,/ Și eu stau la țârm de ape/ Și aștept. Ce mai aștept?// Peste ape nici un zgomot/ Nici o șoaptă de zefir/ Nu se bate 'n depărtare/ Nici o frunză, nici un fir” (I.G. Ofir, „Peste ape”, „Floare-Albastră”, anul I, no. 1, 15 mai 1912, p. 13).

⁵ „Peste ape nici un murmur/ Și copacii dorm visând/ Printre florile grădinii/ Vin, iubito, surâzând// Dintre palidele roze/ Te desprinzi și mă dezmierzi,/ Dar când brațu-ntind spre tine/ Tu te mistui și te pierzi./ Farmecul acelor zile/ Nu-ți mai stă demult în față;/ Peste freamătul de valuri/ Stă o pătură de gheață./ Și eu cat în limpezi lacuri,/ Așteptând să-mi cazi la piept./ Dar eu știu că stau zadarnic/ Și aștept. Ce mai aștept?//

Peste ape nici un murmur/ Nici o șoaptă de zefir,/ Nu se bate-n depărtare/ Nici o frunză, nici un fir.” (Iacob Groper, „Peste ape”, tr. de B. Wechsler, „Hatikvah” (Galați), I, 20-21, 5 april 1916, p. 344).

⁶ Revista „Floare-albastră”, nr. 3-4, 1912, p. 33: „Tu dorești să scriu în versuri/ Să uit viața'n poezie,/ Să adorm a mele simțuri/ Cu un dram de nebunie?* Să zdrobesc aceste lanțuri/ Ce mă leagă strâns de lume,/ Și să uit acele glasuri/ Ce mă chiamă trist pe nume?* Vreau să-mi mai aduc aminte/ De trecut, de vorba dulce,/ De dureri, de-Amor ce minte.../ De tot Veacul ce se duce,* Să trăiesc cu alte visuri/ Cu alți sori, cu alte stele,/ Și să ndrept a mele gânduri/ Către-o lume fără rele.* Tu copil, rămâi cu bine.../ Eul meu cine-l mai poartă?/ Căci iubirea fără tine/ E zdrobită și e moartă!... (Mihail Eminescu)”.

⁷ Irina Mavrodin, *Poietică și poetică*, Editura Univers, București, 1982, p. 14.

⁸ <http://convorbiri-literare.dntis.ro/MAVRDINmai5.html>

⁹ Marlena Braester, „Les mots se meurent de changer de bouche: Fondane et l'écriture de traduction”, dans la revue „Cahiers Benjamin Fondane”, no. 7, 2004, p. 70.

¹⁰ *Ibidem*

¹¹ J.-Y. Masson, „Autour de Rilke”, în *8e Assises de la traduction poétique*, Arles 1991, Arles, Actes Sud, 1992.

¹² Leon Wieseltier, *Împotriva identității*, traducere și prefață de Mircea Mihăieș, Polirom, Iași, 1997, p. 32.

¹³ Îi mulțumim pe această cale doamnei prof. univ. dr. Albușița-Muguraș Constantinescu, o personalitate marcantă în mediile universitare, traducătoare și autoare de cărți și articole (recunoscute pe plan mondial) care abordează aspectele cele mai problematice pe care le generează traducerea literară și nu numai, pentru sprijinul pe care ni l-a acordat în vederea traducerii acestei poezii.

Paradigma actului traducerii

Constantin Frosin este un autor incorrigibil, mai bine zis un fundaționalist. După o lucrare realizată în urmă cu un deceniu – *Art et technique de la traduction* (Editura Fundației „Dunărea de Jos”, Galați, 2000) –, dă la lumină tipo *Au fil de mes idées* (eLiteratura, București, 2014), o culegere de studii/ articole, unul mai chisnovit/ special decât altul, structurate pe baze ferme și sigure, cu aceeași tematică, însă în diferite combinații ale rațiunii și ale experienței proprii.

Este cât se poate de clar în privința *actului traducerii* ca fiind cea de „a opta artă” a spiritualității.

Această insistență a sa dovedește că mai are ceva de precizat.

De altfel, Constantin Frosin – oficial, ca specialist și poziție socio-profesională, este universitar român onorat de foruri competente cu premii, titluri și ordine/ medalii europene pe vectorul francez –, în subsidiar apare ca o instituție culturală: poet bilingv (română/ franceză), deopotrivă de talentat; autor versat de lucrări științifice și didactice; publicist, conducător/ fondator de revistă serioasă – „Le Courier International De La Francophilie”, sub egida Academiei Române (Galați) –, scoasă pe cont personal dintr-un salariu de profesor universitar. Am lăsat pe final calitatea de traducător bilingv din care și-a făcut o țintă proprie, de conștiință.

Un binecunoscut poet și editor francez – Louis Delorme – scrie fără drept de apel: „Constantin Frosin est un maître de notre langue”.

Astfel, în concepția lui Constantin Frosin și indusă în cartea menționată, traducerea cere/ impune interpretarea legitimă biunivocă între model și corespondentul său ca relație semantică fundamentală, ideal aproximat, dar nicicând atins. Nu e necesar să cităm nume celebre în a ne susține presupoziția/ prezumția, ci doar invocând înțelesul holismului, ca proprietate a întregului asupra părților dintre termenii sistemului limbajelor ca forme de viață, tot la fel cum în filosofia minții stările mentale asemănătoare pot fi identificate în rețeaua relațiilor respective.

Constantin Frosin diseacă, rând pe rând, metodic, critica/ teoria traducerii, trăsăturile specifice de fidelitate/ infidelitate (plecând de la formula „belles infideles” din sec. 18), dar și de copie a originalului/ creației în sine, caracterizând postura traducătorului ca mediator-creator, condamnând prin prisma eticii actului traducerii specia hibridă rezultată din soluții surogat.

Totodată, în cadrul căutării identității spirituale din perspectiva pluralismului expresiei artistice în modul european, Constantin Frosin este pentru autoritatea textului traducerii. Termenii text/ context/ intertext sunt manevrați cu ușurința performerului stăpân pe folosirea celor specifice lingvisticii teoretice și aplicate într-o hermeneutică proprie sincronizată fluxului recunoscut în științele umaniste și tehnice ca valori istorice consacrate.

P.S.: Stau și mă întreb *cui prodest* contribuția științifică însumată calitativ de cartea recentă a lui Constantin Frosin, dacă întâia sa lucrare menționată privind arta și tehnicile traducerii, apărută în 2000, nu a ajuns în mediile universitare clujene pentru a-i servi unei doctorande transilvane la alcătuirea tezei sale de doctorat susținută în 2012...

Zsók Izabella a primit titlul de doctor în litere pentru teza intitulată *Traducerea – pod între limbi și culturi*, avându-l de conducător de examen de doctorat pe magistrul Prof. univ. dr. Carol Veress, nimeni altul decât însuși Directorul Școlii Doctorale „Comunicare și cultură” de pe lângă Facultatea de Istorie și Filosofie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, susținută în anul 2012.

Distinsa Z. I., devenită om de știință, în teza Domniei-Sale nu a catadicsit să consulte bibliografie românească de specialitate de niciun fel, cu excepția citării în bibliografia aferentă tezei doar a unei singure lucrări (Ana Bantaș, E. Croitoru, *Didactica traducerii*, Teora, București, 1999), printre cele peste 130 de titluri menționate, apărute în frumoasa limbă maternă – limba maghiară.

... Într-adevăr lucrarea își merită titlul în care *podul* nu este cel dintre culturi de-a latul unui fluviu care desparte limbi/ culturi, ci este... „podul” casei! Bravisimo.

Traducători la Colegiul Național Iași
2 octombrie 2015

Ana DUMITRESCU

„Când, în democrație, dai din libertăți, nu le mai câștigi înapoi”

„Même pas peur!”, strigă Ana Dumitrescu, cineast francez de origine română, care pe 12 ianuarie 2015 și-a luat camera de filmare pe umăr ca să surprindă, la cald, modul cum francezii erau bulversați, trăindu-și acut contradicțiile din societate, după gravele atentate de la redacția Charlie Hebdo și de la magazinul Hyper Cacher. Sunt câteva personaje fabuloase în documentarul său sobru și necompletent: e energia vie a Samiei Orosemane, umoristă de religie musulmană, care nu se sfiește să râdă pe scenă, inteligent, de două ori, de voalul islamic în sine și de frica pe care o inspiră. E cartezianismul trecut prin inimă pe care îl afișează Nathalie Maroun, analist media cu origini libaneze. E bonomia înțeleaptă a lui Yannis Youlountas, filozof franco-grec, a cărui bibliotecă e o serie de carcase vechi de televizoare, în care sunt aranjate cărți. Proiecția din octombrie în cinematografele Franței a stârnit dezbateri, cu adeziuni și critici deopotrivă. Având printre partenerii media redutabila platformă jurnalistică de investigații Mediapart, documentarul „Même pas peur!” are de ce să deranjeze. 20 de francezi din diferite domenii – universitari, umoriști, filozofi, desenatori, sociologi, juriști – decriptează cu voce tare ceea ce Franța a trecut sub tăcere, sub cenzura de căluș a politicianului corect: islamofobia, xenofobia, manipularea politicianistă, business-ul fricii. Sigură pe sine, neinfluențabilă dar atentă la nuanțe, Ana Dumitrescu lărgeste cadrul, în interviu: nicio frică în a evoca nu doar contradicțiile Franței, ci și incoerențele României sau lășitățile Europei, în tulburile vremuri migratorii de azi. Ea însăși un copil al exilului, care a știut să transforme dubla cultură într-un atu.

Reporter și fotodocumentarist, Ana Dumitrescu a

colaborat cu National Geographic sau cu agenția Gamma-Rapho, investindu-se în subiecte de societate problematice: deportarea Romilor în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, homofobia în România sau muncitorii fără documente legale din Franța. În 2014 a dezvoltat tehnica de fotografie animată „cinemagraf” în proiectul „Tour de Manège”, expus la „Mois de la photo”, la Paris. După documentarul „KHAOS, les Visages Humains de la Crise Grecque” care a rulat în cinematografele Franței în 2012, „Même pas peur!” este al doilea lung metraj reactiv al Anei Dumitrescu.

(Cristina Hermeziu)

Cristina Hermeziu: Sunt mai multe teme în documentarul „Même pas peur!”, laicitatea, periferiile, economia, securitatea. Una dintre cele mai sensibile este identitatea. Cine sunteți, Ana Dumitrescu?

Ana Dumitrescu: Identitatea este ceva foarte personal și complicat, cum spune Nathalie Maroun, analist media, în film. M-am născut în București dar am venit în Franța la doi ani, deci n-am cunoscut România. Integrarea în Franța nu este nici ea evidentă, când ai un nume ca Dumitrescu.

Nu v-ați schimbat numele. De ce?

Nu l-am schimbat. Tata n-a vrut să-l schimbe și-i mulțumesc pentru asta: mi se pare foarte important. Putea foarte bine să mă cheme Dumesnil, spre exemplu...

De ce îi mulțumiți?

Pentru mine e o mândrie să fii bicultural. Problema se pune așa: să fim români sau să fim francezi? De parcă nu s-ar putea să fim ambele. Nu trebuie să le disociem. Mult timp am vrut să fiu *francez*, francez ca orice francez. La un moment dat mi-am dat seama că nu eram doar franțuzoaică, mai eram ceva în plus. Oricum toată lumea mă întreba: Dumitrescu de ce origine e? Originea nu se poate uita, mi se pare foarte important să o asumi.

Vă deranja întrebarea?

Eram în permanență întrebată acest lucru. Nu e vorba că mă deranja sau nu, dar mi se părea incoerent să fiu întrebată despre origine, fiind în același timp franțuzoaică. Ori sunt ori nu sunt cetățean francez? Nu am niciun accent, nu am problemă de culoare de piele, doar numele nu corespundea. Când eram studentă și voiam să muncesc, deși aveam pașaport și carte de identitate franceze, mi s-a spus: uite, o să verificăm în prefectură dacă sunteți sau nu cetățean francez! Apoi mi s-a sugerat, nu puteți schimba numele?, știți, e cam deranjant așa, pentru clienții noștri, Dumitrescu nu sună *français*... În 2007 am avut „un coup de foudre” pentru fotografie. Am lăsat viața din Paris și am plecat în România, în București, unde am lucrat pentru Mediafax. Filmul e de altfel dedicat lui Mihai Vasile, care a fost fotograful meu la Mediafax, din păcate a murit la 54 de ani. Mi-am descoperit și partea pe care o știam dar nu o trăisem, în vacanțe, la bunica. Aveam 28 de ani. Am plecat ca româncă în România. Dubla naționalitate înseamnă pentru mine că atunci când sunt în România sunt 100% româncă și atunci când sunt în Franța sunt 100% franțuzoaică. Iar Ambasada României nu mă ajută în Franța, așa cum Ambasada Franței n-are a mă ajuta în România. Am priceput asta, dar am avut probleme identitare până când am acceptat că sunt și una și alta. Sunt mândră că mănânc sarmale și beau țuică și în același timp sunt mândră că am crescut în

Franța și muncesc în Franța. Dubla cultură înseamnă să iei ce-i bun din fiecare cultură. Europa înseamnă libera circulație și până la urmă de ce nu putem avea mai multe identități, ne e frică de ce anume, să le amestecăm, ne e frică să le pierdem?

Problema e că România e privită dintr-o perspectivă care e foarte departe de realitate. Hai să vorbim de Siria. Când vorbim de refugiați parcă vorbim de oameni... obligatoriu fără diplome. Sunt oameni educați, dar noi îi arătăm drept niște „invadatori”, persoane care vin să ne invadeze pe noi în Franța. E subiectul filmului. Ne este frică de alții și atunci avem impresia că vom fi invadați.

E o agresivitate împotriva unei alte identități?

Cred că este o frică manipulată politic. Asta există și în Franța, și în Grecia și în România. Ne uităm la vecini și spunem uite, vecinul este de vină că sunt eu sărac. De ce suntem în criză de vreo 30 de ani? De ce drepturile sociale se diminuează, de ce salariile scad, de ce are loc acum distrugerea codului muncii în Franța? Politica de austeritate este aplicată indivi-

dualizat în fiecare țară europeană, poporul însă nu e neliniștit din cauza asta, i se spune, în schimb, uite, la noi nu se întâmplă ce se întâmplă în Grecia, de exemplu, dar de vină e refugiatul, sau românul acela care vine să ne mănânce nouă alocațiile familiale. Problema este că de fapt nu omul care vine va face să dispară alocațiile familiale, ele vor dispărea din cauza planului de austeritate impus de Europa. Aceasta e problematica adevărată. Frica de cei din altă regiune e veche. Și azi, dacă vine un francez din nord în sud e primit ca un străin, nu există o integrare evidentă, darămite un român?! De parcă ar avea o cultură extrem de diferită. Avem o Europă dar avem cursuri de cultură europeană?

Ce ar însemna cursuri de cultură europeană?

Să învățăm religiile din fiecare țară, tradițiile, mâncarea, de ce nu? Limba, ce etnii există. România are 24 de etnii, un comunitarism foarte important, un model foarte interesant pe care eu îl dau drept exemplu, aici. Fiecare comunitate are revistă în limba ei! În afară de comunitatea romă, care au fost robi până în 1887. Dar și romii sunt 14 etnii, ursari, căldărari, rudari etc., am lucrat mult și pe subiectul lor. Chiar între etniile romilor există un rasism foarte important. Mi s-a spus, undeva lângă Craiova: eu sunt un Rom bun, pe mine mă înmormântează cu românii, cei din față au cimitirul lor, separat. E o segregare între ei. Complicat.

În familia dvs. rădăcinile sunt diverse...

Există origini grecești îndepărtate. Tatăl meu a plecat la o conferință în Franța și a rămas. Eu sunt copil unic. Tata s-a prăpădit în 1999, mama a plecat în SUA. N-am apucat să aflu prea multe despre familie. De unde și dorința mea de a merge eu însămi în România, o perioadă.

Ce ați descoperit în România, la 28 de ani? Ce v-a frapat?

E o țară a contrastelor. O țară în care se poate face semnul crucii de 10 ori și apoi insulta. Foarte des-

chisă și foarte închisă. Omul deschide ușa natural dar, în problema refugiaților, România a spus „nu-i vrem”. Începe totuși să fie și în Franța bizar. Eu am plecat din Franța în 2007, când venea Sarkozy la putere. Există o anumită moralitate, fără să idealizez. În politică era o anumită demnitate. Ei bine, în România am găsit oameni care vorbesc fără complexe. La un ghișeu de bancă mi s-a întâmplat să aud lucruri de genul: da, am fost la Paris, ce urât e în metrou, sunt atâția africani! Și m-am gândit cât rasism, eram șocată, venind din Franța. Mă întorc în Franța în 2010 și găsesc o politică „relaxată”, cu o Nadine Morano [politician de dreapta care creează polemici prin declarații de genul „Francezii sunt un popor de rasă albă”] sau alții, fără nicio moralitate, la nivelul lui Berlusconi. În Franța s-a pierdut demnitatea discursului public. Ceea ce mi s-a părut șocant în România am regăsit și în Franța, după absența mea. Am fost șocată a doua oară.

Care e cauza, de ce s-a ajuns aici?

Am un semi-răspuns. De când omul politic s-a mutat pe internet și pe twitter s-au șters limitele: președintele e prietenul poporului. Politicienii se joacă între ei și noi vedem spectacolul lor pe twitter. Unul spune o frază, altul îi răspunde bătându-și joc. Mi se pare aberant discursul public francez actual, lipsit de demnitate, grotesc.

Nu sunteți prea critică? Corectitudinea politică, pe de altă parte, n-a impus și ea un discurs fals?

Da, dar când situația e proastă economic, când oamenii nu se mai duc la vot, dezbaterile coboară la nivelul acesta: de ce Tsipras nu și-a pus cravată când s-a dus să vorbească la nivel european? Asta contează? Putea să aibă și cămașă cu flori dacă avea idei și program concret politic.

Credeți în Tsipras?

Am crezut că va fi o schimbare. Eu sunt proeuropeană dar sunt pentru o altă Europă, nu pentru ieși-

rea din Europa. Asta îmi plăcea la Tsipras, că el nu voia să iasă din Europa. Acum suntem în *stand by*. Grecii l-au recreditat, dar 40 la sută nu s-au dus la vot. Asta arăt și în film, că oamenii au început să se dezintereseze de politică, și încep să-și ia singuri destinul în mână: să facă singuri spitale, să facă schimburi de haine, de mâncare. Oamenii se organizează paralel cu politicienii. O formă de anarhie, dar nu în sensul de haotic, ci de autoorganizare paralelă, civilă.

Care se poate transforma în partid la un moment dat...

Sau nu, să vedem. Cred că nu mai trebuie să vorbim de *criză*, e un cuvânt neadaptat. Cred că are loc o mutație profundă a societății, suntem la un nivel unde se schimbă drastic societatea. Modul ei de a funcționa. Și tot încercăm să resorbim *criza* ca să revenim la nivelul dinainte. Dar nu se mai poate. Prea multe lucruri se schimbă și cu internetul și oamenii care vor să se exprime, se organizează. Unele popoare sunt probabil mai pregătite decât altele. Grecii au fost forțați să fie. Nu erau ei mai pregătiți ca alții, ca și România azi, de abia reușeau să profite de mall-uri sau de Ikea. Ca și în comunism, de altfel: mergeam la bunica și pe vremea aceea toată lumea avea aceleași bibelouri, identice. Așa și azi: ce mobilă frumoasă ai! dar toate sunt de la IKEA...

Cum v-ați ales personajele care se exprimă în film, fără apriori și fără limbaj de lemn?

Am optat pentru documentarul de cinema pentru că e un format mai lung. La TV, formatul e de 52 de minute cu voce din *of*, televiziunea „se vrea” obiectivă. La cinema, e o asumarea a subiectivității. Am intervievat personaje de origini diferite iar politic sunt de la centriști până la anarhiști. Sunt ateii, musulmanii, evreii, asta e fabulos. Coabitarea există foarte bine între oameni. Și vin din orizonturi foarte diferite: umorist, sociolog, politolog, student. E structura societății civile, foarte diferiți ca vârstă. Monique Che-

millier-Gendreau, juristă, are 80 de ani și lucrează încă la Curtea internațională de la Haga. Fiecare răspunde într-un mod visceral, cred în ceea ce spun. Le-am lăsat timp să vorbească, să vină de la sine ceea ce vor să spună. Nathalie Maroun vorbește despre identitate, și vorbește și cu inima, ea s-a născut în Liban. E o fotografie socială a Franței de azi, cu oamenii care au capacitatea să se abstragă de la evenimente. Am filmat chiar din 12 ianuarie și până în mai. Unii erau extrem de sensibili, vulnerabili, în acel moment. Polemicile existau în Franța și ce s-a întâmplat la Charlie Hebdo a condensat temele. În 6 luni s-au precipitat problematice și s-au condensat lucruri care există în Franța de zece ani.

Care sunt temele majore ale societății franceze care s-au condensat și au precipitat după Charlie Hebdo?

Mai întâi laicitatea. În Franța, oamenii n-au habar despre ce este vorba. Amestecă ateismul și laicitatea. Jacques Chirac a comandat o comisie, în 2003, din care făceau parte universitari, care au început să lucreze la subiectul „ce este laicitatea în Franța”. A rezultat un raport de zeci de pagini cu mai multe propuneri făcute de comisia Stasi. Școala trebuie să fie singurul loc neutru, fără semne religioase. Dar nu toți erau de acord. Semnul religios era voalul musulman. Dar omul de rând nu va înțelege de ce el este interzis în școală dar nu și pe stradă, de exemplu. Ceea ce s-a și întâmplat. Prima propunere vorbea de interzicerea „semnelor religioase și politice ostentatorii”, dar s-a renunțat la „și politice”. Fetele care aveau o mică cruciuliță erau tolerate, deci era inegalitar, o dublă măsură. Și ca să fie compensată inegalitatea, comisia Stasi s-a gândit la o serie de măsuri compensatorii: la o masă de substituție [meniu fără carne de porc la cantina școlii], fiecare copil să aibă o zi de sărbătoare precum Crăciunul – copiii evreii una a lor, musulmanii de asemenea. Nimic n-a fost reținut în afara

problemei cu voalul. De zece ani, voalul a devenit un obiect de discordie în spațiul public, plus mesele de substituție. După atentatul din ianuarie cu cei trei nebuni, fanatici, demenți, îndoctrinați, dintre care doi copii ai republicii, crescuți de statul francez – ceea ce a fost violent, apoi, este că li s-a cerut musulmanilor să se desolidarizeze. Islamismul este și o problemă de război geopolitic, sub acoperirea religiei: ei își spun „stat islamic”, înțelegem bine termenul – vor să aibă frontiere, monedă, un stat dictatorial. Simplific foarte mult, evident. Dacă ar fi fost trei catolici nu li s-ar fi cerut însă la toți catolicii din Franța să se desolidarizeze. A fost o stigmatizare din perspectivă religioasă. Dar religia este, ca și *străinul*, un motiv, care arată altceva, este partea vizibilă a aisbergului. Toți oamenii care au o religie, oricare ar fi ea, nu-și omoară vecinul. Nu se pot pune pe spatele religiei toate problemele societății. Se vorbește despre „musulmanii din Franța” sau despre „evreii din Franța”, ca și cum n-ar fi sută la sută francezi. De ce nu se spune francezi evrei sau musulmani francezi? E o diferență lingvistică fundamentală. Apoi: dacă un român vine și face Doamne ferește ceva, să ni se ceară să ne disociem de el, ca român?...

Deci laicitatea nedusă până la capăt a eșuat într-o stigmatizare...

A fost o focalizare și această focalizare mi s-a părut foarte violentă. Ea continuă. Am fost să filmez la Bourget, „Le Foire musulmane” [salon anual al comunității musulmane din Franța]. Nu era niciun jurnalist, la Bourget. Acum, dintr-un foc, au descoperit acest lucru datorită intervenției Femen, la un alt salon musulman. Ele există de ani de zile, aceste saloane. Dar câți oameni asistau la conferința la care s-au produs Femen [grup de militante feministe care intervin spectaculos și provocator la diverse evenimente internaționale pentru a atrage atenția asupra unei teme de societate] și la care doi imami radicali vorbeau despre supunerea femeilor? Poate nu era ni-

meni în sală... La forumul la care am fost eu erau tot felul de conferințe, și de sexologie și de terapie de cuplu. Erau și teme dure, închise, dar erau și problematici foarte deschise. Erau și femei voalate dar erau și femei fără voal. E un bazar enorm unde se vinde Coranul, unde se vinde mâncare, unde sunt baloane cu Dora l'Exploratrice [personaj de desen animat dintr-o serie populară în Franța].

A fost deci un eveniment instrumentalizat?

E vorba de un *business* al fricii. Ca să se poată spune: uite, pe teritoriul francez se organizează lucruri periculoase, dar câți îl ascultau pe acel imam, ce audiență avea? Poate în sală nu erau decât trei jurnaliști? Problema e că oamenii n-au avut parte de toate informațiile, ci de informații parțiale și eronate. Deci de la trei indivizi nebuni am ajuns să avem o focalizare generală pe islam. Negarea islamofobiei e și ea în cauză. Există islamofobie, e o realitate așa cum o realitate este antisemitismul. Nu trebuie să opunem antisemitismul și islamofobia sau islamofobia și xenofobia. Există frica de români, frica de Romi, frica de refugiați, frica de islam, frica de evrei și tot așa.

Altă temă importantă este cea securitară. Documentarul începe cu premierul Manuel Valls care anunță niște măsuri de securitate. Chiar înainte de atentatele de la Charlie Hebdo și de la Hyper Cacher. Un exemplu legat de frică: poți trece niște legi periculoase pe fond de frică. Legile securitare nu privesc doar cazurile care intră sub incidența informațiilor de securitate națională, ci și ceea ce numim „lansatorul de alertă”. De exemplu, cineva vine și spune, uite, lucrez pentru societatea Areva, am constatat o scurgere nucleară periculoasă. Omul respectiv poate fi pus sub acuzare ca fiind terorist... În ce anume este el terorist? Definiția terorismului a devenit foarte ambiguă. Orice om care denunță un risc pentru populație poate ajunge în închisoare, fiind denunțat ca terorist. Ca și cum în România, cineva care e împotriva exploatării de la Roșia Montana ar fi acuzat de

terorism. În plus, nu mai este o separare a puterilor în stat, nu judecătorul decide, ci primul ministru, guvernul. Democrația e în pericol. Un risc democratic.

Politicienii au profitat deci de un șoc emoțional?

S-a profitat de șocul emoțional. Charlie Hebdo a fost folosit afectiv și emotiv ca această lege să treacă în urgență fără dezbateri publice. Când dai din libertăți nu le mai recâștigi înapoi. Primele legi securitare au apărut după „les trente glorieuses” – anii de bunăstare, – când a început criza, iar sociologul Jean-Pierre Garnier o explică în film. Au urmat nu mai puțin de 37 de legi securitare care au redus libertățile oamenilor. Cu cât sunt mai puțini bani, cu atât se fac mai multe legi securitare. În Spania, o manifestație a luat forma unor holograme – o proiecție artistică – pentru că n-au obținut aprobare pentru o manifestație de stradă.

Putem trăi fără frică? Toți suntem irascibili...

Se poate trăi fără frică dacă tăiem televizorul și toate semnalele de spaimă în acest sens. Dacă ne ducem către vecinul musulman, evreu, turc, român, dacă te duci și împărtășești ceva cu ei.

Deci trăim într-o baie de frică întreținută și din acest motiv nu ne ducem către ei?

Oamenilor le e frică azi de propria lor imagine, asta exprimă și afișul filmului, unde un telespectator urlă când se vede pe sine pe ecranul tv. Oamenii trebuie să se dezmeticească. Nu mai vrem să mâncăm genetic modificat? Putem să ne organizăm să avem producție locală. În Paris, s-a deschis un magazin unde totul este gratis. Oamenii se organizează. Frica mare este ca, dacă oamenii se organizează prea bine, să nu apară legi care să le interzică organizarea. Acesta este pericolul.

Dvs. de ce vă e frică?

De ce-mi este frică? Fac parte dintre oamenii cărorora le e frică de un singur lucru: să n-am timp să fac

destule lucruri în viața mea. Viața este scurtă. Să nu ne pierdem viața inutil în chestii sterile. Mi-e frică să nu pierd timpul cu fleacuri.

Cum priviți problema refugiaților, în Franța, în Europa?

Sunt două aspecte. Sunt refugiați de război, care depind de Convenția de la Geneva din 1952. Nu e nimic negociabil, trebuie respectat dreptul de azil constituțional. Este un pur respect legislativ. A doua problemă este imigrantul economic, problemă veche și vastă, și aici ne întoarcem la Algeria. La INA (Institut National de l'Audiovisuel) există documente unde în anii 1950 se arăta cum tuaregii nu știu să-și valorifice bunurile naturale, iar francezii se ocupau atunci cu extragerea uraniului. Nu privește doar Franța problema aceasta a exploatarea resurselor naturale din alte zone, dar fără o distribuție locală, țările în cauză nu au beneficiat de o continuitate economică. Trimitere și la Roșia Montană: aurul e în România dar canadienii fac exploatarea și românii nu primesc mai nimic. La fel și cu uraniul în Africa. S-a întâmplat în zone aride, li s-au utilizat resursele și apoi au fost lăsați să se descurce. Suntem responsabili de situația care s-a creat. Și atunci cum poți alege între un refugiat de război și unul economic?

Responsabilizarea nu are loc. Europeanii resping refugiații, fie ei economici sau nu...

E abominabil. Ce se întâmplă în Ungaria: e foarte periculoasă direcția pe care o ia, de când a venit Orbán la conducere. Suntem pe o pudrieră a Balcanilor din nou. E foarte exploziv. Credem că războiul e departe de noi, mie nu mi s-a părut niciodată atât de aproape. E situația din Ucraina, cu Ungaria, cu Moldova, cu Grecia, cu Serbia. Să suspenzi Schengen e un precedent grav. Nu vreau, dar mi-e greu să fiu optimistă.

Ca cineast, scrieți cu imaginile. Imaginile, precum cea a micuțului Aylan, eșuat pe o plajă din

Turcia, pot influența mersul lucrurilor?

Erau mii de alte imagini înainte și nu s-a întors nimeni spre ele. Imaginea lui Aylan a șocat pentru că băiețelul părea că doarme. Celelalte imagini erau violente. Era moarte violentă. Omul nu putea să se identifice. Pentru prima dată nu era violent, copilul nu e dezbrăcat, este întins, nu i se vede fața, nu poate să fie asimilat, poate fi un copil de orice origine, nu se vede. A existat apoi o mobilizare concretă a societății civile. Pe smartphone există o aplicație care îți permite să intri în relație ca să poți să primești o familie de refugiați acasă. Dar la nivel politic nu s-a întâmplat nimic, suntem în același punct zero. Frica nu e tipic franceză, și reacțiile din România despre refugiați sunt violente și rasiste. România este rasistă, o țară închisă asupra ei înseși, izolată, o țară religioasă căreia îi este frică că va veni o altă religie peste ea. „I-a pedepsit Dumnezeu”, se spune în România, ca o explicație pentru orice, când cineva cade bolnav sau o familie are un copil handicapat sau e cutremur în China. Această religiozitate accentuată are o explicație istorică și culturală, prin dominația otomană în fața căreia a fost necesară o rezistență. Ca și în Grecia, e similar.

Despre ce va fi următorul documentar?

Va fi despre cum vede poporul miza democratică. Plec de la alegerile prezidențiale care vor avea loc în Franța în mai 2017. Plec de la un eveniment care n-a avut încă loc. Mă interesează în ce fel omul inventează democrația, spre ce societate mergem? Îi întreb pe oameni cum își închipuie că vor fi dezbaterile politice în jurul alegerilor, cu doi ani înainte. Filmul va ieși în octombrie 2016. Aceasta este întrebarea: ce este democrația azi?

Aveți un răspuns?

Suntem într-o democrație reprezentativă. Nu cumva partidele politice sunt cele care împiedică democrația? Dacă votăm un om și acel om aplică linia partidului, în ce fel poporul poate interveni pe linia

partidului? Alegi un om, dar ideile lui sunt impuse sau de la dreapta sau de la stânga sau...

(Interviu realizat de Cristina Hermeziu)

POST SCRIPTUM:

Interviul a fost realizat înainte de gravele atentate care au avut loc în capitala Franței. Vineri, 13 noiembrie 2015, mai multe atacuri teroriste islamiste au făcut, la Paris, 130 de morți și 350 de răniți. În aceste condiții, considerăm oportun să redăm fragmente din analiza pe care cineasta Ana Dumitrescu o publica pe 16 noiembrie, pe blogul său de pe platforma de investigație Mediapart („Dacia literară”).

Ana Dumitrescu

Francezi, prin excelență

Evenimentele înspăimântătoare de vineri seara ne lasă un gust de sânge pe limbă în această luni dimineața. E o stare nedefinită, între coșmar și speranța că o să ne trezim. Lucrurile se pun greu în mișcare. Suntem în expectativă, oare ce va urma? Mă tem că urmarea nu e ceea ce visam.

Sunt o mulțime de întrebări care se cer puse. N-am răspunsuri la toate și nici răspunsuri gata făcute, dar mi se pare important să vorbesc despre anumite lucruri și să pun problema dintr-un alt unghi de vedere. (...) Politicienii și-au expus teoriile și viziunea lor asupra lucrurilor. S-au organizat repede taberele pentru și taberele împotriva. Luările de poziție pentru sau împotriva acoperă inegal diferite aspecte

dar nu s-a pus accentul în niciun moment sau prea puțin pe *fraternitate*. Anumite subiecte ar fi trebuit abordate și n-a fost cazul. Foarte mulți musulmani s-au desolidarizat de data aceasta, dar nu mai interesa pe nimeni acest lucru, nimeni nu i-a băgat în seamă. A fost imediat decretată starea de urgență. Să ne aducem aminte că Tunisia a decretat starea de urgență abia după nouă zile de la atentatele de la Soussa. Și-au dat un timp de reflecție. Franța nu și l-a acordat.

Vorbim repede și vorbim mult, vorbim când arde și vorbim în vânt. Uneori să înveți să taci e un act civic și democratic, ca și votul alb. Uneori politica ar trebui să se dea la o parte din fața umanului, pentru că politica, dacă se urcă pe scenă chiar și-n aceste momente, demonstrează exact contrariul a ceea ce vrea să susțină. Politica n-are de-a face cu furia - furia în dreptăță împotriva sistemului, furia față de partea adversă, furia împotriva celuilalt sau orice altă furie. Politica are obligația să fie rațiunea. Politica are nevoie de stăpânire de sine. Doliul și plânsul sunt necesare tocmai pentru a șterge furia imediată. **Iar această furie este instrumentalizată și instrumentalizabilă. (...)**

Furia a scos la iveală multe lucruri în timp scurt. Un lucru m-a surprins mai mult decât altele, și anume faptul de a ne compara morții la scară mondială. Eu cred că suntem cu toții frați și surori ai umanității, indiferent de credință sau de zonă geografică. Dar mesajele care compară și ierarhizează morții sunt odioase și n-au nici un rost. Bineînțeles că morții din Liban au aceeași „valoare” ca morții din Paris dar la ce servește ca, în miezul tragediei, în mijlocul emoției și al durerii, să facem o asemenea comparație?

N-o să-i învie pe cei morți dar există riscul unei respingeri pentru că sensul e acesta: *Vezi ce ți s-a întâmplat? Asta se întâmplă tot timpul și nu numai ție.* Una peste alta e culpabilizat cel care suferă ca și cum e de presupus că el n-ar fi fost de partea celorlalți

morți, ca și cum n-avea habar de ei, ca și cum ar fi cel mai egoist om din lume, ca și cum n-ar vrea decât să-i dea afară pe refugiați. Atentatele au fost comise de tineri care au ucis alți tineri. Și tinerii aceștia care au murit sub gloanțele unor alți tineri pierduți erau deschiși către lume, către celălalt, tineri care sunt speranța și ne sunt viitorul.

(...) Tinerii pierduți, cei careucid: cum se poate să ajungi să faci asta, la 20 de ani? E mult prea ușor să arătăm cu degetul spre religie. François Hollande propune retragerea naționalității. Îi va împiedica acest lucru pe tineri să se radicalizeze? Degeaba vom închide frontierele și vom retrage în dreapta și-n stânga naționalitatea. În acest fel, mesajul pentru acești tineri este că Franța le retrimite mînea în terenul lor și îi exclude din joc. Cu alte cuvinte, îi abandonăm. Le arătăm că sunt *adoptați* și deci repudiabili. Un cerc infernal care nu va face decât să sporească radicalizarea. Am văzut oare din ianuarie încoace rapoarturi întocmite de experți, de sociologi, de psihologi ca să putem combate radicalizarea? N-am auzit de așa ceva. Am avut parte în schimb de dezbateri fără rost, care au distrus posibilitatea de a trăi împreună. Ne-am luat de meniul de substituție [din cantinele școlare], am reintrodus noțiunea de *rasă*, am provocat și sporit ura. Am făcut legi liberticide care nu se adresează numai „teroriștilor” ci tuturor cetățenilor. Am stat oare de vorbă cu femeile voalate, am trimis profesori în cartierele sensibile, am încercat să desferecăm ghetourile? Nimic din toate astea. Am mărit bugetul de la cultură și de la învățământ? Deloc.

(...) Oamenilor le este frică. Le este mai frică de terorism, pe care îl confundă cu războiul, decât de război în sine. Oamenii au o imagine idealizată despre război: Franța pleacă să lupte cu răul. Problema e aici: terorismul are un chip pe teritoriul țării, războiul nu. Președintele Hollande tocmai a anunțat în Congres premisele a ceva ce putem cu adevărat să ca-

lificăm drept război de data aceasta. Se vorbește de mobilizarea rezerviștilor pentru formarea unei gărzii naționale, ceea ce lasă de înțeles că soldații noștri vor fi trimiși în Siria. Următorul pas va fi oare înrolarea obligatorie ca să terminăm cu șomerii? Nu ne mai desparte nimic de momentul când ne vom arunca, precum SUA după 11 septembrie, într-un război în care tinerii vor fi trimiși la moarte, dar un război care nu va rezolva nimic. Vom închide granițele și vom provoca un dezastru uman și economic. Libertățile noastre se vor reduce, precum pielea de sagri. N-am învățat nimic din Istorie. Da, o să putem spune cât de curând că suntem în plin război dacă nimeni nu se opune căii pe care-o apucăm. Ce soartă îi așteaptă pe acești tineri, a treia generație? Cine va fi răspunzător pentru răul pe care li-l facem? Avem dreptul să-i trimitem la moarte?

Francezii știu că în lume sunt mai multe focare de război. Starea de război din diferitele zone ale planetei se datorează mai multor factori. Se arată cu degetul spre Franța pentru că vinde arme. E o realitate incontestabilă dar e greu să denunți vânzarea de arme când ea are legătură cu un alt punct nevralgic: frica de ziua de mâine. E un punct sensibil, tabu. În Franța, zeci de mii de oameni lucrează, unii chiar fără să o știe, în domeniul de fabricare a armelor. Chiar eu cunosc câțiva. Și cum războiul nu are un chip concret, în schimb șomajul da, ne aflăm într-un impas... Ca să combați vânzarea de arme trebuie deci să combați fabricarea lor. Și uite-așa suntem în fața unor întrebări serioase despre modul de funcționare a societății, viabilitatea ei economică și rolul nostru ca națiune. Și problema nu e simplă deloc. E un șarpe care își mușcă coada: fabricarea de arme înseamnă locuri de muncă. Locurile de muncă sunt din ce în ce mai puține, dar sunt din ce în ce mai multe arme și războaie. Economia merge mai departe.

Dacă vrem să denunțăm această stare de fapt, ar fi timpul să spunem cine sunt aceste întreprinderi

care fabrică componente pentru arme și, în paralel, să începem o analiză socială. Cum să facem asta? Miza națională nu privește doar guvernul, ne privește pe noi toți. Ca să combați vânzarea de arme trebuie să combați frica de ziua de mâine. *Teritoriul păcii câștigă teren odată cu siguranța economică a oamenilor.* Nu servește prin urmare la nimic să denunți doar vânzarea de arme fără să atingi problemele de fond ale societății.

Educația, crearea unui viitor pentru tineri, cultura, sunt tot atâtea puncte care trebuie privilegiate ca să putem ieși din acest cerc vicios. Lipsește voința politică în acest sens, e cazul să o afirmăm încă o dată.

Contextul economic dificil face ca frica de celălalt să fie exacerbată. Și cercul s-a închis. Ne e frică de terorism deci acceptăm legi de urgență care interzic manifestațiile, trecem problemele sociale pe planul doi, accentuăm sărăcia, generăm frica de ziua de mâine, fabricăm și mai multe arme, vindem armele și declarăm război. A schimba ceva în economie, în industria de armament, în viitorul țării înseamnă a conștientiza responsabilitatea pe care o avem permanent, atunci când cumpărăm spre exemplu o haină fabricată în Bangladesh, când facem plinul la mașină, când cumpărăm cel mai mic fleac. Știm toate lucrurile acestea dar mergem înainte. Știm dar n-avem habar cum să oprim mecanismul. Ne mulțumim cu o stare de comoditate și preferăm să privim în altă parte. E omenește și e de înțeles. Numai că n-o să mai avem de ales, lucrurile trebuie să se schimbe. E timpul să nu mai închidem ochii, e timpul să reflectăm, e timpul să știm ce fel de viitor vrem pentru tinerii noștri.

Frica de celălalt dar și culpabilizarea celui alt; responsabilizarea cu asupra de măsură a politicienilor și deresponsabilizare civică. Toate aceste elemente cangrenează azi societatea. Ce-i de făcut? Mai întâi să ne punem întrebările incomode și să încetăm să mai fim niște victime pasive. E primul pas spre libertate. Dar ca să ajungem la o astfel de libertate trebuie să

CORRESPONDENȚE

admitem că suntem diferiți. Umanitatea nu e omogenă. Umanitatea e multiplă, diferită, bogată și variată. Fraternitatea este liantul care leagă diferențele între ele. Politicienii sunt primii responsabili de fricile provocate dar ei nu ajung la putere de unii singuri. Votul nostru îi așează acolo unde sunt.

Nouă ne revine misiunea de a redeveni responsabili, de a cere socoteală, clar și precis, în privința a ceea ce s-a făcut sau nu, de a favoriza dialogul între oameni la nivel de comună, de departament, de regiune, la nivel național. Noi trebuie să ne imunizăm în fața fricii de cei care sunt diferiți de noi înșine și să reacționăm la frica de ziua de mâine. Mulți o fac deja, dar nu e suficient, e nevoie de o adevărată revoluție în domeniu. Trebuie să refuzăm ferm războiul care se profilează din ce în ce mai mult, trebuie să încetăm să milităm din spatele unei tastaturi, să trecem peste divergențe politice și să ne facem auziți ca cetățeni și alegători francezi.

Scopul este să reușim să ne deschidem către ce-

lălalt, oricare ar fi apartenența sa politică, religia sau orice altă diferență. E timpul să oprim luptele intestine unde fiecare își pune la bătaie ideologia. E momentul să lucrăm asupra unui adevărat civism, cu speranța că va deveni într-o zi mondial, nu numai național. Oricât de utopică ar părea, nu ne rămâne decât această soluție, pentru ca noțiunea de conflict să dispară. Umanitatea se învață și se construiește zilnic. E singura cale posibilă – aceea ca aceste atentate oribile să fie un pas spre mai multă libertate și mai multă fraternitate. Dacă cedăm fricii, viitorul va fi populat de orori. E nevoie de un mesaj puternic de unitate și de respingere a Războiului, nu mai e suficient să ne exprimăm vag, pe rețelele sociale. N-avem nevoie de război ca să dovedim că suntem francezi, prin excelență.

(Mediapart, 16 noiembrie 2015)

Traducere de **Cristina Hermeziu**

Mircea-Cristian GHENGHEA

Românii din Ucraina: nimic nou sub soarele din 2015

Am mai scris, în câteva rânduri, inclusiv în paginile „Daciei literare”, despre recente relații româno-ucrainene „resetate”, după cum au tot trâmbițat, în prima parte a acestui an, unii vajnici reprezentanți ai minunatei noastre mass-media. Mi-am exprimat pesimismul și m-am arătat sceptic în legătură cu o modificare reală a atitudinilor și a mentalităților actualilor noștri vecini de la nord și de la est. În ciuda numeroaselor dificultăți pe care le întâmpină și a situației tensionate existente în diverse regiuni ale țării lor, ucrainenii nu au cum să-și modifice dintr-odată multe din percepțiile și imaginile (de)formate în ultimele șapte-opt decenii cu privire la vecini, la istorie, la ceea ce înseamnă respectarea reală a drepturilor minorităților naționale și integrarea într-o familie de state care se conduc după norme democratice europene. Desigur, nu trebuie să fim foarte critici în legătură cu aceste aspecte, deoarece nu cu mult timp în urmă și noi aveam de a face cu o parte din problemele pe care le înfruntă azi cetățenii ucraineni, iar de unele nici azi nu am scăpat...

Cu riscul de a fi contra curentului general, am îndrăznit să adopt o atitudine dubitativă cu privire la sinceritatea demersurilor factorilor de conducere din statul vecin față de modul în care sunt tratate și văzute problemele minorității române trăitoare în nordul Maramureșului, nordul Bucovinei și ținutul Herța, sudul Basarabiei și în regiunea Odesa. Adică trăitoare pe pământuri în bună măsură românești, aflate actualmente în componența statului ucrainean. Și, din păcate, nu am greșit procedând astfel... E adevărat, însă, că o vorbă veche, foarte veche, de la acei

strămoși renegați astăzi de indivizi pe care, în mod inspirat, Dan Alexe i-a numit „dacopați”¹, arată că atâta vreme cât *bolnavul mai suflă, mai este o speranță (Aegroto dum anima est, spes est)*. Or, bolnavul (în cazul nostru, minoritatea românească din statul vecin, dar nu prea prieten) încă mai suflă; greu, foarte greu, dar suflă.

Odată cu debutul confruntărilor din partea de răsărit a Ucrainei a apărut și un nou refren care afectează inclusiv situația etnicilor români din statul vecin: să nu fie abordată, la nivel oficial, problema drepturilor minorității române pentru ca nu cumva, Doamne-fereste!, să fie „destabilizată” situația Kievului... Și apoi, mai ales în condițiile războiului mediatic dintre Est și Vest (în care, desigur, românii sunt iarăși prinși la mijloc), dacă îndrăznești să vorbești de asemenea lucruri, precum situația foarte dificilă a minorității române din Ucraina, poți fi ușor catalogat ca adept al Kremlinului, al politicii promovate de Vladimir Putin, adversar al stabilității europene și al statalității ucrainene, ș.a.m.d. Vizita pe care a efectuat-o Președintele Klaus Werner Iohannis în primăvara acestui an în Ucraina poate fi considerată, într-un fel, emblematică pentru asemenea chestiuni. Dincolo de acuzele și nemulțumirile exprimate într-o manieră zgomotoasă de către fostul președinte al României (Traian Băsescu), actualul șef de stat de la București avea măcar datoria morală de a aborda deschis și direct situația comunității românești trăitoare pe pământurile românești aflate, actualmente, în țara vecină. Nu este un secret pentru nimeni faptul că autoritățile de la Kiev indică un număr mult mai mic de

etnici români, arătând, de asemenea, că majoritatea covârșitoare a acestora se află în nordul Bucovinei și în nordul Maramureșului, deoarece în sudul Basarabiei și în regiunea Odesei trăiesc „moldoveni”. În această parte din sud se aflau, conform datelor recensământului din 2001, numai 724 de români față de 123.700 de „moldoveni”. Ce soluție ar exista măcar pentru o încercare de normalizare a situației? Pornind de la acel bolnav care mai suflă, nu putem să nu ne gândim la ideile exprimate de ziaristul Vadim Bacinschi, unul din cei 724 de români declarați în 2001: „Deoarece în regiunea Odesa există o minoritate românească oficial recunoscută aici, înseamnă că față de ea pot fi aplicate prevederile articolului 13 al Tratatului de Bază semnat între România și Ucraina în 1997, de care se pare că am uitat de-a binelea cu toții. Anume în baza acestui document România poate și ar trebui să ia apărarea celor 724 de cetățeni ucraineni care au avut curajul și înțelepciunea de a-și asuma etnia românească. Atitudinea instituțiilor abilitate ale Statului Român față de acești 724 de inși ar trebui să fie similară cu atitudinea mișcărilor ecologiste față de speciile biologice pe cale de dispariție.

Se impun măsuri eficace de protejare, mai întâi de toate la nivel comunitar, aceasta implicând obligatoriul deranj al autorităților ucrainene și punerea în aplicare, odată și odată, a prevederilor mai sus pomenitului Tratat. Ducem lipsă de asemenea acțiuni din partea Statului Român. Ar putea ele urma vreodată? Greu de spus”².

Într-adevăr, greu de spus! Într-un stat român în care însăși ideea de interes național pare pe deplin perimată și inadecvată fiindcă nu aduce creșterea *rating*-ului reprezentanților diverselor culori politice, simpla menționare a faptului că românii de lângă noi sunt pe cale de dispariție nu pare a provoca vreă emoție reală sutelor de aleși ai neamului... Sau, dim-

potrivă, această chestiune legată de interesele naționale și de situația etnicilor români din jurul țării este abordată în chip eminent ipocrit și duplicitar, tocmai în ideea de a mai adăuga câteva procente la sondajele publice în vederea alegerii sau realegerii vreunui idiocrat ca deputat sau senator.

Cu toate acestea, ar putea arăta unii, binecuvântații lideri politici ai României s-au gândit cumva la semenii lor lăsați de vitregiile istoriei în țară străină. Astfel, în 1995, a fost înființat un organism specializat pentru problemele tuturor românilor din afara României – Consiliul pentru Problemele Românilor de Pretutindenii (CPRP). Fără un folos deosebit, totuși. Ulterior, în 1998, a apărut Subsecretariatul de Stat pentru Românii de Pretutindenii (SSRP), transformat, în anul următor, în Departamentul pentru Relațiile cu Românii de peste Hotare (DRRH), actual-mente „vestitul” Departament Politici pentru Românii de Pretutindenii (DPRP). Plimbat între Cancelaria prim-ministrului și guvern (diverse ministere), devenit, în cele din urmă, structură cu personalitate juridică (din decembrie 2009), acest departament nu are, din păcate, impactul așteptat și dorit în ceea ce privește situația românilor, fiind mai degrabă inutil din cauza permanentelor ingerințe ale factorilor politici³.

Lipsa unei strategii corespunzătoare și a unei politici de sistem a statului român este dublată, din anii '90 încoace, de marginalizarea permanentă a comunității românești de către autoritățile din Ucraina, care promovează fără nici o jenă divizarea acesteia în români și „moldoveni”, profitând inclusiv de atitudinea adesea duplicitară și uneori speculativă a conducerii de la Chișinău⁴. Or, în aceste condiții, este greu de crezut că soarta minorității române din sudul Basarabiei și din regiunea Odesa, în primul rând, mai poate fi schimbată în bine...

Cei care se mai agită, cât de cât, în România sunt puținii reprezentanți ai unor societăți neguvernamentale, care încearcă, după puteri, să mai facă ceva pentru semenii lor aflați atât de aproape și, totuși, atât de departe... În această ipostază se regăsesc, de exemplu, membrii Despărțământului Astra „Mihail Kogălniceanu” din Iași, care de ani buni încearcă să mențină legăturile cu puținii români ce își asumă și își afirmă identitatea națională reală în regiunea Odesa. Însă, lesne de înțeles, sunt diverse limite și obstacole pe care o simplă organizație neguvernamentală nu le poate depăși, fiind nevoie, în mod evident, de intervenții energice și bine articulate ale organismelor de profil ale statului român, intervenții care se lasă așteptate de prea multă vreme. Din păcate, românii din sudul Basarabiei și din zona Odesei nu prea mai au cum să aștepte. Au trimis petiții, au înaintat diverse memorii către liderii de la Kiev și de la București, s-a vorbit despre situația lor, însă tot degeaba! Astfel de lucruri nu sunt suficiente pentru a modifica, în vreun fel, situația comunității românești. Vocea Bucureștiului, adică exact vocea care ar trebui să se audă, lipsește din acest peisaj.

Bucureștiul ar putea și ar trebui să arate în mod explicit nu doar românii din jurul României, ci și partenerilor din Uniunea Europeană și celor care conduc un stat ce are în componență teritoriul românesc, că nu se are în vedere nicio rectificare de granițe și că nu este vorba de niciun fel de revizionism teritorial, după cum perorează, de ani de zile, diverși indivizi din Ucraina, care urmăresc propriile scopuri politice, care nu au nimic de a face cu adevărul istoric, ci cu demagogia și populismul. Îi sună cuiwa a revizionism afirmarea acestui lucru, anume că minoritatea românească din Ucraina trăiește pe pământuri românești care se regăsesc, din anumite motive istorice și politice, în afara corpului național românesc? I se pare cuiwa că nu trebuie să vorbim deschis despre

asa ceva pentru a nu deranja cine știe ce socoteli mai mult sau mai puțin strategice din regiune și a periclita Dumnezeu știe ce aranjamente care numai în folosul României și al românilor din Ucraina nu sunt? Atunci, poate că România ar trebui să se gândească serios la faptul că politica sa față de un stat care nu recunoaște și nu respectă drepturile firești ale minorității românești ar trebui modificată radical. Pentru unii poate părea incredibil, dar pentru o parte a românilor trăitori în Ucraina circumstanțele actuale sunt mult mai dramatice decât în timpurile sovietice. Iar simpla enunțare a acestui lucru arată cât de gravă este, în realitate, situația din statul ucrainean în privința respectării drepturilor minorităților naționale.

Cel puțin până acum, se pare că adevărul a provocat și provoacă doar nemulțumire și discordie, după cum s-a arătat de multă vreme – *Veritas odium paret* (Adevărul seamănă ură). Însă adevărul istoric trebuie spus, susținut și promovat în continuare, nu neapărat în virtutea ideii că va învinge întotdeauna, ci pentru că altfel riscăm ca falsul interesat să-i ia locul în totalitate spre a legitima dispariția inexorabilă a adevăraților autohtoni, care deranjează prin simpla lor existență.

¹ Vezi Dan Alexe, *Dacopatia și alte rătăcirii românești*, Humanitas, București, 2015.

² Vadim Bacinschi, *Există, totuși, o minoritate românească recunoscută oficial în regiunea Odesa*, în „Sud-Vest”. Almanah istorico-cultural în limba română pentru cititorii din sudul Basarabiei, anul II, nr. 10(15), octombrie 2013, p. 2.

³ Mircea-Cristian Ghenghea, *Pleac-ai noștri, vin ai noștri...*, în „Tribuna română”, serie nouă, anul I, nr. 1, Iași, ianuarie 2013, p. 6-8.

⁴ În data de 17 decembrie 2009, miniștrii de externe ai Republicii Moldova și Ucrainei, Iurie Leancă și Petro Poroșenko, au semnat, la Chișinău, Acordul bilateral cu privire la drepturile minorităților naționale. Astfel, a intrat oficial în scenă minoritatea „moldovenească” din Ucraina, în urma acțiunii liderilor (democrați, deja...) de la Chișinău.

Mihaela GRANCEA

„La Belle Epoque” în ecranizările din național-comunism

Estetismul era un comandament cultural încă din perioada stalinistă. Se știa că ceea ce este expresiv convinge. Când culturnicii sistemului au realizat că filmul de propagandă nu convinge (vezi cazul filmelor artistice legate de procesul cooperativizării agriculturii) au apelat la ecranizarea operelor literare considerate clasice. Primul succes a fost *Moara cu noroc*¹; apoi, în anii național-comunismului, filmul de artă fundamentat pe literatura de ficțiune recuperată „critic” a devenit un mijloc de culturalizare a gustului publicului.

În acest context, în perioada național-comunistă s-au preferat filmele despre „La Belle Epoque” (1878-

Scenă din filmul „Moara cu noroc” (1956)

1914, în cazul istoriei din regatul României) care, din perspectiva ideologiei ceaușiste, a fost o perioadă ce oferea argumente pentru susținerea teoriilor proto-croniste prin exagerarea dimensiunii fenomenului „pionieratului” și al devoțiunii elitelor culturale vizavi de proiectul identitar românesc (vezi expediția lui Racoviță în Antarctica și fundamentarea speologiei ca știință, inventica lui Traian Vuia și Aurel Vlaicu, dacismul, dacismul ca sursă a etnicismului românesc etc.). În fond, în „Epoca frumoasă” s-au întâmplat „fapte de cultură” fără precedent: au scris I. Slavici, I. Creangă, M. Eminescu, I.L. Caragiale, Al. Vlahuță, Șt. O. Iosif, George Coșbuc, Alexandru Macedonski, Ștefan Octavian Iosif, Dimitrie Anghel și au debutat M. Sadoveanu, Tudor Arghezi, Mateiu Caragiale, avangardiștii; au creat pictorii impresionisti precum Ștefan Luchian; s-a realizat primul film artistic de lung metraj (1912); s-au manifestat „eroii eponimi” ai socialismului și ai feminismului. Evident, filmul perioadei ceaușiste ocultează fenomenele negative, precum antisemitismul manifestat în mediile universitare din regatul României.

„La Belle Epoque” justifica/ legitima, deci, în viața culturnicilor comuniști, teoria europenității românești; decorurile interioare, îmbrăcămintea, obiceiurile și urbanitatea păreau moderne/ europene. Însă, totodată, același gen de film devenea un prilej de a sublinia inerția, egoismul, indiferența autorităților, a elitelor socio-economice și politice românești. În ceea ce privește corupția se considera că aceasta făcea parte, prin natura sa, din categoria fenomenelor

Scenă din filmul „Noiembrie, ultimul bal” (1988)

specifice societății capitaliste. Esticitatea acestei lumi era însă vizibilă, mai ales, în ultimul film al perioadei (*Noiembrie, ultimul bal*)², în târgul în care nu se întâmplau drame. Acea lume era încremenită în proiect, contemplativă, incapabilă de modernizare autentică, indiferentă la suferința Celuilalt.

S-au preferat, pentru prezentarea acestei epoci, ecranizările după operele literare ale scriitorilor „recuperați” de regimul comunist, precum Mihail Sadoveanu, Camil Petrescu și George Călinescu, căci aceștia încheiaseră pactul cu sistemul. În plus, înainte de cel de al Doilea Război Mondial, aceștia au avut o atitudine critică față de sistemul capitalist și nu s-au implicat în cercurile literare și de reflecție apropiate de extremismul de dreapta. Apoi, în anii „dictaturii proletariatului”, ei au devenit animatorii culturii puterii comuniste și au răspuns comenzii politice (în-deosebi, Mihail Sadoveanu, prin *Mitrea Cocor*, narațiune despre împrăștierea țaranilor cu pământ în 1946; George Călinescu prin romanul *Scrinul*

Negru, narațiune care pune în contrabalans apusul elitei capitaliste, considerată drept parazită și decrepită, și proiectul construcției socialiste). Astfel cultura, literatura și filmul au aplicat ideologia comunistă, de la proletcultism la „epopeea ceaușistă”³.

Concret, în ecranizări, acceptarea compromisului presupunea introducerea unor „momente” de istorie socială, mai precis de nivele conexe de critică a sistemului capitalist. Vezi, în acest sens, episoade din lumea ruralului sau a urbanului, episoade care erau construite pentru a demonstra existența diferenței sociale, prăpastia culturală existentă între elitele sociale și mase. În acest sens, vezi incidentul dintre un țăran și vătaful de moșie, încheiat cu rănirea mortală a primului. Acest incident a tulburat pasager și nesemnificativ losirul micilor moșieri/ protagoniștii din filmul *Adela*⁴. Mai multe secvențe de protest socio-politic sunt introduse în filmul *Între oglinzi paralele*⁵. De fapt, regizorul, care a folosit abuziv narațiunea lui Camil Petrescu, urmărește două planuri de acțiune: drama personală a lui Gheorghidiu, intelectual sărac cu convingeri de stânga, care devine captivul averii pe care o moștenește, al mediului de afaceriști verofi în care a intrat după dobândirea unui nou statut social; evoluția altui intelectual de stânga care din ziarist socialist și pacifist devine, înainte de intrarea României în război, un anarhist. În timp ce Gheorghidiu se separă de soția sa atrasă în mrejele lumii high-life și se pregătește pentru plecarea pe front, celălalt personaj care este un personaj secundar în narațiunile romancierului, devine un martir al cauzei socialiste. Ori, tocmai din cauza acestor excese și erori istorice (atentate anarhiste au loc, în România, doar în primii ani ai perioadei interbelice; sabotaje ale mașinii de război vor fi puse la cale de comuniști în timpul celui de al Doilea Război Mondial), ecranizarea

este un eșec ca mesaj, dar se salvează prin redarea aerului de apocalipsă veselă, aer specific perioadei antebelice.

Un alt nivel al criticii sociale presupunea prezența critică, chiar caricaturală și naturalistă a structurilor sociale ale capitalismului: o clasă de mijloc amorală (mica și mijlocia burghezie, mici proprietari și comercianți, rentieri cu rădăcini sociale incerte). Avariția, lipsa de scrupule, lipsa de empatie, exploatarea propriei familii defineau figurile reprezentative ale acestei structuri sociale. Aceste caracteristici sunt ilustrate prin: bătrâni avari precum în narațiunile balzacienne, indivizi implicați în activități economice ilicite (vezi Costache Giurgiuveanu și Simion Tulea din filmul *Felix și Otilia*⁶, ajutorul de primar Vasilica Mazu din *Noiembrie, ultimul bal...* personaje care își deposedează rudele apropiate de patrimoniu), ariviști, noii îmbogățiți care subjugă interesul național celui al grupului de interese (vezi Lumânăraru, oportunist veros și analfabet, partenerul de afaceri al lui

Scenă din filmul „Felix și Otilia” (1972)

Gheorghidiu în pelicula *Între oglinzi paralele*). Acestor grupuri sociale care acumulează, prin orice mijloace, precum «vulpile» lui Pareto, capital și profit, le este opusă aristocrația de viță veche, ruptă de realitate, „leii” care decad. Reprezentative în acest sens sunt moșierul Leonida Pascalopol din *Felix și Otilia* (ecranizare după romanul *Enigma Otiliei* de George Călinescu) și Ion Cantacuzin din *Noiembrie, ultimul bal* (ecranizare după narațiunea *Locul unde nu s-a întâmplat nimic* de Mihail Sadoveanu). Expresie a hedonismului elaborat, această lume este, în aceste filme, o umanitate spectrală. Deși este bogat și responsabil de starea țăranilor de pe moșia sa, conștient că aceștia trăiesc sub standardele sociale acceptate, Pascalopol nu se implică în ameliorarea situației acestora, e un aristocrat blazat, dornic doar să câștige afecțiunea Otiliei și să plece cu aceasta în lumea largă. Un alt aristocrat, Ion Cantacuzin, deși este personalitatea unui mic târg de provincie, și încearcă să exerseze obiceiuri și cutume specifice mediului său social (are o legătură cu Aglae Argintar, soția unui general în vârstă, legătură care nu tulbură, pentru că „aici sunt excluse dramele și exploziile. Aici nu se poate întâmpla nimic”). Și totuși, împreună cu amanta sa, o educă pe tânăra Daria Mazu, o transformă într-o ființă bovarică. După moartea tinerei, pe care nu se hotărăște să o scoată din târgul nimicniciei, Cantacuzin va avea o viață mecanică.

Portretizarea personajelor se face în filme, precum în *Felix și Otilia*, *Noiembrie, ultimul bal*, prin tehnica balzaciană a descrierii mediului și a fizionomiei. Altfel, acțiunile se petrec în spații claustrofobe, în camere supraaglomerate de obiecte, de lucruri inutile, expresii ale patologiilor avariției. Primul film păstrează trăsăturile estetismului din roman: interesul pentru procese psihice deviate care au la bază ereditatea și mediul: alienare, senilitate. În acest sens,

ESTUL NOSTRU DE IERI

vezi rapacitatea și paranoia lui moș Costache și, mai ales, deviațiile lui Simion care poate fi suspectat de Alzheimer. Dar, și Pascalopol și Cantacuzin, aristocrații care apun, sunt redați prin formalismul gesturilor, eschivă, lipsa de pasiune autentică, ritualistica obiceiurilor.

În schimb, în filmul *Adela*, personajele sunt surprinse în secvențe impresioniste; ele oscilează între mecanismele proustiene ale memoriei și losirul micilor proprietari din lumea cehoviană atât de bine surprinse în filmele lui Mihalkov (vezi *Piesă neterminată pentru pianină mecanică*, 1977; *Câteva zile din viața lui Oblomov*, 1979). Hedonismele sunt rafinate, doar intelectualii par devorați de pasiunile constante

Scenă din filmul „Adela” (1985)

ale cărții, de obsesii culturale, asumându-și doar pasionalitatea creativității. Astfel, în film, profesorul universitar Emil Codrescu, după ce a ezitat să trăiască o pasiune bazată pe afinități electivă, se desparte de Adela, în 1899, cu cuvintele: „pentru mine din acest moment începe trecutul”. Regizorul, deși a introdus un scurt episod despre diferența și indiferența socială, a oferit, în plin deceniu de austeritate și control ideologic, o ecranizare neatinsă de ideologie.

În aceste filme artistice, chiar și iubirile sunt asimetrice și destinate stingerii. Se acreditează astfel ideea că, în capitalism, dragostea rămâne un sentiment neîmplinit, deoarece contextele sociale, lipsa de responsabilitate sau rutina biruiesc chiar și inocența. Felix și Otilia nu pot fi împreună datorită statutului social relativ precar, profesorul Codrescu nu are curajul să se lase iubit de tânăra Adela, să valorifice această ultimă ofertă romantică a vieții. Cuplul Gheorghidiu din *Între oglinzi paralele* se dizolvă, deoarece soția intelectualului împovărat de avere devine roaba succesului social. Daria Mazu este abandonată vieții comune din «locul în care nu se întâmplă nimic», după ce aristocratul Cantacuzin o reconstruise ca personalitate după standardele altei clase sociale; același aristocrat nu dorește să renunțe la adulația târgului pe care îl disprețuia, dar în care se simțea confortabil. Acest film, realizat și difuzat cu puțin înainte de izbucnirea revoluției anticomuniste (Decembrie 1989), contrar titlului aparent profetic (în noiembrie 1989 a avut loc ultimul congres general al Partidului Comunist Român) nu are un mesaj subliminal antisistem. Este o ecranizare onestă, un film de artă care poartă amprenta stilistică a regizorului. Ironia istoriei a făcut însă ca titlul inițial al filmului – *Locul în care nu se întâmplă nimic* – să fie schimbat de cenzura comunistă deoarece putea sugera că

ESTUL NOSTRU DE IERI

România era un spațiu în care nu se petrecea nimic. Și atunci, titlul stabilit a fost *Noiembrie, ultimul bal*, deoarece în narațiunea filmică, în acea perioadă a anului, a avut loc o petrecere pe care un general a oferit-o târgului, după ce a trecut cu succes de o intervenție chirurgicală. Acel bal oferă rezolvarea tragică a tensiunilor și conflictelor subterane.

Estetismul ecranizărilor mai înainte menționate a fost, în perioada național-comunistă, o supapă. În plus, într-o manieră cu totul subliminală, consumatorul de cinema putea să compare standardul vieții cotidiene din orașul României din „La Belle Epoque” cu viața uniformă, lipsită de culoare și speranță din perioada ceaușistă. Obiectele, culoarea istorică, aduceau cu sine, în mod inevitabil, o anumită nostalgie.

Scenă din filmul „Între oglinzi paralele” (1978)

¹ *Moara cu noroc* (adaptare a romanului cu același titlu de Ion Slavici; regia: Victor Iliu; 1956) este un film alb-negru de o plasticitate pe care o regăsim, mai târziu, doar în *Pădurea Spânzuraților* (adaptare după romanul omonim al lui Liviu Rebreanu; regia: Liviu Ciulei; 1965). Existența lui Ghiță, personajul principal, reprezintă drama hangiului care este, ca în foarte multe cazuri în epocă, nevoit să conserve un echilibru fragil între autorități (vezi jandarmul Pinteș, hoț de cai în tinerețe) și Lică Sămădău care prin oamenii săi domină zona.

² *Noiembrie, ultimul bal* (adaptare după nuvela *Locul unde nu s-a întâmplat nimic* de Mihail Sadoveanu; regia: Mircea Veroiu; 1988). Într-un mic oraș de provincie, aristocratul Ion Cantacuzin și amanta sa, generăleasa Argintar, își petrec timpul transformând o adolescentă provenită din mediul târgoveților bogăți, dar fără un nivel ridicat de exercițiu cultural, într-o tânără cultivată. Aceasta, delicata Daria Mazu, se îndrăgostește de profesorul ei, de tomnaticul aristocrat. Cantacuzin, deși este obsedat de Daria, se eschivează, iar aceasta ca să scape din casa tatălui ei, un membru al administrației locale, posedat de patima acumulării de bani, acceptă o căsătorie cu un rentier vârstnic pe care însă nu îl poate iubi. Daria este legată sufletește de fratele ei, de Emil Mazu care fugise de acasă. Ca urmare a brutalităților fizice aplicate de tatăl său, acesta este epileptic și cu mințile rătăcite. După o petrecere a propriedadei micului târg, cei doi frați se sinucid. Ion Cantacuzin rămâne captiv în confortul său deklasat, captiv și singur.

³ Eugen Negrici, *Literatura română sub comunism. Proza*, Ediția a II-a, Editura Fundației PRO, București, 2006, p. 31; p. 137.

⁴ *Adela* (după romanul omonim al lui G. Ibrăileanu; regia: Mircea Veroiu; actori: George Motoi, Mariana Procopie, Valeria Seciu; 1985).

⁵ *Între oglinzi paralele* (ecranizare după romanul lui Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*; regizor: Mircea Veroiu; 1978).

⁶ Ecranizare a romanului *Enigma Otiliei* de George Călinescu (scenariu: Ioan Grigorescu; regia: Iulian Mihu; 1972).

Simona PREDA

Cultul liderului. Stalin în presa pentru copii (1948-1953)

Utopia totalitară construită în interiorul discursului comunist avea la bază elemente milenariste care presupuneau existența unui discurs mitic referitor la decadența lumii prezente și la venirea unui viitor regat milenar. Aceste structuri milenariste cu scop legitimator răspundeau aspirațiilor unei societăți marcate de un dezechilibru grav: unor mase care experimentaseră abisul mizeriei li se promitea, la început de secol, venirea *Împărăției* – comunismul eliberator și egalitarist. Contextul reclama implicit prezența unui lider care să capteze încrederea maselor și căruia acestea să i se supună.

În comunism s-a realizat – grație propagandei și aparatului de stat – o subtilă dar consistentă trecere de la glorificarea liderului charismatic la cultul personalității. Situația este strâns legată de fenomenul furnizării încrederii către mase, care datorită unui mecanism manipulator i se supun liderului fără nicio opoziție. Existența acestui cult al personalității, al liderului aflat la putere, reprezintă una dintre constantele specifice ale totalitarismelor.¹ Referitor la calitatea liderului comunist de a fi și posesorul unei *charisme*² care să-l facă apt să subjuge/ convingă masele, lucrurile au fost controversate, întrucât liderul comunist trebuia mai presus de orice să se bazeze pe eficacitate și luciditate³. Există o psihologie a șefului charismatic, care „cu gesturi, formule, cuvinte evocatoare de imagini el influențează sensibilitatea colectivă și atinge voia mulțimilor. Ceea ce el vizează nu e inteligența, ci acea regiune a conștientului unde germinează emoțiile generatoare de gânduri”⁴. Noțiunile de lider, charismă și cult al *personalității*⁵, cu exem-

plificările aferente, se cuvin a fi explicate pe scurt pentru o mai bună introducere a lor în contextul politic și ideologic al comunismului. Liderul charismatic, pentru portretizarea căruia există deja o bibliografie considerabilă⁶ era în primul rând *omul unei situații* (criză, conflict, schimbare) pe deplin conștient de bazele materiale și morale ale puterii sale, dominând evenimentul prin toate atributele sale excepționale. Dat fiind contextul special în care acest

lider își face apariția (ruptura dintre două regimuri, clivajele istoriei, revoluția, trecerea de la o formulă statală la una nouă etc.) i se relevă și latura profetică, el este văzut ca un salvator, iar mulțimea, poporul își leagă așteptările de prezența lui. Totodată el reprezintă chintesența opiniei și dorințelor masei, și, deși este ascultat, rolul său primordial este să le împlinească așteptările, să forțeze mersul lucrurilor, să împingă istoria înainte, să reunească idealul cu realul. Liderul este investit cu funcția unui salvator mesianic, ctitor al unei lumi noi, care nu se poate naște decât la capătul unui sacrificiu fondator (distrugerea rămășițelor decadente ale vechii orânduiri). Renușele unui astfel de lider, caracterizat drept eliberator sau salvator al poporului, are ca efect ridicarea res-

pectivului conducător la un nivel aproape divin. Utopia comunistă, prin acțiunea propagandei, decretează apoi unicitatea liderului și distruge oricare opoziție și alteritate din interiorul elitei conducătoare. Mecanismul are ca finalitate impunerea cultului personalității. Și acestei noțiuni, care apare încă de la Marx, i s-a dedicat o literatură apreciabilă. Dintr-o sinteză extrem de sumară a acesteia putem concluziona următoarele: cultul personalității reprezintă venerarea exclusivă a unui singur conducător aflat în viață, iar acest tip de venerare caracterizează de obicei statele totalitare. Portretul conducătorului apare peste tot, la fel ca și statuile sau monumentele dedicate măreției și înțelepciunii sale, iar discursurile sale sunt literă de lege. Liderul, statul și poporul sunt prezentați ca fiind contopiți, gândind și acționând la unison. Iluzia este puternic întreținută chiar de liderul în cauză, care este pe deplin conștient de importanța și atenția de care beneficiază și în care se complăce. De altfel, acesta își asumă întreaga situație extraordinară pe care o tratează ca fiind rezultatul meritelor sale excepționale din care decurge conducerea dictatorială. Există câteva condiții care determină apariția unui real cult al personalității. Pentru reușită, este necesar să se trezească în inconștientul colectiv principalul ingredient al acestui cult și anume excepționalitatea. Fără sentimentul colectiv al caracterului ieșit din comun al liderului, nu există venerație, nu există idolatrizare, prin urmare nu există cult. Este condiția intrinsecă a apariției și menținerii cultului. Se selectează apoi un ansamblu de caracteristici care vor căpăta un caracter supraomenesc (supranatural) prin forța retoricii, susceptibile de a influența masele, printre care curajul, inteligența, puterea de muncă, umorul, forța etc. Faptul banal este transformat și influențat sau inventat un model excepțional cu ajutorul superlativelor și

printr-o frazeologie aleasă. Cultul are la bază strategii de exacerbare a calităților (reale sau imaginare) ale unui individ. Ele devin calități remarcabile și le ocul-tează pe cele comune. Este apoi instrumentalizat prin intermediul unui aparat politic pus în exclusivitate în serviciul liderului, în care jurnaliști, poeți, istorici, activiști, consilieri de rang inferior (reprezentanții neobosiți ai propagandei) își reunesc eforturile în a face dintr-un șef de stat un om ideal, perfect, infail-bil. O altă caracteristică este întreținerea permanentă a cultului. De obicei, cultul se prăbușește rapid după moartea liderului.

Cultul liderului a existat încă din vechime, însă, prin intermediul mijloacelor moderne de media, pe-netrarea acestui cult a atins cote considerabile. Prin definiție, cultul se aduce divinității, unui sfânt, eroilor. Cultul personalității, însă, exprimă, desemnează adulația excesivă a unei persoane în viață și se aplică în special șefilor de state. Prin extindere, se poate aplica oricărei alte persoane care beneficiază de o mediatizare puternică. Expresia în sine de cult al personalității a fost în mod decisiv reactualizată și in-trodusă în circuit, ca noțiune politologică fundamen-tală, prin Raportul Secret citit de Nichita Serghievici Hrușciiov la sfârșitul celui de-al XX-lea Congres al PCUS din februarie 1956, în care acesta a folosit sin-tagma pentru a desemna termenul cheie, apt să ex-plice crimele comise de Stalin de-a lungul lungii sale guvernări în care nu a împărțit puterea cu nimeni altul.

Marile figuri ale comunismului de tip sovietic ce au făcut obiectul unui cult al personalității la nivel mondial au fost Lenin și Stalin⁷. Contextul Revoluției din Octombrie reclama prezența unui lider charis-matic⁸, care a fost încarnat în figura cvasi-necunoscută înainte a lui Lenin. Moștenitorul charismei acestuia, incapabil însă, din punct de vedere al anvergurii in-

telectuale și ca teoretician al revoluției, să se ridice la înălțimea modelului, dar profitând abil de pe urma acestuia a fost Stalin, supranumit „Tătuțul”, „Părin-tele popoarelor” etc. Apelativul marca funcția simbo-lică cu care liderul sovietic a fost investit la nivelul mytosului secularizat, aceea de substitut parental.

Atât Lenin cât și Stalin s-au situat din perspectiva eshatologică împotriva lumii prezente degenerate (burgheză și coruptă, proiectată prin intermediul unei imagerii a decadenței) marea lor miză fiind *re-novatio mundi*. Prin intermediul unui mecanism com-plex, în care ei dețineau monopolul și asupra mijloacelor de constrângere și asupra celor de con-vingere, au creat premisele edificării propriei infailibilități.

Liderul, Marele Conducător, a reprezentat în utopia comunistă o figură mesianică, depozitarul adevărurilor absolute⁹. În jurul său o întregă armată obedientă îi construia prezentul, îi pregătea viitorul și îi îmbogățea trecutul, iar acest amplu construct imagologic se petrecea în cadrul unor festivități grandioase, menite a impresiona masele. Scopul ultim era lărgirea puterii de iradiere a liderului prin crearea convingerii superiorității sistemului în fruntea căruia se afla ca unic călăuzitor.

Lenin a fost primul lider care a întruchipat acest nou model charismatic, având în centru instituția partidului revoluționar, investit cu atribute demiurgice, „înarmat” cu ideologia opoziției totale în raport cu democrația liberală și economia de piață. Politica sa a fost întemeiată pe fanatism, exclusivism, angajament necondiționat pentru cauza sacră a Revoluției. Odată cu Lenin militantul devine revoluționar de profesie. Pus în fruntea și în slujba proletariatului, ca purtător al sensului istoriei, el era totodată liderul unui partid comunist constituit ca o organizație disciplinată și ultra-centralizată. Scopul principal al luptei sale era distrugerea, prin mijloacele violenței revoluționare, a statului capitalist și înlocuirea democrației burgheze cu dictatura proletariatului. Scrierile lui Lenin sunt pline de această violență și de această necruțare.

Spre deosebire de urmașul său, Lenin s-a bucurat de o glorificare mai accentuată după moarte. Deosebiri nu se opresc aici: Lenin a fost descris ca fiind mai apropiat de copii decât Stalin, mai familiar în atitudine și comportament, mai uman, mai plin de căldură, cu o aură de afectivitate. Imaginea lui Stalin apare mult mai dură și mai distantă, deși scriitorii și ilustratorii au făcut toate eforturile să o apropie cât mai mult de inimile școlărilor. Lenin a rămas prin excelență omul ideilor, sfătuitoarea copiilor, Stalin însă

s-a remarcat în conștiințe ca fiind mai presus de orice militarul, părintele popoarelor unite sub stindardul comunist, învingătorul în marile războaie.

Cultul liderului și prezența sa au fost extrem de vizibile și în contextul publicațiilor pentru copii, mai ales în cadrul periodicelor. Presa se comporta ca un fin barometru al vieții politice, prin urmare orice schimbare sau nuanțare a politicii de la vârful partidului era observabilă și în paginile revistelor. Stalin a comportat o carieră fulminantă de personaj în sufletele copiilor, iar ritmicitatea și periodicitatea cu care era prezent în contextul articolelor făceau dovada amplitudinii cultului său. De asemenea, articolele, editorialele, titlurile și știrile legate de activitatea sa sau chiar de momente din viața personală erau susținute de fotografii și ilustrații pentru o cât mai bună receptare în mintea și sufletele micilor cititori.

Stalin era liderul care însufla pionierilor mândria de a fi comunist, de a fi parte a prezentului luminos. Era zugrăvit într-o atitudine parentală cu accente autoritare, un lider puternic, veșnic de veghe pentru binele omenirii. După moartea sa în 1953 și mai ales după dezvăluirile din *Raportul* lui Hrușciiov, din 1956, imaginea lui Stalin din paginile publicațiilor s-a rărit treptat și apoi a dispărut. Se poate spune că, din acest punct de vedere, Lenin a fost mai longeviv. Dovadă stă faptul că în anul 1959, moment în care s-a serbat împlinirea a zece ani de la organizarea detașamentelor și unităților de pionieri înființate la 30 aprilie 1949, îndemnul adresat pionierilor de pe coperta revistei „Cravata Roșie” venea direct din partea acestuia: „*Să deveniți oameni de nădejde ai țării, minți clare și suflete fierbinți, perseverenți la învățătură [...] și mai presus de orice să apărați cu strășnicie steagul mândru, nemuritor al lui Lenin*”¹⁰.

Teoria ascuțirii luptei de clasă a evoluat, odată cu dezvoltarea stalinismului ca un fundament doctrinar

ESTUL NOSTRU DE IERI

apt să justifice represiunea fără ezitare a oponenților. Stalin a fost vigilent la tot ce se petrecea mai ales în spațiul comunist. Aflăm din publicații că își petrecea orele din noapte filtrând documentele importante ale puterii, corectând și scriind pe marginea lor cu celebrul creion albastru¹¹.

În publicațiile pentru școlari, Stalin era prezentat ca un geniu al gândirii și al acțiunii, cel mai fidel discipol al lui Lenin, părintele proletariatului revoluționar mondial, „omul de oțel” (originea numelui cu care a intrat în istorie, întrucât se numea în realitate Djugașvili), cel ce îndemna necontenit la vigilență, pentru că „Proletariatul trebuie să lupte permanent, iar frontul ideologic să fie în continuu susținut de îndemnuri înflăcărâte, căci dușmanul de clasă nu doarme!”¹². Deși în realitate Stalin era un bărbat scund și avea un braț semi-paralizat, imaginea lui sugera grandoarea și infailibilitatea: „Dar mai tare decât munții lumii, / Stalin e – cu brațul lui de-oțel. / Steaua mâinii lui străbate norul / Brațul lui mai tare-i decât munții! / Lumii întregi îi poartă viitorul. / Spaimă tiraniei, dascăl nouă / Stâlp de foc, izvor al aurorii / Cum până ce ura și iubirea / Le-mparți cum trebuie-amândouă”¹³. Anvergura de lider internațional e mai pronunțată la Stalin: „Și țara întreagă îl cântă, / Popoarele toate-l iubesc, / Din luptă s-a-ntors cu izbândă, / Popoarele îl preamăresc. / Pe buzele lumii e Stalin, / Voința îi e de oțel, / Erou și-n război și în pace / Toți ochii privesc doar spre el”¹⁴.

Cultul lui Stalin a trecut și în manuale invadând agresiv și imaginarul școlăresc. În una dintre lecții, liderului i se realiza un portret complet: „Omul și părintele, cel mai iubit, omul cel mai prețuit, fratele cel mai bun și părintele tuturor celor ce muncesc, omul cel mai simplu, mai modest, înzestrat cu o inimă caldă și o adâncă sensibilitate, omul către care se îndreaptă toți pentru a cere ajutor în clipe grele, omul care a de-

venit subiect de poezie, despre care grăiesc cântecele și în jurul căruia se țes legende”¹⁵, portret care îl recomanda ca un veritabil model pentru școlari.

Doliul după Stalin a avut și în România proporții cosmice. Numărul 6 al revistei „Licurici” din 15 martie 1953, îi este dedicat în întregime: „Ca o săgeată greu m-a sfredelit / Prin inimă, înnegurata veste- / Moartea părintelui cel mai iubit, / Iubitul Stalin, ce în noi trăiește”. Tot în memoria Generalissimului, o elevă dintr-un oraș obscur al României pretinde că ar fi compus următoarele versuri publicate în același număr din revista celor mai mici școlari: „Părinte drag, iubit tovarăș Stalin, / Cu lacrimă în ochi scriu ver-

*sul meu/ Cu tine-n gând, cu viața ta în minte/ Voi crește și voi învăța mereu*¹⁶.

Moartea lui Stalin a produs confuzie în rândul elitelor conducătoare ale URSS. Urmașii lui Stalin au făcut mari eforturi pentru a se delimita de teroarea în masă și au redus simțitor retorica antioccidentală. Miturile staliniste dominante au început să se deterioreze. Dogmei mumificate a internaționalismului monolitic i s-a opus treptat trezirea la demnitate a națiunilor subordonate, iar întreaga perioadă dintre 1953-1956 a coincis cu disoluția dramatică a mitului lui Stalin. Dezvăluind și demascând crimele staliniste, Hrușciiov a invocat în cadrul celui de-al XX-lea Congres al PCUS întoarcerea la leninismul creator. Dovadă este și faptul că în contextul literaturii pentru copii, al presei în mod special, imaginea liderului este eliminată complet după demascarea ororilor staliniste.

¹ Referitor la cultul lui Stalin vezi lucrările semnate de Boris Souvarine, precum și cea semnată de Roy Medvedev, *Despre Stalin și stalinism. Consemnări istorice*, Editura Humanitas, București, 1993. Totodată, un amplu grupaj de studii referitoare la diferitele aspecte ale cultului personalității lui Stalin se regăsesc în Romulus Rusan (editor), *Analele Sighet 7, 1949-1953*.

² Existența unui cult al personalității (al liderului aflat la putere) reprezintă una dintre constantele caracteristice ale totalitarismelor. Cultul personalității îl regăsim atât în cadrul regimurilor politice de extremă dreaptă (Germania lui Hitler sau Italia lui Mussolini), cât și în interiorul lumii comuniste (Stalin, Mao Zedong, Kim Ir Sen, Fidel

Castro sau Nicolae Ceaușescu).

³ Istoricul Adrian Cioroianu considera *charisma* o noțiune occidentală ce nu putea fi cu adevărat operaționalizată în spațiul comunist, ba mai mult *a fi charismatic* aducea chiar cu lipsa de eficiență și cu slăbiciunea.

⁴ Serge Moscovici, *Psihologia socială sau mașina de fabricat zei*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1994, p. 105.

⁵ Câteva cuvinte referitoare la sintagma de *cult al personalității* – care *stricto sensu* a fost prezentă în ideologie și propagandă abia după anul 1956 (conform teoriei lui Bori Souvarine, *Stalin. Studiu istoric al bolșevismului*, Humanitas, București, 1999, p. 554). Conceptul, neutilizat până atunci în mod curent a fost folosit pentru prima dată de către Karl Marx, în cuprinsul unei scrisori în care acesta critica laudele la adresa sa – fragment care la rândul său se găsea chiar în cuprinsul *Raportului secret* (vezi pentru detalii Bori Souvarine, *op. cit.*, p. 554.). În anul 1958, sintagma era deja conținută de *Dicționarul politic* (coordonat de Boris N. Ponomarev) având la p. 178 următoarea definiție: „concepție idealistă care atribuie unor personalități proeminente o influență hotărâtoare asupra desfășurării procesului istoric”. Interesant este că mai târziu, în anul 1977 – în condițiile în care cultul personalității lui Ceaușescu cunoștea deja proporții exacerbate – această sintagmă strălucea prin absență în cuprinsul *Dicționarului politic* întocmit de Academia „Ștefan Gheorghiu”, care se rezuma doar la definirea „personalității istorice” (vezi *Dicționar politic*, Editura Politică, București, 1977, p. 454). Referitor la definiția actuală a sintagmei, în *Le Petit Larousse* se specifică: „admirație și aprobare sistemică a unui conducător po-

litic dintr-un sistem totalitar” (vezi le *Petit Larousse. Grand format en Couleurs*, Paris-Bordas, Larousse, 1998, p. 283).

⁶ Dintre titluri menționez: *Ce Ceaușescu qui hante les Roumains. Le mythe les representations et le culte du Dirigeant dans la Roumanie communiste*, semnată de Adrian Cioroianu, ediția a doua, revizuită, Editura Curtea Veche, București, 2005, de același autor *Pe umerii lui Marx. O introducere în istoria comunismului românesc*, Editura Curtea Veche, București, 2005, p. 416-432, Manuela Marin, *Originea și evoluția cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu 1965-1989*, Editura Altip, Alba-Iulia, 2008 – o parte dintre lucrările ce analizează, alături de alte aspecte legate de cultul personalității și conceptul de lider charismatic.

⁷ Referitor la cultul lui Stalin vezi și lucrările semnate de Bori Souvarine, *op. cit.*, precum și cea de Roy Medvedev, *Despre Stalin și stalinism. Consemnări istorice*, Editura Humanitas, București, 1993. Un amplu grupaj de studii referitor la diferitele aspecte ale cultului personalității lui Stalin se regăsesc în Romulus Rusan (editor), *Analele Sighet 7, Anii 1949-1953: Mecanismele terorii*, Editura Fundația Academia Civică, București, 1999, dintre care specificăm studiile semnate de Dumitru Balan, „Stereotipia literaturii cultului personalității” în *op. cit.*, p. 801-815, Armand Goșu, „Cultul personalității – un aspect al cazului Stalin”, în *op. cit.*, p. 51, Gabriel Catalan, „Martie 1953 – eternizarea memoriei tiranului Stalin”, în *op. cit.*, p. 60-65. O lucrare recentă și complexă referitoare la Stalin este cea semnată de Vladimir Tismăneanu și Marius Stan, *Dosar Stalin. Genialissimul Generalissim*, Curtea Veche Publishing, București, 2014.

⁸ Referitor la geneza acestui cult în spațiul sovietic, Armand Goșu specifică următoarele: „În Estul Europei, unde existau puternice tradiții bizantine și tătare, personalitatea conducătoare este identificată cu statul însuși. La ruși, dar nu numai la ei, această mentalitate s-a perpetuat. Acesta este terenul propice pe care a înflorit cultul personalității” (pentru detalii vezi Armand Goșu, *op. cit.*, p. 51).

⁹ Analizând cultul lui Stalin, Roy Medvedev conchide: „Cultul lui adâncea ruptura dintre Stalin, partid și popor. Pentru popor, liderii de la Kremlin erau tot atât de departe ca și zeii din Olimp” (vezi Roy Medvedev, *op. cit.*, p. 298.)

¹⁰ Maria Banuș, articol aniversar în „Cravata Roșie”, nr. 4, 1959, aprilie, p. 1.

¹¹ Pentru detalii referitoare la Stalin vezi Vladimir Tismăneanu, Marius Stan, *op. cit.*

¹² I.V. Stalin, *Cuvântări și texte alese*, Editura Politică, București, 1960, p. 10.

¹³ Eugen Jebeleanu, „Stalin”, în volumul *Poeme de pace și luptă*, Editura pentru Literatură și Artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R., București, 1950, p. 23.

¹⁴ *Limba română și Istoria României, Manual unic pentru clasa a III-a elementară*, Editura de Stat, București, 1948, p. 234.

¹⁵ A. Poscrebașev, „Întâlnire cu tovarășul Stalin”, în *Limba română, Manual unic pentru clasa a VI-a elementară*, Editura de Stat, București, 1949, p. 94.

¹⁶ Paraschiva Rotaru, „La moartea iubitului Stalin” în „Licurici”, nr. 6, 1953, p. 4.

Dionisie VITCU

Dureroasa dispariție a motanului Kițu

Visul lor în copilărie era să urce pe scenă în lumina reflectoarelor. Să ajungă artiști, să fie aplaudați și să simtă cum pot aplauzele să *îmbete pe cineva mai tare ca vodca*. Șansa n-a fost de partea lor, nu le-a surâs; n-au avut noroc și nici curaj n-au avut să *încerce*. Le-a fost frică și n-au reușit să ajungă pe aripile visului. Poartă în inimă pasiunea și sub bască iluzia. Cu rouă pe frunte pregătesc scena pentru domnii artiști și foarfecă liniștea culiselor în pasul pisicii, să nu tulbure miracolul. Ei sunt tehnicienii teatrului, mașiniști. În programul de sală sunt trecuți la subsol pe ultima pagină la: lumini, mânuitori decor, machiaj, frunze-flori... Artiștii apelează la ei pe numele lor mic, cel de familie îl uită sau nu-l cunosc: *Sofica și Sava de la recuzită, Lenuța de la machiaj, Florica și Mariana de la costume, Aurel de la lumini, Marian de la mecanică*... Toți poartă în ei *microbul teatrului*. Se mulțumesc cu puținul pe care îl au și când le vine vremea de pensionare regretă că timpul a trecut așa repede. Se bucură când cineva le ascultă povestea vieții... *viața mea e un roman*... și descoperi că scriu poezie, că pictează, că-i pasionează istoria, că știu lucruri fantastice despre natură, despre păsări și animale. Dacă îi întrebi de ce nu și-au cultivat pasiunea ridică din umeri și oftează: *mi-a plăcut teatrul*. Cu un surâs trist dau din mână a lehamite și...

Marian, șeful atelierului mecanic, este un artist în meseria lui. Pe lângă pasiunea meseriei pe care o

practică, pe oltean îl pasionează viața animalelor și păsărilor de curte. În atelierul lui, plin de țevi și fel de fel de decoruri metalice dezafectate, te duce la acvariu să-ți vorbească de istoria peștișorilor sau în colțul unde are o pisică ce-și alăptează pușorii. Sub un birou improvizat doarme un cățeluș despre care spune că-l dreseză. Se luminează și-i fericit când cineva îi admiră pasiunea pentru aceste necuvântătoare. Nu poți pleca din atelierul său fără să-ți promită un pisoi sau cățelușul când va fi dresat. Marian caută să le facă un rost tuturor și să-i plaseze la oameni buni, cu suflet. Se interesează de soarta lor și se bucură când aude lucruri bune.

S-a întâmplat ca unul dintre pisoi să se atașeze mai mult de stăpânul atelierului. Unde era Marian trebuia să apară și *Kițu*, așa l-au botezat pe cel mai *viteaz* pisoi din ultima generație. De ce l-o fi chemând *Kițu*, nimeni n-a aflat, dar nici Marian nu a spus nimănui. Când pisoiul a crescut mai mare și a explorat toate colțurile atelierului s-a luat în urma lui Marian și a intrat în clădirea Teatrului. I-a plăcut atât de mult noua descoperire încât nu s-a mai întors la *locul nașterii sale* printre țevi, aburi și fum de sudură. Pisoiul, simpatic, escroc sentimental, și-a făcut o mulțime de prieteni, pe la recuzită și pe la cabinele artiștilor, ba chiar în cabinetul Directorului General intra fără să se anunțe, miorlăind *cu zel și activitate*. Într-un fel devenise stăpân pe toate culoarele și subsolurile clădirii

SPAȚIUL LUI VITCU

Teatrului. Începuse să facă serviciu. A prins câteva ro-zătoare, le-a executat și le-a depozitat la recuzită, în ușa principală. Lui *Kițu* i-au crescut conturile. Toți se interesau de viața lui. *Ce face Kițu, unde este Kițu, cum se simte Kițu*. Laudele nu mai conteneau despre ispră-vile lui *Kițu*. Pentru merite deosebite a fost mutat în depozitul de costume unde *viteazul*, într-o săptă-mână, a rezolvat toate problemele reclamate de con-servatorul depozitului. Învățat cu lume multă, s-a simțit singur și a evadat, a coborât sub scenă desco-perind locuri mult mai interesante decât garderoba. Și-a găsit niște prieteni și a început o viață de huzur pe coridoarele Teatrului.

La lăsatul serii se auzeau niște zgomote ciudate. Miorlăituri, răcnete, ahturi, oftaturi pisicești, că toată lumea se întreba cine sunt *provocatorii*. *Kițu* intrase în sărbători. S-au luat măsuri administrative și au fost fugărite prietenele lui *Kițu*. Câteva zile, *craiul* nu s-a arătat defel. Într-un târziu a apărut în sala de repeti-ții, printre actori. A stat el ce a stat, a ascultat proza și s-a plictisit. Când repeta Opera și muzica răsuna în toată încăperea i s-a trezit lui *Kițu* gustul armoniei și s-a apropiat printre perdele să asculte de aproape glasul soliștilor. Și-a făcut prieteni printre artiștii lirici și mai ales l-a atras delicatețea doamnelor care l-au îndrăgit de la prima vedere. A uitat atelierul de meca-nică, de Marian binefăcătorul lui și de tot ce-i amintea de încăperea cu fum și aburi unde a văzut lumina zilei. Făcea ce făcea și căuta anturajul doamnelor din corul Operei. Dar nu numai atât. *Kițu* și-a dorit să par-ticipe și el la *foiala* din scenă. Și fiindcă nimănu-i nu i-a trecut prin cap să-l prindă pe *Kițu* într-o dis-tribuție, *Kițu* s-a hotărât să facă el primul pas.

Era o seară superbă. Sala Teatrului era plină ochi, cu lume bună în ținută de gală, frumos îmbrăcată, care asista la un spectacol de aleasă montare artistică a Operei Române. Artiștii, corul, orchestra, balerinii, totul evolua într-o armonie perfectă în spectacolul minuțios pregătit.

Dintr-un arlechin, pe buza scenei, în ritmul muzi-cii a apărut *Kițu*. Și-a umflat mustățile, a inspirat adânc aerul sălii și, în pas cadențat, ca un soldat la

Dionisie Vitcu și Petru Ciubotaru
în spectacolul „Iov și salubrizarea” (2007)

parada militară, pășea pe marginea scenei, deasupra fosei unde cânta orchestra. S-a oprit la mijlocul drumului și, cu ochii lui verzi ca iarba crudă, l-a fixat pe *omul negru* care a ridicat brațele. Întâlnind privirile lui *Kițu*, a scăpat bagheta din mână. Stătea dirijorul cu brațele întinse ca statuia Eroilor Aerului din Piața Aviatorilor. *Kițu* a încercat un mieunat fără glas. Sala a izbucnit într-un râs vulcanic. Orchestra cânta în virtutea inerției, nu înțelegea de ce sala râde și dirijorul stă înlemnit. Soliștii, corul, cei din primul rând cântau cu lacrimi și tremurau de râs. *Kițu*, cu coada steag și-a continuat drumul și după ce a mai întors odată capul spre dirijor, parcă a lehamite, a ieșit în culise. Spectacolul a continuat într-o dispoziție generală și finalul a fost încununat de aplauze îndelungate și strigăte de *bravo, bravo!* După spectacol toată lumea discuta numai despre *scena cu mâța*.

A doua zi conducerea Operei a declanșat o anchetă. Cine a adus mâța și a cui e *bestia*. Nimeni nu știa nimic. Toți ridicau din umeri iar la urmă a fost găsit vinovat regizorul tehnic. Scandalul s-a stins. *Kițu* a dispărut o săptămână. Toată lumea se întreba unde e *Kițu*. Se simțea lipsa motanului. Marian, aflând de pozna făcută *de fiul său adoptiv*, l-a încarcerat în *beciul domnesc* de la mecanică. Din detenție *Kițu* a evadat printr-un geam spart și a intrat din nou în clădirea Teatrului. Toată lumea s-a bucurat. *Kițu* era purtat în brațe peste tot, hrănit cu cârnăciori, cașcaval și parizer. Lumea a uitat toate relele și viața a intrat pe făgașul normal, numai că motanul tânjea după muzica de operă și cântatul pe scenă în lumina reflectoarelor. Cum auzea vocalize se strecura printre perdele și aștepta. Într-o seară, când se grăbea să ajungă

la scenă printre instrumentiștii care își încălzeau *obiectul muncii*, *Kițu* a încremenit în capătul coridorului. I s-a umflat coada și i s-a făcut vraiste părul pe șira spinării. În capătul holului lung de 50 de metri a întâlnit flăcările ochilor lui *Dik*, bulldogul electricianului. *Dik* și-a scăpat falca, slobozind limba până la brâu, și-a luat elan și a țâșnit ca o rachetă spre *Kițu* să-l flocăiască. Când a ajuns la jumătate de metru în fața motanului n-a putut să frâneze pe mozaicul dat cu ceară. *Kițu* făcuse un pas lateral și *Dik* a intrat cu capul într-o ușă metalică. Un tunet, precum cel din ploile dimineților de vară, a zguduit din temelii clădirea teatrului. *Dik* a văzut cerul de stele deasupra lui ca în steagul UE, în sute de variante. *Hiclianu Kițu*, calm, s-a cățărat pe un dulap și-l privea pe *Dik* cu compasiune. Bulldogul, după ce s-a dezmeticit și i s-au aliniat ochii la loc, a scuturat din cap, a ridicat un picior, nu știu pentru ce, s-a întors și a mirosit locul pe unde a umblat motanul după care s-a întors la stăpân să-i pună lesa. Asigurându-se că pericolul a trecut, *Kițu* a coborât de pe dulap și, strecurându-se cu grijă pe lângă niște panouri rezemate de zid, a urcat printr-o trapă în spatele scenei lângă ușa pompierilor. S-a așezat pe covoraș și-a tras coada ca o virgulă pe lângă trupușorul lui dolofan, și-a aranjat papionul alb și, migălos, s-a apucat să-și curețe blănița neagră ca pana corbului. Cu șosete albe, cu ochi verzi, ager și deștept, *Kițu* traversa o perioadă fastă. Dorea cu tot dinadinsul să capete *confirmarea scenei*. Simțea că se apropie momentul și, *pas cu pas*, își urmărea țelul. Doamnele drăguțe din corul Operei se întreceau în alintarea lui *Kițu*. Îl purtau pe umăr, îl țineau în poală și el, făcând ochii mici, torcea și le ciupea cu

gheruțele, mârâind drăgăstos. Și dacă n-a fost *înțeles* în *Aida*, poate în *Carmen*, *Bărbierul... Nabucco* sau *Giselle* va da lovitura.

Cum sta el și-și grijea blănița gândindu-se și așteptând să vină din nou ocazia, au răsunat din fosă primele acorduri ale orchestrei, pentru *Lacul Lebedelor*. A sărit ca ars de pe covoraș și în câteva secunde a apărut la arlechin. L-a zărit cineva. *Kițu* s-a tupilat sub perdele și s-a strecurat la mică distanță de intrarea actorilor pe unde observa tot ce se petrece în scenă. A stat el ascuns cât a stat, a savurat acordurile muzicale dar îl furnicau mișcările plutoare ale balerinelor. A recunoscut câteva artiste care l-au alintat prin cabine și s-a hotărât să se apropie de ele. Sala a început să *fiarbă* la apariția noului *balerin*. Lui *Kițu* i s-a părut că artistele fug de el. A mieunat, a întins pasul și s-a grăbit să ajungă lângă solista din grup. Culisele s-au umplut de lumea nevăzută a scenei și puteai auzi în surdină *pis, pis, pis*, sau *câți mătă nebună*, și alte cuvinte grele la adresa *tânărului* debutant. *Kițu* dacă a văzut că prietena lui nu-i dă atenție și *fuge prin scenă* s-a apropiat de fosă, unde cânta orchestra. S-a pomenit în fața *omului negru* care râdea și-l amenința cu o *vărguță* albă. L-a privit ironic, s-a aplecat spre instrumentiști, a mieunat, ca un fel de *voi când mai munciți*, și, amintindu-și drumul parcurs altă dată, cu pas nervos și coada steag a părâsît scena, mirându-se că spectatorii n-au înțeles mesajul lui și au răs în loc să aplaude. *Kițu* a fost așteptat în culise și dus urgent de cineva la regizoratul tehnic.

Scandalul provocat de motanul Teatrului a reizbucnit în colectivul Operei. Toată lumea, de la portar

la director, a fost convocată urgent în ședință. În oraș se vorbea numai de *noua găselniță* în spectacolele *regizorilor invitați*. *Dacă în Chirița presta calul adus de la pompele funebre, în spectacolele moderne joacă o mătă*. *Kițu* nu a mai aflat vorbele grele puse pe seama lui la *contribuția* adusă în spectacolul *Lacul Lebedelor*. Ancheta de a doua zi a avut o singură întrebare *cine-i acel ce-și bate joc de instituție și, dacă s-a întâmplat odată, de ce trebuia să se repete*. S-a auzit în surdină vocea unui mucalit *e un motan meloman, dom'șef*. *O fi megaloman, dar să-l folosească în teatrele lor, nu în spectacolele noastre*.

S-a încercat să se dea vina pe doamnele artiste, cunoscute ca admiratoarele *domnului Kițu*. Acuzate nominal, doamnele se lepădau de *Kițu* ca nănașa la botez de Satana. Regizorul tehnic pedepsit prima dată și-a declinat orice răspundere. Până la urmă s-a format o comisie de supraveghere a culiselor. *Cine n-are treabă n-are ce căuta la arlechin să se uite în scenă, deranjează*. Dacă a activat comisia, nu se știe. Se cunoaște numai că motanul *Kițu* a dispărut pentru totdeauna. Nu se știe cine dar cineva l-a răpit pe motan și l-a dus într-un loc necunoscut.

L-am întâlnit într-o după amiază pe Marian în curtea Teatrului și mi s-a părut trist. L-am întrebat ce durere are. Marian și-a ridicat privirea și mi-a spus că îi pare rău de dispariția lui *Kițu*. Mi-a zis că cineva l-a văzut din tren într-o dimineață în gară la Vaslui... *dar parcă numai un câine îi scurt de coadă*, a rostit Marian și și-a continuat drumul spre uzina mecanică.

Iulian PRUTEANU

Muzeul „Cezar Petrescu” Cotnari

Muzeul „Cezar Petrescu” de la Cotnari a fost inaugurat la 2 octombrie 2015, în cadrul Festivalului Internațional de Literatură și Traducere Iași (FILIT), valorificând Fondul „Cezar Petrescu”, donat Muzeului Național al Literaturii Române Iași de Smaranda Chehata (sora scriitorului) și reprezintă colaborarea dintre Muzeul Național al Literaturii Române Iași și Primăria Comunei Cotnari.

Muzeul „Cezar Petrescu” devine astfel cel de-al 13-lea obiectiv aflat în componența Muzeului Național al Literaturii Române Iași, alături de Muzeul „Ion Creangă” (deschis în 1918, primul muzeu memorial-literar din țară), Muzeul „Vasile Alecsandri”, Mircești (deschis în 1928), Muzeul „Sf. Ierarh Dosoftei Mitropolitul” (deschis în 1970), Muzeul „Mihai Codreanu” (deschis în 1970), Muzeul „Vasile

Pogor” (deschis în 1972), Muzeul „Otilia Cazimir” (deschis în 1972), Colecția „Istoria teatrului românesc” (deschisă în 1976), Muzeul „Mihail Sadoveanu” (deschis în 1980), Muzeul „G. Topîrceanu” (deschis în 1985), Muzeul „Mihai Eminescu” (deschis în 1989), Muzeul „Nicolae Gane” (deschis în 1993), Muzeul „Constantin Negruzzi”, Hermeziu-Trifești (deschis în 1995).

Expoziția permanentă reconstituie muzeografic viața și activitatea scriitorului Cezar Petrescu. Pe lângă obiecte care i-au aparținut lui Cezar Petrescu (masă de secol XIX, scaun de epocă, fotoliu, mașină de scris, aparat de radio, coupe-papier din lemn, suport pentru stilou, vas ceramic), expoziția documentară însumează fotografii cunoscute și necunoscute, cu momente și oameni care au trecut prin viața sa,

cărți în ediții prime și traduceri ale operei sale în limbile franceză, germană, engleză, italiană, maghiară, polonă, cehă, manuscrise, gazete și ziare, la care a colaborat sau pe care le-a condus, precum și reprezentări grafice, Cezar Petrescu fiind și un talentat grafician, toate reconstituind imaginea unuia dintre cei mai fecunzi scriitori și gazetari români ai primei jumătăți a secolului al XX-lea.

Curatorii expoziției: Oana Melinte, Corina Mocanu-Irimiță, Iulian Pruteanu.

Cezar Petrescu s-a născut la Hodora, comuna Cotnari, la 1 decembrie 1892. Este primul fiu al inginerului Dimitrie P. Petrescu (1860-1907), profesor la Școala Agricolă Trifești de lângă Roman, unde viitorul scriitor a și învățat între 1901-1903, și al Olgăi Comoniță (1871-1956), fiică de senator liberal, descendentă a unei vechi familii boierești din Moldova. Urmează liceul la Roman și, apoi, la Liceul Internat din Iași, unde își ia bacalaureatul în anul 1911. La Iași l-a avut ca profesor de limba română pe Calistrat Hogaș. În anul 1907 debutează în revista „Sămănătorul” cu proza *Scrisori*. Obține licența în Drept în anul 1915. În anul 1917 i se naște singurul copil, Aurel Theodor. În 1919, împreună cu Pamfil Șeicaru, înființează publicația antiliberală „Hiena” (1919-1925). Este redactor și la cotidienele „Dimineața” și „Adevărul”. Conduce, pentru scurtă vreme, ziarul „Bucovina” din Cernăuți. Lucrează cu Gib I. Mihăescu la cotidianul bucureștean „Țara nouă” și apoi la „Voința” (1920). Alături de Lucian Blaga, Demostene Botez, Nichifor Crainic, Al.O. Teodoreanu, Ion Marin Sadoveanu, Gib I. Mihăescu, Adrian Maniu și Pamfil Șeicaru întemeiază revista tradiționalistă „Gândirea”, în anul 1921, la Cluj-Napoca. „«Gândirea» oferea ceea ce lipsea oricărei alte reviste: libertatea” – va mărtu-

risi scriitorul peste câțiva ani. Debutează editorial cu volumul *Scrisorile unui răzeș* (1922). Volumul este distins cu Premiul Societății Scriitorilor Români. Este fondator al cotidieneleor politice „Cuvântul” (1924) și „Curentul” (1928).

Călătorește în Franța și în Italia, de unde trimite o bogată corespondență, publicată parțial în ziarul „Cuvântul”. Se afirmă ca romancier cu romanul *Întunecare* (1927-1928). Este ales deputat în Parlamentul României, pe listele PNT (1928). Obține Premiul Național pentru literatură în 1931. În 1932 publică romanul pentru copii *Fram, ursul polar*, poate cel mai cunoscut roman al său. În anul 1936 este numit secretar la Ministerul Artelor. Este numit director al ziarului oficios al regimului autoritar carlist, „România” (1938-1940), și al revistei tradiționaliste „România literară” (1938-1940). Sub dictatura de extremă dreapta, ziarul „România” este suprimat, iar gazetarul Cezar Petrescu este pus sub anchetă. Cezar Petrescu desfășoară o bogată activitate publicistică și în noul regim de democrație populară (1947-1953). Este distins cu Premiul de Stat pentru Dramaturgie în 1952 pentru piesa *Nepoții gornistului* (în colaborare). Scriitorul traduce intens din autorii ruși (Tolstoi, Gorki, Șolohov, Gladkov, Makarenko...). În 1954, i se tipărește volumul de nuvele *Vino și vezi!*, scrise în acord cu ideologia vremii. Este ales membru al Academiei Române, în 1955. La 9 martie 1961, Cezar Petrescu se stinge din viață, în urma unor probleme cardiace, în ambulanța care îl transporta de la domiciliul său din București la spital.

Opera lui Cezar Petrescu cuprinde peste 70 de volume – romane, nuvele, piese de teatru, proză fantastică și literatură pentru copii, studii, note de călătorie și memorialistică.

Printre cele mai cunoscute titluri ale sale amintim: *Întunecare* (1927-1928), *Calea Victoriei* (1930), *Baletul mecanic* (1931), *Apostol* (1933), *Oraș patriar-*

PROIECTUL ANOTIMPULUI

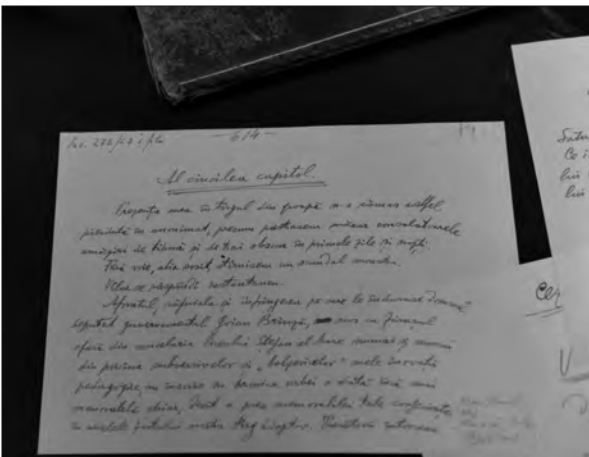
hal (1933), *Aurul negru* (1934), *Duminica orbului* (1934), *Romanul lui Eminescu* (1935-1936), *Noi vrem pământ!* (1938), *Carlton* (1944), *Vladim sau Drumul pierdut* (1962). Cezar Petrescu a scris și literatură pentru copii: *Pif, Paf, Puf* (1930), *Fram, ursul polar* (1932), *Cocârț și bomba atomică* (1945), *Omul de zăpadă* (1945), *Neghiniță* (1949).

„Extraordinara energie creatoare a lui Cezar Petrescu – descifrată de unii ca facilitate, de alții ca predilecție spre comercial sau ca perfectă adecvare la orizontul epocii și al literaturii – n-a exclus conflictul interior, așa cum reiese dintr-o scrisoare trimisă prietenului Panait Istrati, în 1931: «Vezi dumneata,

eu dintr-un punct de vedere, din unicul punct de vedere valabil, sunt un om pierdut. Un literator. Un profesionist. Ce poate fi mai iremediabil pierdut? Prins într-un angrenaj de unde nu mai este scăpare, scriu cărți, scriu una după alta, cu monotonia aproape pasivă a meșteșugarului care bate cuie în talpă, pe scăunașul lui de la fereastră, în subsol. Și cu mizeria conștiinței că fac ceva mai puțin folositor lumii, ca o calfă care bate țintele în talpă»¹.

¹ Cezar Petrescu, *Întunecare*. Prefață de Vasile Morar. Tabel cronologic și referințe critice de Teodora Dumitru, Editura Litera, București, 2010, p. 15.

Dan LUNGU, Bogdan ROMANICĂ

Liceenii și muzeele O anchetă sociologică (III)

SUBIECTUL CERCETĂRII:

Consumul de servicii muzeale al elevilor de liceu din Municipiul Iași.

S-a urmărit culegerea de date cu privire la 3 dimensiuni principale:

I. *Reprezentări* cu privire la *muzeu*:

I.1. Definierea obiectului, I.2. Cunoașterea obiectului, I.3. Recunoașterea obiectului.

II. *Consumul real* de servicii muzeale:

II.1. Descrierea consumului real de servicii, II.2. Evaluarea consumului real de servicii.

III. *Consumul potențial* de servicii muzeale:

III.1. Descrierea consumului potențial, III.2. Așteptări cu privire la consumul potențial.

OBIECTUL CERCETĂRII

Cercetarea a urmărit culegerea de informații cu privire la 3 obiecte abstracte și concrete:

S-a avut în vedere termenul de **muzeu** la nivel de reprezentări, de practici și de evaluări.

S-a avut în vedere complexul muzeal **Muzeul Literaturii Române Iași (MLR)**¹ cuprinzând 11 obiective (case memoriale): 1. Muzeul Vasile Alecsandri (com. Mircești), 2. Muzeul Otilia Cazimir, 3. Muzeul Mihai Codreanu, 4. Muzeul Ion Creangă (Bojdeuca), 5. Muzeul Sfântul Ierarh (Casa) Dosoftei, 6. Muzeul Mihai Eminescu, 7. Muzeul Nicolae Gane, 8. Muzeul Constantin Negruzzi (com. Trifești), 9. Muzeul Vasile (Casa) Pogor, 10. Muzeul Mihail Sadoveanu (Copou), 11. Muzeul George Topârceanu².

Muzee din județul Iași (altele decât MLR): 1. Palatul Culturii, 2. Muzeul Unirii, 3. Muzeul Mihail Kogălniceanu, 4. Muzeul Poni Cernătescu, 5. Palatul Alexandru Ioan Cuza (com. Ruginoasa), 6. Muzeul Viei&Vinului (Hârlău), 7. Muzeul Arheologic (Cucuteni), 8. Muzeul de Istorie Naturală³.

Lista muzeelor din Iași avute în vedere nu a inclus o serie de obiective precum Muzeul Mănăstirii Golia și Muzeul Mănăstirii Cetățuia. Acestea nu sunt instituții de sine stătătoare (sunt anexe ale mănăstirilor) iar introducerea lor în chestionar prezenta riscul de a crea confuzie pentru repondenți, muzeele putând fi confundate cu mănăstirile însele. Același raționament a motivat neinclusiunea Muzeului Universității „Al.I. Cuza” Iași în lista predefinită a muzeelor cercetate.

Unele **Muzee din România** (altele decât cele din Mun. Iași) și unele **Muzee din străinătate**, au fost studiate pornind de la liste create ad-hoc de repondenți pe baza propriei lor experiențe.

PERIOADA DE DERULARE:

Studiul a fost derulat în perioada martie-iunie 2013.

Perioada de culegere a datelor 20 mai 2013 – 14 iunie 2013.

METODA DE ANCHETĂ:

Chestionarul de culegere a datelor aplicat unui eșantion reprezentativ de elevi de liceu.

POPULAȚIA DE ANCHETĂ:

Populația de anchetă a fost formată din elevii de nivel IX-XII din Municipiul Iași.

La nivel de instituții de învățământ, s-au avut în vedere 31 de Licee din Municipiul Iași.

La nivel de clase de elevi constituind populația totală, s-au avut în vedere 635 clase de elevi.

La nivel de elevi de liceu, s-au avut în vedere 17.125 de elevi de nivel IX-XII înscriși la cele 31 de licee din Municipiul Iași.

NOTORIETATE

Notorietatea muzeelor *din Iași, din România și din străinătate* în rândul elevilor de liceu a fost măsurată prin adresarea unei întrebări deschise. Pentru fiecare categorie de muzeu, elevii au putut numi până la 5 muzee din memorie. Astfel s-a aflat care sunt acele muzee (obiective muzeale) pe care elevii le cunosc și le numesc mai întâi atunci când sunt solicitați.

Observații metodologice: Pentru evitarea contaminării răspunsurilor, această întrebare a fost plasată la începutul chestionarului, pe prima pagină, înaintea prezentării unor liste predefinite de muzee care ar fi putut „ajuta” repondenții în încercarea de a oferi răspunsuri „bune”.

Analiza următoare a prelucrat toate răspunsurile valabile:

2 585 răspunsuri valabile pentru *muzeu din Iași*,
883 răspunsuri valabile pentru *muzeu din România*,

811 răspunsuri valabile pentru *muzeu din străinătate*.

O serie de grafice evidențiază procentul din totalul răspunsurilor pentru fiecare categorie.

Pentru un plus de acuitate metodologică, vom lua în calcul în analiză și vom reprezenta grafic și raportul dintre numărul de numiri ale unui muzeu și numărul total de elevi incluși în eșantion (985).

Jumătate din muzeele din Iași numite de repondenți spontan (cele de care-și aduc aminte fără sprijin extern) aparțin Muzeului Literaturii Române Iași. Această situație este cauzată și de faptul că MLR culează un număr de 11 obiective din care 9 în Municipiul Iași.

În raport cu acestea, din cele 7 obiective ale Complexului Muzeal Moldova, doar 4 se regăsesc în Municipiul Iași, iar 3 sunt amplasate în 2 comune și un alt oraș din județul Iași.

La categoria Universități, o figură distinctă face Muzeul de Istorie Naturală (aparținând Universității „Al. I. Cuza” Iași). Pe lângă acesta, elevii mai numesc o serie de obiective mai mult sau mai puțin muzeale (colecții, Grădina Botanică, Planetariul).

¹ Aici și pe parcursul raportului vom utiliza acronimul MLR pentru „Muzeul Literaturii Române” Iași.

² Pentru evitarea încărcării textului, denumirile complete ale muzeelor vor fi înlocuite în raport cu denumiri prescurtate: 1. M. V. Alecsandri, 2. M. O. Cazimir, 3. M. M. Codreanu, 4. M. I. Creangă, 5. M. Dosoftei, 6. M. M. Eminescu, 7. M. N. Gane, 8. M. C. Negruzzi, 9. M. V. Pogor, 10. M. M. Sadoveanu, 11. M. G. Topârceanu.

³ Pentru evitarea încărcării textului, denumirile complete ale muzeelor vor fi înlocuite în raport cu denumiri prescurtate: 1. Palatul Culturii, 2. M. Unirii, 3. M. M. Kogălniceanu, 4. M. Poni Cernătescu, 5. M. Al. I. Cuza, 6. M. Viei&Vinului, 7. M. Arheologic, 8. M. de Istorie Naturală.

CINE ȘI CÂTE MUZEE CUNOAȘTE? ANALIZĂ PE SUBCATEGORII.

În continuare vom prezenta o analiză pe subcategoriile socio-demografice cu privire la numărul de muzee cunoscute, menționate de elevi din memorie, fără ajutorul unor liste ajutătoare.

Vom urmări măsura în care numărul mediu de muzee numite de elevi variază sau nu în funcție de atribute socio-demografice. Vom urmări măsura în

care eventuale variații se mențin stabile în cazul muzeelor din Iași, România, străinătate sau muzeelor în general.

Categoriile socio-demografice ale repondenților luate în considerare sunt: sexul, mediul de origine, mediul de rezidență, disponibilitățile financiare, nivelul studiilor părinților, ocupația părinților, sectorul de muncă al părinților, filiera de învățământ și profilul la care este înscris elevul.

Q25. Sex:

NR. MEDIU MUZEE CUNOSCUTE	Iași	Romania	Strainatate	TOTAL
FEMININ	2.92	1.25	0.95	5.13
MASCULIN	2.05	0.82	0.70	3.57

Din tabelul de mai sus observăm că fetele cunosc (numesc din memorie) în medie mai multe muzee

decât băieții în toate cele 4 situații (muzee din Iași, România, străinătate și muzee în general).

Q27. Locul nașterii:

NR. MEDIU MUZEE CUNOSCUTE	Iași	Romania	Strainatate	TOTAL
născut în Mun. Iași	2.62	1.08	0.88	4.57
născut în afara Mun. Iași	2.53	1.11	0.80	4.44

Din tabelul de mai sus observăm că elevii născuți în Municipiul Iași cunosc în medie mai multe muzee din Iași, din străinătate și în total.

Elevii născuți în afara Municipiului Iași cunosc în medie mai multe muzee din România. Acest avantaj

poate fi explicat prin faptul că o parte din elevii născuți în afara Municipiului Iași provin din alte orașe, județe, fiindu-le familiare mai multe muzee din România decât celor născuți în Municipiul Iași.

CÂMP CULTURAL

Q28. În Municipiul Iași, locuiți / veniți ...:

NR. MEDIU MUZEE CUNOSCUTE	Iași	Romania	Străinatate	TOTAL
Locuiesc în Iași. (adresa din cartea de identitate)	2.86	1.31	1.04	5.22
Nu locuiesc în Iași. (adresa din cartea de identitate)	2.29	0.83	0.63	3.74

Dacă luăm în considerare rezidența (adresa din cartea de identitate) în Municipiul Iași sau în afara acestuia, constatăm că elevii rezidenți în Municipiul Iași cunosc în medie mai multe muzee decât cei născuți în afara Municipiului Iași. Dacă avem în vedere că din a doua categorie fac parte elevi din mediul

rural, cu părinți având un nivel al studiilor mai scăzut decât cei din Municipiul Iași, tendința este explicabilă. După cum vom observa în continuare, cunoașterea mai multor muzee se asociază pozitiv cu nivelul de studii al părinților.

Q30. Aproximativ, de câți bani de buzunar dispuneți pe săptămână pentru cheltuieli de zi cu zi?

NR. MEDIU MUZEE CUNOSCUTE	Iași	Romania	Străinatate	TOTAL
sub 25 Lei	2.62	1.07	0.86	4.55
între 25 – 50 lei	2.54	0.94	0.77	4.25
între 50 – 100 lei	2.48	1.09	0.83	4.39
între 100 – 300 lei	2.64	1.32	1.19	5.15
peste 300 lei	2.18	1.16	0.76	4.11

Din tabelul de mai sus observăm faptul că elevii cu disponibilități financiare peste medie (între 100 – 300 lei/săptămână) cunosc în medie mai multe muzee decât restul, în toate cele 4 cazuri de categorii

de muzee. Interesant este faptul că elevii cu cele mai mari disponibilități financiare numesc cele mai puține muzee, cu excepția muzeelor din România.

Q31. Care este nivelul de studii al părinților?

NR. MEDIU MUZEE CUNOSCUTE				
MAMA	Iasi	Romania	Strainatate	TOTAL
primar (1-4 clase)	1.40	0.40	0.00	1.80
gimnazial (5-8 clase)	2.17	0.38	0.32	2.87
șc. profesională	2.61	0.94	0.58	4.13
liceu (9-12 clase)	2.38	0.91	0.64	3.93
superior (facultate)	2.76	1.44	1.28	5.49

Din tabelul de mai sus observăm faptul că nivelul de studii superior al mamei se asociază cu un număr mediu mai mare de muzee cunoscute de elevi. Asocierile se mențin și sunt consecvente pentru toate

cele 4 categorii de muzee. Înțelegem că mama are un rol important în educația copiilor, inclusiv educația culturală.

NR. MEDIU MUZEE CUNOSCUTE				
TATAL	Iasi	Romania	Strainatate	TOTAL
primar (1-4 clase)	1.33	1.33	1.00	3.67
gimnazial (5-8 clase)	1.64	0.23	0.26	2.13
șc. profesională	2.58	1.00	0.68	4.26
liceu (9-12 clase)	2.39	0.83	0.63	3.85
superior (facultate)	2.93	1.63	1.41	5.97

Din tabelul de mai sus observăm o asociere similară între numărul de muzee cunoscute de elevi și nivelul studiilor tatălui. Vom remarca însă că asocierea este clară mai mult la extreme decât în zonele medii ale distribuirii numărului mediu de muzee cunoscute.

Nivelul studiilor mamei este un mai puternic predictor al numărului de muzee cunoscute de elevi decât nivelul studiilor tatălui. Aceasta poate și pentru că mama continuă să aibă o mai mare influență asupra educației culturale a copiilor decât tatăl.

Q32. Care este ocupația părinților?

NR. MEDIU MUZEE CUNOSCUTE				
MAMA	Iasi	Romania	Strainatate	TOTAL
agricultor	1.58	0.58	0.17	2.33
casnic(ă)	2.26	0.61	0.41	3.28
șomer	2.80	0.40	0.20	3.40
muncitor necalificat	2.18	0.82	0.71	3.71
muncitor calificat	2.51	1.03	0.83	4.37
lucrător servicii, comerț	2.72	1.06	0.82	4.61
tehnician,maistru	2.73	1.40	1.07	5.20
funcționar administrație	2.74	1.58	1.32	5.63
conducător unități, patroni	2.82	1.48	1.21	5.52
ocupații intelectuale	2.90	1.70	1.48	6.08

Ca și în cazul studiilor, observăm o asocierie foarte constantă și clară între ocupația mamei și numărul mediu de muzee cunoscute de elevi. Presupunem că această asocierie este o rezultată a aceleiași asocieri între nivelul de educație al mamei și numărul mediu de muzee cunoscute de elevi.

Mama cu ocupații intelectuale, conducător unități, patron sau funcționar în administrație face ca numărul mediu de muzee cunoscute de copil să fie mai mare decât în alte situații.

Mama ocupată în agricultură, casnică sau șomer face ca numărul mediu de muzee cunoscute de copil

să fie mai mic decât în alte situații.

Ca și mai sus, asocieria se menține și în cazul ocupației tatălui, mai mult la extreme decât în zonele medii ale distribuirii numărului mediu de muzee cunoscute.

Ocupația mamei (determinată de nivelul studiilor) este un mai puternic predictor al numărului de muzee cunoscute de elevi decât ocupația tatălui. Aceasta poate și pentru că mama continuă să aibă o mai mare influență asupra educației culturale a copiilor decât tatăl.

CÂMP CULTURAL

NR. MEDIU MUZEE CUNOSCUTE				
TATAL	Iasi	Romania	Strainatate	TOTAL
agricultor	2.18	0.49	0.39	3.06
casnic(ă)	2.33	0.95	0.51	3.78
șomer	2.61	0.81	0.69	4.11
muncitor necalificat	2.27	1.22	0.59	4.08
muncitor calificat	2.41	0.91	0.64	3.96
lucrător servicii, comerț	2.57	1.02	0.90	4.49
tehnician,maistru	2.64	0.90	0.87	4.41
funcționar administrație	2.69	1.40	0.76	4.86
conducător unități, patroni	2.83	1.59	1.55	5.97
ocupații intelectuale	3.25	1.58	1.43	6.26

Q33. În ce sector lucrează părinții?

NR. MEDIU MUZEE CUNOSCUTE				
MAMA	Iasi	Romania	Strainatate	TOTAL
în sectorul de stat (public)	2.65	1.22	1.00	4.87
în sectorul privat	2.54	1.19	0.98	4.70
nu lucrează în acest moment	2.32	0.69	0.46	3.47

Ca și în cazul studiilor, observăm o asociere foarte constantă și clară între sectorul de activitate al mamei și numărul mediu de muzee cunoscute de elevi. Un loc de muncă în sectorul public al mamei face ca elevii să cunoască un număr mediu de muzee mai mare decât un loc de muncă în sectorul privat.

Cele mai puține muzee sunt cunoscute de elevii ale căror mame nu lucrează în acest moment. Este posibil ca și această asociere să fie determinată de o prezență mai mare a mamelor cu studii superioare în sectorul public.

CÂMP CULTURAL

NR. MEDIU MUZEE CUNOSCUTE				
TOTAL	Iasi	Romania	Strainatate	TOTAL
în sectorul de stat (public)	2.53	1.04	0.77	4.34
în sectorul privat	2.69	1.21	1.09	4.98
nu lucrează în acest moment	2.29	0.96	0.55	3.80

Asocierea constantă și clară se manifestă și în cazul sectorului de activitate al tatălui. De astă dată însă, numărul mediu de muzee cunoscute de elevi este cel mai mare în cazul elevilor ai căror tați lucrează în sectorul privat. Un loc de muncă în sectorul privat al tatălui face ca elevii să cunoască un număr

mediu de muzee mai mare decât un loc de muncă în sectorul public. Cele mai puține muzee sunt cunoscute de elevii ai căror tați nu lucrează în acest moment. Probabil că această asociere este determinată de o prezență mai mare a taților cu studii superioare în mediul privat.

Filiera de studiu a repondenților

NR. MEDIU MUZEE CUNOSCUTE	Iasi	Romania	Strainatate	TOTAL
teoretica	3.24	1.76	1.57	6.58
tehnologica-(servicii+RNPM)	2.55	0.89	0.48	3.93
vocationala	2.38	0.84	0.41	3.63
tehnologica-(tehnice)	1.49	0.24	0.17	1.90

Asocierile dintre filiera de studii urmată de elevi și numărul mediu de muzee cunoscute este constantă și clară. Elevii înscriși într-o filieră de învățământ teoretică menționează cel mai mare număr de muzee. Filiera teoretică este urmată de filiera tehnologică în care dominante sunt profilele de servicii și resurse

naturale și protecția mediului. Un număr mai mic de muzee amintesc elevii înscriși într-o filieră vocațională. Cele mai puține muzee cunosc elevii înscriși într-o filieră tehnologică în care dominante sunt profile tehnice.

Profilul de studiu al repondenților

NR. MEDIU MUZEE CUNOSCUTE	Iasi	Romania	Strainatate	TOTAL
real	3.21	1.89	1.50	6.59
uman	3.07	1.40	1.42	5.90
artistic	2.23	1.23	0.59	4.05
servicii	2.35	0.70	0.46	3.51
teologic	2.93	0.60	0.13	3.67
RNPM	2.24	0.50	0.20	2.93
tehnic	1.75	0.45	0.25	2.44
sportiv	1.88	0.36	0.04	2.28

O asocieră similară întâlnim între numărul mediu de muzee cunoscute de elevi și profilul clasei în care aceștia sunt înscriși.

La profilul real studiază elevii care cunosc cel mai mare număr mediu de muzee. Acesta este urmat de

profilul uman, artistic și servicii în cunoașterea numărului de muzee.

Cele mai puține muzee sunt cunoscute de elevii înscriși în clase de profiluri sportiv, tehnic, resurse naturale și protecția mediului și tehnologic.

Jocul de-a corect/incorect *egal* pericolul de-a spune cert/incert?

Fiind de părere că știința formei nu este un segment închis, putem afirma că uzul e mereu teritoriul de interes – al doilea element într-o comparație și punctul central într-o contradicție.

Începem astfel cu un fragment dintr-o conversație în virtual între doi studenți de *la Litere*, care nu doar că nu împărțeau aceeași bancă, dar nici aceleași litere: unul era la literele frumoase (= literatură), altul – la literele corecte (= lingvistică). De aceea, ironia fără cenzură: replica primului: „Mulțumesc pentru *corecțiile* tehnicist gramaticale!” (de fapt, așa: *tehnicist-gramaticale*); răspunsul la replică: „Nu aș îndrăzni să vorbesc de «corecții» în acest context! să știi că nu am porniri *necreștinești* față de colegi și te asigur că eticheta de «călău» nu mi se potrivește. Oricum, mă bucur că apreciezi faptul că ți-am făcut niște *corectări* la nivelul formei expresiei”.

Preluând o vorbă... sau mai multe vorbe/cuvinte: „Se întâmplă și la case mai mari!”, e necesar să precizăm că folosirea cuvântului *corecție* în locul cuvântului *corectare* (cu care seamănă doar din punct de vedere formal, nu și din punct de vedere semantic) e o chestiune frecventă: „(...) la toate cele de mai sus, trebuie făcută o *corecție* de fond: ITM primește declarația și în sistem online” (www.ziare.com); „Primăria Botoșani va trebui să achite o *corecție* financiară de (...)” (www.botosaninews.ro).

După observare și comentare, se impune explicația.

Corecție e folosit în mod greșit cu referire la acțiunea de a *corecta*. *Corecție* are sens specializat: „pe-

deapsă corporală aplicată unui vinovat; bătaie” (www.dexonline.ro, s.v. *corecție*, sursa: DEX '98). Acest lucru înseamnă că nu poate fi folosit independent de context. Lămuritoare e sintagma în care acest cuvânt apare: *casă de corecție* „loc unde își execută pedeapsa infractorii minori” (*ibidem*, sursa: DN).

Odată scos din context cuvântul nepotrivit, trebuie găsit un alt cuvânt. Astfel, *corectare*, pl. *corectări* „acțiunea de a (se) *corecta* și rezultatul ei” (*ibidem*, s.v. *corectare*, sursa: DEX '98) e cuvântul care completează puzzle-ul lingvistic; mai e, totuși, un cuvânt: *corectură*, pl. *corecturi*. Acesta înseamnă: „1. Operație de înlăturare a greșelilor tipografice dintr-un text sau dintr-o formă de tipar. 2. (Concr.) Text tipărit pe care s-a făcut operația de *corectură* (1). 3. Fiecare dintre modificările operate pe un text *corectat*” (*ibidem*, s.v. *corectură*, sursa: DEX '98).

În această situație, e justificată întrebarea: *Pe care cuvânt, dintre cele două, îl folosim?*

Corectură face trimitere directă la ideea de *text*, asupra căruia s-a intervenit cu scopul de a îndrepta o greșeală, în timp ce *corectare* are un sens mai larg. Pentru a evita ambiguitățile contextuale, e bine să fie folosit cuvântul *corectură*.

Totuși, un cuvânt folosit ca explicație pentru *corecție* mi-a atras atenția: *epanortoză* (*ibidem*, s.v. *corecție*, sursa: DN): „figură retorică constând în retractarea sau reluarea a ceea ce s-a spus în același enunț, în scopul *corectării* enunțului sau a unei noțiuni” (*ibidem*, s.v. *epanortoză*, sursa: MDN). Un simplu joc de logică ne permite să spunem și să

scriem: *epanortoză* – sinonim pentru *corecție*, *epanortoză* – figură retorică → *corecție* – și-a lărgit aria de semnificație. Considerăm că folosirea cuvântului *corecție* cu sensul acesta este făcută în mod conștient, nu accidental sau din pretenția de a folosi un cuvânt mai puțin uzat ca „banalul” *corectură*.

Atunci, dacă spunem/scriem *E nevoie de o corecție la nivelul formei expresiei*, e greșit? sau e corect? Depinde de context sau, mai bine spus, de realitate – operăm modificări pentru că ceva s-a greșit sau apelăm la figuri retorice pentru a aduce lămuriri asupra propriului discurs.

Când logica literelor corecte nu ne ajută, îi cerem ajutorul *logicii* literelor frumoase: „E posibil ca multe lucruri să fie adevărate în același timp, chiar dacă se contrazic unul pe altul” (Umberto Eco). E știut faptul că stilul artistic „are un caracter individual și original” (Ionică Zach:199), că acesta caută „inovația și unicitatea expresiei” (*Ibidem*). Ceea ce nu e știut (ușor observabil) e faptul că discursul politic poate actualiza aceleași constante teoretice.

Fără a pune semnul egal între stilul artistic și discursul politic, trebuie să recunoaștem că ambele limbaje utilizează cuvinte *neînregistrate* în dicționare. Ne-a atras atenția și următorul cuvânt: *a prioritiza*, atât prin forma sa, cât și prin frecvența utilizării: „România trebuie să realizeze o ordonanță prin care să *prioritizeze* (...)” (icpolitic.blogspot.com); „Pentru a evita o posibilă angajare a răspunderii solidare, este posibil ca administratorii să *prioritizeze* plata obligațiilor bugetare.” (www.romanioliberal.ro); „Guvernul trebuie să *prioritizeze* proiectele finanțate cu (...)” (www.adevarul.ro).

Sensul nu e greu *de intuit* dacă avem în vedere substantivul *prioritate* „însușirea de a fi primul în timp; dreptul de a ocupa primul loc ca importanță, ca valoare, ca demnitate; precădere, primordialitate, în-

tâietate” (www.dexonline.ro, sursa: DEX '98, s.v.). E mai greu *de găsit* o definiție a verbului, întrucât verbul nu e înregistrat în dicționare.

Folosirea verbului acestuia nu constituie o greșală, ci o inovație, o încercare de a *completa* familia de cuvinte a unui cuvânt existent. Substantivul *prioritate* este un împrumut din limba franceză: fr. *priorité* (www.dexonline.ro, s.v.). Tot în limba franceză există verbul *prioritiser* care este însă tradus în română prin substantivul *prioritate* (www.dictionar-francez-roman.ro), fără a exista simetrie la nivelul claselor morfologice.

Tocmai de aceea, verbul *a prioritiza*, deși, oficial, *în afara* sistemului limbii române actuale, ar trebui acceptat, și nu respins sau etichetat ca fiind o apariție bizară, accidentală, o construcție greșită.

Deși limbile română și engleză nu fac parte din aceeași familie, cele două au un fond neologic comun. Acest fenomen este posibil pentru că limba engleză a împrumutat multe cuvinte din limba latină (clasică) și din limba franceză, după cum și vocabularul limbii române s-a îmbogățit prin împrumuturi din cele două surse. Prin urmare, contextul descris permite asocierea unor cuvinte din limbile franceză, *engleză* și română.

Am arătat că verbul *a prioritiza* nu apare în dicționarele limbii române, dar că verbul *prioritiser* există oficial în vocabularul limbii franceze. În limba engleză există, de asemenea, un verb care poate fi pus în legătură cu cele două: *to prioritize* (www.thefreedictionary.com).

Dacă în limbile franceză și engleză există verbul avut în discuție, iar verbul a pătruns deja în discursul politic din nevoia de a completa un șir de cuvinte înrudite semantic (*prioritate*, *prioritar*), se poate afirma că *a prioritiza*, deși nu reprezintă încă un articol de dicționar, este un element ce va intra în vo-

cabularul limbii române.

Lărgim discuția despre prezent/absent în dicționare și ne oprim asupra formei frecvente *vroiam*.

Începem cu discuția despre un interesant lexem HIBRÍD, -Ă, *hibrizi, -de*, s. m., adj. 1. S. m., adj. (Organism) provenit din încrucișarea a doi indivizi de specii, de soiuri, de genuri sau de rase diferite. 2. Adj. Fig. (Despre realizări, idei, fapte) Alcătuit din elemente dispartate; lipsit de armonie. – Din fr. *hybride*, lat. *hybrida* (www.dexonline.ro, s.v.). E evident faptul că termenul are două înțelesuri (cifrele fiind lămuritoare în acest sens). Nu vom irosi cuvintele pentru a explica fenomenul numit *cuvânt polisemantic*, întrucât ele ne sunt necesare într-un alt soi de demers: de a arăta că forma hibridă *vroiam* este alcătuită din elemente dispartate, deci lipsite de armonie și, insistând, neconformă cu normele limbii române actuale (pe scurt: greșită).

Dacă în alte științe încrucișarea a două elemente diferite duce la formarea unor elemente noi și, prin urmare, are conotație pozitivă, în știința limbii, fenomenul hibridizării duce la apariția unor forme cu influență negativă asupra evoluției (limbii). Am arătat mai sus că elementele noi pot duce la completarea unei paradigme, la o îmbogățire necesară, așadar. Nu e cazul aici.

Lucrurile sunt simple – există două verbe, care nu trebuie confundate sau amestecate A VREA și A VOI. Prin urmare, nu trebuie confundate nici formele paradigmatică ale celor două elemente distincte: A VREA – imperfect, pers. 1, nr. singular: *vream* (DOOM₂, s.v. *vrea*); A VOI – imperfect, pers. 1, nr. singular: *voiam* (*Ibidem*, s.v. *voi*).

Altfel spus, a nu se hibridiza cele două forme ale celor două verbe.

Hibridul *vroiam* constituie o greșală și trebuie

tratată/taxată ca atare!... până la înregistrarea (în dicționarele *ortografice!*) a verbului **a vroii*.

Ne place foarte mult o frază aparținând-i lui Petre Țuțea:

„Când scrii și pe și trebuie să-l cauți în dicționar. Dacă între timp și-a schimbat sensul?”

Cu gândul la aceasta și cu gândul la adaptarea situațională, vă îndemnăm să vă uitați și dumneavoastră în dicționar să vedeți, dacă între timp, a apărut verbul *a vroii*.

Până atunci, reținem: *a vroii* nu este menționat în DOOM₂, dicționar normativ, a cărui „treabă” e să stabilească ce e *corect* și ce e *incorect*. Prin urmare, verbele *a vrea* și *a voi* nu s-au contaminat încă OFICIAL.

Concluzia: *vroiam* este, în continuare, o formă greșită și trebuie trecută la exemplele „așa nu”. Corect este *voiam*.

Abrevieri

DOOM₂ = ***, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*.

DN = Marcu, Florin, Maneca, Constant, *Dicționar de neologisme*, Editura Academiei, București, 1986.

MDN = Marcu, Florin, *Marele dicționar de neologisme*, Editura Saeculum Vizual, 2008.

Bibliografie

***, *Dicționarul explicativ al limbii române*, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2012.

***, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Univers Enciclopedic, București, 2005.

Ionică Zach Naomi, *Concepte operaționale*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Aula, Brașov, 2003.

Anca Maria BUZEA

Ulița Teodorenilor

La etajul Muzeului „Vasile Pogor” a fost organizată, într-un mod mai puțin obișnuit, expoziția memorială „Ulița Teodorenilor”, dedicată celor doi frați, Ionel și Alexandru Oswald Teodoreanu (Păstorel). Din mape care păstrează zestrea memorială a Muzeului Național al Literaturii Române Iași au fost scoase mărturiile ale poveștii Teodorenilor.

Vitrinele, așezate sinuos precum ulița oricărei copilării, i-au prezentat pe cei doi frați în diferite ipostaze, în viața personală, literară, între prieteni și pagini de carte, manuscris, epistolă, în fotografii știute și neștiute. Vizitatorii au avut de ales între imaginea atât de cunoscută a celor doi scriitori, creată prin lectura operelor literare și biografice, și ipostazele peste care s-a trecut mai mult sau mai puțin cu vederea. Un manuscris-fragment din romanul *La Medeleni*, în creion, a fost alăturat unei fotografii: Oswald, Sofia și Laurențiu, familia lui Ionel Teodoreanu.

Fotografia redacției revistei „Viața Românească” a însoțit volumul *Masa Umbrelor*. La o cotitură a „uliței” imaginate de curatori, stăteau volumele *Ce-a văzut Ilie Pânișoară și Zdrulă și Puhă* cu autograful lui Ionel Teodoreanu pentru George Lesnea. Două caiete, încă bine legate, cu un scris mic, elegant, foarte citeț s-au deschis publicului pentru a arăta în manuscris romanul *Bal mascat*. Corespondența pe hârtie precum aripile de fluture: pagini multe către Cezar Petrescu, cu cerneală neagră și plicuri scrise citeț. Alte scrisori, dedicate Elvirei Ghinea. Pe linia corespondenței, o fotografie gen carte poștală, realizată în 1940, în alb-negru, îl arată pe Păstorel în ținută militară. A fost etalat pe „uliță” un caiet cu arc plin cu versuri.

Expoziția poate fi vizitată în perioada 25 noiembrie 2015 – 10 ianuarie 2016. Curatorii expoziției: Corina Mocanu-Irimiță, Oana Melinte.

Andreea TACU

Expoziția „Stahi – tușe de penel”

În anul comemorării a 95 de ani de la dispariția pictorului și gravorului C.D. Stahi, Muzeul Național al Literaturii Române Iași a propus publicului ieșean și nu numai expoziția intitulată „Stahi – tușe de penel”. Expoziția a fost realizată în parteneriat cu Muzeul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași și a fost găzduită de Muzeul „Vasile Pogor”. Expoziția „Stahi – tușe de penel” a inclus tablouri ale personalităților lumii academice și ale scenei ieșene: Vasile Alecsandri, Costache Negri, Ioan Ciurea, I.M. Melik, Th. Burada, C.A Rosetti, Nicolae Luchian, Victoria Vernescu Vâlcea ș.a. Lucrările au fost realizate de C.D. Stahi între anii 1878-1912 și au intrat în patrimoniul instituțiilor mai sus amintite ca donații, transferuri sau achiziții.

Constantin Stahi s-a născut în data de 14 noiem-

brie 1844 și a fost unul dintre cei mai importanți pictori români de la sfârșitul secolului al XIX-lea. S-a remarcat în principal prin portretele și naturile statice pe care le-a realizat dar și prin lucrările sale de gravură. A urmat cursurile Școlii de Arte Frumoase din Iași (1854-1857) sub îndrumarea lui Gheorghe Panaitescu Bardasare, mai apoi desăvârșindu-și studiile în cadrul Academiei de Arte Frumoase din München (1871-1878). A fost director al Școlii de arte frumoase din Iași (1892-1902) și profesorul lui Octav Băncilă.

Expoziția poate fi vizitată la Muzeul „Vasile Pogor” în perioada 1 octombrie 2015 – 31 ianuarie 2016, de marți până duminică, între orele 10:00-17:00.

Curator: Andreea Tacu

Lăcrămioara BALINT

Zilele Sadoveanu, 2015

Eveniment de tradiție, *Zilele Sadoveanu*, inițiate în 1981, au ajuns anul acesta la a XXXV-a ediție. Evenimentul s-a desfășurat în zilele de 5 și 6 noiembrie.

Prima zi, când s-au aniversat 135 de ani de la nașterea scriitorului, a fost rezervată evocării și omagierii lui Mihail Sadoveanu. Dramatizări în regia elevilor, lecturi din creații proprii ale membrilor Cenaclului „Julia Hasdeu”, lecturi din lirica sadoveană au fost momente pregătite de gimnaziștii și liceenii de la Școala „B.P. Hasdeu” și de la Liceul Teoretic „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Auditori au fost părinți și colegi, precum și elevi din Deleni și de la Școala „Alexandru cel Bun” din Iași.

A doua zi, activitățile au fost diversificate: marcarea a 35 de ani de existență a Muzeului „Mihail Sadoveanu” (inaugurat la 6 noiembrie 1980) în dealul Copoului; lansarea volumului *Mihail Sadoveanu – vocație de etnograf*, al cărui autor, Angela Paveliuc-Olariu, a vorbit, printre altele, de provocatoarea genă a acestui tom; decernarea premiilor Concursului Național de Proză, ediția a VI-a.

Câștigătorii ediției din acest an sunt Violeta Urdă (Cuțurescu), București (premiul I); Alexandra Ionescu, București (premiul al II-lea); Bianca Mihaela Ene, sat Vrancești, com. Călinești, Argeș (premiul al III-lea); Mihai-Bogdan Ionescu-Lupeanu, București; Mihai Victus,

loc. Cățelu, Ilfov; Dana-Ștefania Brașoavă, Tg. Jiu, Gorj (mențiuni). Juriul a fost format din prof. univ. dr. Constantin Dram – președinte, Mirel Cană și Cătălin-Mihai Ștefan – membri.

Cu ocazia acestui eveniment tradițional de toamnă, a fost realizată și expoziția temporară intitulată „Tăcerile lui Sadoveanu”, expoziție care valorifică o parte din fondul de fotografie existent în patrimoniul muzeului. *Tăcerile* lui Sadoveanu au fost reale și i-au impresionat pe contemporani; printre cei care au lăsat mărturie despre ele se află membri ai familiei (Profira Sadoveanu), prieteni (Ionel Teodoreanu, Ștefana Velisar-Teodoreanu, Demostene Botez), colegi de breaslă (Ion Agârbiceanu, Lucian Blaga, Eugen Lovinescu, Oscar Walter Cisek, Radu Boureanu) ș.a.

Diana LEONTE

20 de ani de muzeografie literară la Hermeziu-Trifești

În anul 1807, Dinu Negruzzi se căsătorește cu Sofia Hermeziu, fiica logofătului Iancu Hermeziu, înzestrată cu moșia Trifeștii Vechi de lângă Prut. Clădirea Muzeului „Constantin Negruzzi” din satul Hermeziu, comuna Trifești, județul Iași (aflat la 40 km depărtare de orașul Iași), datează de la începutul secolului al XIX-lea. În acest loc se presupune că s-a născut, în 1808, unicul fiu al lui Dinu, Constantin Negruzzi (1808-1868), părintele nuvelei istorice românești. Tot aici s-au născut și scriitorul Iacob C. Negruzzi (1842-1932), unul dintre cei cinci membri fondatori ai Societății „Junimea” și secretar al revistei „Convorbiri literare” (1867-1895) și Ella M. Negruzzi (1876-1949), prima femeie avocat pledant din România, militantă pentru emanciparea femeii, precum și alți membri importanți ai familiei Negruzzi.

Acestei ilustre familii îi datorăm un ansamblu de ctitorii: alături de biserică, de localul pentru primărie și de casa, de fapt un conac, în care generații de negruzziști și-au petrecut vacanțele școlare sau în care se retrăgeau din viața tumultuoasă a orașului, în 1870, Iacob Negruzzi construiește un edificiu căruia îi dă destinația de școală și care astăzi îi poartă numele.

Conacul a aparținut familiei până în anul 1949 când, distrus de război, este preluat și transformat în sediul unei gospodării agricole colective, în spațiul ei fiind adăpostită, un timp, o grădiniță de copii.

Muzeul Literaturii Române din Iași restaurează casa, între anii 1993-1995, reconstituind muzeografic viața și activitatea acestei familii de cărturari, achiziționând noi valori de patrimoniu care, adăugate

celor existente sau primite de la donatori, devin exponatele actualei case memoriale, inaugurată în data de 7 octombrie 1995.

Muzeul cuprinde o expoziție documentară și reconstituirea muzeografică a patru camere memoriale. Holul central în care este amenajată expoziția documentară însumează manuscrise, cărți în ediții prime și cu autografe, fotografii cunoscute și inedite (de la urmașii familiei), obiecte care le-au aparținut scriitorilor (expuse în vitrine), numeroase extrase din operele lor, precum și din cele ale exegeților acestora, fișe bio-bibliografice și genealogice, tablouri și portrete în ulei sau busturi în ghips, toate construind imaginea vie a unei dinastii însemnate a culturii române, locul central avându-l cel mai important dintre ei, Constantin Negruzzi, autorul nuvelei *Alexandru Lăpușeanu*.

În data de 4 octombrie 2015, în acest cadru s-a serbat *20 de ani de muzeografie literară la Hermeziu-Trifești*, eveniment desfășurat în cadrul Festivalului Internațional de Literatură și Traducere (FILIT), ediția a III-a.

Deși nu a putut fi prezentă la eveniment, Dana Konia Petrișor, invitat de onoare (urmașă a familiei Negruzzi), este cea care întotdeauna a adus farmecul și frumusețea întâlnirilor de la Hermeziu. În același timp, Dana Konia Petrișor a avut o contribuție semnificativă la realizarea muzeului prin donațiile domniei sale. Dovadă că nu a uitat de locul copilăriei este și titlul cărții *De pe mal de Prut, pe malurile Senei*, Editura Junimea, 2014, carte care a fost lansată în luna martie 2015, tot la Hermeziu.

RAFTUL CU ECOURI

În desfășurarea evenimentului au urmat conferința susținută de Șerban Axinte, cercetător științific la Institutul de Filologie „Alexandru Philippide” al Academiei Române, Filiala Iași, poet și critic.

În cadrul evenimentului au fost invitați și elevii Colegiului Național „C. Negruzzi” din Iași. Aceștia au prezentat revista liceului, „Corolar”. Micii prieteni (elevii Școlii generale) din Hermeziu, coordonați de Camelia Purice, au încântat publicul cu un moment artistic.

Surpriza acestei întâlniri a fost oferită de actorul George Marici, care a interpretat un monolog din nuvela *Alexandru Lăpușneanu*. Interpretarea actorului Marici a avut o legătură directă cu anunțul prin care

s-a făcut cunoscut un proiect pentru anul 2016 al Muzeului Național al Literaturii Române din Iași, demarat în această perioadă, proiect ce are ca obiectiv traducerea unor scriitori români în limbi de circulație internațională și nu numai. Acest proiect va putea fi implementat prin intermediul programului „Rezidențe pentru traducători”, ediția 2016. În ceea ce-l privește pe Constantin Negruzzi și-au arătat deja interesul mai mulți traducători străini dintre care câțiva au și tradus deja două dintre nuvelele sale. Este vorba despre Jan Willem Bos din Olanda și Angela Bratsou din Grecia, care au tradus nuvela *Alexandru Lăpușneanu*, iar Bartos Radomski din Polonia a tradus *Sobiescki și românii*.

Mihai IONESCU

Performance italian la „Pod-Pogor”

Asociația „Romeni & Moldavi InVeneto” / Centro Italiano „Leonardo Da Vinci” din Veneția a organizat în data de 7 decembrie 2015, în Galeriile „Pod-Pogor”, un inedit performance de muzică și artă contemporană, intitulat „Trasformazioni organiche”. Evenimentul a fost organizat în premieră la AQUAE Venice – EXPO Milano 2015.

„Trasformazioni organiche” este un proiect care s-a născut din colaborarea action painter-ului Daniele Cellini și muzicianul Marco Giommoni și care are ca obiect o cercetare complexă și articulată a binomului aliment/materie care în ciclul de transformare/ degradare/ regenerare retrimite la eterna circularitate a timpului: timpul istoriei, timpul omu-

lui și al lumii. Alimentul prin intermediul artei devine metafora vieții în devenirea sa, o devenire pe care opera de artă o traduce în viața spiritului.

Considerat din această perspectivă, procesul de transformare a materiei organice într-un obiect artistic obligă la un parcurs, o metodologie pentru a recupera infinitele valențe și referințe.

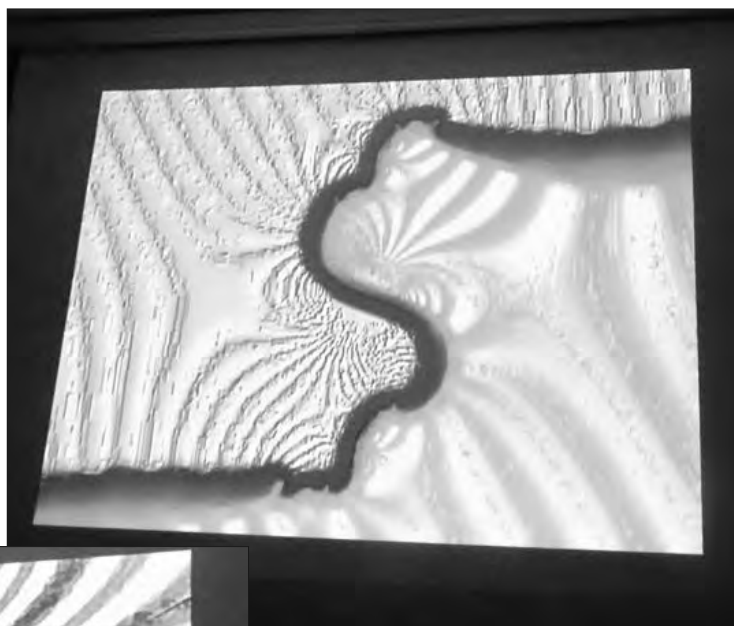
Daniele Cellini folosește alimente consumate, resturi alimentare. Alimente care încetând să mai aibă funcția de bază, au pierdut în mod iremediabil formelor „activă” și intră într-un proces de depreciere, de degradare. Pierderea caracteristicii de bază ca aliment, „nivelul zero” este pentru Cellini momentul cheie al transformării. Redus acum la stadiul de ma-

RAFTUL CU ECOURI

terie pură prezintă o nebănuită valență poetică prin care poate fi din nou înțeles, tratat și elaborat într-un proces de producție artistică. Amestecat cu culoare, culoare ce oglindește acea simțire profundă ce vrea să dezvăluie totul până la ultimul secret, acum alimentul este punctul de plecare pentru efectivă sa relansare. Aruncat (azvârlit, în adevăratul sens propriu al cuvântului) pe pânză, va fixa o amprentă, o urmă, un semn neprevăzut și imprevizibil, dar datorită căruia ne e dat să înțelegem esența materială a obiec-

tului aruncat, siguri de transformarea sa, dincolo de caracteristicile de moment. Acțiunea, aruncarea dă naștere unei matrice care fixează, definește un moment precis al acestei deveniri, care pentru a fi înțeles în întregul ei trebuie să fie multiplicată, repetată, transformată într-o sumă organică de compoziții de semne, reprezentative de tot atâtea stadii sau condiții al binomului aliment/ materie care împreună ne descriu întregul proces de evoluție-involuție, transformarea organică.

DESPRE AUTORI

- **Emina Căpălnășan**, doctor în filologie al Universității de Vest Timișoara
- **Iulian Marcel Ciubotaru**, doctorand al Facultății de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași
- **Mircea Coloșenco**, critic literar, editor, bibliograf
- **Mircea-Cristian Ghenghea**, cercetător dr., Departamentul de Cercetare al Facultății de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași
- **Mihaela Grancea**, prof. univ. dr. al Universității „Lucian Blaga” Sibiu
- **Corneliu Grigoriu**, fotograf al Muzeului Național al Literaturii Române Iași
- **Cristina Hermeziu**, jurnalist, traducător
- **Cosmin Pârghie**, doctorand al Universității „Ștefan cel Mare” Suceava, domeniul Filologie
- **C. Popa**, poet, jurnalist
- **Simona Preda**, doctor în istorie al Universității din București
- **Adriana Radu**, profesor dr., Colegiul Național Iași
- **Bogdan Romanică**, sociolog, doctorand al Universității Laval din Quebec, Canada
- **Dionisie Vitcu**, actor societar al Teatrului Național Iași, scriitor, prof. univ. dr. al Universității de Arte „George Enescu” Iași

EDITORIAL

- 3 Dan LUNGU – FILIT 2015, game over!

FILIT – ECOURI

- 5 Horia-Roman PATAPIEVICI – Eminescu și Paradisul (fragmente)
19 Adrian Alui GHEORGHE – Dragă Dan Lungu...
20 Iașul, capitală culturală cel puțin cât ține FILIT
21 Matei MARTIN – Un festival și o capitală – FILIT nr. 3
23 Alina PURCARU – FILIT 3: ingenios și bine temperat
28 Bogdan GHIU – FILIT sau saturnaliile literaturii
30 Andra PETRARIU – Criticii literari s-au întâlnit la FILIT 2015
32 Gabriela LUPU – Literatura rusă de ieri și de azi...
35 Ioan STOLERU – Seara FILIT în tușe de sacru și profan, Infern și Paradis
38 Ramona IACOBUȚE – Cum a fost la FILIT 2015...
40 Valentin CEAUȘESCU – Jurnal de FILIT: 1-4 octombrie 2015
46 Andrei GIURGIA – FILIT 2.5
50 Raluca SOFIAN-OLTEANU – O lume minunată și-o mie de emigranți
56 Cătălin HOPULELE – Cum s-a împletit arta traducerii în literatura frumosului
58 Ioan STOLERU – Literatura, moștenire grea
60 Laura ȘTREANGĂ – Întâlnirile Alecart. Liliana Corobca în Kinderland
62 Adelina FILIP – Aventurile Adelinei la FILIT 2015

- 64 **HORIA versus PATAPIEVICI** (Corneliu Grigoriu)

SOS PATRIMONIU

- 66 Adriana RADU – Palas-ul Culturii

DOSAR DACIA LITERARĂ

- 69 (Pe) Cine alege literatura română? Portrete de traducători (Monica Salvan)
71 Jan Willem BOS (Olanda)
75 Vanina BOZHKOVA (Bulgaria)
78 Angela BRATSOU (Grecia)
80 Jean-Louis COURRIOL (Franța)
81 Jan CORNELIUS (Germania)
83 Antonia ESCANDELL TUR (Spania)
84 Radosława JANOWSKA LASCAR (Polonia)
85 Joanna KORNAŚ-WARWAS (Polonia)
88 Gabriella KOSZTA (Ungaria)
90 Maria Luisa LOMBARDO (Italia)
92 Anna MARQUER-PASSICOT (Franța)
93 Roberto MERLO (Italia)
97 Clara MITOLA (Italia)
100 Xavier MONTOLIU PAULI (Spania)
103 Edith NEGULICI (România)
105 Lora NENKOVSKA (Bulgaria)
106 Bartosz RADOMSKI (Polonia)
108 Florin BICAN – „Simt o bucurie paternă ori de câte ori apare o nouă traducere a foștilor bursieri ICR”
114 Fanny CHARTRES – Culisele traducerii...

SUMAR

DOCUMENTELE REGĂSITE

- 120 Ionel Teodoreanu – Foaie calificativă a d-lui Director de Scenă Aurel Ion Maican
121 *Registru de scenă* (1930-1931)

INEDIT

- 122 Cristinel C. POPA – Păstorel Teodoreanu

FOTOGRAFIA REGĂSITĂ

- 123 Al.O. Teodoreanu

RECONSTITUIRI CULTURALE

- 124 Iulian Marcel CIUBOTARU – Documente din perioada revizoratului școlar eminescian (II)
145 Cosmin PÂRGHIE – „Pierdut în suferința...” O interpretare stilistico-po(i)etică:
pentru o po(i)etică a traducerii
150 Mircea COLOȘENCO – Paradigma actului traducerii

CORRESPONDENȚE

- 152 Ana DUMITRESCU – „Când, în democrație, dai din libertăți, nu le mai câștigi înapoi”
162 Mircea-Cristian GHENGHEA – Românii din Ucraina: nimic nou sub soarele din 2015

ESTUL NOSTRU DE IERI

- 165 Mihaela GRANCEA – „La Belle Epoque” în ecranizările din național-comunism
170 Simona PREDA – Cultul liderului. Stalin în presa pentru copii (1948-1953)

SPAȚIUL LUI VITCU

- 177 Dionisie VITCU – Dureroasa dispariție a motanului Kițu

PROIECTUL ANOTIMPULUI

- 181 Iulian PRUTEANU – Muzeul „Cezar Petrescu” Cotnari

CÂMP CULTURAL

- 184 Dan LUNGU, Bogdan ROMANICĂ – Liceenii și muzeele. O anchetă sociologică (III)

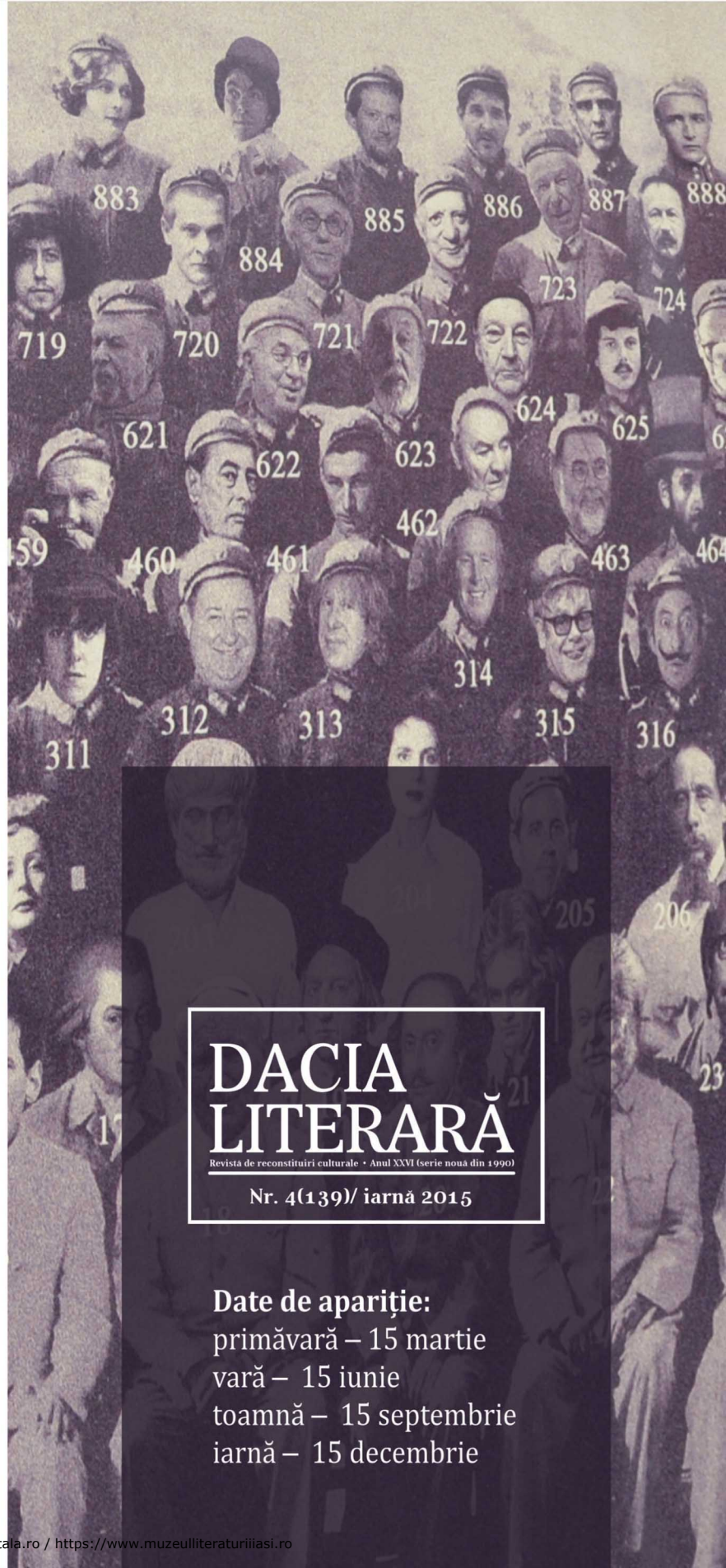
INVESTIGAȚII LINGVISTICE

- 193 Emina CĂPĂLNĂȘAN – Jocul de-a corect/incorect *egal* pericolul de-a spune cert/incert?

RAFTUL CU ECOURI

- 196 Anca Maria BUZEA – Ulița Teodorenilor
197 Andreea TACU – Expoziția „Stahi – tușe de penel”
198 Lăcrămioara BALINT – Zilele Sadoveanu, 2015
199 Diana LEONTE – 20 de ani de muzeografie literară la Hermeziu-Trifești
201 Mihai IONESCU – Performance italian la „Pod-Pogor”

- 203 **DESPRE AUTORI**

DACIA LITERARĂ

Revista de reconstituiri culturale • Anul XXVI (serie nouă din 1990)

Nr. 4(139)/ iarnă 2015

Date de apariție:

primăvară – 15 martie

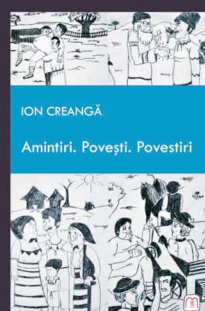
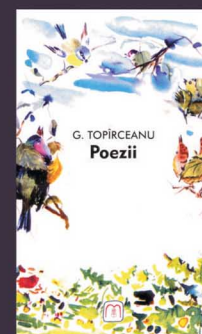
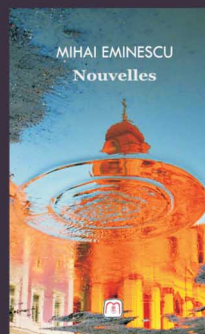
vară – 15 iunie

toamnă – 15 septembrie

iarnă – 15 decembrie

- EDITORIAL
- FILIT – ECOURI
- HORIA versus PATAPIEVICI
- S.O.S. PATRIMONIU
- DOSAR DACIA LITERARĂ
- DOCUMENTELE REGĂSITE
- INEDIT
- FOTOGRAFIA REGĂSITĂ
- RECONSTITUIRI CULTURALE
- CORESPONDENȚE
- ESTUL NOSTRU DE IERI
- SPAȚIUL LUI VITCU
- PROIECTUL ANOTIMPULUI
- CÂMP CULTURAL
- INVESTIGAȚII LINGVISTICE
- RAFTUL CU ECOURI

EDITURA MUZEELOR LITERARE

ISSN (Tipărit) 1220-7322
ISSN (Electronic) 1584-2657

www.muzeulliterariiasi.ro
www.emliasi.ro

Pe copertă:
Detaliu din instalația „What a Wonderful World”,
realizată de Ion Barbu în cadrul FILIT 2015